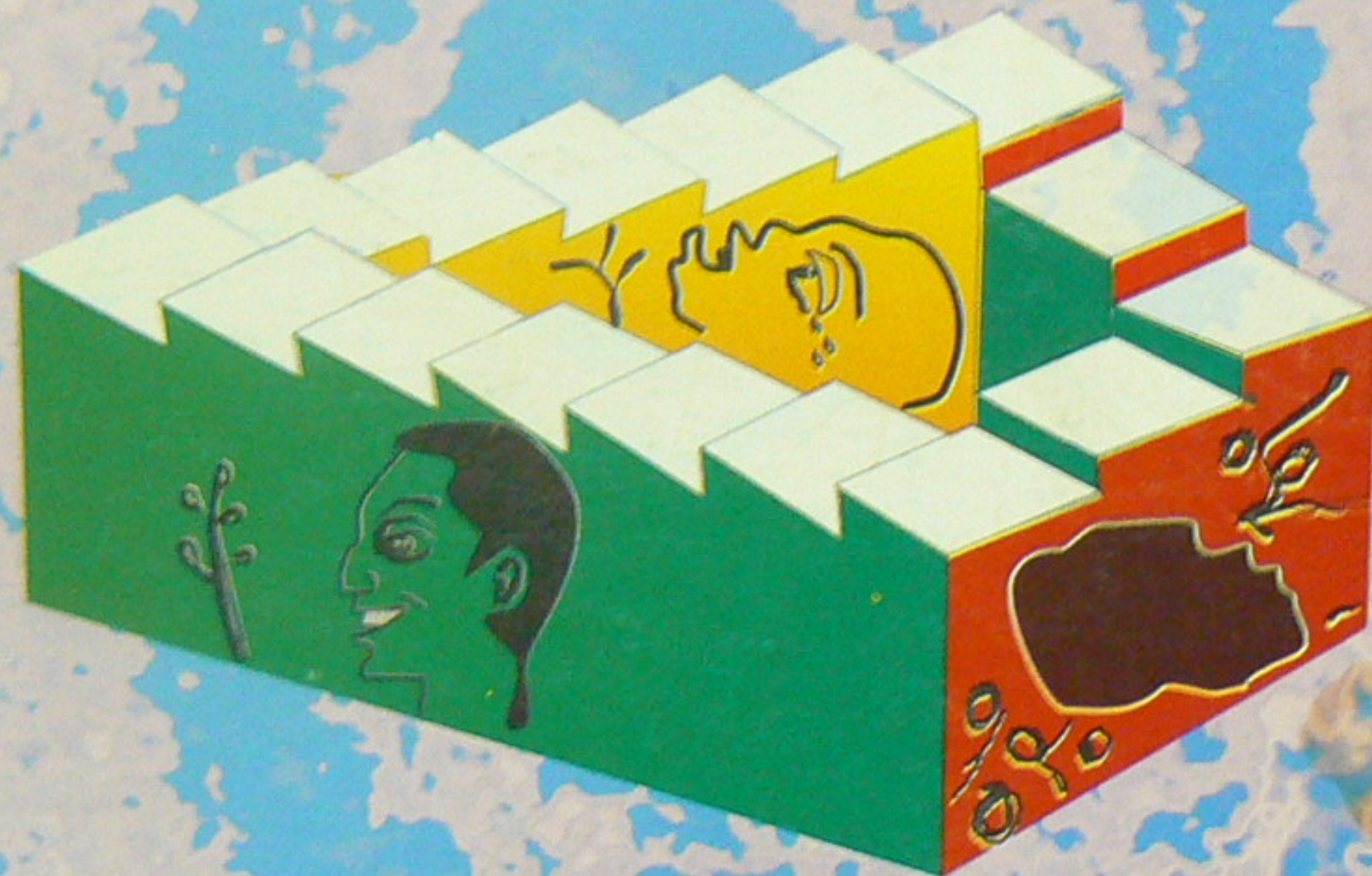

ከሙያ ያሉ

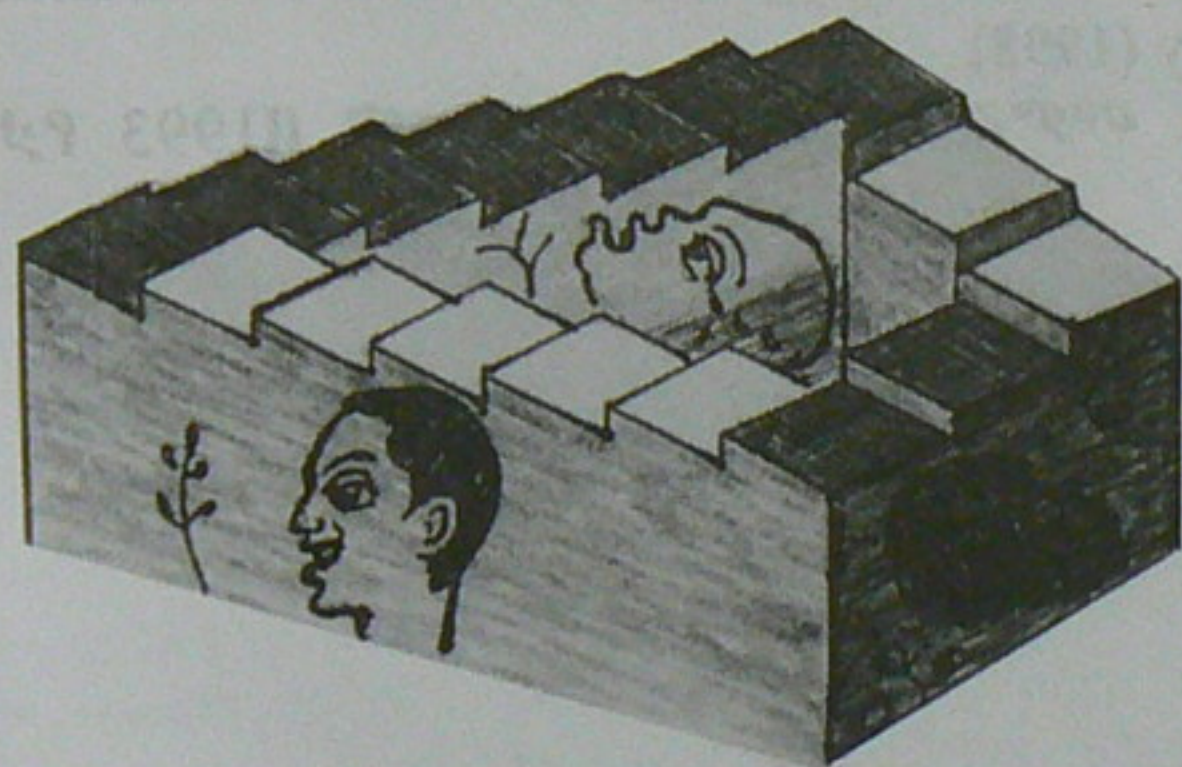
ደምፀቶ

ፈቃድ አዘዘ

ሰሜን ደቡብ

ደምፃች

ፌዴራል ስነ ምግባር

1996

ከዚህ ደራሲ

የግጥም መፃህፍት

1. ጨካኝነት (1985)
2. እየሄድኩ አልሄድም (1989 እና በድጋሚ በ1992)
3. አያ ጎሽሜ (1990)
4. ሀበሾች ይኑሩ (1994)
5. ዐሻራ (1994)

የትምህርትና ምርምር

1. Unheard Voices: Drought, Famine and God in Ethiopian Oral Poetry (1998)
2. የስነቃል መምሪያ (1991 እና በድጋሚ በ1993 የታተመ)

© የደራሲው መብት በሕግ የተጠበቀ ነው፤ 1996።
All Rights Reserved. 2004.

የፖስታ ሳጥን ቁጥር፡ 31189፤ አዲስ አበባ።
የምያሳ አድራሻ <segeewwa@detll.aau.edu.et> እና
<segeewwa@yahoo.com>

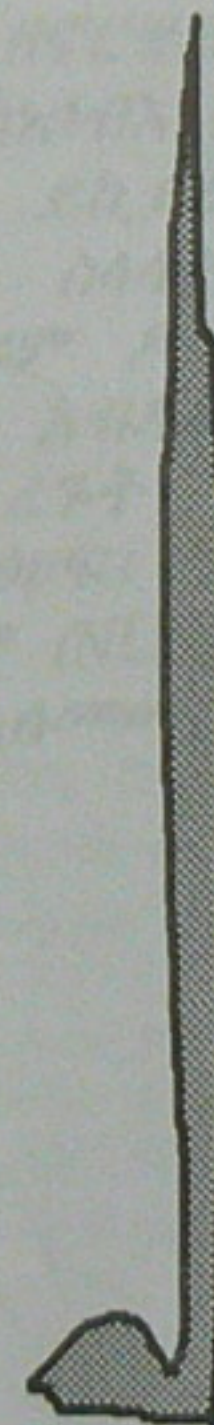
የሽፋን ቅንብር፡ እሸቱ ጥሩነህ እና በዛ ተስፋው።

በየዘመኑ ልድርቅና ለረሃብ ለተግባሩ ውስጥ

በሰብአዊ ፍንጮች መካከል ብቻ ተነሳሳተው ለታደጓቸው በመብሉ

እና

ድርቅና ረሃብ ያስከተሉትን ሰቆቃ በውስጥ ቃልግጥሞች ለቀረፁ፤
ሰማቸው ለማይታወቅ ገጣሚዎች

ውለታ

ይህ መፅሃፍ የታተመው በኖርዌይ የዩኒቨርሲቲዎች ጉባዔ የልማትና የትምህርት ምርምር ኮሚቴ፥ በኑፋ (NUFU) እርዳታ ነው። ኮሚቴው ከዚህ መፅሃፍ ጋር የተገናኘው፥ "የገበሬ ምርትና ልማት በኢትዮጵያ" (PPDE) በተባለ፥ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ በሚገኘው 'የሀገር ልማት መካኑ ጥናት' (IDR) እና በኖርዌይ የሳይንስና የቴክኖሎጂ ዩኒቨርሲቲ በሚገኘው 'የሰነሰብእ ክፍለትምህርት (Department of Social Anthropology)' ይከያዘደው በነበረ የጋራ ፕሮጀክት በኩል ነው። መፅሃፉን ስላሳተመልኝ ኮሚቴውን በጣም አመሰግናለሁ። በተጨማሪም ዶ/ር ሀራልድ አስፕንጋ፥ አቶ ሰቪይን ኤገን እና ዶ/ር አብዱልሀሚድ በድሪ ኬሎን ለዚህ መፃፍ መታተም ላደረጉት ድጋፍ አመሰግናቸዋለሁ። በመጨረሻ፥ ይህ መፅሃፍ በዚህ መልክ በአማርኛ ከመታተሙ በፊት ኑፋም (NUFU) ሆነ ከፍ ብዬ ስማቸውን የጠቀሰኳቸው ግለሰቦች አለመመልከታቸውን አስታውቃለሁ።

ማውጫ

መቅደም

I-V

መግቢያ

i-xii

ክፍል 1

ምእራፍ 1:- የረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደት 1-41

ምእራፍ 2:- መልክአ እግዚር በድርቅ እና በረሃብ ቃልግጥሞች 43-81

ምእራፍ 3:- የግጥሞች ስብስብ 83-107

ክፍል 2

ምእራፍ 1:- በአማርኛ የሚነገሩ የትምህርት ስነቃሎች ዓበይት ይዘቶች 111-136

ምእራፍ 2:- መብትና ግዴታውን የሚያውቅ፥ በመልካም ምግባር የታነፀ ሰው በኢትዮጵያ ውስጥ ለማፍራት ቤተሰብ፥ ግለሰብ፥ ማኅበረሰብ፥ ትምህርት ቤቶችና መገናኛ ብዙኃን የሚኖራቸው ሚና 137-204

ምእራፍ 3:- መቻቻል 1400:- የኢትዮጵያ ክርስትና እና እስልምና አርአያነት ለዛሬው ዓለም... 205-221

መቅደም

በዚህ መቅደም ውስጥ ጠቃሚ የሚመስሉኝን አንዳንድ ማስታወሻዎች አቀርባለሁ፡፡

ከዚህ በፊት፥ Unheard Voices: drought, famine and God in Ethiopian oral poetry ("ሰሚ ያጡ ድምፆች፡- ድርቅ፥ ረሃብና እግዚር በኢትዮጵያ¹ ቃልግጥም" በሚል ርእስ፥ እንደ አውሮፓ አቆጣጠር በ 1998፥ አንድ መፅሀፍ በእንግሊዝኛ አሳትሜ ነበር፡፡ ይኼኛው መፅሀፍ በእንግሊዝኛ ቋንቋ በታተመው መፅሀፍ ላይ ተመስርቶ የተፃፈ ነው፡፡ ትርጉም አይደለም፡፡ በአማርኛ እንደ አዲስ ይፃፍ እንጂ፥ መጀመሪያ ሲፃፍ የመፅሀፉ ግኝት ነው ተብሎ የተጠቀሰው፥ በግጥሞቹ ውስጥ የታየው "የረሃብ-ምርት-ረሃብ" ዑደት መሰረታዊ ሀሳብ ባይለወጥም፥ በምሳሌ አመራረጥ፥ በሀሳብ አደረጃጀትና በጠቅላላ አቀራረቡ ግን፥ ከአምስት ዓመት በኋላ የተፃፈው የአማርኛው ቅጂ አዎንታዊ በሆነ መንገድ የተለየ ይመስለኛል፡፡

መፅሀፉ፥ መጀመሪያው፥ በእንግሊዝኛ የተፃፈበት ምክንያት ነበረው፥ ሲፃፍም ብዙ ምጥ ነበረው፡፡ የቃልግጥም አቀባዮች² (informants) ግጥሞችን የነገሩኝ³፥ ስለረሃብ፥ ስለድርቅና ስለእግዚርም ያወጉኝ

¹ "አማርኛ" በማለት ፈንታ "ኢትዮጵያ" ያልኩት መፅሀፉ በውጭ ሀገር ይሰራጫል ተብሎ ታስቦ ስለነበረና፥ እውጭ ሀገር ከ"አማርኛ" ይልቅ "ኢትዮጵያ" ይበልጥ ስለሚታወቅ ነው፡፡

² "oral informant" የሚለውን የእንግሊዝኛ ሀሳብ "የወሬ አባት" ከማለት ይልቅ "አቀባይ" እያልኩ ስበራበት ቆይቻለሁ፡፡ ምክንያቱም፥ በልዩ ልዩ ፅሁፎች ውስጥ እየተለዋወጠ ከሚያጋጥመን ከእንግሊዝኛው ሀረግ ጋር "አቀባይ" በቀላሉ ስለሚለዋወጥና፥ ለቀለጠፈ አሰራር፥ በስርዓት ለማስተማርና በግልፅ ለመናገር ስለሚመች ነው፡፡ ለምሳሌ፥ "oral literature informant/ oral poetry informant / folklore informant/ folktale informant/ oral history informant ወዘተ" በሚልበት ጊዜ፥ በቀላሉ "የስነቃል አቀባይ/ የቃልግጥም አቀባይ/ የፎክሎር አቀባይ/ የተረት አቀባይ/ የቃል ታሪክ አቀባይ ወዘተ" ለማለት ያስችላል፡፡ በዚህ ላይ "ወሬ" የሚለው ቃል ዛሬ ተያዛቸው ልዩ ልዩ ፍቺዎች ይበልጥ ነፃ የሆነ ቃል የመምረጥ ነገርም አለበት፡፡ "አባት" በሚለው ቃል ብቻ (ለምሳሌ፥ "የስነቃል አባት" እያልን) እንገልገል ብንልም፥ ስነቃል ሊሰጡን የሚችሉ ሰዎች እድሜና ያታ የተለያዩ ስለሆነም ተጨማሪ ችግር አለው፡፡

³ ግጥሞቹ ወንድ-አግናኝ ሆነው የሚገኙበት ሁኔታ በስብስቡ ውስጥ በመኖሩና ሴት-አግናኝ የሆኑበት ሁኔታ ግን ስላልተገኘ፥ "ገጣሚው/ገጣሚዋ" እያሉ ከመፃፍ ይልቅ "ገጣሚው" እያልኩ መፃፍን መርጫለሁ፡፡ በአፈ-ታሪክ የገጣሚ ያታ ሲጠቀስ ግን ይህንኑ ጠቁሜያለሁ፡፡

በአማርኛ ነበር። ስለዚህ፡ ብዙዎቹ ማስታወሻዎች በአማርኛ ነበሩ። ነገር ግን፡ ለምርምር ወደተጓዝኩባቸው ቦታዎች የተጓዝኩበትን መኪና ያቀረበልኝ፤ አብሮት ይሄድ የነበረውን የመኝታና የምግብ ወጪ፡ የውጭ ሀገር የምርምር ጉዞና የመኖርያ አበል እና ለምርምሩ ያስፈለጉትን ወጪዎች የከፈለልኝ PPDE (Peasant Production and Development "የገበሬ ምርትና ልማት በኢትዮጵያ") የተባለ፡ የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ እና የትሮንድሃይም ዩኒቨርሲቲ የጋራ የምርምር ፕሮጀክት የስራ ቋንቋ እንግሊዝኛ በመሆኑ፡ የምርምር ዘገባዬን በእንግሊዝኛ ማቅረብ ነበረብኝ። ይህንን ማድረግ ትክክልም፡ ግዴታም ቢሆንም፤ በተለያዩ ምክንያቶች የተነሳ በወቅቱ ከንክኖኝ ነበር፡ አሁንም ይከነክነኛል። ለዚህም ነበር፡ በ1994 የክረምት እረፍቴ አሁን ያደረግሁትን ለማድረግ ተነስቼ የነበረው። ያኔ አልተሳካልኝም። ከእንዲህ ዓይነቱ ስራ ጋር የማይሄድ ሌላ "ስራ" ስለመጣ፡ የዚህ መፅሀፍ ዝግጅት ወደ 1995 ክረምት የግድ መተላለፍ ነበረበት።

አሁንም ቢሆን፡ የ1994ቱን እያሰብኩ፡ በእሽቅድምድም ሩጫ ነው ያዘጋጀሁት። ስለዚህም፡ በእንግሊዝኛው መፅሀፍ ውስጥ ያሉ ሀሳቦች በሙሉ እዚህ አልቀረቡም። ግጥሞች ለመሰብሰብ ሲኬድ በመስክ ያጋጠሙ ሁኔታዎችን የዘገበው፤ የማኅበረሰብ ሳይንስ እና የታሪክ ተመራማሪዎች ስለኢትዮጵያ ድርቅና ረሃብ ከፃፉት ከዚህ ጥናት ጋር የሚገናኙትን የቃኘው፡ ታዋቂ የፎክሎርና የስነቃል ተመራማሪዎች ስለድርቅና ረሃብ ግጥሞች ስላለመፃፋቸው ያወሳው፡ የድርቅና የረሃብ ግጥሞችን ሰብስቦ የድንረምረቃ የዲግሪ ማሟያ ፅሁፉን ስላቀረበው ስለ ሺበሺ ለማ ጥናት የተፃፈው፤ በጥናቱ ወቅት ያጋጠሙ ችግሮችንና የጥናቱን ገደቦች፡ ግጥሞቹን ለማደራጀትና መልክ ለማስያዝ ሲሞክር የተነሱ ጥያቄዎችን ወዘተ. እያነሳ የሚያብራራው የመፅሀፉ "ምእራፍ አንድ" እዚህ መፅሀፍ ውስጥ እንዳለ ተተርጉሞም ሆነ፡ ተጨምቆና አጥሮ አልቀረበም። ያልቀረበበት አንዱ ምክንያት የአማርኛው መፅሀፍ የተዘጋጀው ለየት ላሉ አንባቢዎች ስለሆነ ነው። ሌላው ምክንያት፡ ከጊዜ ማጣት ጋር የተያያዘ ነው። የራሴን ትንተና በመረጃዎቼ ላይ ወደ አማርኛ ለመመለስ የሚወስድብኝን ጊዜ እና፤ እነዚህን ሁለቱን በወጉ አጣጥሞ ለመፃፍ የሚወስድብኝን ጊዜ ሳሰላ፡ ድምሩ ካለኝ የጊዜ

⁴ ምክንያቶቹ፡ የራሳችንን ባህል ፋይዳ ተረድተን፤ ካለችን የተወሰነችውን ለምር (serious) የባህል ጥናት መድበን፤ የጥናቱንም ሀብት መጀመሪያ እራሳችን ለመስማት እንዳንችል ካደረጉ፤ ከእኛው ውጤት መሰረታዊ ምክንያቶች ጋር የተያያዙ ናቸው። እነሱን፡ እዚህ፡ ከፈለቁ ለማውላት አልሞክርም። ጉዳዩ፡ ሌሎች ብዙ፤ ዓበይት ርእሶች በዝርዝር እንድንገባና እንድንወራጭ የሚያስገድድም ነውና።

በጀት በላይ ሆነብኝ። ስለዚህ፡ በድፍረትና በሩጫ ሀሳባቸውን ባልሆነ መንገድ እንዳላቀርብ በሚል ስጋትና፤ የራሴን አስተያየት ፈጥኖ ለመፃፍ ይቀለኛል፡ ጊዜም ያተርፍልኛል በሚል ሀሳብ ተገፋፍቼ፡ በክለሳድርሳናት ውስጥ የቀረቡትን እንዳሉ ከማቅረብ ተቆጥቤያለሁ። ይህ መሆኑ ግን፡ ብዙም ጉዳት የለውም። ምክንያቱም፡ መፅሀፉን ለምርምር ጉዳይ የሚፈልጉ የእንግሊዝኛውንም ቅጅ ሊመለከቱ ይችላሉ።

ባጭሩ፡ እዚህ ያቀረብኩት፡ ባብዛኛው፡ እኔ የሰበሰብኳቸውን መረጃዎችና እነርሱን አደራጅቼ ለመተንተን ያደረግሁትን መከራ ነው። እላይ እንደገለፅሁት፡ እሁለቱም መፃህፍት ውስጥ፡ የምርምሩ ግኝት ነው ተብሎ፡ በወቅቱ የተነገረው መሰረታዊው ቁምነገር እዚህም አለ። አቀራረቡን በሚመለከት ግን አንድ ዓቢይ ለውጥ አለ። በእንግሊዝኛው መፅሀፍ ውስጥ፡ ፀሀፊው ሁለት የተራራቁ ባህሎችን ለማወያየት ሲሞክር የደረሰበት የነፍስ ንጭንጭና ምጥ አሁን በጣም ቀንሷል።

በረሀብ ግጥሞች ላይ የተደረገው ጥናት አነሳስ፡ በ1977 ለደረሰው ድርቅና ረሃብ የተገጠሙ ቃልግጥሞችን መሰብሰብ፡ መከልሰፍ (classify ማድረግ) እና መተንተን ነበር። ቀስበቀስ ግን፡ ጥናቱ ስለ ድርቅና ረሃብ ተገጥመው የተገኙትን ቃልግጥሞች ሁሉ በተገኙ ቁጥር ወደመሰብሰብ አመራ። በዚህ መፅሀፍ ውስጥ የቀረበው የተሰበሰቡት ግጥሞች ከተከለሰፉና ይዘቶቹም ከተተነተኑ በኋላ የተገኘው ውጤት ብቻ ነው። እርግጥ ትንተናው ገር ነው። ባብዛኛው መንቀሳቀሶችን እየጠቀሰ ላይ ላይን ለማብራራት የሚሞክር ነው። ይሁን እንጂ ገለፃዎቹን የሚያያዝ ዓቢይ ክርም አለ። እሱ ነው የምርምሩ ግኝት ሆኖ የተቆጠረው።

እዚህ መፅሀፍ ውስጥ ያሉትን የረሃብና የምርት ቃልግጥሞች የሰበሰብኳቸው በሚያዝያ 1984 እና በጥቅምት 1987 መሀከል፡ ባብዛኛው ከሰሜን ሸዋ፡ በተለይም ከማፋድ ነው። የአባዬ አጥር፡ የሰፊ በረት፡ የኔደሻል (የመዲና)፡ የዋጮ፡ የግልጥ በረት፡ የሂዲ፡ የአየል ሀገር፡ የአስፋቸው፡ የአርማንያ፡ የወይራ አምባ፡ የሾላ ሜዳ እና የሲና ገበሬ ማኅበራት በጥናቱ ወቅት ደጋግሜ የተመላለሱባቸው የገበሬ ማኅበራት ናቸው። በተጨማሪም፡ ከሰኔ እስከ ነሐሴ 1986 ትምህርታቸውን ካጠናቀቁ የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች መሀከል ወደ ወሎ የሚሄዱትን በማስታወቂያ ጠርቼ፡ በልዩ ልዩ መመዘኛዎች መርጫ፡ ስለ ፎክሎር አሰባሰብ መጠነኛ ገለፃ አድርጌ፡ የሚሰበሰቡ ነገሮችን የሚያመለክት ዝርዝር ከነማብራሪያው ሰጥቼ በረዳትነት በማሰማራት፡ ከተወለዱባቸው የወሎ አውራጃዎች (ከየጁ፡ አምባሰል፡ ወረሂመኖ እና ከላስታና ዋድላ ደላንታ)

አሰብሰቤያለሁ። ስለዚህ አማርኛ ከሚነገርባቸው አካባቢዎች የተሰበሰቡ ናቸው።

የስነቃል ስብስብ ካሉባቸው መፃህፍት፣ ከቴፕ ወይም ከፊደሉ የተጠቀሱ እጅግ በጣም ጥቂት ናቸው። የተሰበሰቡት ግጥሞች የታወቀ ደራሲ የላቸውም፤ የተገጠሙበት ዘመንም በውል አይታወቅም። ስለዚህ፣ ከእነዚህ ግጥሞች መሀከል አንዱም እኔ የፃፍኩት አለመሆኑን ሳንባብያን በትንትናና መንፈሳዊ ቅናት በወለደው ቁጭት አስታውቃለሁ- ውብ እና ጥልቅ የሆኑት ብዙ ናቸውና!!!!

እንደነዚህ ዓይነቶቹን ግጥሞች ባደባባይ አንስቶ መወያየት በሀገራችን የተለመደ አይመስልም። አንዳንዴ፣ የስነቃል ትምህርት በሚሰጥባቸው ወቅቶች በዩኒቨርሲቲ መጠነኛ ወይይት ሲደረግባቸው አስታውሳለሁ። አቶ ሺበሺ ለማለድ ሳረምረቃ ፕሮግራም ያቀረበው የጥናት ዕሁፍ በተለይ የሚታሰብ ነው። ከስነቃል ትምህርት በተገኘ መነቃቃት፣ አንዳንድ ምሩቃንም፣ አንዳንድ ስንኞችን ከገራገር ማብራሪያ ጋር በብዙኃን መገናኛ አቅርበዋል። በተጨማሪ፣ የስነፅሁፍና የስነቃል ፍቅር ያላቸው የቅርብ ወዳጆች፣ ስለእንዲህ ዓይነት ግጥሞች የተነጋገሩበት ጊዜ ሊኖር ይችላል። ከዚህ በተረፈ፣ በተለይ ከድርቅ፣ ከረሀብና ከእግዜር ጋር ተያይዘው የተገጠሙ ግጥሞች፣ በዚህ መፅሀፍ ውስጥ በቀረቡበት መንገድ፣ ተተንትነው ለግልፅ የአደባባይ ወይይትና ንባብ በአማርኛ የቀረቡበትን ጊዜ አላስታውስም። ስለዚህ፣ ይህ መፅሀፍ የቀረበበትን መንገድና ቃና የሚመስል፣ የሰከነ፣ ብዙ ጠቃሚ ወይይት ይከተላል የሚል ተስፋ አለኝ። የሰከነ ወይይትና ክርክሩ በብዙ መንገድ እንደሚረዳ አያጠራጥርም። በተለይ፣ ምርምርን እና እምነትን ለይቶ፣ ሁለቱን ሳያደባልቁ፣ የሚከያሄድ ወይይት ለቁሳዊም ሆነ ለመንፈሳዊ ልማት የሚበጅ ስለሆነ እውነትም በተስፋ ሊጠበቅ የሚገባ ነው።

በአማርኛ ግጥምም ሆነ በአማርኛ ቃልግጥም ጥናት ውስጥ እስካሁን በወጉ ተተንትነው ያልቀረቡ ስልታዊ ገፅታዎች (stylistic features) በጥናቱ ወቅት ተገኝተው ነበር። ምን ምን እንደሆኑ የሚያሳይ ረቂቅም ተፅዕኖ ነበር። ከፍ ብዬ በጠቀስኳቸው ምክንያቶች እዚህ መፅሀፍ ውስጥ ለማቅረብ አልተቻለም።

መፅሀፉ፣ ከእንግሊዝኛው የሚለይባቸው ሁለት ሌሎች ነጥቦች አሉ። አንደኛ፣ ለየት ያለ "መግቢያ" ተፅዕኖአታል። የመግቢያው ዓላማ፣ ከአንባቢው ጋር ስለስነቃልና ፎክሎር ገር-ገሩን መወያየት ነው። ይህንን ወይይት ቀድሞ ማድረግ፣ መፅሀፉ ሊያስተላልፍ የሚችውን ዓቢይን የፎክሎርን፣ የባህልን እና የልማትን ትስስር ይበልጥ ያሳላል የሚል

ተስፋ አለ። ሁለተኛው፣ በ"ክፍል ሁለት"፣ ሶስት ሌሎች መጣጥፎች መጨመራቸው ነው። የትምህርት ስነቃሎችን ሰብስቦ ለመመርመር የሞከረው የጥናት ዕሁፍ በመጋቢት 1991 "የኢትዮጵያ የትምህርት ተመራማሪዎች ማኅበር" ባዘጋጀው ጉባዔ ላይ ከቀረበ በኋላ የታተመ ነው። ስለ ስነምግባር ሁኔታ የተደረገው ጥናትም ማኅበሩ በ1994 ባዘጋጀው ሌላ ጉባዔ ላይ ቀርቦ በ1995 የታተመ ነው። "መቻቻል 1400" በጀርመን የባህል ማእከል በመስከረም 1994 የተከያሄደ መልካም ወይይት የቀሰቀሰው መጣጥፍ ነው። በወቅቱ በጋዜጣ ቢታተምም ልቤ የሚጓጓውን ያህል አንባቢ ያገኘ ስላልመሰለኝ ነው እዚህ መፅሀፍ ውስጥ ያስገባሁት። የመጀመሪያዎቹ ሁለት ዕሁፎች በዚህ መፅሀፍ ውስጥ እንደገና የታተሙትም፣ እንደ ብዙ ሌሎች የምርምር ስራዎች በዩኒቨርሲቲ ውስጥ ብቻ ተወስነው እንዳይቀሩና እነርሱም እንዲሰሙ በማሰብ እና፣ ባሁኑ ጊዜ ለሚደረገው የስነምግባር ትምህርትና ስነምግባር-ጠቀስ ወይይት ድንገት አንዳንድ አስተዋፅኦ ያደርጉም ይሆናል በማለት ነው።

በዚህ መግቢያ ውስጥ ስለፎክሎር እንዳንድ ነጥቦችን አወሳለሁ። ይህንንም የማደርገው በተለይ በክፍል አንድና በክፍል ሁለት ለማስረዳት የሞክርኳቸውን ነጥቦች አንባብደን እንዲከታተሉ ይረዳል በሚል እምነት ነው። እነዚህን ጠቃሚ የመሰሉኝን ሃሳቦች ያቀረብኩት፡ ከኑሮና ከሕይወት ጋር እያያዝኩ እና በእለት ተእለት ወግ ቃና ነው። ፎክሎር ሕይወት ስለሆነ ስለእራሳችን ሕይወት እያሰብን፡ እያንዳንዳችን በአኗኗራችን ላይ እያተኮርን እስቲ እንወያይ። የምንናገረውን፡ የምናምነውን እና በየእለቱ የምንሰራውንና የምንኖረውን እያስታወስን ፅሁፉን እንከታተል።

በእኔ አስተያየት፡ ከተወለድን ጀምሮ፡ በዕለት ተዕለት ኑሯችን በምንናገረውና በምንሰማው ውስጥ ብዙ ፎክሎር አለ። ከተወለድን ጀምሮ የምንሰራውና የምናደርገውም ብዙው ፎክሎር ነው ማለት ይቻላል። እያንዳንዳችን ከመፅነሳችን በፊት፡ ከዚያም ከመወለዳችን በፊት በስማችን ብዙ ፎክሎር ተነግሯል፡ ተደርጓል። እንድንወለድ የተገባውን ስለት፡ የተቀባውን እመትና የተጠጣውን ፀበል፡ የተደረገውን ፀሎት፡ ቂሱን፡ መድኃኒቱን፡ ደንቃራውን፡ የእርግዝና ወቅት ስርዓቱን ማሰብ ይበቃል። የብዙዎቻችን ወላጆች፡ ተጋብተው እኛን ከመፅነሳቸው በፊት ስንት ፎክሎር ተነግሯል፡ ተፈፅሟል። አማላጁን፡ ሽምግልናውን፡ አጥንት ቆጠራውን (የቂጥኙ የውርደው፡ የአእምሮ ህመሙ፡ የሀብታም የድኅነቱ ወዘተ) ጥሎሹን፡ ሰርጉን፡ የሰርግ ስርዓቱን፡ ዘፈን እስክስታውን ማሰብ ይበቃል። በዛሬዬቱ ዕለት፡ እያንዳንዳችን የሰራነውን እና የተናገርነውን በጥሞና፡ ላንዳፍታ ብናሰላስል ብናስብም ቢያንስ አንድ ፎክሎር ማግኘታችን አይቀርም።

ከቤት ስንወጣ ግራ እግራችንን እንቅፋት ሲመታን "ዛሬ አይቀናኝም ማለት ነው!!!" ብለን የደነገጥንና የተናደድን ስንት ነን? ተመልሰን ወደቤት ገብተን፡ ትንሽ አረፍ ብለን፡ እንደገና ወደ ጉዳያችን የሂድን ስንት ነን? ተመልሰን ከቤት ስንወጣስ፡ እንዲቀናን ተመኝተን፡ ሆነ ብለን ቀኝ እግራችንን እንቅፋት ያስመታን ስንት ነን? ውስጥ እጃችንን ሲያሳክስን፡ በሆዳችን፡ ወይም ለዘመድ ወዳጅ፡ ከዚያ ከፈረደበት አሜሪካ "ዶላር ሊሳክልኝ ነው!!!" ያልን ስንት ነን? ቁርስ ወይም ቡና

ከመቅመሳችን በፊት ከምንቀምስው በአፋችን ቀንጨብ አድርገን ፈንጠቅ ያደረግን፡ ወይም ከምንጠጣው ጠብ ያደረግን ስንት ነን? ባህኗ ሰከንድ፡ ከልብሳችን ውስጥ፡ እግራ ወይም ቀኝ እጃችን ላይ ከታብ ያለን ስንት ነን? ትምህርት እንዲገባን አብሾ የቀመስን ስንት ነን? ጤናዳም አኝከን፡ ሎሚ አሸትተን፡ በባዶ ሆድ አረቁ ቀምስን፡ በአርቲ ወይም በዳማከሴ ሰውነታችንን አባብሰን ጠዋት ከቤት የወጣን ስንት ነን? ከርቤ፡ እጣን፡ ወገርት ታጥነን የወጣን ስንት ነን? ዝርዝሩ ብዙ ነው።

ታዲያ፡ ጉዳዩ መሰልጠን ወይም አለመሰልጠን የሚያመጣው እንዳይመስለን ያስፈልጋል። ጉዳዩ የደኃ፡ የአፍሪካ እና የገጠር ጉዳይም ብቻ እንዳይመስለን መጠንቀቅ ያሻል። ምክንያቱም፡ ጉዳዩ የሀብታሞችም፡ የአውሮፓና የአሜሪካም፡ የከተማም ነው። ጉዳዩ የሁላችንም ነው። እርግጥ እኛ ዘንድ፡ ብዙው ነገር ወደ ፎክሎር ይጠጋ ይሆናል። ነገር ግን፡ በቁሳዊ ስልጣኔ በመምጣቱ በብዙዎች ዘንድ ተደንቆ፡ ተልዩ ፍጡራን አምባ የተመደበው አውሮፓና አሜሪካ የራሱ አኗኗር የፈጠረው ክታብ፡ የራሱ ስለት፡ የራሱ ምርቃትና እርግማን አለው፤ እንዳለውም እርሱ ያውቃል፡ አይክድምም። ከመጥፎ እድል ጋር በጥብቅ ካዘመዱት ከ13 ቁጥር ጋር ብቻ ተያይዞ የሚታመን ስንት ነገር አለ አይደል? ስለዚህ ፎክሎር በጣም ሰፊ ነው ማለት ነው።

እንደተለመደው¹፡ የ"ፎክሎር ምንድነው"ን ጉዳይ፡ የአሜሪካ ፎክሎር ጥናት አንጋፋ ምሁር በሆነው፡ በዶርሰን (Dorson) ሀሳብ ላይ ተመርኩዬ ባጭሩ አቀርባለሁ። ዶርሰን፡ በመስኩ የሚደረግ ምርምርን ስርዓት ለማስያዝና የሚከያሄደውንም ውይይት ለመሰብሰብና መልክ ለመስጠት ሲል ይመስላል፡ ፎክሎርን በአራት ይከለስፈዋል (classify ያደርገዋል)። አንደኛው፡ ስነቃል

¹ ከዚህ በታች የምፅፈውን፡ ብዙ ጊዜ ስደጋግመው እገኛለሁ። ይህንን የማደርገው ሆነ ብዬ ነው። ሀሳቤ፡ "የፎክሎር ካድሬ" መሆን ነው። በዚህ ክድርና ውስጥ ከሚካተቱት ቁምነገሮች አንዱ፡ በተቻለ መጠን፡ በዓለም አቀፋዊ የምርምር ግኝትና ወቅታዊ እውቀት ላይ የተመሰረተ፤ ምንጩን የታወቁ፡ በሙያው የተከበሩ ምሁራንን ያደረገ ፎክሎር-ቀመስ ሃሳብን የሚያሰራጭ መልካም ካድሬ መሆን ነው። ስለዚህ፡ ይህ ሀሳብ መስመር ይዞ እንዲሰራጭና እንዲሰርፅ ገና ወደፊትም፡ በተለያዩ ስልት የምደጋግመው ይመስለኛል።

(Oral Literature) የሚባለው ነው። እርሱም፥ በአማርኛ ተረት፥ እንቅጥል፥ ቃልግጥም (የሰርግ፥ የልቅሶ፥ የአሂዶ፥ የአደን፥ የሽለላና የቀረርትና የመሳሰሉትን)፥ እንኪያ ሰላንትያ የሚባሉትን ያጠቃልላል። በኋላ-በኋላ ደግሞ፥ ሽኖኞችን (እሽንት ቤት ውስጥ የሚፃፉትን)፥ ግድግዳኞችን (በየቦታው፥ እግድግዳ ላይ ተፅፈው የሚገኙትን)፥ የጥልፍ ጥቅሶችን፥ መቃብርጡፎችን እና እነዚህን የመሳሰሉትን ጨምሯል።

ሁለተኛው፥ ሀገረሰባዊ ትውን ጥበባት (Performing Folk Arts) የሚባለው ነው። ይሄኛው፥ ሀገረሰባዊ ድራማን፥ ሀገረሰባዊ ሙዚቃን እና ሀገረሰባዊ ዳንስን የሚያጠና መስክ ነው። ከዳንስ፥ ሂርዜን (የዶርዝኛ)፥ እስክስታን (የአማርኛን)፥ ረገዳን (የአሮምኛን)፥ ትልሂትን (የትግርኛን)፥ ወዘተ ይጨምራል። ተውኔታዊ ባህርይ ያላቸውን ልዩ ልዩ ባህላዊ እንቅስቃሴዎችንም ያካትታል። ለምሳሌ፥ የኦርቶዶክስ የቅዳሴ፥ የስብከት፥ የቅኔ ማኅሌትና የሽብሽባ ስርዓት፥ የወበራ-የጅጌ-የወንፈል ስርዓት፥ ከአንድ የእድሜ ክልል ወደሌላው በእድገት መልክ የሚደረግ የልዩ ልዩ ጎሳዎች የሽግግር ስርዓት (rite of passage)፥ የግዝረት፥ የሰርግ፥ የልቅሶ ድራማዊ ገፅታ እና የመሳሰሉት እዚህ ውስጥ ይመደባሉ። ከሙዚቃ፥ የልዩልዩ ጎሳዎችን ሀገረሰባዊ ዜማዎች፥ ለምሳሌ፥ ትዝታን፥ ባቲን፥ አምባሰልን ወዘተ ያካትታል።

ሶስተኛው፥ ሀገረሰባዊ ልማድ (Social Folk Customs) ይባላል። ልዩ ልዩ እምነቶችን፥ ወይም ሀገረሰባዊ ሃይማኖቶችን፥ ይመለከታል። "የእምነት ምንጮች ምንድናቸው? ፍቻቸው ምንድነው? ሰዎች ለምን ባንድ ነገር ያምናሉ? ባንድ ነገር ሳያምኑ መኖር ይችላሉ? በአፋቸው ሲናገሩ በምን እናምናለን ይላሉ? ምን መፅሀፍስ እንከተላለን ይላሉ? በተግባርስ ምን እምነት ያንፀባርቃሉ?" ለሚሉትና እነርሱን ለመሳሰሉት ጥያቄዎች መልስ ለማግኘት የሚጥር ነው። ለምሳሌ፥ የክርስትናን፥ የእስልምናን እና፥ "የሀገር-በቀል እምነት"ን (በተለምዶ "ጣኦት አምልኮ" የሚባለውን ማለቱ ነው) ተከታዮች እንመልከት። ለክርስትና "መጽሐፍ ቅዱስ"፥ ለእስልምና "ቁርዓን" አሉ። የሀገር-በቀሎቹ እንደእዚህ ዓይነት መፅሀፍ ያላቸውም። በሀገራችን፥ የሁለቱ ሀይማኖቶች ተከታዮች የተፃፈ ቀኖና አላቸው። እቤተክርስቲያን

እና እመስጊድ ሄደው፥ በየፊናቸው የሚያከናውኗቸው፥ ከሃይማኖት ጋር የተያያዙ ተግባራትም አሏቸው። በተጨማሪ፥ በየአለት ሕይወታቸው የሚያከናውኗቸው፥ ለየት ካለ እምነት ጋር የተያያዙ፥ በፅሁፍ ከሰፈሩት ከየሃይማኖቶቻቸው ደንቦችና ስርዓቶች ጋር የማይስማሙ ተግባራትም አሏቸው። ለምሳሌ፥ ባንድ በኩል የማርያም (ሀና ማርያም፥ ቅድስት ማርያም፥ ባሕታ ማርያም ወዘተ) ናቸው። በሌላ በኩል ደግሞ፥ አቴቴ ያደርጋሉ፤ ግንቦት ልደታን ዋርካ ስር ያከብራሉ፤ ቡና ከጠጡ በኋላ ስኒ ዘቅዝቀው አቅንተው እና፥ የከብት ሞራ አውጥተው እጣ-ክፍላቸውን ለማንበብ ይሞክራሉ። ሀገረሰባዊ ልማድ የሚያጠናው፥ የተፃፉት ደንቦች የሚሉትን ሳይሆን ሰዎች በዘልማድ በሚናገሯቸውና በሚተገብሯቸው ውስጥ የሚከሰተውን እምነት ነው። በዚህ በሶስተኛው ክፍል ውስጥ፥ ሀገረሰባዊ መድኃኒቶች፥ ሀገረሰባዊ ፌስቲቫሎች (መስቀል፥ እሬቻ፥ ጥምቀት፥ ደመራ፥ ፈረቀሳ፥ ቡሄ፥ ቁልቢ፥ ወዘተ)፥ እና ጨዋታዎችም (ገና፥ ገበጣ፥ ትግል፥ አካንዱራ ወዘተ) ይጠናሉ።

አራተኛው፥ ቁሳዊ ባህል (Material Culture) ነው። ሰው-ልጅ (mankind)፥ ከዘመናዊ ኢንዱስትሪ በፊት በእጁ ያመርታቸው የነበሩትን እና፥ ዛሬም በተለያየ መንገድ በእጁ የሚያመርታቸውን ሁሉ ይጨምራል። ቁሳዊ ባህል፥ ሀገረሰባዊ የእጅ ስራን (ሽክላስራ፥ ሽመና፥ ቅጥቀጣ፥ ቆዳስራ ወዘተ)፥ ሀገረሰባዊ ስእልን (የቤተክርስቲያን፥ የመስጊድ፥ የቁስ-አማኝ፥ የጠላቤት፥ የሻይቤት፥ የጠጅቤት፥ የቡናቤት ስእሎች ወዘተ)፥ ሀገረሰባዊ ልብስን፥ ሀገረሰባዊ ምህንድስናን (የቤት፥ የአጥር ስራ) እና፥ ሀገረሰባዊ ምግብን ያካትታል።

ታዲያ፥ እነዚህ አራቱ፥ ተራ ቁጥር ሰጥተን እንዳስቀመጥናቸው ተለያይተው፥ ብቻ ብቻቸውን ያሉ አይደሉም። በጣም የተሳሰሩ ናቸው። ለምሳሌ እንጀራ መጋገር፥ እርሻ ማረስ፥ ጠመንጃ መተኮስ በተግባርና በቃላት ነው ካንድ ሰው ወደሌላው የሚተላለፉት። ከሰርግ ዘፈን ውስጥ፥ ግጥሙ የስነቃል፤ ዜማና እስክስታው ደግሞ የሀገረሰብ ትውን ጥበባት ክፍል ናቸው። ለአካባቢው ነዋሪ የሚታየው ግን፥ ያው የሰርግ ዘፈን መሆኑ ብቻ ነው። ተረት ውስጥ ተራቹ ይተርታል፥ ይዘፍናል፥ እስክስታ ይመታል፥ የእንስሳትንና የተፈጥሮ ክስተቶችን ድምፆች ያሰማል።

ዝርዝሩ ብዙ ነው። ስለዚህ አካዳሚያዊ ምርምርን ለማመቻቸት የፈጠርናቸው ክልሰፎች (classifications) እንዲያደናግሩን ማስተዋል አለብን።

ባጭሩ፡ ፎክሎርን የሁለት ክንዋኔዎች መግለጫ አድርገን ልንወስደው እንችላለን፤ ሰዎች በዘልማድ (በባህል) የሚናገሩት እና ሰዎች በዘልማድ (በባህል) የሚተገብሩት። የሰዎች መንፈሳዊ እና ቁሳዊ ባህል ነው ማለትም ይቻላል።

በኢንዱስትሪ በበለፀጉ ሀገሮች ውስጥ፡ ፎክሎር በሰፊው ይሰበሰባል፤ ይጠናልም። በተለይ በአሜሪካና በስካንዲኔቭያ ሀገሮች ብዙ ምርምር የተደረገበት መስክም ነው። የተከበረ ሙያ ስለሆነም፡ በብዙ ዩኒቨርሲቲዎች ለመጀመሪያ ዲግሪ የሚያበቃ ትምህርት በዚህ መስክ ይሰጣል። በድንረምረቃ ደረጃም እስከ ዱክትርና የሚደርስ ትምህርት የሚሰጡ ዩኒቨርሲቲዎችም አሉ። ከዚህም አልፎ የድንረ-ዱክትርና ምርምር ይደረግበታል። የተለያዩ የፎክሎር ባለሙያዎች የሚካኑባቸው (specialise የሚያደርጉባቸው) ንዑሳን የፎክሎር ክፍሎችም እየበዙ ሄደዋል²። ዛሬ፡ ተግባራዊ ፎክሎር (Applied Folklore) በአሜሪካ ፎክሎሪኖች ዘንድ ይሰጠው የነበረው ትኩረት ዳብሮ በማንበራዊ ልማትና ሕይወት ልዩ ሚና እየተጫወተ ይገኛል። በትምህርት ውስጥ ከዝቅተኛ ደረጃ ጀምሮ ይገባል። በልዩልዩ የፈውስ (therapy) ተግባራት ውስጥም አለ። የአዛውንትን ልዩልዩ ስነልቦናዊ ችግሮች ለማቅለል፤ የተለያዩ ባህል ባላቸው ጎሳዎች መሀል የሚነሳ ግጭትን ለማብረድ (conflict resolution የሚሉትን ነው)፤ በጎሳዎቹ መሀል የተሻለ መስማማትና መዋህድ ለማምጣት ያገለግላል። የቱሪዝምን እንቅስቃሴ ለማበልፀግ፤ የእጅስራ ባለሙያዎች በኢኮኖሚ ልማት ውስጥ የመኖር እድል እንዲኖራቸው ለማድረግ ይጠቅማል። በመንገድና በሕንፃ ግንባታ ውስጥም ፎክሎሪኖች የሚጫወተው ዓቢይ ሚና

²በእኛ ሀገር፡ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ በሚገኘው፡ በኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሰነዶች ክፍል፡ አንድ የሰነድ ኮርስ ለማስተማር በ1970 ታሰበ፤ ከ1971 እስከ መስከረም 1995 ድረስ ይሰጥ የነበረው ኮርስ አንድ ብቻ ነበር። በ1995፡ "ሰነዶችና ፎክሎር" በሚል ስያሜ የድንረምረቃ ፕሮግራም ከተጀመረ ጀምሮ ግን ሁኔታው ተለውጧል። በቅድመ ምረቃው ፕሮግራምም፡ አንድ ሌላ ተጨማሪ ኮርስ እንዲሰጥ ስምምነት ላይ ተደርጓል።

አለ። በኢንዱስትሪ በለሙት ሀገሮች፡ አንድ ከፍተኛ ግንባታ ከመኪያሄዱ በፊት፡ ለምሳሌ እንደ አዲስ አበባው የቀለበት መንገድ ዓይነት፡ በአካባቢው ያሉት ማንበራዊና ባህላዊ ሁኔታዎች ይጠናሉ። በአካባቢው ተፈጥሯዊ ሁኔታ (በኢንቫይሪንመንት) ላይ የሚያመጣው ወይም ሊያስከትል የሚችለው ጥፋት ሊኖር ይችላል እንደሆነ ለማወቅ አስቀድሞ ጥናት ይከያሄዳል። ስነውበታዊ (aesthetic) ሁኔታዎችም ከግንባታው በፊት ይጠናሉ። እነዚህ ጉዳዮች ሳይጠኑ የተሰራ መንገድና ህንፃ አስፈላጊ ሆኖ ሲገኝ ይፈርሳል³፤ እንደገና እንዲቀየስና እንዲገነባም ይደረጋል⁴።

እነዚህን የመሳሰሉትን ቁምነገሮች፡ ከአሜሪካና ከሌሎች በኢንዱስትሪ ከለሙ ሀገሮች ልንቀስም አልቻልንም። በመገናኛ ብዙኃንም ስለእንደዚህ ዓይነቶቹ ባህልና ልማትን ስለሚያሰናኙ የአሜሪካና የአወሮፓ ልማት-ነክ ቁምነገሮች እምብዛም አንሰማም። የተወረረነው፡ በልቅ ወሲባዊ ቪድዮና ፊልሞች፡ በራምሶው፡ በሽዋዚንገሩ፡ በማፍያው፡ በአካፍልኮው፡ በሽብር (violence) ፊልሙ፡ በኩንፋው፡ በህሺሹ፡ በፋሽኑ እና እኒህን በመሳሰሉት ነው። የባህል ጥናት ለማድረግ ሲሞከርም፡ ባለፉት 12 ዓመታት ፋሽን ሆኖ የተያዘው "ጎጂ ባህል" የሚባሉትን እማጥናት ላይ ነው። ገንዘቡም እንደልብ የሚፈሰው ለእንዲህ ዓይነቱ ጥናት ነው። ሀገሪቱንና ህዝቡን፡ ልካውቸውን ሰፍረን ለማወቅ ለማናውቃቸው ዓመታት አብረው ያኖሩትን ባህሎች በጥናት ለይተው አውቀው፡ የልማት ኃይል የሚሆኑበትን መንገድ ለመመርመር ስለወጣ ገንዘብ ግን የተፃፈም ሆነ የተነገረ ነገር መኖሩ በጣም ያጠራጥራል።

³ ጎበዝ፡ ይኼ የማፍረስ ጉዳይ እንኳ፡ በእንደኛ ዓይነቱ ሀገር ዛሬውኑ ሊታሰብ የሚችል ነገር አይደለም። እዚህ ያነሳሁት፡ ለፎክሎር የሚሰጠውን ትኩረት ልክ ለማመልከትና እኛም ያቅማችንን ያህል ወደፊት ትኩረት መስጠት እንድንጀምር ለማሳሰብ ብቻ ነው።

⁴ ማይክል አውን ጆንስ የተባለው አሜሪካዊ ፎክሎሪኖች እክለ በ1994 አድቶ (edit አድርጎ) ያሳተመው መፅሀፍ ይህንን እውነታ አጉልቶ ያሳያል። የእርሱ መግቢያና፡ ያደታቸው 13 መጣጥፎች ስለ ተግባራዊ ፎክሎር ትውርና ተግባር ሰፊና ጥልቅ ሀሳብ ይሰጣሉ። የቀደምት መጣጥፎችና መፃህፍት መዘርዘርም ከመፅሀፉ ማግኘት ይቻላል። ከእርሱ መፅሀፍ በኋላ የታተመ መፅሀፍ ለመመልከት እድል አላገኘሁም። የእርሱን መፅሀፍ ፈልገው ለማንበብ ለሚሹ የመፅሀፉ ዝርዝር መረጃ የሚከተለው ነው። Michael Owen Jones (ed.), 1994. *Putting Folklore to Use*. The University Press of Kentucky. ISBN 0-1831-0818-7.

የፎክሎር ጥናት ለልማት ሊኖረው ስለሚችለው ሚና፥ በከፍተኛ የመንግስት ባለስልጣናትና ምሁራን ደረጃ ቀርቶ፥ በብዙ ጓደኞች መሀከልም የምር ውይይት ተከፍቶበት የሚያውቅ አይመስልም፡፡

ባለፉት ሁለትና ሶስት ዓመታት ስለድንነት ማስወገድና ስለድንነት መቀነስ በተደረጉ ጥናቶችና ዲስኩሮች ውስጥ የባህል ሚና ምን ሊሆን እንደሚችል የተደረገ ጥናት እኔ አላጋጠመኝም፡፡ እንዲህ ዓይነቶቹን ስራዎች፥ በተቻለ መጠን ሆነ ብዬ ለመከታተል የምሞክር ስለሆነ፥ የተባለው ዓይነት ጥናት አለ ከማለት የለም ማለቱ ይቀለኛል፡፡ ይሁንና፥ "ኮንፈረንስ"፥ "ዐውደጥናት"፥ "ሴሚናር" ወዘተ የሚባሉ ነገሮች በብዛት ስለሚኪያሄዱ እርግጠኛውን ማወቅ ያዳግታል፡፡

ባንድ ቁምነገር ላይ ግን መስማማት አለብን፡፡ ድንነትን፥ የሀገሪቱን ተጨባጭ ሁኔታዎች በማጥናትና በማወቅ ላይ ተመስርቶ በታቀደ ስልት ለማስወገድም ይሁን ለመቀነስ፤ በመጀመሪያ፥ በነዚህ ተግባራት ላይ የሚሰማሩ ሰዎች ስለተግባራቱ ያላቸውን አስተያየት፥ እውቀትና ተግባራዊ ልምድ ማወቅ ያስፈልጋል፡፡ ለምሳሌ፥ ድንነትን በማስወገድም ይሁን በመቀነሱ ስራ ላይ የተሰማሩት ባለሙያዎች፤ ለምሳሌ የግብርና፥ የአስተዳደር፥ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች፥ የምግባረ ሰናይ ድርጅቶች ተመራማሪዎችና ሌሎች ሰራተኞች ሊሆኑ ይችላሉ፡፡ ከድንነት የመውጣቱን ዋና ተግባር እጃቸውንና አእምሯቸውን አቀናጅተው የሚያከናውኑት ደግሞ፥ ገበሬዎችና ሌሎች በድንነት ውስጥ የሚማቅቁ የሀገሪቱ ዜጎች ናቸው ተብሎ ይታሰባል፡፡ ብዙ ጊዜ፥ በነዚህ ሁለት ወገኖች መሀከል ያለው የስራ ግንኙነት፥ እንደየሁኔታው የነጋሪና የአድማጭ፥ የመካሪና የተመካሪ፥ የአዛዥና የናዛዥ (የታዛዥ)፥ የአዋቂና ያላዋቂ፥ የሚባል ዓይነት ነው ማለት ነገሩን ማጋነን አይሆንም፡፡ ልማት-ነክ ከሆኑ ተግባራት ጋር በተያያዘው በብዙው የአሰራር ስልት ውስጥ፤ አንደኛው ወገን፥ ራሱን ሁሉን አዋቂ አድርጎ የሚቀርብበት፤ ሁለተኛው ወገን ደግሞ አላዋቂ ተደርጎ የሚቆጠርበት ሁኔታ ብዙ ነው፡፡ "ዘመናዊ አስተዳደርን፥ ልማትን፥ ዳኝነትን ይዜ ወደሕዝቡ ሂጃለሁ!" የሚለው ብዙው ባለሙያ፤ ለብዙ ዘመናት አካባቢውን ደግፈው ያኖሩትን ልምዶች ቀስሞ ማሻሻልን ወይም "ማዘመን"ን (ዘመናዊ ማድረግን) ሳይሆን በሀገር ውስጥም ይሁን በውጭ ሀገር

የተማረውን በማጎበረሰቡ ላይ እንዳለ መጫንን ነው ሰንቆ የሚጓዘው፡፡ ብዙ ጊዜ የሚፈፅመውም ይህንኑ ነው፡፡ የተማሪ ቤት እውቀቱ⁵፥ ከእርሱ ተነስቶ፥ በተለምዶ "ሕዝብ" እየተባለ ወደሚጠራው የሚፈስ ብቻ መሆን ያለበት ይመስለዋል፡፡ በማጎበረሰቡ ውስጥ፥ እስከዛሬ የኖሩ ሰዎች የሆነ አዎንታዊ አስተዋፅኦ ሊኖራቸው እንደሚችል አምርሮ የሚያስብ አይመስልም፡፡ ታዲያ፥ በዚህ ምክንያት ብቻ ብዙ የልማት ስራ እንቅፋት ሊገጥመው ይችላል፡፡ በመስክ ስራዬ ጊዜ የተገነዘብሁት አንድ ቁምነገር ይሄ ነው፡፡ የሁለተኛውን ወገን ሃሳብ፥ እውቀትና ልምድ መጠየቅ አልፎ አልፎ ብቻ በተግባር ሲውል ያየሁት ነው፡፡ ዘመናዊ እውቀትን፥ እና ባህላዊ እውቀትንና ልምድን እያጣጣሙና እያጣመሩ የመስራት ባህል በሀገራችን፥ በሁሉም ሙያም ይባል የእውቀት መስክ፤ በሁሉም ደረጃ ስርዓት ይዞ ስላልተገነባ ይህ ሁሉ መሆኑ ሊያስገርመን አይገባ ይሆናል፡፡

የሚመጣው መንግስት ሁሉ፥ የራሱን የልማት ትውር በየቆቡና በየአኩፋዳው ይዞ ስለሚመጣ ነባሩን የአኗኗር ስርዓት ያላንዳች ርኅራኄ መናድን ስራዬ ብሎ ይይዘዋል፡፡ የሀገራችን የልማት ታሪክ አንድ ነገር የመጀመርና የማፍረስ፤ እንደገና የመጀመርና እንደገና የማፍረስ ታሪክ የሆነው ለዚህ ይሆናል፡፡ ጉድለቱን እያረመ፥ ካለፈው እየተማረ፥ አንዱ ባንዱ ላይ መገንባት የቻለ አይመስልም፡፡ የዜጎችም መንፈስ ይህንን ዜማና ስልት አውቆ፥

⁵ በሀገራችን፥ ብዙው ተማሪ፥ ይህ ትምህርት የተባለ ነገር በወጉ ይግባው አይግባው አይታወቅም፡፡ እውስጡ ሰርዖ ሰብእናውን ሰልቆ ይገንባው አይገንባውም አይታወቅም፡፡ ለምሳሌ ያህል፥ የሀይጂንን ትምህርት የምር እንመልከት፡፡ መፀዳጃ ክፍሎች ካሉት ቡና ቤት ወጥቶ፥ እመንገድ ላይ ታለ መኪና ሃማ ላይ መሽናትን የሚመርጥን፥ አንድ በከፍተኛ ደረጃ የተማረ ሰውን፥ ከአንደኛ ክፍል እስከ ዱክትርናም ይባል እስከ ፐሮፌሰርነት ማእረግ ያደረሰው ትምህርት ገብቶታል ማለት ይቻላል? ፈረንጅ ሀገር ሄዶ፥ ብዙ ነገር ያደረሰው ትምህርት ገብቶታል ማለት ይቻላል? ብዙ ነገርም ተማረ ተብሎ፥ በሀገሪቱ አይቶ (የመፀዳጃ ሁኔታዎችን ጨምሮ)፥ ብዙ ነገርም ተማረ ተብሎ፥ በሀገር ውስጥ አቅም ከፍ ላለ ደሞዝና ማእረግ በቅቶ፥ ስንት ስራና እርዳታ ሲጠበቅበት፥ መንገድ ላይ መሽናት ካልዘገነነውና፤ ይባስ ብሎ በየስርቻው ስለሀገር ልማት፥ ስለጤንነትና ስለ አዲስ አበባ ፅዳት ጮክ ብሎ በምሬት ከደሰኮረ ምኑን ተማረ? ከእንዲህ ዓይነቱ "ቴክኒሽያን" ምን ቁምነገር፥ ምን ክብርና ማእረግ ያለው እውቀትም ሆነ ተግባር መጠበቅ ይቻላል? ከቻለ ከቻለ፥ ያው ዘወትራዊ የየቢሮውና የየመስሪያቤቱ ወረቀት ገፊ ነው የሚሆነው ማለት አይቻልም? እንግዲህ ስለእውቀት ፍላጎት ስናወራ እሱን ብቻ ሳይሆን እሱንና መሰሎቹንም እያሰብን ቢሆን መልካም ነው፡፡

ዝም ያለ ይመስላል። እንዲህ ዓይነቱ አኗኗርና አሰራር መለወጥ እንዳለበት፣ ተወያይተን መስማማት አለብን። ተወያይተን ከተስማማን፣ በየሙያ መስኩ ያለውን ዘመናዊና ባህላዊ እውቀትና ልምድ እያወያየና እያስማሙ፤ ጠባቸው ሲበረታም መፍትሔውን ተባብረው እየፈለጉ የመስራትና የመገንባት ባህል ይዳብራል ብዬ ሳስብ በበኩሌ ቆየት ብያለሁ።

እርግጥ፣ እዚህ ደረጃ ላይ ከመድረሳቸው በፊት፣ ሁለቱ ወገኖች እርስበርስ መተዋወቅ አለባቸው። መተዋወቁ ደግሞ፣ በተለይ በኢትዮጵያ ሁኔታ ከባድ የሚሆን አይመስለኝም። ምክንያቱም፣ ዘመናዊ ትምህርት ቤት ገብተው ተማሩ በሚባሉትና፣ የእነርሱን ዓይነት ትምህርት ባልተማሩት መሀከል ያለው ልዩነት መስረታዊ ልዩነት ነው ብዬ አልገምትም። እንዲያውም፣ በመሀከላቸው ካለው ልዩነት ይልቅ አንድነታቸው የጠበቀ፣ ተመሳሳይነታቸው የጎላ ነው የሚመስለው። ይህን ለማረጋገጥ፣ ብዙ ጥልቅ ምርምር ማድረግ አያስፈልገኝም። የሁለቱን ወገኖች አኗኗር ማስተዋል ብቻ ይበቃል። የቤተሰብ ኢኮኖሚን ባለማቀዳቸው፣ ስለፆታ ጥያቄ፣ ስለሰርግ፣ ስለ ድግስ፣ ስለ ለቅሶ ባላቸው አመለካከት፣ ስለታሪክና ስለጀግንነት ባላቸው አስተያየት፣ ስለጊዜ፣ ስለዋጋውና አጠቃቀሙ ባላቸው አስተያየትና በተግባር በሚፈፀሙት፣ በምግብና በመጠጣቸው፣ የእረፍት ጊዜያቸውን በሚያሳልፉባቸው መንገዶች፣ ከመፃፍ ሁለቱም ባብዛኛው ቃላዊ (oral) በመሆናቸው ይመሳሰላሉ። ስለዚህ፣ የተማረ ያልተማረ በመባባል የሚገለፀውን፣ የመንግስት ተቀጣሪ በመሆንና ባለመሆን፣ ሹም በመሆንና ባለመሆን፣ ሱፍና ጫማ በመልበስና ባለመልበስ ወዘተ. የሚከሰተውን አርትፊሻልና አሳሳች ገፅታ እንደመሰረታዊ ልዩነት መቁጠር መቆም ያለበት፣ ትምህርት በሚባል ነገር ብዙ ጊዜ ማሳለፍ፣ ብዙ ወረቀትና ቁሳቁስ በማገልበጥ ብዙ ዓመታት ማሳለፍ፣ በትምህርት፣ በእውቀትና፣ ጥበብ በሚባሉ ነገሮች እራስን ሰልቆ በመገንባት እነዚህን ዓመታት እንደማሳለፍ ተደርጎ ሊቆጠር እንደማይገባ በወጉ መታወቅ ያለበት ይመስለኛል። እርግጥ፣ በእነዚህ ዘመናት፣ እራሳቸውን ጠልቀው መርምረው፣ መጣል ያለበትን ከውስጣቸው አሸቀንጥረው ጥለው፣ መጠናከር ያለበትን ደክም ያለውን አጠንክረው፣ ብርቱውን ይበልጥ አበርቅተው፣ እራሳቸውን ያነፁና የገነቡ ግለሰቦች፣ ለላንቲካ ያህል፣ ከየትውልዱ እጅግ በጣም ጥቂት ይኖሩ ይሆናል። ከዚህ በተረፈ፣ በእኛ ሀገር የነበረውና

ያለው፣ ተማረ የሚባለው ብዙ ሰው "ወሬ-አድራሽ" የሚባል ዓይነት እየመሰለኝ መጥቷል። ትምህርት ቤት ገብቶ በየደረጃው የተሰጠውን ተቀብሎ፣ እሰው ሀገር፣ በተለይም በለሙት ሀገሮች፣ በየልማት መስኩ የሚሆነውን አይቶ-ሰምቶ መጥቶ ያንን መልሶ የሚናገር ዓይነት መስሎኛል። በሙያው ያለውን እውቀት ከሀገሩ ተጨባጭ ሁኔታ ጋር አገናዝቦ፣ በእውቀት ላይ የተመሰረተ ብሔራዊ ትውርና የተግባር መርህ፣ እንዲያው ለራሱ ግላዊ ርካታ ብሎ እንኳ፣ ያበጀ ሰው ቁጥር በጣም አነስተኛ ይመስለኛል። ይህ አስተያየት ባብዛኛው ትክክል ከሆነ፣ የዚህ የወሬ-አድራሽ የወደፊት ተግባር መሆን ያለበት፣ ስለሙያው የሰማውን ተናግሮ፣ ስለሙያው ሊያሰለጥናቸው የሄደባቸው ሰዎች የሚመልሱትን መስማት ነው። ሲሰማም፣ የውጭ ሀገሮቹን ሰዎች ንግግር (ሌክቸር)፣ ከታላቅ ቁምነገር ቆጥሮ እንደሰማውና በኋላም ጊዜ መድቦ ብዙ ጊዜ ፈተና ለማለፍ እንደሚያጠናው አድርጎ ነው። "ከመሀይምና ደጋ ገበሬ ምን ቁምነገር ይገኛል?" በሚል የለበጣ መስማት ከሰማ ግን ሳይማር ይቀራል። ይህ ደግሞ፣ ሁለቱ ወገኖች የሚያውቁትን እና ለመስራት የሚፈልጉትን ግልጥልጥ ባለ ቋንቋ አቅርበው የሚወያዩበትንና የሚሰሩበትን እድል ያጩግፋል ማለት ነው። ሁልጊዜ፣ "እኔ ያልኩት ይፈፀም!" በሚለቱ ከፀናም፣ ሁለቱን ልምዶችና እውቀቶች አገናዝበው፣ የተሻለ ነገር የሚሰሩበትን እድል ሁለቱም ወገኖች እስከዛሬ አጥተው እንደኖሩት፣ አጥተው መኖርን ይቀጥላሉ ማለት ነው። ይህ እንዳይሆን ነው፣ ሁለቱም ወገኖች ልብ ተልብ፣ በይበልጥ መተዋወቃቸው አስፈላጊ ነው የተባለው።

ከሚተዋወቁባቸው መንገዶች አንዱ የሚገኘው የባህል ጥናት በማኪያሂድ ነው። ከእነዚህ የባህል ጥናቶች አንዱ ደግሞ የፎክሎር ጥናት ነው። "አንድን ሕዝብ አሰለጥናለሁ፣ ከተሻለ የአሰራርና የአስተሳሰብ መንገድ ጋር አስተዋውቀዋለሁ፣ ድኅነትን እንዴት እንደሚቀንስ አስተምረዋለሁ፣ ተግባራዊ ከንቅጌዎችንም አሳየዋለሁ" ብሎ በቅንነት የሚነሳ ወገን መጀመሪያ ማሰብ ያለበት ያ እለውጠዋለሁ የሚለው ህዝብ ስለስልጣኔ፣ ስለሕይወት፣

⁶ ያለንበት እውነታ እያስገደደ ስለሆነም እንደሁ እንጂ፣ ባለፉት ዓመታት፣ አንዳንድ ምሁራን የልማት ውጥኖቻቸውን በመገናኛ ብዙኃን ማውጣት መጀመራቸውን ግን፣ በደስታ ጭምር መግለፅ ያስፈልጋል።

ስለድንነት፡ ስለሀብት ምን እንደሚያስብና፡ እንደየአካባቢው ሁኔታም ድንነትን ለመቀነስ ምን ቢደረግ ይበጃል እንደሚል፡ በተቻለ መጠን ማወቅ ነው። ይህንን ማወቂያው መንገድ ብዙ ቢሆንም፡ ፎክሎር አንዱ ከመሰለኝ ቆየ። ስለዚህ፡ ይህንን "መግቢያ"፡ የፎክሎር ንዑስ ክፍል ከሆኑት ምሳሌያዊ ንግግሮች ጥቂት ጠቅሼ፡ እንባብያን ለየብቻቸው እንዲያስቡባቸው፡ ከዚያ በኋላ ደግሞ በጋራም እንዲወያዩባቸው በትንትና አሳስቤ ላብቃ።

ማግኘትና ማጣት፡ ጎን ለጎን ናቸው

ማጣትና ማግኘት፡ እልፍኝና ማድቤት

ማጣትና ማግኘት፡ ጆሮ ለጆሮ

መሄድና መምጣት፡ ማግኘትና ማጣት

ሲሳይ በእርምጃ ይገባል፡ በሩጫ ይወጣል

ለሀብት መትጋት፡ ሰውነት ያከሳል

ዘመድና ገንዘብ፡ ሳያስቡት ይገኛል

ተዋርዶ ከማግኘት፡ ኮርቶ ማጣት

ላታገኝ አትመኝ

እነዚህ ዘጠኝ ምሳሌያዊ ንግግሮች ታስቦባቸው፡ ተመርጠው የቀረቡ አይደሉም። ከተለያዩ የአማርኛ ምሳሌያዊ ንግግሮች ስብስቦች ውስጥ ከማግኘትና ከማጣት ጋር የተያያዙት በብድግ ብድግ (randomly) ሲለቀሙ ከለቃሚው እጅ የገቡ ናቸው (ለዝርዝሩ ገፅ 31-32 ይመልከቱ)። ይህንን መረጃ ይዞ፡ በምሳሌያዊ ንግግሮቹ ላይ መቆዘም ይቻላል። ዘጠኙን ምሳሌያዊ ንግግሮች መሰረት አድርጎ፡ እያንዳንዱ ሰው ባሳቡ አንድ መደምደሚያ ላይ ሊደርስ ይችላል። ከልዩ ልዩ ውይይቶች የሚመነጭ መደምደሚያም ሊኖር ይችላል። እነዚህ መደምደሚያዎች ግን ሙሉ በሙሉ ትክክል ሊሆኑም ላይሆኑም ይችላሉ። ለጊዜው፡ ዘጠኙን ምሳሌያዊ ንግግሮች ልማት ጋር

አያይዘን እንመርምራቸው። በሌላ ጊዜ ደግሞ ሌሎች ስብስቦችን ይዘን፡ ምናልባትም እኛው እራሳችን መርጠን እንመርምር፡ እንወያይ። በየአፍ መፍቻ ቋንቋችን የሰማናቸውን እና የምናስታውሳቸውን ከሀብትና ከድንነት ጋር የተያያዙ ምሳሌያዊ ንግግሮችን ፅፈን ከሌላ ቋንቋ ተናጋሪ ጋር የእርሱን/የእርሷን ምሳሌ እየጠየቅን በእረፍት ጊዜያችን በየቡና ቤቱ፡ በየሆቴሉ፡ በየጠጅ ቤቱ፡ በየመስሪያ ቤቱ ወዘተ እስቲ እንነጋገር። ይህንን ማድረግ በየፊናችን ከጀመርንና ከለመድን፡ አንድ ቀን፡ ፎክሎሮችን በሳይንሳዊ መንገድ ስብስቦ የተነተነ ፅሁፍ ስናገኝ በጥሞና ለመወያየት የሚያስችል ደረጃ ላይ እንደርሳለን የሚል እምነት አለኝ። ምሳሌያዊ ንግግሮቹን ደርድራ ይህንን "መግቢያ" የደመደምኩትም ለዚህ ነው።

ውለታ

መቅደም

I-V

መግቢያ

i-xii

ክፍል አንድ

የረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደት

1-41

መልክአ እግዚር...

43-81

የረሃብና ምርት ስንጥጥ

ስብስብ

83-107

1.

የረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደት

ከሰበሰቡት አጅግ በርካታ ቃልግጥሞች ከድርቅ፡ ከረሃብና ከእግዜር ጋር የተያያዙት ከ1000 መንቶዎች¹ ይበልጣሉ። እርግጥ የተሰበሰቡት ከተለያዩ ቦታዎች ስለነበር ተደጋግመው የተሰበሰቡ አሉ። እያንዳንዱ መንቶ፡ በአንድ ካርድ (ኢንዴክስ ካርድ) ላይ ከተመዘገበ በኋላ፡ ከእያንዳንዱ መንቶ ጋር በቅርብ ለመተዋወቅ ደጋግሞ ማንበብና መመርመር አስፈላጊ ነበር። እንዲህ ዓይነቱ ትክታዊ ምርመራ አስፈላጊ የሆነው የመንቶዎችን ቅርፅና ይዘት በስፋትና በጥልቀት ለመረዳት እና፡ ያስተሳሰሯቸውን ቴክኒካዊና ይዘታዊ ፋይዳዎች በመረጃ ለይቶ ለማንጠር ነው። ከግጥሞቹ ጋር ደጋግሞ በመተዋወቅ ብዛት ያስተዋልኳቸው ቁምነገሮች፡ ግጥሞቹ የሚከለስፉባቸውን መንገዶች (ወይም classify የሚደረጉባቸውን መንገዶች) አመልክተውኛል። ዛሬ ወደኋላ ሳስበው፡ የፕሮፌሰር መስፍን ወልደማርያምን (Mesfin, 1984) እና የአቶ ደሳለኝ ራህመዶን (Dessalegn, 1991) መፃህፍት ማንበቤ ግጥሞቹን ስላደራጀሁበት መንገድ ፍንጭ ሰጥቶኛል ብዬ አምናለሁ። በተለይ ደግሞ በአቶ ደሳለኝ መፅሀፍ ውስጥ ዘርዘር ብሎ የሰፈረው ገበሬው ለመኖር ሲል በየዓመቱ የሚያከናውናቸው ድርጊቶች ገለፃ እኔ ከግጥሞቹ ካስተዋልኳቸው ቁምነገሮች ጋር በሃሳቤ ውስጥ ሳይገናኙ አልቀሩም።

¹ ተማሪዎች በማስተምርበት ጊዜ አንድ የተሟላ ሃሳብ የሚያስተላልፍን፡ ባለሁለት ስንኝ (መስመር) ግጥም "መንቶ" በሚል መጠሪያ ስጠራ ቆየሁ። ምሳሌ ጠጅም አላማረኝ፤ ጠላን ሆይ ናቀው፤ ውኃ ይሄን ቢሰማ፤ እንዴት በደነቀው።

ከዚህ ቀጥሎ ዘርዘር አድርጌ እማቀርበው የረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደት² ላይ የደረሰው በእነርሱ መገናኘት ጭምር ይመስለኛል። ይህንን ዑደት ያሳያችን የመጀመሪያዋ ብልጭታ (spark) እንዴት እንደመጣችልን ግን እስከዛሬ በውል አሳውቅም። በፕሮፌሰር መስፍን እና በአቶ ደሳለኝ መፃህፍት ውስጥ ለተጠቀሱት ተግባራት የተጠቀሙት የጊዜ መግለጫዎች በእኔ ዑደት ውስጥ ጨርሶ ያልታሰቡ፤ ሊታሰቡም የማይችሉ መሆናቸው ግን አያጠራጥርም።

ከዚህ መግቢያ በኋላ ግጥሞቹ ተጠንተው ወደተገኘው ውጤት መግባት አግባብ ይሆናል።

1.1. የረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደት

የተሰበሰቡት ግጥሞች በድርቅ፣ በረሃብና በምርት ወቅቶች በየደረጃው የሚፈፀሙ ድርጊቶችን የሚገልፁ ሆነው ተገኝተዋል። የሚገልጹቸው ድርጊቶችም በአራት የተለያዩ ኬላዎች የተከፈሉ ናቸው። አራቱን ኬላዎች የሚያያይዛቸው ከዚህ ቀጥሎ የማብራራው "የረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደት" ነው።

በዚህ ዑደት ውስጥ ካሉት አራት ኬላዎች የመጀመሪያው የ"ዘመን-መጣሁብህ" ኬላ (Early Warning System) ነው። የእህል እጥረት በገበያ መከሰት፣ የምግብ ዋጋ መጨመር፣ ገበሬዎችም ንብረታቸውን መሸጥ የሚጀምሩበት ወቅት ነው። ስለዚህ፣ ድርቅና ረሃብ መጣን እያሉ ቀድመው የሚያውጁበት ወቅት ነው ማለት ነው። ዛሬ፣ በዘመናዊ ቴክኖሎጂ ተመርምሮ የሚሰጠው የድርቅና የረሃብን መምጣት የሚያመለክት የአስቀድሞ ማስጠንቀቂያ መረጃ፣ ጥንትም፣ በልዩ ልዩ መንገዶች ይሰጥ እንደነበረ መገንዘብ ይቻላል። ይህ የቀድሞ ማስጠንቀቂያ ከሚሰጥባቸው መንገዶች አንዱ መልእክቱን በቃልግጥሞች ማስተላለፍ ነበር ማለት ይቻላል።

² በእንግሊዝኛው መፅሐፍ "The famine - harvest cycle" ('የረሃብና የምርት ዑደት') ያልኩትን ዛሬ ሳስብው "The famine -harvest-famine cycle" ('የረሃብ-የምርት-ረሃብ ዑደት') ማለት እንደነበረብን ስለተሰማኝ፣ አሁን በዚያ መሠረት ፅፌዋለሁ።

ሁለተኛው ኬላ፣ "ዘመን ዐፀባ" (Moment of Deep Crisis) ተብሏል። በዚህ ደረጃ፣ ምግብ ጨርሶ የለም። ያለው ሁሉ ተሟጥጧል፤ ስለዚህም ወቅቱ የብርቱ ረሃብ ወቅት ነው። ሰው መታመም፣ መሞት፣ መስደድ የሚጀምርበት ጊዜ ነው። ባጭሩ፣ የምግብ መጥፋት የረሃብን መካረር እና የማህበራዊ እሴቶችን መናጋት የሚያስከትልበት ጊዜ ነው። ለዚህ ነው ዘመን ዐፀባ የተባለው።

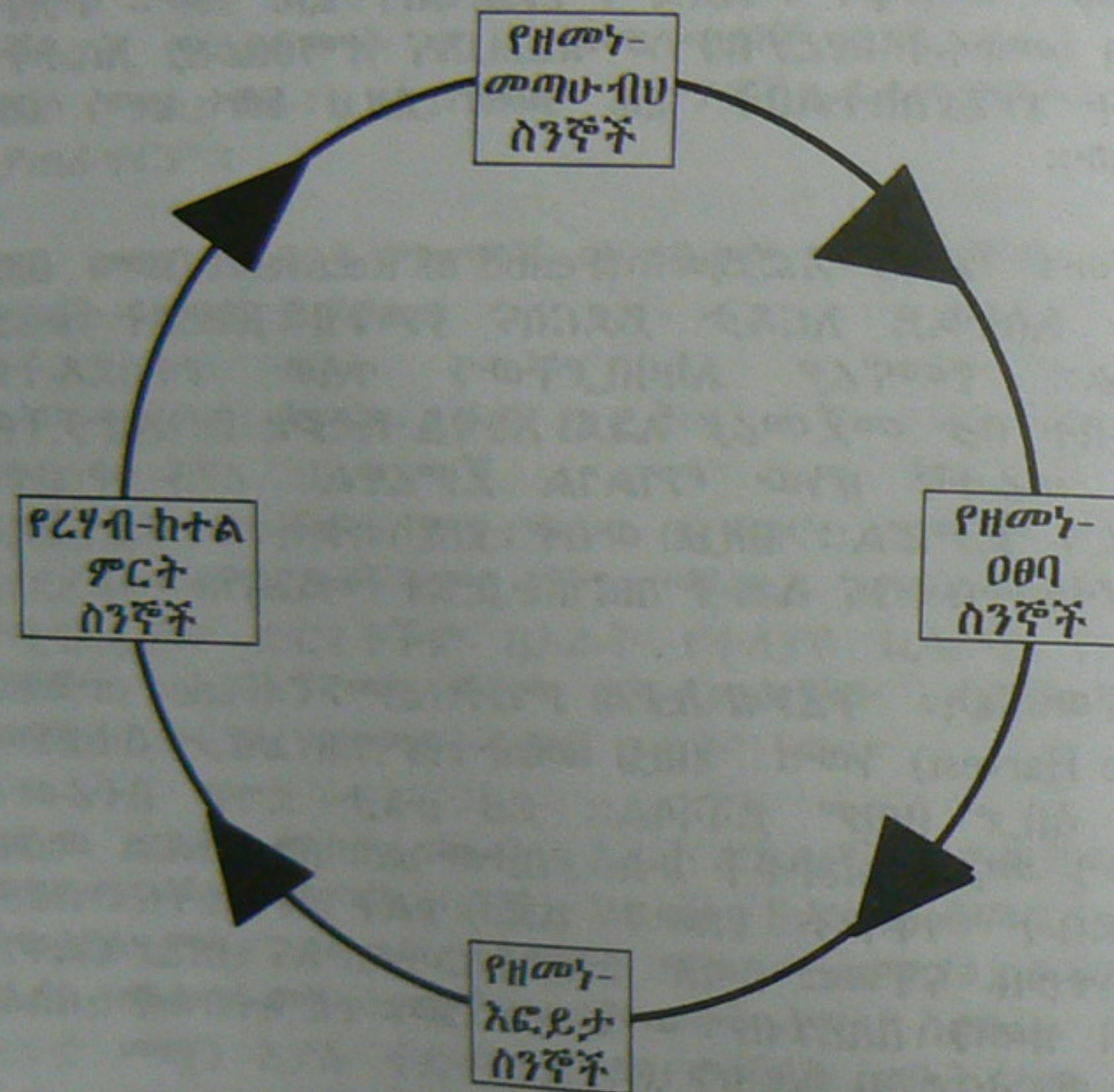
ሶስተኛው፣ "ዘመን እፎይታ" (Period of Recovery) ነው። በዚህ ክፍል፣ አስቸኳይ እርዳታ ይደርስና የምግብ አቅርቦት ሁኔታ ይሻሻላል። የመኖሪያ አካባቢያቸውን ጥለው የተሰደዱትም በደረሱበት ቦታ መጀመሪያ እንደ እንግዳ የታዩት የተቀባዮቻቸው የቅጥር ሠራተኛ ሆነው ማገልገል ጀምረዋል። ረሃቡ ቀስ በቀስ ማፈገፈግ ጀምሯል። በዚህ ውስጥ የሚካተቱት ግጥሞች ከዚህ በላይ የተጠቀሱትንና ሌሎች ዝርዝር ስሜቶች ይገልጻሉ።

አራተኛው ኬላ፣ "የረሃብ-ከተል ምርት ዘመን" (Period of Post-Famine Harvest) ነው። በዚህ ወቅት የምግብ ሁኔታ በተገኘው ምርት ሳቢያ በጣም ይሻሻላል። ይህ ሁኔታ ደግሞ በተራው፣ ያለፉትን መራር ከስተቶች ሁሉ ያስታውሳል። በዚህ ክፍል ውስጥ የተመደቡት ግጥሞች የሰውን ልጅ ጥልቅ ስሜቶችና ሰቆቃ የሚያስተጋቡ ናቸው። በጣም የሚያስገርመው እና የሚያሳዝነው⁴ በጥጋብ ዘመን ስለረሃብም መገጠሙ ነው። የሚቀጥለው ስእል የረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደቱን ያሳያል።

³ ዐፀባ - ጭንቅ፣ መከራ፣ ችጋር፣ ቀጠና፣ ዕጦት፣ ድኸነት (ኪዳነ ወልድ ክፍሌ፣ 1948፣ ገፅ 601)

⁴ የሚያስገርመው ወደፊት ሊመጣባቸው የሚችለውን አደጋ በምርት ዘመን እንኳ ሳይዘነጉ ማሰባቸው ነው። የሚያሳዝነው ደግሞ ይህ አስተውሎት ዘላቂ መፍትሔ መፈለግን ሲቀስቅስ አለመገኘቱና ድርቅና ረሃብ ጎሊናችን ውስጥ ምን ያህል ጠልቀው እንደተቀበሩ ሁኔታው ማሳሰቡ ነው።

በጥጋብ ዘመን ስለረሃብም መገጠሙ ነው። የሚቀጥለው ስለሆነ የረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደቱን ያሳያል።

በእያንዳንዱ ኬሳ ውስጥ የሚከፈሉ የተለያዩ ድርጊቶች አሉ። የየራሳቸው ቅደም ተከተልም ያላቸው ይመስላሉ። የዚህ ፅሁፍ ደቃቅ የሆኑ ዝርዝር ቅደም ተከተሎችን እጅግ በጣም ፅሁፉ የሚያነጣጥረው በእያንዳንዱ ኬሳ ውስጥ የሚከናወኑትን

ድርጊቶች በማብራራት፣ የረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደቱን ፍንተው አድርጎ እማሳየት ላይ ነው።

1.1. የዘመነ-መጣሁብህ ስንኞች

የረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደቱን የድርቅን መምጣት በሚተነቡ መንቀጦች እንጀምር።

- መንቀ 01 እርሻ በደመና፣ ይመረት በነበር፤
ያንን ሰባ ሰባት፣ እሻገረው ነበር።
- መንቀ 02 ዘመነ ዮሐንስ፣ ሁለተኛ አትምጣ፤
እንኳን የእህል ቅንጣት፣ ዛፉ ቅጠል አጣ።
- መንቀ 03 አስራ አምስት ኮሚቴ ሲያናፋ
ሲያናፋ፤
በሰማይ ዳመና፣ በምድር ዝናብ ጠፋ።

የመጀመሪያው መንቀ የሚያወሳው ስለ 1976 ዓ.ም. ነው⁵። በመንቀው መሰረት፣ በዚህ ወቅት ዳመና ብቻ ይመላለስ፣ ይመጣና ይሄድ ነበር። ዝናብ አልነበረም። ይህንን መሠረት አድርጎ ነው ቃልገጣሚው መጪው ዓመት ክፉ መሆኑን የተነባው። ሁለተኛው መንቀም፣ እህልና ቅጠል የጠፋበት ዘመን ስለሆነ ዘመነ ዮሐንስ ሁለተኛ እንዳይመጣ የሚለምን ነው። በዚህ መልክ መንቀው የተነገረው፣ የ1977 ድርቅ የተጠነሰሰው በ1976 ስለሆነ እና ዘመኑም፣ ዘመነ ዮሐንስ ስለነበረ ነው። ሶስተኛው መንቀ የድርቁን መምጣት ከሌላ ድርጊት ጋር ያያይዛል። የገበሬ ማህበራት ሹማምንትና የኮሚቴ አባላት በአብዮቱ ወቅት

⁵ ይህንን ያልኩት፣ ግጥሙ ሰባ ሰባትን በሁለተኛው ስንኝ፣ የመጀመሪያ ሐረግ ውስጥ ጠቅሶ ስለተገኘ ነው። ሌሎቹ የመንቀው ክፍሎች ከዚህ በፊት የተነገሩ ሊሆኑ ይችላሉ። እዚህ ውስጥ በዝርዝር አልገባም።

የተናገሯቸው አንገራት ንግግሮች ድርቅን እንዳስከተሉ ነው መንቀው የሚገልፀው። መንቀው ውስጥ ባሉት ሁለት ስንጥቅ በቀጥታ ያልተነገረ ነገር አለ። "የኮሚቴዎቹ 'ማናፋት' እንዴት አድርጎ ነው ዝናብን፣ ደመናን የሚያጠፋው? ለምንድነው የሚያጠፋው? ምን እያሉ ስላናፋ ነው የሚያጠፋው?" ብለን ስንጠይቅ መልሱን የምናገኘው ከባህል ወይም ከሃይማኖት ነው።

በዘመነ አብዮት፣ ብዙ የባህልና የእሴት መናጋት ነበር። የእግዚአብሔር መኖርና አለመኖርም የተጠየቀበት፣ በተለይ ሁለቱ የሀገሪቱ ታላላቅ ሃይማኖቶች የተፈተኑበት ወቅት ነበር። ይህንን እውነት ስናስብ ነው ኮሚቴዎቹ ምን እያሉ እንዳናፋ መገመት የምንጀምረው። በማገበራዊ ሕይወት ውስጥ አዋጆችን በማስፈፀም ስም ብዙ የተነገሩ እና የተደረጉ ነገሮችም እንደነበሩ ይታወቃል። እነዚህን ሁሉ ስናስብ ዳመናና ዝናብ የጠፋው በኮሚቴዎቹ ኃጢአት ነው ማለት ነው። እግዚአብሔር፣ እነሱ ባጠፉት ጥፋት ስለተቆጣ ቁጣውን ለመግለፅ ነው ማለት ነው ዝናብና ዳመናውን ያጠፋው። ይህ ደግሞ የተለመደ ለድርቅ መምጣት የሚሰጥ ባህላዊ ምክንያት አይደለም። ምክንያቱም በግጥሙ መሠረት እግዚአብሔርን የሚያስቀይም ጥፋት የሠሩት የተወሰኑ የኮሚቴ አባላት ብቻ ናቸው። የዝናቡ መጥፋት ግን የሚጎዳው ሁሉንም ሕዝብ ነው። ስለዚህ፣ "ለኃጥአን የመጣ ለፃድቃን ይተርፋል" በሚባለው መሰረት መሆን አለበት ለሌላው ህዝብ ይህ ቅጣት የተረፈው።

የመጀመሪያው መንቀ የአየር ጠባይን መለወጥና የሚያስከትለውን ችግር ተንብይዋል። ሁለተኛው፣ ይህንኑ መጭ ችግር እያመለከተ ምክንያቱን ግን ከዘመኑ እግረ-ደረቅነት ጋር ነው የሚያያዝ። ሶስተኛው፣ የድርቅን መምጣት ከኮሚቴዎች ኃጢአት ጋር የሚያያይዝ ነው። ቁምነገሩ ሶስቱም መንቀዎች የአየር ጠባይንና የአካባቢን መለወጥ ቀድመው ማመልከታቸው ነው።

እነዚህን የድርቅ ምልክቶች ተከትሎ የእህል ዋጋ መጨመር ይጀምራል።

መንቀ 04 የዱባላ ወንድም፣ አገርጣቸው ነኝ፤ እሴት አልገባሁም፣ ከገበያ ነኝ።

በ1977 የተከሰተው ድርቅ ቃልግጥሞቹን በሰበሰብኩባቸው አካባቢዎች አገርጥ (አገርጣቸው) ተብሎ ነበር የሚጠራው። በዚህ ዓይነት ለትልቅም ሆነ ለአነስተኛ ድርቅና ረሃብ ስም መስጠት የተለመደ ነው። በመንቀው ውስጥ "ዱባላ" የተባለው በ1948 (ወይም በ1949) ተከስቶ የነበረ ረሃብ መጠሪያ ስም ነው። አገርጥ የተባለው ረሃብ መምጣት አገርጥ እራሱ እንደተናገረው ተደርጎ በዚህ መንቀ ውስጥ ተገልጧል። ግን ገና እገበያ ላይ ነው ያለው። ይህ ማለት ችግሩ የተከሰተው በእህል ዋጋ መጨመር ብቻ ነው ማለት ነው። በየገበሬው ቤት ገብቶ፣ ለክፉ ቀን በየማጀታቸው ያስቀመጡት እህል ቢኖር ያንን እንዲበሉ ገና አላስገደዳቸውም ማለት ነው። የእህል ዋጋ በጣም ቢንርም እህል ገና ከገበያ አልጠፋም። ገንዘብ ያላቸው ሊሸምቱ ይችላሉ ማለት ነው። ከዚህ በላይ ያተትነው፣ ባህላዊና ዘመናዊ የአስቀድሞ ማስጠንቀቂያ ዘዴዎች ከሚጠቀሙባቸው መጠቀሞች (indices) አንዱ የገበያ ዋጋ መሆኑን ያሳያል።

መንቀ አራት እና ከዚህ በታች የቀረቡት ሶስት መንቀዎች ጉዳይም ከዚሁ ከገበያ ጋር የተያያዘ ነው።

- መንቀ 05 አወይ ሰባ ሰባት፣ ያየነው መከራ፤ ቆሎ ተገዛበት፣ በልጅግ ተሸጠና።
- መንቀ 06 መገን ያ ክፉ ቀን፣ ያመጣብኝ ዕዳ፤ እንስራዬን ሸጥኩት፣ አውጥቼ ተጓዳ።
- መንቀ 07 ይኸ ሰባ ሰባት፣ ይቅር አይነሳ፤ እርጉዝ ላሜን ሸጥኳት፣ ለሁለት ቀን ምሳ።

እገበያው ላይ ብዙ ተግባራት ተከናውነዋል። በነዚህ ሶስት መንቀዎች ውስጥ ገበሬዎች በችግር ጊዜ የሸጧቸው ዋና ዋና ንብረቶች ተጠቅሰዋል። እንደተለመደው፣ ገበያው ገበሬዎቹን በጣም የሚጎዳ ነው። ችግረኛው ገበሬ በልጅጉን ሸጦ ቆሎ፣ እርጉዝ ላሙን ሸጦ የሁለት ቀን ምሳ እንዳገኘ ነው መንቀዎቹ የሚናገሩት። ቁምነገሩ ሊሸጥ ያመጣቸው ንብረቶችና የእህል ዋጋ ሲነፃፀሩ፣ የንብረቱ ዋጋ ምን ያህል እንደረከሰ ግጥሞቹ

ማሳየታቸውን መገንዘብ ነው። እራሱ አምርቶ የሸጠውን እህል ዛሬ ሕይወቱን ለማዳን መልሶ ለመግዛት መፈለጉ አንሶ። በዋጋ ንረት ሊገዛው አለመቻሉ ደግሞ ትልቅ የሕይወት ጭካኔ ነው። ድርቁ እየበረታ ሲሄድ የሚሞተውም "ከገዛ እህሉ" ለነፍሱ ማዳኛ ያህል እንኳን በወቅቱ ማግኘት ባለመቻሉ ነው።

የድርቁና የገበያው ሁኔታ በሰዎች ባህርይ ላይም ለውጥ ማምጣት የሚጀምሩት ገና ከመጀመሪያው ነው። የአየር ሁኔታውንና የገበያውን ለውጥ ተከትለው ሰዎች የመኖሪያ ስልት (survival strategy) መቀየስ እንደሚጀምሩ ከሚከተሉት መንቶዎች እንገነዘባለን።

መንቶ 08 የሸንቁጤ⁶ ወንድም፥ አጉርጥ እኔ ነኝ፤ ሆኖም ሚስት ያለህ ሰው፥ ፍታና ቆየኝ።

ይህ መንቶ፥ ከፋ ቀን እየመጣ መሆኑን ቀድሞ ያስታወቃል። በማስታወቅ ብቻ ግን አያበቃም። ምክር ይሰጣል። በሚሰጠው ምክር ብዙ ትበላለች ብሎ የሚገምተው፥ እህል ትፈጃለች ብሎ የሚያምነው ሴትን ነው። በዚህ ምክንያትም ከወንዱ በኩል ሆኖ ነው ገጣሚው ምክሩን የሚሰነዝረው። ግጥሙ በአበላላቸው ምክንያት ባልና ሚስት እንዲፋቱ ሲመክር ስናይ የችግሩን መጠን እንረዳለን። ባንድ በኩል፥ የማኅበረሰቡ አባል የሆነው ገጣሚ፥ ትዳርን ያህል ነገር እንዲፈርስ መምከሩ፥ የመኖር አለመኖር ትግል የደረሰበትን ደረጃ ያመለክታል። ይህን ቀውጢ ጊዜ ለማለፍ እጅግ መቆጠብ ማስፈለጉንም ይጠቁማል። በሌላ በኩል ግን የፆታ ወገናዊነቱን እንታዘባለን። ሴቷን አሻማጅ፥ ወንዱን በሄዱ ቁጥር፥ ሰዎች ለመኖር የሚያደርጉት ትግል በሰላም ጊዜ ጭምር፥ ራስን ወደ ማዳን ማምራቱን የሚጠቁም ነው። ወደፊት እንዲህ ዓይነቱ የእሴት መናጋት ጊዜያዊውን ሁኔታ ተከትሎ የሚመጣ፥ ሁኔታው ሲለወጥ እየታወቀ የሚመለስ ነው ማለት

⁶ "ሸንቁጤ" 1949/50 በሰሜን ሸዋ ተከሰቶ የነበረ ረሃብ ነው።

ይቻላል። ባንፃሩ ደግሞ፥ እንዲህ ዓይነቱ ጊዜያዊ ሁኔታ በተለያዩ ዘመናት እንደልቡ ሲመጣና ሲሄድ እስከዛሬ የሸረሸረው እና ወደፊትም የሚሸረሸረው ጠቃሚ እሴት የለም ማለት ያስቸግራል።

መንቶ 09 እንኳን ባንድ ምጣድ፥ ቢጋገር በመቶ፤ "ይሸትሃል ቅመስ"፥ ምነው ድሮ ቀርቶ።

መንቶ 10 እንግዳም አይምጣ፥ እኔም እንግዳ አልሆን፤ አንድ እንጀራ በሬ፥ ግማሽ ወይፈን ሲሆን።

መንቶ 11 ልጅ "እንጀራ! እንጀራ!"፥ እናት "የለም! የለም!"፤ ቀኑ እኮ አጉርጥ ነው፥ ጠግቦ መብላት የለም።

በእነዚህ ሶስት መንቶዎችም የማኅበራዊ እሴቶች መናጋት ተመልክቷል። ምግብ ሲዘጋጅ ሽታው አካባቢውን ማወዱ የታወቀ ነው። በዚህን ጊዜ እንግዳ ሲመጣ፥ ወይም ሰላምታ ሰጥቶ በበር ሲያልፍ "ግባ/ግቢ፥ ቅመስ/ቅመሺ፥ ይሸትሃል/ይሸትሻል" ማለት የተለመደ ነበር። በእኔ እድሜ፥ ያውም አዲስ አበባ ውስጥ ይህ ሲሆን አይቻለሁ። መንቶ 09 ከችግሩ መፅነን የተነሣ ይህ ልማድ ቀረ ነው የሚለው። መንቶ 10ም የቆየውን፥ እንግዳ የማስተናገድ ባህል ማፍረሱን ግለሰቡ ያወጀበት ነው። እንግዳ ማስተናገድ፥ በጎረቤትና በዘመድ መሀል ብቻ የተወሰነ ሳይሆን፥ በሀገር ደረጃም ዘወትር የሚጠቀስ ኢትዮጵያ የምትታወቅበት አንድ ባህል ነው። ቀውጢ ቀን በመምጣቱ ግን፥ ያለምንም ይሉኝታ፥ "እንግዳ አይምጣብኝ!" ሲል ይሰማል። እንግዳ ማስተናገድ ከማብላትና ማጠጣት ጋር የተያያዘ ስለሆነ፥ አንድ በሬ ሸጦ በተገኘ አንድ እንጀራና፥ አንድ ወይፈን ሸጦ በሚገኝ ግማሽ እንጀራ እንግዳ ማብላት አልቻልም ነው የሚል። የሚያስደስተው ደግሞ፥ በዚህ ማብላት አልቻልም ነው የሚል። የሚያስደስተው ደግሞ፥ በዚህ ፈታኝ ወቅት እንኳን ሚዛናዊ አተያይ መያዙ ነው። ራሱን ብቻ አይደለም ከሌሎች የሚያገልገልው። "አትምጡብኝ!" ብቻ አይደለም የሚለው። ሌሎችም እራሳቸውን አግልለው፥ ያለቻቸውን አብቃቅተው ከፋውን ቀን እንዲያልፉ ነው መንቶው የሚጠቁመው።

መንቶ 11 ውስጥ ግን ይህ መፋጠጥ እና የእሴት መናጋት እናትና ልጅ ድረስ ይዘልቃል። በቀውጢው ቀን፡ ልጅ ከገዛ እናቱ፡ እንጀራ ጠይቆ እንደልቡ አያገኝም። ጠግቦ መብላት የለም። ስለዚህ ሲብስ ሲብስ ብቻ ልታቀምሰው ትወስንና "የለም! የለም!" ትለዋለች ማለት ነው። ከመንቶ 01 እስከ መንቶ 11 በጠቀስናቸው ግጥሞች ውስጥ የድርቁና የረሃብ መምጣትና እያየለ መሄድ የአየርና የአካባቢ ለውጥን በመቅረፅና፤ በጎረቤት፤ በዘመድና በቤተሰብ የደረሱ የአኗኗርና የልማድ ለውጦችን በመሳል ተገልጿል። እነዚህ ለውጦች፤ ማንበረሰቡ የመጣበትን ችግር እንዲያውቅ ቀድመው የሚጠቁሙ መረጃዎች ናቸው ማለት እንችላለን።

1.2. የዘመነ ዐፀባ ስንኞች

በዚህ ወቅት በዘመነ መጣሁብህ የታዩ ፍንጮች ተባብሰው ይገኛሉ። የችግሩ መጠን፤ በየኬላው ውስጥ ቀለል ካለው ወደባለው ነው የሚሄድ። ስለዚህም የዘመነ መጣሁብህ የመጨረሻ ሰዓት ስንኞችና የዘመነ ዐፀባ የመጀመሪያ ሰዓት ስንኞች የተለጣጣቂነት ስሜት አላቸው ማለት ይቻላል። የረሃቡን ወቅቶች በኬላ የመክፈሉ ጉዳይ መስመር አስምሮ፤ ድንበር ከልሎ፤ "ከዚህ አትለፍ! ልክህ እስከዚህ ነው?" የሚያስብል ዓይነት ስላልሆነ ተለጣጥቆ የመፍሰስ ባህርይ ቢታይበት ልንገረም አይገባም። ምክንያቱም፤ በሕይወትም እንደዚያ ነው የሆነው። ኬላዎቹ የተበጁት ይህንን ሕይወታዊ ሂደት ለመሻር ሳይሆን፤ በሂደቱ ውስጥ የታዩትን ዐበይት ክስተቶች አጉልቶ ለማሳየት ነው። ከዚህ በታች ያሉት መንቶዎች የመንቶ 09፤ 10 እና 11 ተከታይ ሆነው የሚሰሙንም ለዚህ ነው።

መንቶ 12 ባልና ሚስት እንኳ፤ ቀርቷል መጓረሱ፤
"አውጭኝ! አውጪኝ!" ሆኗል፤ ሁሉም በየነፍሱ።

መንቶ 13 "እቴ ነች!" እላለሁ፤ "ወንድሜ ነው!" በይ፤
የነፍሱማ ነገር፤ ቀርቶ የለም ወይ።

መንቶ 11 ውስጥ የምግብ እጥረት፤ በእናትና ልጅ መሀል መራር ድብብቆሽ ማስከተሉን ተመልክተን ነበር። መንቶ 12 ደግሞ

ከድብብቆሽ ያለፈ፤ ሁለቱም ለየራሳቸው ህልውና ወደሚታገሉበት ሁኔታ መገፋፋታቸውን ያሳያል። ባልና ሚስቱ፤ አሁን አብረው እየኖሩ ቢሆኑም ፍቅርና መተሳሰብ፤ "እኔ እብስ! እኔ እብስ!" እየተባባሉ መጎራረሱ መቅረቱን መንቶው ይጠቁማል። መንቶ 13 የዚህን ሁኔታ መባባስ ነው የሚገልፅ። አሁን በስደት ላይ ናቸው። ስደተኛ ለሚያስጠጋ ደግሞ፤ ወንድና ሴት ሆነው የመጡ እንግዶች ባልና ሚስት ከሚሆኑ ይልቅ እህትና ወንድም ቢሆኑ ይሻላል በሚል ነው ማለት ነው መጠጊያ ለማግኘት ሲባል የግንኙነታቸውን ዓይነት የለውጡት። እህትና ወንድም ከሆኑ እንግዳ ተቀባይ ሴት ከሆነች ወንድምን ተመኝታ፤ ወንድ ከሆነ ደግሞ እህትን ተመኝቶ ማስጠጋት ያስችላል የሚል ውስጠ ታዋቂ ግምት ያለ ይመስላል። ባልና ሚስት ከሆኑ ግን የሰው ባል ወይም ሚስት ቀስ በቀስ እነጥቃለሁ ብሎ ማስጠጋት ከዚያኛው አማራጭ ይልቅ ይከብዳል። ወቅቱን ከምግባር ትስስር ይልቅ የጥቅም ትስስር ያለይሉኝታ የሚያስተዳድረው ስለሆነ ባልና ሚስቱ ለመኖር ሲሉ ይዋሻሉ። ለመኖር ሲሉ ትዳራቸውን "ያፈርሳሉ" እንደ ማለት ነው። ይህ፤ ቀውጢውን ዘመን ለማሳለፍ የተበጀ አንድ የመኖሪያ ስልት (survival strategy) ይመስላል።

መንቶ 14⁸ በዚህች በቀውጢ ቀን፤ እናቴም አትንጣ፤
አባቴም አይንጣ፤ አጎቴም አይንጣ፤
የብሩ ባቄላ፤ ለራትም አልበቃ።

መንቶ 15 እንጀራው ተጋግሮ፤ "እርም የእናቴ ልጅ!"፤
ብለሽ የምትይኝ፤
ንፍሮው ተቀቅለ። ምንቸቱን ሲጨንቀው፤
"እርም የእናቴ ልጅ!"፤ ብለሽ የምትይኝ፤
ሳንቺ የሚያለቅስ፤ ምን ያለው አናዳይ፤

⁷ "መባስ፤ መጥናት... መበርታት..."፤ ደስታ ተከለወልድ፤ 1962፤ ገፅ 204።
⁸ እንዲያው ባንድ ዓይነት አጠራር እንዝለቅ በማለት ነው እንጂ፤ ይኼኛው "ሰስቶ"፤ ባለአራት ስንኝ ሲያጋጥም "አራቶ"፤ ባለአምስት ሲያጋጥም "አምስቶ"፤ ባለስድስት ሲያጋጥም "ስድስቶ" እየተባለ ነበር መጠራት ያለበት። ለጊዜው፤ በዚህ መፅሀፍ ውስጥ ያሉት አብዛኞቹ ግጥሞች መንቶዎች ስለሆኑ፤ ሕዝባዊውን አንባቢ ላለማደናገርና ከዋናው ቁምነገር ሀሳቡን ላለመስረቅ ስል ብቻ "መንቶ" እያልኩ እቀጥላለሁ።

"እሰይ!" ማለት ነው፡፡ እንደ ቅማል ገዳይ፡፡

መንቶ 16 "ወንድም ሞተሽ" ብለው፥ ለምን ይጠሩኛል፤
እራቴ ጎመን ነው፥ ከብት ይበላብኛል።

የመጨካከት እርከን እቤተሰብ ውስጥ ሰተት ብሎ ገብቶ "እናቴን፣ አባቴን፣ አጎቴን አልይ" የሚያስብል ደረጃ ደርሷል ማለት ይቻላል። አቤቱታው እህል ተወዷልና፣ ወደፊት የምሽምተውን እንዳይጋሩኝ፣ አይምጡብኝ የሚል ብቻ አይደለም። በመንቶ 15 መሰረት፣ እንጀራው ተጋግሮ፣ ንፍሮው ተቀቅሎ፣ ተዘጋጀቶ እያለ ጭምር ነው የአንድ እናት ልጆች የተጨካከትት። ለሌላ ቀን ይሆነናል፣ እንቆጥብም አይደለም የሚባባሉት። አንደኛው ወገን ተርቦ ሲጠይቅ ነው ያለው ወገን፣ እያለው፣ "የለኝም!" ብሎ የሸመጠጠው። የጭካኔው ልክ እየባሰ ነው የሄደው። እዚህ መንቶ ውስጥም፣ አልሰጥም ባይ ሴት ሆና ነው የተሳለችው። እርግጥ፣ ተናጋሪዋ ሴት ትሁን ወይም ወንድ ግልፅ አይደለም። ብቻ፣ ቀውጧው ዘመን እህትማማችን ወይም ደግሞ ወንድምና እህትን አቆራርጧል። በመንቶው ውስጥ የተሳለው ወይም የተሳለችው ተበዳይ በስሰታሟ እና በንፋን ሴት ለቅሶ ሳይ እንደማያለቅስ ወይም እንደማታለቅስ ብቻ ሳይሆን በሞቷ እንደሚደሰትም ወይም እንደምትደሰትም ነው የሚናገር / የምትናገር። ይህ ብቻ አይደለም። ለእንዲህ ዓይነቱ የቂም ሁኔታ ያልተዳረሰ፣ የእህትና ወንድም ጉዳይም፣ በመንቶ 16 ተጠቅሷል። ይህ መንቶም ሴቷን ነው ጨካኝ አድርጎ ያቀረበው። ሆኖም ግን በሰዎች መሀከል እየለማ ያለውን የጭካኔ ዓይነት ስሏል። ወንድሟ የሞተባት ሴት ስለ እርሱ መሞት እንዲነግሩዋት፣ ለቀብርም ሆነ ለለቅሶው እንዲጠሩዋት አትፈልግም። ምክንያቷም፣ እሷ ወደ ለቅሶ ስትሄድ፣ ቀጥፋ ለእራቷ የምታዘጋጀውን ጎመን ከብት እንዲበላባት አለመፈለግ ነው።

ከዚህ የሚጠሰው ደግሞ በሚቀጥሉት ሰባት መንቀጃዎች የምንሰማው የልጅና የእናት ርሮ ነው።

መንቶ 17 አዬ ሰባ ሰባት፡ ባልተወለድኩኝ፤
እናቴ ከእጄ ላይ፡ ጥሬ ስትቀማኝ፡፡

መገባት 18 አወደ ይህ ክፉ ቀን፡ የሠራልኝ ሥራ፤
እኔን ለከብት አጋጅ፡ እህቴን ለአሞራ።

መንቶ 19 ያንን ሰባ ሰባት፥ በምን ላምግስ፤
ልጄን ለውጫለሁ፥ ለአንድ ቁና ገብስ።

የትውልድን ተለጣጣቂነት ለማረጋገጥ ሲባል ለሕፃናት ልዩ እንክብካቤ ማድረግ የተለመደ ነበር። ሕፃናት ራሳቸውን መምራት ስለማይችሉም ዐዋቂዎች ለእነሱ እንዲያስቡ፣ እንዲጨነቁ፣ እንዲራሩ ይጠበቃል። እነዚህ ግጥሞች በተሰበሰቡበት አካባቢ በሚታወቀው ቅዱስ መፅሐፍም ውስጥ ኢየሱስ ክርስቶስ "ህፃናትን ተዉዋቸው ወደ እኔ ይምጡ" ነው ያለው። ባጠቃላይ፣ ራሳቸውን እስኪችሉ ድረስ፣ አቅም በፈቀደ መጠን፣ ለህፃናት ልዩ ትኩረት መስጠት ብዙም የሚያነጋግር አይደለም። ይሁን እንጂ፣ ችግር ሲጠና ይህ ሁሉ ይዛባል። መንቶ 17 ውስጥ የተገለፀው በድርቁ መባባስ የተነሳ እናት ከልጇ እህል መንጠቋ ነው። ድርቁ ምን ያህል እንደከፋና እንዳጨካከነ የምንገነዘበው ነጣቂዋ እናት በመሆኗ ነው። እናት፣ ብዙ ጊዜ፣ እስከመጨረሻው ለልጇቿ የምትሰዋ ደግና ሩጎሩጎ ፍጡር ሆና ነው በሕይወትም በልቦለድ ታሪክም የምትሳል። ዘመነ ዐፀባ ግን ህፃኑ እናቴ ከእጄ ላይ ቀማችኝ ብሎ ሲያለቅስና፣ መወለዱንም ሲያማርር ያስማናል። መንቶ 18ም ህፃኑ እናቴን አሞራ በልቶበት ሲያማርርና ነፍሱን ለማቆየት በከብት አጋጅነት እንደተቀጠረ ያንጎራጉራል። የእናትም ጎሊና የቆሰለ ነው። ልጇን በአንድ ቁና እህል በመለወጧ ህሊናዋ ደምቷል። እርግጥ ደህና ቀን ሲመጣ ልጇን እንደምታስመልስ በባህሉ ይታወቃል። ቀን እስኪያልፍ በእረኝነትና በመላላክ እንዲያገለግል ነው ልጇን በእህል የምትለውጥ እንጂ ከሽያጭ የሚቆጠር አይደለም። ያም ሆኖ ግን እንደዚህ ዓይነቱን ተግባር በልጇ ላይ ለመፈፀም በመብቃቷ እናት እራሷን ከወንጀለኛ ቆጥራ በምሬትና ኃዘን ታንጎራጉራለች። እዚህ ጋ አንድ የተናጋ የሚመስለኝን መሠረታዊ ባህላዊ አኗኗር ላንሳ።

በዚ ጊዜ፥ ኢትዮጵያውያን አብሮ የመብላትና የመጠጣት ባህል አላቸው እየተባለ በውጭ ሀገር ዜጎች ሳይቀር ሲፃፍና ሲነገር ይሰማል። እኛም መሀል ቢሆን፥ የአኗኗር ዘዬላችን እንደ ፈረንጆች ግለኛ ሳይሆን ማኅበራዊ ነው ሲባል ቆይቷል።

ሶሻሊዝም በታወጀ ጊዜም አኗኗራችን ማንበራዊና የጋርዮሽ መሆኑ አብሮ ታውጀ ነበር ማለት ይቻላል። እርግጥ፥ ይህንን ያህል ባይጋነንም፥ ለየት ተደርጎ የሚታይ የአብሮነት ባህል እንደነበረ ከየራሳችን የሕይወት ልምድ እየጠቀስን ስንወያይ እንኳ ሁሉ የምናወሳው ነው። ልዩ ልዩ የእርሻና የቤት ቁሳቁሶችን በመዋዋስ፥ በጉልበት ስራ በመረዳዳት፥ በችግር ጊዜ በመበዳደር፥ ማንበር በመጣጣት ወዘተ. የሚገለፅ የመረዳዳት ባህልም እንዳለ ይታወቃል። እስካሁን በጠቀስኳቸውም ይሁን በሰበሰብኳቸው ቃልግጥሞች ውስጥ ይህንን የአብሮነት፥ የመተጋገዝና የመረዳዳት ስሜት የሚገልፁ ቃልግጥሞች አለማግኘቴ፥ ከዚህ በፊት በዚህ ፅሁፍ እንደጠቆምሁት በቀውጢ ጊዜ እነዚህ እሴቶች መናጋታቸውን ይጠቁማል ብዬ እንዳስብ ገፋፍቶኛል። እኔ እራሴ እስከ ዛሬ የሰበሰብኳቸውን በጣም ብዙ ቃልግጥሞች፥ በድገረ ምረቃና በቅድመምረቃ ተማሪዎቼ ያሰበሰብኳቸውን እና ለቢ.ኤ. እና ለኤም. ኤ. ዲግሪ ማሟያ ሆነው በቀረቡ ፅሁፎች ውስጥ የተካተቱን ቃልግጥሞች ሳስብ፤ ከእነዚህ ግጥሞች ውስጥ፥ ለልዩ ልዩ ችግሮች ማንበራዊና አዎንታዊ መፍትሔ የሚጠቁሙትን ለይቶ ከማውጣት ይልቅ ሰዎች እራሳቸውን ለማዳን ሲፍጨረጨሩ የሚያሳዩትን ለይቶ ማውጣት እንደሚቀል ይሰማኛል። በጋራ ወይም በትብብር ድርቅንና ረሃብን ለዘለቄታው ለማሸነፍ የተደረገን፥ የሚደረግን፥ ወይም ደግሞ መደረግ ያለበትን ትግል የሚገልፁ ወይም የሚጠቁሙ ቃልግጥሞች ስላላጋጠሙኝ እኔ በግሌ እንደተደመምኩ አለሁ።

በዘመነ ዐፀባ ውስጥ ጎልተው የሚታዩ ሌሎች የግጥም ስብስቦች፥ ለመኖር ሲባል የሚበሉ ተክሎችን የሚጠቅሱ፥ ድርቅና ረሃብን ተከትለው የሚመጡትን የሰደትንና የሞትን ገፅታዎች የሚገልፁ ናቸው።

⁹ እኔ በበኩሌ ይህንን ሃሳብ በዚሁ የምተወው አይደለሁም። አንደኛ፤ ግጥሞቹ (የሥራ፥ የጦርነት፥ የፍቅር፥ የሃይማኖት ወዘተ) በጥምና ሲጠኑ ምን እንደሚከሰት አይታወቅም። ሁለተኛ፤ በቋንቋው ዛሬ የሚነገሩን፥ ፊትም ሲነገሩ ሰላንቲያዎች ወዘተ.) የምር ሲጠኑም ምን እንቆቅልሾች፥ እንኪያ ለማንኛውም፥ አንድ ተመራማሪ አንድ ቁምነገር ይዞ እስከሚመጣ ግን ይህ ጥያቄ ሁላችንንም እያነጋገረ መቆየቱ አይቀርም።

መንቶ 20 ወፍጮ ሁሉ ቆመ፥ ጠፋ የሚፈጠው፤
አንጣሪያ ሆነና፥ ሰው የሚበላው።

መንቶ 21 በሰባ ሰባትስ፥ ብዙ ታሪክ ሞልቷል፤
ሳማውን ከአንጣሪያ፥ አደባልቆ በልቷል።

መንቶ 22 ስለ ሰባ ሰባት፥ ብዙ ታሪክ ሞልቷል፤
አፈሩን ከውሃ፥ በጥብጦ ጠጥቷል።

ከእነዚህ ሶስት መንቶዎች በመጀመሪያው፥ በማንበረሰብ ውስጥ ካሉት ሕይወታዊ እንቅስቃሴን ከሚያሳዩት መሀል አንዱ የሆነው ወፍጮ ይቆማል። የሚቆመውም ፈጭቶ አብቅቶ ሳይሆን የሚፈጭ ጠፍቶ ነው። ሰው አንጣሪያና ሳማ እየበላ፥ አፈርና ውሃ በጥብጦ እየጠጣ ከመኖር ደረጃ ደርሷል። ከዚህ በላይ የሚያጣው ነገር ቢኖር እጅግ በጣም ጥቂት ነው። ስለዚህም ይሆናል ሕዝቡ ወደስደት የሚያመራው። በየተወለደበትና በየሚኖርበት አካባቢ ሆኖ እስከመጨረሻው ለመታገል ሞክሮ አልሆን ሲለው ነው የሚሰደድ። የሚከተሉት መንቶዎች ይህንኑ ነው የሚሉት።

መንቶ 23 የኑሮአችንን፥ ካየነው ጉዳን፤
እንግዲህ ጓዴ፥ ምራኝ መንገዱን።

መንቶ 24¹⁰ ያውልህ ልብሴ፥ ጠቅለህ ጉረሰው፤
እኔ መሄዴ ነው፥ ባቄላ ወዳለው ሰው።

መንቶ 25 ሚስቴም አታኩርፊ፥ ልጄም አትቆጣ፤
ወደ ተጉለት ሂጄ፥ ትንሽ ጥሬ ሳምጣ።

¹⁰ የእንግሊዝኛው መፅሐፍ ከታተመ በኋላ የዚህን መንቶ ሞክሼዎች (variant forms) አግኝቻለሁ። (1ኛው) "ያውልህ ርስቴን፥ ጠቅለህ ጉረሰው፤ እኔ መሄዴ ነው። እህል ወዳለው ሰው" የሚል ሲሆን (2ኛው) ደግሞ "ያውልህ ርስቴ፥ ጠቅልህ ጉረሰው፤ እኔ መሄዴ ነው ባቄላ ወዳለው" የሚል ነው። እነዚህን ያገኘኋቸው መምህርት ፅጌና መምህር በፍቃዱ ከደብረ ብርሃን እና ከደብረ ሲና ተማሪዎች በፅሁፍ ሰብስበው የሰጡኝን ሳገላብጥ ነው።

ከመጀመሪያው የአስቀድሞ ማስጠንቀቂያ መንቶ ጀምሮ የተከናወኑ ብዙ ነገሮች በግጥሞቹ ተገልፀዋል። ድርቅና የምግብ እጥረት ሲከሰቱ፤ በአብዛኛው የማንበረሰብ አባል ላይ የሚደርሱት ችግሮች ያንኑ ያህል ብዙ እንደሆኑ በየጊዜው የምንመለከተው ነው። መንቶ 23፤ በአካባቢው በሆነውና በየው ተስፋ የቆረጠና በ"መጣ-ይምጣ!" ለመሰደድ የተዘጋጀ ሰው ድምፅ ይመስላል። እርግጠኛ የሆነው ባለበት መቆየት ስላለመቻሉ ብቻ ነው። ወዴት እንደሚሄድ አያውቅም፤ ወደ መሩት የሚሄድ ግን ይመስላል። መንቶ 24ም ቢሆን እንዲሁ የመረረው ሰው ድምፅ ነው። አነጋገሩ የእልህ-የእልህ ነው ብለን ካልተቀበልነው በስተቀር የመጀመሪያው ስንኝ እራሱ በጣም እንግዳ በሆነ አነጋገር የቀረበ ነው። ምሬቱ ያስከተለው የሰሜትና የቋንቋ መናጋት ነው ካላልን በቀር እንዲሁ በዋዛ የምንቀበለው፤ የምንረዳውም አይደለም። ለመሆኑ ምሬቱ በማን ላይ ነው? በድርቅና በረሃብ? ወይስ በእግዚር ላይ? አይታወቅም። ጉዞውም አቅጣጫ የለውም። ባቋላ አለ፤ እህል አለ ወደተባለበት አቅጣጫ ግን ይሄዳል። መንቶ 25 የቤተሰብ ወግና ይሉኝታ እውስጡ የቋጠረ ይመስላል። ላይ ላይን ስንመለከተው እርሱም በመንቶ 23 እና 24 እንደተጠቀሰው ባቋላ ፍለጋ ነው የሚሄደው። የሚያመጣውም ለልጁና ለባለቤቱ መሆኑ በመንቶው ውስጥ ተገልጿል። ታዲያ "አታኩርፊን" እና "አትቆጣ"ን ምን አመጣቸው? ለተራሱ ሰዎች እንደመድኃኒት የሚቆጠረውን ጥሬ ሊያመጣ የሚሄድን ሰው ማኩረፍ መቆጣት ይቻላል? አይቻልም። እንግዲያስ ምስጢሩ ምንድነው?

በእኔ አስተያየት፤ ባንድ በኩል ትቷቸው ስለሚሄድ ነው የሚለማመጣቸው። በልማድ፤ የቤቱ አባወራና ጠባቂ እርሱ ስለሆነ፤ ለምን እንደሚሄድ እያወቀም እንኳ በክፉ ጊዜ ብቻቸውን ትቷቸው መሄዱን ሊቀበለው አልቻለም። በዚህ ምክንያት ከራሱ ጋር የሚያከራክረው ትንቅንቅ አለ። በተጨማሪ ከዚህ ሲከላቀሉ ሁኔታ እህል ወዳለበት መሄዱ ስለሆነ፤ በውስጡ፤ ሽሽቶ በመሄዱ ቀድሞ እህል ሊቀምስ፤ ምናልባትም በሕይወት መኖሩን

ሊያረጋግጥ መሆኑ ሲሰማው ተስፋና ይሉኝታ፤ ወይም ተስፋና ህፍረት ተቀላቅለውበት ያሰናኘው ሊሆን ይችላል¹¹።

ብዙው አቅም ያገኘ ረሃብተኛ ይሰደዳል። አቅም የሌለው ባለበት ይቀራል። አቅም ከሌለውም፤ ካለውም፤ የሚተርፍም የሚሞትም ይኖራል። በመጀመሪያ ስለሚያልቀው ከብትና ስለሚሞተው ሰው የተገጠሙትን እንመልከት።

መንቶ 26 የከብቶች ድምፅ ጠፋ፤ የአውሬ ግን ነገሠ፤ ጊዜው የሱ ሆኖ፤ ያው ተንፈሳሠሠ።

መንቶ 27 እልል በይ አሞራ፤ እልል በይ ጭልፈት፤ የከብቶች እሬሃ፤ ተረፈኝ ለእራት።

መንቶ 28 እግዚአብሔር ይይልህ፤ አቶ ሰባ ሰባት፤ ልጄ ትጠባለች፤ እናቷ ሞታባት።

መንቶ 29 አህያ መጣች፤ ተጭና ምሥር፤ ሰው እረከሰ፤ በየዲቡ ስር።

መንቶ 26 እና 27 በድርቁ ምክንያት የደረሰው የከብት እልቂት ለአውሬው ትልቅ ድግስ መሆኑን የሚያረዱ ዓይነት ናቸው። በሰላሙ ጊዜ የእምቦሶች መጨረሪያ፤ የበሬና ላሙ መንገማለያ የነበረው እርሻ በክፉ ቀን የአውሬዎች መጨረሪያ እና መንፈሳሽ ሆኖ ተስሏል። የሰውም እግ እጅግ አስከፊ መሆኑ በመንቶ 28 እና 29 በመጠኑ ተጠቁሟል። እህትየዋ ሞታ ህፃኗ እየጠባች መሆኗ፤ የሰው አስከፊ በየዲቡ ስር መውደቁ ብቻ አይደለም በሰዎች ላይ የደረሰው ስቃይ። የድርቁና የረሃብ ሁኔታ በጣም በገነነበት ጊዜ

¹¹ እንዲህ ዓይነቶቹ የቃልግጥም መንቶዎች፤ አንድ በአንድ በዝርዝር ቢመረመሩ በብዙ ዓይነት መንገድ ሊፈቱ የሚችሉ ይመስለኛል። የስነፅሁፍና የስነቃል ባለሙያ፤ ወይም ጥሩ አንባቢ ነኝ በማለት ብቻ፤ ሰዎች ለአንድ መንቶ የሚሰጡት ፍችና የቃልግጥሙ አቀባዮች የሚሰጡት ፍች ሊለያዩ የሚችሉበት ሁኔታ ሊኖር እንደሚችል የመስክ ልምዴ ፍንጭ ሰጥቶኛል።

ሙታንን መቅበር እንኳ አዳግቶ ነበር። አቅም ያላቸው ሰዎች ነፍሳቸውን ለማዳን ሲሉ ሲሰደዱ የሚቀሩት አቅመ ደካሞች ነበሩ። እነዚህ ደግሞ ሙታንን መቅበር አይችሉም። አንድ ልጅ እርዳታ ፍለጋ ጮኾ የሚመጣለት ሲያጣ ብቻውን አባቱን እንደቀበረ የሚገልፅ መንቶም አለ። የሰዎች አስከሬን በየስርቻው፣ በየኮረብታውና በየመንገዱ ወድቆ የሚያነሳው አጥቶ እንደነበር የሚገልፁ ብዙ ቃልግጥሞች አሉ።

በአዲስ ምኒልክ ዘመነ መንግስት ተከስቶ ስለነበረው "ክፉ ቀን" በመባል ስለሚታወቀው ረሃብ፣ በመጀመሪያ በ1901 በሮማ ከተማ በታተመው፣ ዳግማዊ አጼ ምኒልክ በተባለው መፅሀፍ ውስጥ አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ ያስፈሩትን በረጅሙ እጠቅሳለሁ። ይህንን የማደርገው እስካሁን የተወያየበትን ከተለየ ምንጭ ከተወሰደ ማስረጃ ጋር በማነፃፀር ስለረሀብ ያለንን አጠቃላይ አስተያየት ሊያዳብር የሚችል ስለመሰለኝ ነው። እርሱን ከጠቀስሁ በኋላ፣ ወደ ሶስተኛው "የዘመነ እፎይታ" ኬላ በቀጥታ እሻገራለሁ።

... በድፍን ኢትዮጵያ ጭንቅ እራብ ገባና ሰውን ያሰጣው ይፈጀው ጀመረ። የገጠር አራሽ ያገር ጎናዴ ሁሉ፣ እስከ መቸውም ከብት አይተካ ብሎ ፈርቶ በገደልና በጎታ እህል ሞልቶት ሳለ ሸሸገ። ተገቢያው የህል መልክ ጠፋ። ፊት በብር ጫን ሁለት ጫን ይሸመት የነበረ አንድ ቁልቢጥ የደፈረ አልገኝ አለ። ሰዉ ሁሉ በራብ እያለቀ በየመንገዱ በየዱሩ በየቤተክርስቲያኑ እደሞ በየመኳንንቱ ቅጥር ዙሪያ ይወድቅ ይዘለስ ጀመረ። ጊዜው የጅብና ያሞራ ደስታ የሰው ሀዘን ሆነ። እንኳን እንዱ ላንዱ ይተዛዘን እንኳን ወዳጅ ለወዳጅ፣ እግዚር ያጥናህ ሊባባል እናት ለልሻ ልሻም ለናቱ ማልቀስ መላቀስ ቀረ። ለሞተም ሰው መቃብር ጌጥ ሆነበት። የዚያን ጊዜ መቃብር የሚቆፈርላቸው እንብዛ የታደሉት ነበረ። ለቀረው ሁሉ ግን መቃብሩ ያሞራና የጅብ ሆድ ሆነ... (ገፅ 61-62)።

1.3. የዘመነ እፎይታ ሰንኞች

አንድ ቦታ በድርቅና በረሃብ ሲጠቃ በአካባቢው ያሉ፣ መከራው ያላጠቃቸው ጎረቤት ቀበሌዎችና መንደሮች የሚኖራቸው አዎንታዊና አሉታዊ ሚና አለ። የረሃብተኞቹን ከብቶች፣ የእርሻ እና የጦር መሳሪያዎች፣ የቤት እቃዎች ለማመን በሚያስቸግር እርካሽ ዋጋ ይገዛሉ። ረሃብተኞቹን ለጉልበት ስራ ሲቀጥሯቸውም እንዲሁ በአነስተኛ ክፍያ ነው። ይህ አሉታዊ ሚና ያልነው ነው። ከዚህ የሚተካከል እንዲያውም የሚልቅ አዎንታዊ ሚናም አላቸው። ረሃብተኞቹ ተሰደው እንደመጡባቸው ያበሏቸዋል፣ መጠለያም ይሰጧቸዋል። ለጉልበት ስራ የሚቀጥሯቸው ጥቂት ካገገሙ በኋላ ይመስላል። ድርቅና ረሃብ ሀገሪቱን ሲያጠቁ ብዙ ጊዜ ጎልቶ የሚነገረው መንግስታዊና መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ስለሚሰጡት እርዳታ ነው። "የገበሬ-ለገበሬ እርዳታ" ከማናቸውም በፊት ቀድሞ የሚደርስ፣ የመጀመሪያው "የሕዝብ-ለሕዝብ-እርዳታ" መሆኑ ገና በወጉ አይታወቅም፤ ቢታወቅም እንደመልካም ተግባር በመገናኛ ብዙኃንና በታዋቂ የሀገራችን የድርቅና የረሃብ ተመራማሪዎች ፅሁፎች ውስጥ ጎልቶ ሲነገር አያጋጥምም። በሀገር ውስጥና በውጭ ሀገር መገናኛ ብዙኃን ከመጠን በላይ ተጋንኖ የሚነገረው መንግሥታትና መንግስታዊ ያልሆኑ ተቋማት የሚያደርጉት አስተዋፅኦ ብቻ ነው ማለት ይቻላል። የተሰበሰቡት ቃልግጥሞች የሚያሳዩት ግን ገበሬዎች እርዳታ ላደረጉላቸው ሶስት ወገኖች ምስጋና ሲያቀርቡ ነው። የራሳ¹² ገበሬዎች፣ በሰባ ሰባቱ ድርቅና ረሃብ በብዛት የተሰደዱት ወደ ተጉለት መሆኑን እና ተጉለቶችም በተለይ በመጀመሪያ ላይ በጥሩ ሁኔታ እንዳስተናገዷቸው ያነጋገርኳቸው እናቶችና አባቶች ነግረውኛል። ቅሬታዎቻቸውን የገለፁባቸው ግጥሞችም ቢኖሩም፣ ከአካባቢው የሰበሰቡኳቸው ቃልግጥሞች የተጉለትን ውለታ አጉልተው ያወሳሉ። ስለዚህ፣ የገበሬ-ለገበሬ ወይም የሕዝብ-ለሕዝብ እርዳታን እንዳንድ የአስቸኳይ ጊዜ፣ ቀድሞ-ደራሽ የእርዳታ ዓይነት ሊዘገብ ይገባል። ምን ማለቴ እንደሆነ በጥቂት ምሳሌዎች ላስረዳ።

መንቶ 30 ልጆቼን አዝዬ፣ ከብቶች አንዝኩና፤

¹² ከአዲስ አበባ ወደ ደሴ ሲጓዙ፣ ሸዋ ሮቢት ከመገባቱ በፊት ወደቀኝ የሚታጠፈው የገዋኔ መንገድ በውስጡ የሚያልፍበት ሰፊ ሚዳማ መሬት ነው።

ከብቶችንም አዳንኩ፤ ልጆቼም ጠገቡ፤
ተጉለት ወረድኩና።

መንቶ 31 አጉርጥ ጥርስ አውጥቶ፤ ይፋትን ሲግጠው፤
የተጉለት ገበሬ፤ ደረሰ አባ ዳምጠው።

መንቶ 32 ተጉለት በመዋጮ፤ ለምን ይጠየቃል፤
ገበታ እየጣለ፤ ያበላው ይበቃል።

መንቶ 33 ለተጉለት ገበሬ፤ መንሽም ሽጥንላቸው፤ ዱላም
ሽጥንላቸው፤
"ልጅ ሽጡልን"¹³ አሉ፤ በጣሙን ጣፍጧቸው።

ከዚህ በላይ የተጠቀሱት የመጀመሪያዎቹ ሶስት መንቶዎች የተጉለትን ውለታ ከሚያውቁት መሀል ጥቂቶቹ ናቸው። በተለይ መንቶ 32 ልዩ ቃና ያለው ይመስለኛል። የመንግስትም ሆነ መንግስታዊ ያልሆነ ድርጅት (የኤን.ጂ.አ.) እርዳታ ከመድረሱ በፊት የራሳን ረሃብተኛ ከታደጉት ገበሬዎች መሃል የተጉለት ገበሬ ስሙ ተደጋገሞ ሲጠራ የነበረ ነው። ቃልግጥሙ የሚለው፤ ለረሃብተኞቹ ማንም ባልደረሰላቸው ጊዜ "ገበታ እየጣለ" አብልቶ፤ ነፍሳቸውን አቆይቶ በሌላ እርዳታ ጨርሶ እንዲያገኝሙ ያበቃቸው ተጉለት እንደማንኛውም ተርታ ሰውና ድርጅት እንደገና መዋጮ መጠየቁ ተገቢ አይደለም ነው። በደኃ አቅሙ ካፈራው፤ ለእርሱው ብጤ ገበሬ የተቻለውን ረድቷልና ተዉት፤ እርዳ እያላችሁ አትወትውቱት ነው የሚል። ይህ መንቶ የተገጠመው፤ ሌላው የሀገሪቱ ህዝብ ለድርቅና ረሃብ ማስታገሻ የሚሆን መዋጮ ይክፈል ሲባል ተጉለቶችም እንዲያዋጡ ተጠይቀው ስለነበር ይመስላል። ተጉለትን አዋጣ ማለት፤ በዘመናዊ ቋንቋ፤ 'ኢ-ፍትሐዊ' እና አይመስልም።

¹³ እዚህ ጋ፡ "መሽጥ" ማለት ከበላዩ ባለው ሰንኝ ውስጥ ካለው የቃሉ ትርጉም የተለየ ፍች እንዳለው ማሳሰብ ይገባል። የመረጃ አቀባዮቹ የነገሩኝ "ልጅ ገንዘብ ከፍሎ ያ ገንዘብ እስኪመለስ ድረስ ስራ ማሰራት ማለት ነው። እንደ አጥብቁ እገልጻለሁ።

ይህ እንደተጠበቀ ሆኖ፤ አጣዳፊው የረሃብ ወቅት ተጉለቶች ባደረጉት የእውነት መረባረብ ሰከን ካለ በኋላ፤ በስደተኞቹና በነዋሪዎቹ መሀል የጥቅም ግጭቶችም ተነስተው እንደነበር የሚገልፁ ግጥሞችም አሉ። በዚህ የተነሣ ስደተኞቹ ተጉለቶችን፤ በወቅቱ አምርረው ሲተቹ ተሰምተዋል። መንቶ 33 ይህንን ግጭትና ትችት ከሚገልፁት ቃልግጥሞች አንዱ ብቻ ነው። እንዲህ ዓይነቱ ትችት የሚመነጨው ሁለቱ ወገኖች ካሉበት በድኅነት የተቅበጠበጠ ኢኮኖሚያዊ ሁኔታ ነው። ቀውጧው ረሃብ አስድዷቸው ሲመጡ ያደረጉላቸው አቀባበልና መስተንግዶ ለሁልጊዜ ሊቀጥል አይችልም። ምክንያቱም ተጉለቶችም ቢሆኑ ያው ችግረኛ ገበሬዎች ናቸው። ስለዚህ፤ "መጤዎቹ" ጊዜው በሚጠይቀው መሰረት ኑሯቸውን አስተካክለው መኖር ሊኖርባቸው ነው። ይህንን ለማድረግ ሲሞክሩ የማረሻና የጦር መሣሪያዎቻቸውን፤ የቤት እቃዎቻቸውን እና ከብቶቻቸውን ይሸጣሉ። በዚህን ጊዜ፤ በድርቅ ያልተጠቃው ገበሬ ባህርይ በመጠኑ ተለውጦ፤ የገበሬ ነጋዴ ሆኖ፤ በርካሽ ካልሸጣችሁልኝ አልገዛም ሲል አለመግባባት መፈጠሩ አይቀርም። መጤዎቹ በከፍተኛ ችግር ላይ መሆናቸው እየታወቀ ንብረታቸውንና ጉልበታቸውን በርካሽ ዋጋ ወስዶ ለመጠቀም ያጓጓቸው ምንድነው? በመጀመሪያ ላይ በነፃ የሰጡትን እርዳታ ለማካካስ ድኅነታቸው ገፋፍቷቸው ይሆን? ብሎ መጠየቅም ተገቢ ይመስለኛል። ምክንያቱም ፊቱን፤ በንፋግነት ያልተሰለበ ሰብአዊ ስሜት መርቷቸው ለገሱ እንጂ ተርፏቸው ሰጡ ማለት ስለማይቻል ነው። በመጨረሻ፤ የተጉለት ነፍስ አድን እርዳታ በነዚህ ግጭቶች እንደማይጣጣልና እንዳልተጣጣለም የሰበሰቡት በሀገሪቱ ግጥሞችና ድርቁ ካለፈ ከአስር ዓመት በኋላ ያነጋገርኳቸው የራሳ አዛውንት ምስክር መሆናቸውን አበክሮ መግለፅ ያስፈልጋል።

የእርዳታ ማሰባሰቢያና ማደራጃ ኮሚሽን (እ.ማ.ማ.ኮ.) እና የአሜሪካ ሴቭ ዘ ችልድረን (Save the Children USA) በ1977 ድርቅና ረሃብ ወቅት ለረሃብተኛው ከደረሱለት መሀል እንደሆኑ ከቃልግጥሞቹም መረዳት ይቻላል።

መንቶ 34 በዚያ ሰባ ሰባት፤ እናት ልጁን ትቶ፤
ኮሚሽን ደረሰ፤ ስንዴውን አንጋግቶ።

በኮሚሽን ስንዴ ስንግደረደር፤
ከክም አመጡልን፤ ችጋር ሊባረር።

መንቶ 35 ሞፈራንም ሸጪ፤ ቀንበራንም ሸጪ፤
ልጆቼን ሳስማማ፤
ባህሯ ደረሰች፤ በነጠላ ጫማ።

የመንቶ 34፤ የመጀመሪያዎቹ ሁለት ስንኞች ራሳ አካባቢ ቀድሞ
የደረሰው የእርዳታ ድርጅት እ.ማ.ማ.ኮ. እንደሆነ ይገልጻል።
ቀጥለው ያሉት ሁለት ስንኞች፤ የእርዳታ ድርጅቱን ስም
ባይጠቅሱም፤ ከእ.ማ.ማ.ኮ. ቀጥሎ የመጣላቸው እርዳታ ከበፊቱ
ጠቀም ያለ እንደነበር ይገልጻሉ። ግጥሞቹ እዚህ ባይጠቀሱም
ከድርቅና ረሃብ ጋር በተያያዙ ጉዳዮች ላይ ስለ እማማኮ፤ ስለ
ኮሎኔል መንግሥቱ ኃ/ማርያም እና ስለ ቀይ መስቀል የተገጠሙ
ቃልግጥሞች መኖራቸውን መጥቀስ ይገባል። ይሁን እንጂ፤ በእኔ
ስብስብ ውስጥ፤ በተለይ ለሴብ ዘ ችልድረን ከተገጠሙት ጋር
ሲነፃፀሩ ቁጥራቸው አነስተኛ ነው።

በእነዚህ ቃልግጥሞች ውስጥ የውጭ እርዳታ፤ ድርቅና ረሃቡን
ለመቋቋም ያደረገው አስተዋፅኦ ተገልጿል። እርዳታው ባብዛኛው
የምግብ እርዳታ እንደነበርም ተነግሯል። በሰበሰቡባቸው ግጥሞች
ውስጥ፤ የልማት እርዳታ መኖር አለመኖሩን የሚገልፁ፤
የሚያመሰግኑ ወይም የሚተቹ ግጥሞች አላገኘሁም። ከጥልቅ
የምስጋና ስሜት ጋር ሲገልፁ የሚገኙት የአጭር ጊዜ የምግብ
እርዳታውን ብቻ ነው። በምግብ እርዳታ እደላ ላይ የተሰማሩትን
ሰዎች ስም እየጠቀሱ የገጠሙበት ሁኔታም አለ። ሳንዳንዶቹ፤
አሰጣጣቸውን እያዩ ነው መሰል፤ የቅፅል ስም አውጥተውላቸው
እናገኛለን። ይህንን፤ ከዚህ በታች ጥቂት ዘርዘር አድርጌ
አቀርቦአለሁ።

ከዚህ በላይ በጠቀስኩት በመንቶ 35 መጀመር ይቻላል። በዚህ
ቃልግጥም ውስጥ "ባህሯ" በሚል የተጠቀሰችው የሴብ ዘ
ችልድረን (አሜሪካ) ሰራተኛ የነበረች ናት። ይህችን ሴት "ዘነበች"
እያሉም ይገጥሙላታል። ሁለቱም ሰዎች፤ እርሷ ባለችበት ስፍራ
የነበረውን የእርዳታ እህል አሰፋፈር ያመለክቱ እንደነበረ ብዙ
ሰዎች ነግረውኛል። "ባህሯ"ም፤ "ዘነበች"ም የሚያመለክቱት እህል

እንደልብ፤ ተትረፍርፎ ይሰፈር እንደነበር ነው። "ፈረንጂ"
እያሉም ይጠሯት እንደነበር ማስታወስ ያስፈልጋል። የሚከተሉት
መንቶዎች ያለምንም ዝርዝር ማብራሪያ ስለእርዳታው የነበራቸውን
አስተያየት ያስረዳሉ።

መንቶ 36 እናቴን ጠላኋት፤ እህቴን ጠላኋት፤
ፈረንጂን ብቻ ነው፤ ዛሬስ የወደድኋት።

መንቶ 37 ማፋድ ገበያ ላይ፤ ይሸጣል ስልቻ፤
ነፍሴን ያከረማት፤ የሴፍ ስንዴ ብቻ።

መንቶ 38 በአሜሪካን ስንዴ፤ በፈረንጂ ክክ፤
አሸጋግረውናል፤ እሰባ ስምንት።

መንቶ 36-38 አንዴ በፈረንጂ፤ አንዴ በ"ሴፍ" እና በአሜሪካ
ስም የአንድን ድርጅት ውለታ ነው የሚገልፁት። መንቶ 36 ግን
ተጨማሪ ነጥብ አለው። በዘመነ ዐፀባ በብዛት የተነሳውን በድርቅና
በረሃብ የተነሳ በቤተዘመድ መሀከል የደረሰውን ከበድ ያለ
የምግባር መናጋት ተደግፎ ነው ለፈረንጂ ያለውን ፍቅር
የገለጠው። እህል በጠፋበት ገንኖ የነበረው ምሬት፤ የቀልድ
የሚመስል ቃና ባለው ቋንቋ በመናገር ይተካ ይጀምራል።
ስንኞቹም ቀለል ቀለል ይሉ፤ በስሜት ከመወጠር እየተላቀቁ
የሄዱ ይመስላሉ። ከስሜን ሸዋ የሰበሰቡባቸው የአሜሪካንን እና
የካናዳን እርዳታ እየገለፁ የሚያመሰግኑ ቃልግጥሞች በርከት ያሉ
ናቸው። በጣም የሚያስደስተው ደግሞ እርዳታ ለሰጡ የውጭ
ሀገር ሰዎች በሙሉ፤ በጥቅሉ የቀረበው የምስጋና መንቶ ነው።

መንቶ 39 እነሱም አያውቁን፤ እኛም አናቃቸው፤
በመርከብ መጣና፤ አዳነን ስንዴአቸው።

ይህ መንቶ የስጋ ዝምድና፤ የሀገር ልጅነት፤ የቆየ ትውውቅ፤
ወዳጅነትና ጉርብትና ሳያስተላስሯቸው፤ ጨርሶ የማያውቋቸው
ሰዎች ላደረጉላቸው እርዳታ ውለታቸውን የገለፁበት መንቶ ነው።
ሰጭም፤ ተቀባይም ሳይተዋወቁ ለእንዲህ ዓይነቱ በጎ ግንኙነት
መብቃታቸውን ስንኛ በደስታ የሚገልፅ ይመስላል። ከዚህ በላይ

የተሰነዘረው ሀሳብ፡ በቀጥታ በቃላቱ ውስጥ ያልታየ ግን በስንጃፍ መሀል ተቀምጦ በቀላሉ የሚታይ ፍች ይመስለኛል። መንቀው ሰው ስለመሆን ፋይዳ በጥቅሉ የሚያወሳ ዓይነት ነው። ከምግብ እርዳታ ጋር ተያይዞ፡ በወቅቱ በሰፊው ይነገር የነበረው የፖለቲካም ሆነ የሙስና ጉዳይ፡ እዚህ መንቀው ውስጥ የለም። እርዳታው እንደ "ሰው-ለሰው" ወይም እንደ "ሕዝብ-ለሕዝብ" መተሳሰብ የተቆጠረ ነው የሚመስለው።

በሌላ በኩል ግን፡ በፈረንጅ ወይም በዘነበች በኩል እህል እንደልብ መቅረቡ ያመጣው አሉታዊ ሃሳብ አለ።

መንቀ 40 ይኸ ሰባ ሰባት፡ ቢመጣም አይከፋ፡ ስንዴና ቅንጫ፡ ታፈሰ ባካፋ።

የ1977ቱ የከረረ ድርቅና ረሃብ ወደ ብዙ ቦታዎች ብዙ እህል፡ በመንቀው መሰረት ደግሞ ስንዴና ቅንጫ፡ በማምጣቱ የሚመስገን ይመስላል። ይህንን አስተያየት በኢንተርቪውም አግኝቼዋለሁ። በእኔ ግምት፡ ይህ ሃሳብ፡ ያጡ የነጡ ገበሬዎች፡ ወይም እጅግ በጣም ደህ የሆኑ ገበሬዎች ሃሳብ ሊሆን ይችላል። ምክንያቱም እንኳን በክፉ ቀን እና በደህናውም ጊዜ ያንን ያህል በነፃ ማፈስ የሚችሉ አይደሉም። ከተሰጣቸው እህል ቆጥበው፡ ያንን ሽጠው አህያና ከብት የገዙ ሁሉ እንደነበሩም ተነግሯል። ለዚህም ይሆናል፡ በሚቀጥሉት ዓመታት "ራሳ ባይዘንብ ግዴላም፡ ብቻ ካናዳና አሜሪካ ይዘኑ!" የሚሉ አነጋገሮች በቀልድ መልክ ይነገሩ የጀመሩት። በጥቅሉ፡ እርዳታው በሀገሪቱ ውስጥ ያስከተለው ይህንን ዓይነቱ የጥገኝነት መንፈስ፡ በተለይ ደግሞ በወጣቱ ገበሬ ላይ ያሳደረውና ዛሬም እያሳደረ ያለው ስሜት እጅግ የሚያሳስብ ነው።

በዘመነ እፎይታ ውስጥ ከተመደቡት ቃልግጥሞች መሀል እርሻ መጣሁብህ እና በዘመነ ዐፀባ በርካሽ የተሸጡትን የእርሻ ያስታውሱናል።

መንቀ 41 የበሬውን መግዢያ፡ "ተባለ" ለብሰሽ፡

ዝናብ ጣለ አሉ፡ ትጠመጃለሽ።

መንቀ 42 ትችላለህ ወይ፡ እግዜር በትግያ፡ ከብቱን ብትገልብን፡ ጠመድን አህያ።

መንቀ 41 ውስጥ የተገለፀው ከድርቁ በፊት በነበረው የምርት ዘመን በተፈፀመ ድርጊት ላይ የተመሰረተ ይመስላል። በዚያን ወቅት፡ ጠቀም ያለ ምርት በሚገኝበት ጊዜ ሁሉ እንደሚደረገው፡ ለበሬ መግዣ በታሰበው ገንዘብ ሚስት¹⁴፡ "ተባለ"¹⁵ የተባለውን ልብስ ገዝታለች ማለት ነው። አሁን የዝናብ መምጣት እያስተማመነ ሲሄድ በበሬው ፈንታ ተጠምደሽ ታርሻለሽ እያላት ነው። ይህ ከተሜዎችን ፈገግ ያሰኝ፡ ጭራሹንም ደግሞ ያስቅም ይሆናል። አነጋገሩ ግን የምር ነው፡ ከጭንቀት የመጣ ነው። ራሳ አካባቢ ሰዎች ተጠምደው እንዳረሱ ተነግሮኛል። ለምሳሌ፡ ማንደፍሮ ይርጋ የተባለ ወጣት፡ በድርቁ ጊዜ ራሳ ውስጥ የሴቭ ዘ ችልድረን ሠራተኛ የነበረ፡ በሬ በመጥፋቱ የዘመዶቹን እርሻ እራሱ ተጠምዶ እንዳረሰ ነግሮኛል። ተጠምዶ ሲያርስም ፎተግራፍ ተነስቶ እንደነበር እና ዶ/ር ማክ የተባሉ፡ ለሴቭ ዘ ችልድረን ይሰሩ የነበሩ አሜሪካዊም ፎቶግራፉን የውጭ ርዳታ ለመፈለግ ተገልግለውበት እንደነበር አውግቶኛል። ስለዚህ የተጠምዶ ማረስ ጉዳይ እንዲያው ለለበጣ የሚነገር እንዳይመስለን ይህ ማሳሰቢያ መቅረቡ አግባብ ይመስለኛል¹⁶።

¹⁴ ወንዱ እራሱ በመጠጥና በሌላ ጉዳይ የሚያጠፋውን ገንዘብ ብዙ ጊዜ አይገልፅም። እንዲህ ዓይነቶቹ የፀፀት ስንጃፍ የሴቷን እንከን ነው የሚነቅሉት። ምናልባት ወንድ ገጣሚዎች የገጠሙትን ስላገኘሁም ሊሆን ይችላል። ስለዚህ፡ ብዙ ጊዜ የሚያጋጥሙንን የፆታ ወገናዊነት ያለባቸውን ግጥሞች በጥንቃቄ ማንበብ አለብን ማለት ነው።

¹⁵ "ተባለ እንዴ" የተባለ ዘፈን በወቅቱ ከገነኑት ዘፈኖች አንዱ ስለነበር፡ በዚያን ጊዜ የመጣው አዲስ ጨርቅ "ተባለ" ወይም "ተባለ እንዴ" እንደተባለ ከሸዋ ሮቢት ጨርቅ ነጋዴዎች ተረድቻለሁ።

¹⁶ ለነገሩ፡ በቅርቡ፡ በትግራይ ክልል፡ አቢ አዲ ውስጥ፡ ዝሬ ሓዲሽ ፀጋዩ ከበሬ ጋር ተጠምዶ ሲያርስ፡ በኢትዮጵያ ቴሌቪዥን የትግርኛ ፕሮግራም ታይቶ የለ? (ምንጭ፡ ዜና 120፡ ጥቅምት 1 ቀን 1996፡ 10:00 ሰዓት ገደማ)

ይህንኑ የእርሻ በሬ እጦት አንስቶ፥ ገጣሚው፥ ከእግዜር ጋርም ይሟገታል። መንቶ 42 ውስጥ፥ ገጣሚው እግዜርን ያቀረበው፥ በተለያዩ መንገዶች ሕዝቡን የሚፈታተን አድርጎ ነው። ዝናብና እህል በማጥፋት ደርቦ የሚከሰው ይመስላል። የመጀመሪያው ስንኝ በእግዜርና በገበሬዎች መሀል ለመጀመሪያ ጊዜ የተከሰቱት ትግል ብቻ የሚገልፅ አይመስልም። ትግሉ ቢበዛባቸው ሊቋቋሙት የወሰኑ ነው የሚመስል። ወስነው ስለታገሉም፥ የእርሻውን ከብት ሁሉ በመግደል የእነርሱንም የመጨረሻ እድል ሊያከስምባቸው ሲል አሁን ጠምደው በማረስ ራሳቸውን እንዳዳኑ ነው ገጣሚው በድል መንፈስ የሚናገረው። ለነገሩ፥ ባህል ወይም ልማድ ጥሰው ነው በአሁን አርሰው በትግሉ ያሸነፉት። እንደዚህ ዓይነቱ ክርክር፥ በክፉ ጊዜ፥ ከምንጠብቀው በላይ ይመላለሳል።

ሰዎች፥ በዚህ ዓይነት ከእግዜር ጋር በምሬትና በእልህ የሚፋጠጡባቸው ጊዜያት እንዳሉ ሁሉ፥ እግዜርን የሚለምኑና የሚማፀኑባቸው ወቅቶችም ብዙ ናቸው። ይህንን በሚቀጥለው ምዕራፍ ዘርዘር አድርገን እንመለከታለን።

በዚህ በሶስተኛው ክፍል ውስጥ አንድ ተጨማሪ ነጥብ አንስቼ ወደ አራተኛው ክፍል አቀናለሁ። ስለእርሻ መሣሪያ እጥረትና ስለእርሻ ከብት መጥፋት እንደተወሰነው ሁሉ፥ የመጨረሻ ዓመት ሰብል ሁኔታም ከወዲሁ ሲተነበይ ይሰማል። የሚቀጥለው መንቶ ይህንን ነው የሚያደርገው።

መንቶ 43 ሰባ ሰባት አልፎ፥ በሰባ ስምንትስ፤
አሁንም አትችለው፥ የስሙኒውን ገብስ።

ገበሬው አርሶ፥ የምርቱን አከላኪ ያረፈ ከእርሻው ላይ ተመልክቶ፥ ከድርቅና ረሃብ በኋላ አንጀት-አርስ ምርት እንደሚያገኝ በእርግጠኝነት የሚተነባ ይመስላል። ይህ መንቶ፥ ወደ ረሃብ-ከተል ምርት ዘመን ስንኞች ያመራናል።

1.4. የረሃብ-ከተል ምርት ስንኞች

በዚህ ክፍል ሶስት አበይት ነጥቦችን የሚያገሉ ቃልግጥሞች ይገኛሉ። የመጀመሪያዎቹ በተገኘው ምርት ተደስተው የሚፈነጥዙ

ዓይነት ናቸው። ሁለተኞቹ፥ በተለይ በዘመነ መጣሁብህና በዘመነ 00ባ የደረሰባቸውን የንብረት መሸጥ፥ የወዳጅ ዘመድ መሞት እና የእሴት መናጋት እያውጠነጠኑ የሚቆዝሙ ናቸው። ሶስተኞቹ ወደፊት ይመጣል ተብሎ የሚፈራን ድርቅና ረሃብ፥ በማንሳት እጥጥ ላይ ሆነው የሚያስጠነቅቁ ናቸው¹⁷።

መንቶ 44 እረኞች ዘፈኑ፥ በጣም ደስ አላቸው፤
አጋምና ቀጋ፥ ስለ አፈራላቸው።

መንቶ 45 አሁን መጣች፥ ተጭና ሞፈር፤
ቅቤ እንደ ጭቃ፥ እህል እንዳፈር።

መንቶ 46 አወይ ሰባ ስምንት፥ ደህና ቀን ሲመጣ፤
ልብስ ልገዛ ነው፥ አምጣ ገንዘብ አምጣ፤
አሮጊት ኮረዳው፥ ቂን ቂን አመጣ።

ከአየር ጠባይ መለወጥ ጋር የመጣውን የአካባቢ ለውጥ ተከትሎ፥ መሬቱ ረጥቦ፥ የደረቀው ሲለመልም፤ እረኞች መዝፈንና መፈንደቅ ይጀምራሉ። አዝመራው እስኪደርስ ለመጠበቅ የቻሉ አይመስልም። አጋምና ቀጋ ማፍራቱ ብቻ በቅቷቸዋል። ከሞት የተረፉ ከብቶችም ቢሆኑ በየመስኩ አንገታቸውን ቀና አድርገው መንሳራደዳቸውንና፥ ቀስ በቀስም መቦረቃቸውን በምናባችን መሳላቸው አይቀርም። ይህ የተፈጥሮና የሰው አብሮ መክሰልና አብሮ መፍካት፥ አብሮ ማንባትና አብሮ መደሰት በብዙ ግጥሞች ውስጥ ተንፀባርቋል።

መንቶ 44፥ ገና በአጋምና ቀጋ ማፍራት እረኞች መዝፈናቸውን አብስሯል፤ መንቶ 45 የእህልና ቅቤን መትረፍረፍ አውስቷል። መንቶ 46 ደግሞ ሕይወት የወጣትንና የአዛውንትን ገላ፥ ምቱ በተጠበቀ ስልት እኩል መናጥ፥ እኩል ማኩነስነስ፥ እኩል ማፍነክነክ መያዝን፤ ሆኖቸውን ሞልታ ማቃቸውን አውልቃም እንዲኳኳሉና እንዲጊያጌጡ እያግደረደረቻቸው መሆኑን ከትቧል።

¹⁷ በዚህ መዕረፍ ውስጥ ለመንቶዎቹ የተሰጣቸው መለያ ቁጥር በእንግሊዝኛው መዕረፍ ውስጥ ካላቸው ቁጥር ጋር ሁሉ አይሰናኝም።

ይሁን እንጂ፡ ይህ የደስታና የብረቃ ስሜት ብቻውን ገንጭ ለመቆየት አይፈቀድለትም፡፡ ያለፈው ስቆቃ፡ ርቆ አልፈቀምና በትውስታ እየመጣ በቁጭት ያቃጥላል፤ በትካዜ ያበግናል፤ በቁዝማ ያነሆልላል፡፡

መንቶ 47 ብሬ ተመለሽ፡ ብሬ ተመለሽ፤
ለአንድ ጣሳ ጥሬ፡ የወረወርኩሽ፡፡

መንቶ 48 እንዲህ ቀን ሊወጣ፡ ልመለስ ሀገሬ፤
ጠመንጃዬ ሄደ፡ በአንድ ቁና ጥሬ፡፡

መንቶ 49 እናቱን ለወጥኳት፡ ለጣባ ባቄላ፤
ልጄንም ለወጥኳት፡ ለጣባ ባቄላ፤
ሚስቴንም ለወጥኳት፡ ለጣባ ባቄላ፤
ቀን አይወጣም ብዬ፡ የሆዴን ልሞላ፡፡

መንቶ 50 አጉርጣቸው ሲሄድ፡ ዘነበች ስትመጣ፤
እህልስ ተረፈኝ፡ ዘመድ ከየት ይምጣ፡፡

በመንቶ 47፡ የእህልን መትረፍረፍ በዓይንና በእጁ የለካው ገበሬ፡ በክፉ ቀን መባቻና ቆይታ ወቅት ጥቂት ጥሬ ለመሸመት ያጣትን ብሩን ያስታውሳል፡፡ ካለፈው ጋር ሲነፃፀር አሁን እህሉ ተርፏል፡፡ ገንዘብ ግን ተወድዷል፡፡ እህሉ በእጅ ሲገኝ ገንዘቡ እየተወደደ፤ ገንዘቡ ሲኖር እህሉ እየተወደደ፤ ሁለቱን ባንድ ላይ ይዞ ለመገኘት እንደተሳነው መኖሩ እትውስታው ውስጥ ብልጭ ማለቱ አይቀርም፡፡ ይህ ታሪኩ ነው፡፡ የቅርብ ጊዜ ትዝታ ሆኖ እዚህ መንቶ ውስጥ ስትቆጠው የምናያት ግን ያቺ ላንዲት ጣሳ ጥሬ የከፈላት ብር ናት፡፡

መንቶ 48 ደግሞ፡ ተጨማሪ ልማዳዊ እሴትን ሰንቆ ነው የተናጋሪውን ጎሊና የሚተገትገው፡፡ ወንድ-አግናኝ (male-chauvinist) በሆነ ማኅበረሰብ ውስጥ የራሱንና የቤተሰቡን ማንነትና ክብር፤ ንብረቱን፤ የማኅበረሰቡን እና የሀገሩን ድንበርና ክብር ይጠብቃል ተብሎ የሚጠበቀው ወንዱ ነው፡፡ ወንዱ ታድያ፡ ለወንድነቱ እንደሚያደርገው መሳሪያውን ማንጠልጠሉ የግድ

ነው፡፡ በሰላምም ጊዜ ቢሆን መሳሪያውን ካልያዘ ስሜቱ ጭር የሚል ይመስላል፡፡ ስለዚህ ለእህል መግዣ ካወጣው ገንዘብ ይበልጥ በቁና ጥሬ የለወጠው ጠመንጃው ይበልጥ ሳያንገበግበው፡ ሳያንሰቀስቀው አይቀርም፡፡ እህሉ በስጋ ከመኖርና ከመሞት ጋር ብቻ ነው የተያያዘ፤ ጠመንጃው ግን በተጨማሪ ከወኔና ከማንነት ጋር የተያያዘ እሴቶችንም የሚመለከት ስለሆነ ስሜቱ ጠሊቅ ይሆናል፡፡

እመንቶ 49 ውስጥ የሚሆነው፡ ከዚህ በላይ ካልነው ጋር የሚያያዝበት መንገድ አያጣም፡፡ በጥሬው፡ ላይ ላዩን ስንመለከተው እናትን፡ ልጅን እና ሚስትን ለመኖር ሲባል ለጥቂት ባቄላ መለወጥን ነው የሚያሳየው፡፡ ወደውስጥ ስንዘልቅ ግን ተናጋሪውን /ተናጋሪዋን የሚያብሰለስለው/የሚያብሰለስላት ዛሬ ትንሽ ለሚመስል ነገር በወቅቱ እሴትን እናግቶ የመገኘት ፀፀት ነው፡፡ እናት፡ ልጅ እና ሚስት በባህሉ ውስጥ ያላቸው ቦታ በቀላሉ የሚገመት አይደለም፡፡ ሁሉም የተለዩ፡ ተንከባክበው ሊይዙት የሚገባ ፍቅር፡ ክብርና ማእረግ እንዳላቸው ነው በብዛት የሚታመን፡፡ ለእህል፡ ያውም ላንዲት ጣሳ ባቄላ፡ ብሎ የዋሻቸውን፤ እያለው ነፍሱና ሰብቱ የለኝም ያላቸውን እያሰበ ነው አሁን የሚቆጠው፡፡ ሁለቱን ወቅቶች አመዛዝኖ ለመፍረድ አቅም ያንሰውና በራሱ ላይ ከመጠን በላይ ይጨክናል፡፡ አኪያሄዱ በየጊዜው አፅናፋዊ ይመስላል፡፡ ሆኖም ደግሞ፡ አዝኖ ያሳዝናል፡ ባብቶ ያባባል፡ ተሰብሮ የአንባቢንና የአድማጭን ስሜት ይሰብራል፡፡

እነዚህ ስሜቶች ራሳቸው በሌሎች ስንኞች ይባበላሉ፡፡ ይህ ባይሆን ኖሮ የሰው ልጆች ስሜት ከመጠን በላይ ይጎዳ የነበር ይመስላል፡፡ መንቶ 48፡ 49 እና 50 በጣም የጎዱትን ስሜት መንቶ 51፡ 52 እና 53 ፊቱን ወደሌላ ጉዳይ እንዲመልስ ያደርጉታል፡፡

መንቶ 51 በአጉርጣቸው ጊዜ፡ ሚስቴን ፈትቻለሁ፤
አተር ደርሶልኛል፡ እታረቃታለሁ፡፡

ይህ መንቶ፡ የከበደውን አየር ቀለል የሚያደርግ የተወጠረውንም ስሜት ላላ የሚያደርግ ዓይነት ነው፡፡ በውስጡ የታመቀ ፈገግታም አለ፡፡ ፈገግታው የሚመነጨው ከሁለተኛው ስንኝ ይመስላል፡፡

ፊቱት ትዳራቸው የፈረሰው ከፍቅር ማጣት ሳይሆን ድርቁን ተከትሎ በመጣው ረሃብና የነርሱ ጓዝ ሆነው በተከሰቱ የተለያዩ ችግሮች ነው። አሁን ከባለቤቱ ጋር ተመልሶ እንዲጋባ የሚያደርገውም የነዚህ ሁሉ ሁኔታዎች መለወጥ መሆኑ የታወቀ ነው። ገጣሚው ግን፡ ነገሩን ሁሉ አቅልሎ "አተር ደርሶልኛል እታረቃታለሁ" ሲል፤ "እንዴ! ችግሩ እርሱ ብቻ ነበር እንዴ?" ብለን ለቅፅበት ያህል እናስብና የገጣሚው አቀራረብ ሲገባን ፈገግ ብለን እናዝናለን። ዝርዝር ውስጥ አንገባም፤ መግባትም አያስፈልገንም። እዚህ ያልጠቀስናቸው የዚህን ዓይነት ግጥሞች በስብስቡ ውስጥ አሉ።

ባጠቃላይ፡ እስካሁን በጠቀስኳቸው ቃልግጥሞች አማካይነት የተመለከተነው ተውኔት የተኪያሄደበት ማኅበረሰብ በድርቅና በረሃብ በቀላሉ የሚጠቃ ዓይነት ነው። በተጠቃ ቁጥር የአደጋ ስርዓቱና እሴቶቹም በቀላሉ ይናጋሉ። በእጩይታና በረሃብ-ከተል ምርት ጊዜ ደግሞ በሚያስገርም መንገድ ፈጥነው ይመለሳሉ፤ ህይወትን እነበረበት ይመልሳሉ። ይህ መመለስ ታዲያ ወደ ዘመነ መጣሁብህ አሻግሮ መመልከትንም ይጨምራል። ለዚህ ነው መንቶ 52፡ 53፡ እና 54 የቆዛሚውን ጎሊና ወደዚህ ቁምነገር ሲመልሱት የምንሰማው።

መንቶ 52 ያንን ሰባ ሰባት፡ ምን ጊዜ እረሳሽው፤
ማሽላውን ሸጠሽ፡ ማሺን የገዛሽው።

መንቶ 53 ቆጥበሽ ጉረሺ፡ ቆጥበሽ ልበሺ፤
የአጉርጥን ልጆች፡ ትመልሻለሽ።

መንቶ 54 ይኸ ቀን አለፈ፡ ብላችሁ አትኩሩ፤
ድህነት ቅርብ ነው፡ ይመጣል ካገሩ።

እነዚህ ሶስት መንቶዎች ድርቅ፡ ረሃብና ድኅነት ተመልሰው ሊመጡ እንደሚችሉ ነው የሚጠቁሙት። ይህ ደግሞ ጎሊና፡ በምርትና በጥጋብ ጊዜ እንኳን፡ ለአንዲት አፍታ፡ ጠኔን ከማሰላሰል አያርፍም ማለት ይመስላል። በተለይ የመንቶ 53 ላይ ያለን ሰው፡ ድርቅና ረሃብ እንደገና ሊመጡ እንደሚችሉ

እየነገሩ፡ አጎራረሱ የተቆጠበ እንዲሆን ማሳሰብ እጅግ ዘግናኝ እና ቆሌ የሚገፍ ይመስለኛል። ምርት ተትረፈረፈ እየተባለ በሚዘፈንበትና በሚደለቅበት ወቅት፡ ወደፊት የሚከሰትን ድርቅና ረሃብ እንደዘበት ማስታወስ፡ በተለያዩ ስንኞችም ደጋግሞ ማስጠንቀቅ የጤና አይመስልም። ከተነሳው ቁምነገር ጋር ስናጣቅሰው ግን መረር ወዳለ እውነት የሚመራን ይመስላል።

ይህ ስንኝ፡ "ቀውጢው የድርቅና የረሃብ ጊዜ አለፈ ብሎ መኩራራት አይገባም፤ ምክንያቱም ድኅነት ያለው ቅርብ ነው፡ አገሩም ተዘሁ ነው" የሚል ይመስላል። ሌሎች የፎክሎር ዓይነቶችን ስንመረምርም እውነቱ ይኸው ይመስላል። በጎሊናችን ውስጥ ለዘመናት ተቀብሮ የሚመራን አንዱ "ሀቅ" (worldview)፤ በተረቁም፡ በቃልግጥሙም፡ በምሳሌያዊ ንግግሩም ውስጥ ተደጋግሞ እየተከሰተ ያላመደን "ርእዮተ ዓለም" (worldview)፤ ድኅነትና ሀብት እጅና ጓንት ናቸው ብሎ የምር ማመንን እና መቀበልን ነው። አግኝተን፡ ያለን አይመስለንም፤ የማጣት ስጋት እዚያው እጎናችን ተሸገጦ አለና። አጥተንም ያጣን አይመስለንም፤ በተለያዩ ዲስኩር የምናነበንበው የማግኘት ተስፋ አለንና። የስጋታችንንም ሆነ የተስፋችንን ምክንያት ብንጠየቅ ግን በቀላሉ ለማስረዳት የምንችል አይመስልም። እስከ ዛሬ ካየነውና ከሰማነው እና፡ ዛሬም ከምናየውና ከምንሰማው ተነስተን ይመስላል የምንሰጋውም፡ የምንመኘውም። በቅርቡ "ዌድ በተባለው የምርምር ፕሮግራም ውስጥ የፎክሎር ጥናት ሊኖረው የሚችል ሚና"¹⁸ በሚል ርእስ፡ ውይይት ለማነቃነቅ በተጫረች ፅሁፍ ውስጥ ጥቂት ምሳሌያዊ ንግግሮችን ጠቅሼ ስለዚህ ቁምነገር አውስቼ ነበር። ምሳሌያዊ ንግግሮቹ በመስኩ የሚደረግ ሳይንሳዊ ምርምር

¹⁸ "The possible role of Folklore studies in the Research Programme: Well-being in Developing Countries (WeD) in Developing Countries (WeD) -Discussion notes." ይህ ፅሁፍ፡ International Workshop, ESRC Research Programme on Poverty, Inequality and Subjective Quality of Life (Based in the University of Bath, UK, with partners in Ethiopia, Bangladesh, Peru and Thailand) በተባለው መድረክ ፡ ቅዳሜ ማርች 1/ 2003 ሰሜን ሆቴል፡ አዲስ አበባ፡ ኢትዮጵያ፡ የቀረበ ነው።

የሚከተለውን ስርዓት በመከተል የተሰበሰቡና በየአውዳቸውም የተጠኑ አይደሉም። በብድግ-ብድግ (randomly) ከተመረጡ 52 ኢኮኖሚ-ጠቀስ ምሳሌያዊ ንግግሮች ውስጥ ከፍ ብዬ ያነሳሁትን ነጥብ ሊያስረዱ የቻሉ ስለሆኑ ብቻ ለጊዜው የተጠቀሱ ናቸው።

- ማግኘት ማጣት፡ ጎን ለጎን ናቸው።
- ማጣትና ማግኘት፡ ጀሮ ለጀሮ።
- መሄድና መምጣት፡ ማግኘትና ማጣት።
- ማጣትና ማግኘት፡ እልፍኝና ማድቤት (ገፅ 9- 10)

ከዚህ በላይ እንደጠቀምኩት ማጣትና ማግኘት ሀብትና ድኅነት አብረው ጎን ለጎን እንዳሉ እነዚህ ምሳሌያዊ ንግግሮችም በመጠኑ ያመለክታሉ። ካንዱ ጫፍ ወደሌላው መሸጋገር እንደ ተአምር የሚቆጠር ሳይሆን መሆን ያለበት ነገር ተደርጎ የሚጠበቅ ይመስላል። ሃሳቡ ወደሌሎች ጉዳዮችም ሊሰፋ የሚችል ዓይነት ነው። ከባለስልጣንነት ወደ ተራ ሰውነት፡ ከጉልበተኝነት ወደ አቅመ ቢስነት፡ በከፍተኛ ደረጃ ከመከበር ወደ ጀሌነት፡ ወይም በዝቅተኛ ደረጃ ወደ መናቅ መሸጋገርም በሀገራችን ጎን ለጎን የተቀመጡ እንደሆኑና ፈረቃውም ብዙ ጊዜ እንደማይፈጅ፡ ሌላው ቢቀር ባለፉት 30 ዓመታት ያስተዋልነው ጉዳይ ነው። ስለዚህ፡ የረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደትን በግጥሞቹ ውስጥ ለማስተዋል የቻልነው፡ ምናልባት እነዚህ ሁለቱ ክስተቶች በገበሬው አእምሮ ውስጥ እኩል ቦታ ተሰጥቷቸው ጎን ለጎን የተቀመጡ በመሆናቸው ይሆናል። ለዚህ ይሆናል ረዥሙን የመከራ ጉዞ ጨርሰው እምርት ላይ ሲደርሱ ቋሚ 'ወዳጃቸውን' መርሳት ቀርቶ መዘንጋት እንኳ የማይችሉት።

ከዚህ በላይ በሰፈሩት ሃሳቦችና እስካሁን በተሰበሰቡትና በተጠኑት ቃልግጥሞች እንደታየው "የረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደት" ያለም የሚታወቅም ይመስላል። ይህ እውነት ከሆነ፡ ይህንን የሚታወቅን ቃልግጥም በሰበሰብኳቸው ግጥሞች ውስጥ ያልተገኘው ለምንድነው? ለዚህ ቋሚ ችግር፡ ቋሚ የጋራ መፍትሔ፡ በራሳቸው ተነሳሽነት፡ በራሳቸው መንገድ፡ ማሰባቸውን የሚያሳይ ተግባራዊ እንቅስቃሴ ለምን አይታይም? የጋራ ሙከራ

ማድረጋቸውን ወይም ደግሞ ሞክረው ያቃታቸው መሆኑን የሚገልፅ መረጃ ለምን ከፎክሎር አልተገኘም? ወይስ ከዚህ በላይ የተመለከትናቸውን ጥልቅ ስሜቶች ሁሉ የገለፁ ቃልግጥሞች ይህንን የጋራ ትብብር እመግለፅ ላይ ሰነፉ ሊባል ነው?¹⁹

ወይስ መጠየቅ ያለብን በጋራ፡ በትብብር፡ ባንድነት እንዲህ ዓይነቱን ችግር ለማስወገድ መሰለፍ ስለሚባለው ጉዳይ ሁላችንም ያለንን አስተያየት ነው? ያለን የትብብር ልማድ እምን-እምን ላይ ያተኮረ ነው? አዎንታዊ ቁምነገር ለመፍጠርና ለመተግበር አቅዶ የሚነሳ የ"አዎንታዊ ትብብር" ባህል አለን? ወይስ በማሳበረሰብ ውስጥ በትንሹ የማይታይ ፋይዳ ያለው፡ ነገር ግን ከዚህኛው ጋር ሲነፃፀር "አሉታዊ ትብብር" የሚባል ዓይነት ነው ያለን?

ይህ ዓቢይ ነጥብ ነው። ራሱን ችሎ በስፋትም በጥልቀትም ሊጠና የሚገባው ቁምነገርም ነው። ድርቅን፡ ረሃብንና ምርትን መሠረት አድርገው የተገጠሙ ቃልግጥሞችን ይዘት ሊያጠና የተነሳ ምርምርን በቀጥታ የሚመለከት ነጥብ አይደለም። ምርምሩ ውስጥ የተከያሄዱ ውይይቶች ወደ እርሱ አፍጥጠው ሲመሩ ደግሞ፡ "ይሄም የኔ ጉዳይ አይደለም! አላጠናሁትም! ከቻልኩ ወደፊት አጥንቼ ሃሳቤን እነግራችኋለሁ! ወይም ደግሞ ሌላ ሰው አጥንቶ ይንገረን!" ተብሎ ፋይዳ የሚዘጋበት ዓይነት ነገርም አይደለም። ስለዚህ፡ ተመራማሪው በመስኩ ሲሰራ ያከማቸውን ልምድ መነሻ አድርጎ የግል አስተያየቱን ቢሰነዝር ይጠቅማል እንጂ አይጎዳም።

እርግጥ፡ ከዚህ በላይ ላነሳናቸው ጥያቄዎች በቀላሉ መልስ ማግኘት አይቻልም። መልስ ሊኖር ይችላል ቢባልም፡ መልሱ በአንድ የሙያ መስክ ብቻ ከሚደረግ ምርምር የሚገኝ አይመስለኝም። በተለያዩ መስኮች ምርምር ማድረግን፡ ከዚያም በእያንዳንዱ የምርምር መስክ የተገኙትን ውጤቶች ቁጭ ብሎ በውይይትና በጥናት እያጣቀሱ መመርመርን የሚጠይቅ ጉዳይ ነው። ለምሳሌ፡ በተለያዩ የፎክሎር ቅርፆች ውስጥ የሚገኙ ልዩ ልዩ ንግግሮችን (folk speech)፡ ቃላዊ ውጤቶችን እና ቁሳዊ ትእምርቶችን ሰብስቦ ጥልቅ ምርምር ማድረግ ያስፈልጋል። ላነሳነው ዓቢይ ጥያቄ አንዱን መልስ የሚሰጠን በፎክሎር

¹⁹ ይሄም ቢሆን ሌላ የማያቋርጥ የጥያቄ ሰንሰለት ይኖርበታል።

አማካይነት ርእዮተዓለምን (worldview) በሚያጠኑ የምርምር ስርዓቶች ጥናቱን ጀምሮ በሀገራችን ፎክሎር ልዩ ባህርያት በሚመነጩ ምክንያቶች የምርምር ስልቶችን እያረቁ ጥናቱን በትጋት መሥራት ሊሆን ይችላል። የፍልስፍና፣ የማኅበረሰብ (የሶሲዎሎጂ)፣ የሰነድ (የሳይክሎጂ)፣ የታሪክ እና የስነፅሁፍ ጥናቶችም የየራሳቸው መልስ እንደሚኖራቸው አያጠራጥርም። ኢትዮጵያ ውስጥ ግን በራሳችን ቋንቋ እንዲህ ዓይነቱን ምርምር ለማድረግ ገና በወጉ ያሰብን አንመስልም። ስለዚህ፣ በፎክሎር በኩል የሚደረጉ ጥናቶች ጠቃሚ መሆናቸውን ለማመልከት ያህል ብቻ፣ በወትረዊ ወግ ውስጥ ከምንጠቀምባቸው ቃላትና ሐረጎች አንዳንዶቹን አብረን እንመርምር። እነዚህ የግል አስተውሎቶች እና አጠቃላይ ትዝብቶች እኔ ለማስበው ዓይነት ጥናት ፍንጭ ሊሰጡ ይችላሉ፤ አቅጣጫ ይጠቁማሉ፤ ሌሎች ተመራማሪዎችንም ሊቀሰቅሱና ሊያሳስቡ ይችላሉ ይሆናል። በሚል ግምት ነው ከዚህ በታች በድፍረት ያቀረብኳቸው።

በመጀመሪያ "አዎንታዊ ትብብር" ስላልኩትና ስለ "አሉታዊ ትብብር" ጥቂት ዐረፍተ ነገሮች በመፃፍ ምን ማለቴ እንደሆነ ልግለፅ። "አዎንታዊ ትብብር" ልል የምፈልገው፣ ሰዎች በማኅበረሰብ ሕይወታቸው ውስጥ ራሳቸው እስከዛሬ ያስተዋሉትን፣ ዛሬም እያስተዋሉ ያሉትን፣ ከእነርሱ በፊት እዚያው ማኅበረሰብ ውስጥ ይኖሩ የነበሩ ሰዎች ስለ አኗኗራቸው የነገሯቸውን ጥሩና መጥፎ ታሪኮች ይዘው፣ በማኅበረሰቡ ታሪክ ውስጥ ከጥንት ጀምሮ እስከዛሬ ሳያሰልሱ የሚመላለሱ እንደ ድርቅና ረሃብ ያሉትን ችግሮች ተገንዝበው፣ የነዚህን "ዘላለማዊ" ችግሮች ሂደት ለማቆም ተጠቂዎቹ እራሳቸው በጋራ መክረው በጋራ የወሰዱትን ወይም ወደፊት በጋራ ሊወስዱ ያሰቡትን እርምጃ ነው። ይህ "አዎንታዊ ትብብር" የተሳካም ያልተሳካም ሊሆን ይችላል። አሁን ባለንበት ደረጃ ላይ፣ አንዱ ዓቢይ ቁምነገር የሚመስለኝ፣ በጋራ ለመውሰድ፣ አስቦ ያውቅ እንደሆነ ጠይቆ መረዳት ነው። ሁለተኛው፣ አስቦ ያውቅ ከነበረ፣ ያንን ያሰበውን ሃሳብ እተግባር ላይ ለማዋል ሞክሮ ያውቅ እንደሆነ ለመረዳት መሞከር ነው።

የኢትዮጵያ ሕዝብ፣ በተለይ ደግሞ ገበሬው ያሉበት የኢኮኖሚ፣ የአስተዳደር፣ የጤና፣ የቴክኖሎጂ (ዝርዝሩ ብዙ ነው) ችግሮች

ብዙ እንደሆኑ ከሚበቃ በላይ ተነግሯል። ለምሳሌ፣ የድርቅና ረሃብን ችግር በተመለከተ በምሁራን፣ በመንግሥት ሠራተኞች፣ በኤን.ጂ.አዎች የተለያዩ ጥናቶች ተደርገዋል። በየጥናቱ ማብቂያም፣ ድርቅና ረሃብን ለማስታገስ፣ የተባበሩት መንግስታት የተለያዩ ቅርንጫፎች (ኤጀንሲዎች) እና መንግስታዊ ያልሆኑ ልዩ ልዩ ድርጅቶች ማድረግ የሚገባቸውን ሁሉ ሲመክሩ ቆይተዋል፤ እየመከሩም ናቸው። በእኔ አስተያየት፣ በስፋትና በጥልቀት ያልተመረመረ፣ ያልተቆፈረ፣ ተመርምሮም እንደሆነ ገፍቶ ወጥቶ እንደሌለው ጥናቶች የአደባባይ እውቀት ያልሆነ ያስተሳሰብ አቅጣጫ አለ። ይህ የምለው አቅጣጫ፣ በአንዳንድ ፅሁፎች ውስጥ፣ ሽው ብሎ እንደሚያልፍ ጥላ፣ ተንኮስ-ተንኮስ ተደርጎ ይሆናል። ይሁን እንጂ፣ ብዙ ሌሎች ማኅበራዊ ጥያቄዎችና የኤክስፐርት አስተያየቶች፣ እስኪሰለፉ ድረስ እንደሚደጋገሙት ተደጋግሞ ሰፊ ወይይት ያስነሳ አይደለም። ይህ አቅጣጫ ትኩረታችንን እገበሬው ተነሳሽነት ላይ አድርጎ፣ የልማትና የአስተዳደር ጥያቄዎችን ባጠቃላይ እንደገና መጠየቅን የሚያስገድድና የሚያበረታታም ነው።

ለምሳሌ፣ እኔ በሰበሰብኳቸው ከአንድ ሺ በላይ በሚሆኑ የድርቅና የምርት ቃልግጥሞች ውስጥ የረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደት እንዳለ አመልክቻለሁ። በተጨማሪም እስከሰባ ውስጥ ይህንን ዑደት ለማቆም የተደረጉ የግልም ይሁኑ የጋራ መከራዎችን የሚጠቁም መንቶ እንዳላገኘሁ ጠቁሜያለሁ። ሪፖርት ፓንክረስት ስለ ሀገራችን የድርቅ ታሪክ ሲፅፉ ከዘጠነኛው ክፍለ ዘመን ጀምሮ ነው። ድርቁ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ እስከ ዛሬ ድረስ እንደልቡ ነው። ድርቁ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ እስከ ዛሬ ድረስ እንደልቡ እየተመላለሰና እየፈነጨ ይመስላል። በዚህ አሳዛኝ ታሪክ ሁሌ ባንደኛ ደረጃ የሚጠቃው ደግሞ የሀገሪቱ ገበሬ ነው። ታዲያ "ይህ ገበሬ፣ ወይም የእርሱ አዝማሪና ቃልገጣሚ ከዚህ ከቀንደኛ ጠላቱ በተደጋጋሚ የሚሰነዘሩበት ጥቃቶች፣ በጋራ ትብብር ማክተም እንዳለባቸው የሚናገሩ ወይም የሚጠቁሙ መንቶዎች መቋጠር ለምን ተሳነው?" ብሎ መጠየቅ ተገቢ አይደለም? ጉዳዩ፣ እኔ የተነሳሁበትንና ያኪያሂድኩትን ጥናት በቀጥታ ባይመለከትም፣ ሳጠና የደረሰኩበት ሀሳብ ይህንን እና ሌሎች ጥያቄዎችን እንዳነሳ አስገድዶኛል። ጥያቄዎቹን ከማቅረብ በፊት አንድ አስፈላጊ የሚመስለኝ፣ ጀመር አድርጌ የተውኩትን ተጨማሪ መንደርደሪያ

ወደ ዋና ዋናዎቹ ጥያቄዎች ስንመለስ፡ "በሀገራችን ያለው ትብብር ለምንድነው፡፡ ለድንገተኛ የሰው ሰራሽና የተፈጥሮ አደጋዎች መልስ የሚሰጥ ዓይነት ትብብር ብቻ የሆነው? ለእነዚህ አሉታዊ ችግሮች መልስ ለመስጠት የሚድህ ትብብር ሆኖ ለዘመናት ለምን ቆየ? "አዎንታዊ ትብብር" ለምን አልተለመደም? ወይም አዎንታዊው ትብብር ለምን ባህል አልሆነም? ድርቅ፣ ረሃብ እና ቅጥ-ያጣ ጨቋኝ የአስተዳደር ባህል ለዘመናት ሲፈራረቁበት እንዴት እነዚህን ማስታገሻ የሚሆን የአዎንታዊ ትብብር ባህል ጀምሮ አልተገኘም?" እያሉ ያጣድፋናል፡፡

ሌላው ቀርቶ፡ የእርሻ ላይ ደቦን እንመልከት፡፡ የደቦ ስራ ብዙ ጊዜ የሚቀሰቀሰው በነዚህ አሉታዊ ምክንያቶች ገፋፊነት ይመስላል፡፡ አዝመራ ሳይታጨድ፡ ታጭዶ ሳይወቃ፡ ተወቅቶ ጎተራ ሳይገባ፡ ዝናብ ሊመጣ ከሆነ ነው፡፡ ብዙ ጊዜ፡ ባጣዳፊ ደቦ የሚጠራው፡ ሕዝቡም ፈጥኖ የሚስማማው እንደዚያ ሲሆን ይመስላል፡፡ ያው ለማዳን ዘመቻ፡ ለእሳት አደጋ ስራ ማለት ነው!!! ይህ ራሱ፡ "ለምን አዎንታዊ በሆነ መንገድና ለአዎንታዊ ትብብር በሚጠቅም ዘዴ አልተደራጀም? ለምንድነው፡፡ ባካባቢው ባለው በቁሳዊና በሰው ሀብት (resource) ላይ ተመስርቶ በራሱ ተነሳሽነት፡ በቀበሌው ውስጥ በጋራ ጠቃሚ ተግባር የመስራት ልማድ ያላዳበረው? እንዲህ ዓይነቱን አዎንታዊ የትብብር ስራ የሞከሩ ሰዎች ታሪክስ ለምን እንደሌላው ነገር እንደልብ አይሰማም? በተረቶች ውስጥስ (ባብዛኛው የማውቀው የአማርኛ ተረቶችን ነው) ለምን እንደነዚህ ዓይነት ጀግኖች (heroes) የሉንም?" እያልን ጥያቄዎቻችንን እንድንቀጥል እንገፋፋለን፡፡ በዚህም አያበቃም፡፡ የመጠየቁ ስራ ከዚህም ወደላቁ፡ ወደ ጥልቅና መሠረታዊ ጉዳዮች ደፍሮ መግባት እንደሚኖርበት ባያሌው እንገነዘባለን፡፡ "አልተማረም" የሚባለውን እና 'ተምረናል' የምንባለውን የኢትዮጵያ ዜጎች ሁሉ፡ አውቀንም ይሁን ሳናውቅ፡ እምብዛም ሳያበላጠን አንድ አድርጎ የሚነዳን፡ መሠረታዊ ርእዮተዓለም (worldview) ምንድነው?" ወደሚለው ዓቢይ ጥያቄም ማቅናት አለብን፡፡ እዚያ ድረስ ጨክነንና በርትተን መሄድ የሚገባን ይመስለኛል-የምር፡፡

ምን ያህል መጥለቅ እንዳለብን ለመጠቀም ስል፡ በእለት ተእለት ንግግራችን ውስጥ ከምንገለገልባቸው ቀላል ከሚመስሉ ቃላትና ሐረጎች ጥቂቶቹን ይዘን፡ እስቲ እንደ እስካሁኑ፡ በሙሉ ነፃነት ጥያቄዎች እንኳ እናንሳ፡፡ አንዳንዴ እኮ ከምናነሳቸው ብዙ ጥያቄዎች መሀል አንድ ትክክለኛና መሠረታዊ ጥያቄ ከተገኘ፡ ይህ እራሱ ለችግሮቻችን ግማሽ መፍትሔ እንደማግኘት ሊቆጠር ይችላል፡፡ ስለዚህ፡ እያሰብን፡ እየተጨነቅን፡ እያማጥን የመሰሉንን ጥያቄዎች መጠየቅን አንፍራ! እንግዲህ፡ "ለማኝ"፡ "የኔ ብጤ"፡ "ለነፍሴ"፡ "ነግ በኔ" የሚሉቱን ቃላትና ሐረጎች ይገፍ፡፡ ጥቂት ጥያቄዎች ላነሳና ይህንን ምእራፍ ልዘጋ ነው፡፡ ወደዚህ ነጥብ የማቀናው በእድር በኩል ነው፡፡

ከዚህ በላይ ከጠቀስኳቸው "አሉታዊ ትብብሮች" ውስጥ ከሚገቡት ቁምነገሮች አንዱ እድር ነው ማለት ይቻላል፡፡ እድር፡ ማኅበረሰብን ለዘመናት ሲያገለግል የኖረው ባብዛኛው በነዋሪዎች በኩል ሳይሆን በሙታን በኩል ነው፡፡²¹ ይህ ራሱ፡ በራሱ አስፈላጊ ተግባር ነው፡፡ ይሁን እንጂ የነዋሪዎችስ ጉዳይ? እድር፡ ለነዋሪዎች፡ የሙታንን አስከሬን በጋራ ከመቅበርና የሚችን ቤተሰብ ከማፅናናት ሌላ ምን በመስራት ነው ጎልቶ የሚታወቀው? ይህ አንድ ዓቢይ ጥያቄ ነው፡፡ በሌላ በኩል፡ በሀገራችን ማኅበረሰብ፡ ለነዋሪዎች ምን እያደረገ ነው? እስቲ የድሆችን ሁኔታ እንዳንድ ምሳሌ አድርገን ባጭሩ እንመልከት፡፡

መቼም፡ ድሆች፡ በሀገራችን፡ በቀጥታ የመንግስት እዳ ከመሆን ይልቅ ባብዛኛው የሕዝብ እዳ ናቸው ማለት ይቻላል፡፡ ይህንን የምለው፡ ነዳያን የሚተዳደሩት ከቤት ቤት እየዞሩ፡ መንገድ ዳርና መንገድ ላይ እየተቀመጡና እየተዘዋወሩ፡ ቤተክርስቲያን እየተቀመጡ ወዘተ. በመለመን ስለሆነ ነው፡፡ የመስጠትና ያለመስጠት ምርጫው የየለጋሽ ግለሰቡ ነው፡፡ ብዙ ጊዜ፡ ለጋሾች "ለነፍሴ" ሲሉ ይሰማሉ፡፡ ምፅዋት ሲሰጡ፡ አንድ ዓይነት ሰማያዊ ካሳ ያስባሉ ማለት ይሆን? ወይስ ሌላም ነጥብ አለ? ደህን ወይም ለማኝን "ለማኝ" ብሎ መጥራት፡ "ለማኝ" እያሉ ስለእርሱ መናገር፡ በተለይ በገጠር ነዋሪው ዘንድ ያልተለመደ ጉዳይ ነው፡፡

²¹ የሙታንን አስከሬን በተገቢው ቦታ ማሳረፍ ለነዋሪዎች ትልቅ ጠቀሜታ እንዳለው ነፍስ የገዛን ሁሉ ስለምናውቅ በዚህ ላይ መወያየት አያስፈልገንም፡፡

እዚያ "የኔ ብጤ" ነው የሚባል፤ ያው "እንደኔ ዓይነት" ማለት ነው። ለምን በዚህ መልክ ሲጠራ ቆየ? አብዛኛው የሀገሪቱ ዜጋ ኢኮኖሚያዊ ዋስትና ስለሌለው፤ እርሱም፤ ነገ፤ ወይ እመንገድ ላይ፤ ወይ ደግሞ እቤተክርስቲያን ለተመሳሳይ "ስራ" የመገኘት "እድሌ" ሰፊ ነው ማለቱ ነው? የሁላችንም አስተማማኝ መውደቂያ "የልመናው ስርዓት" ብቻ ስለሆነ፤ ያ ስርዓት እንዳይፈርስብን ጭምር ይሆን ለ"ለኔ ብጤ" የምንለግሰው? ይህ ጥርጣሬና ግምት ድንገት ትክክል ቢሆን፤ የማጎበራዊ ኑሮና ትብብር አለን እያልን ለምንኮራበት አንዱ ትልቅ ማስረጃ ይኸው ለእኔ ብጤ በተለያዩ ስልቶች መለገስ መሆኑን እንዴት እንመዝናለን? እንዴትስ እንረዳለን? ኮስተር ብሎ፤ "እስቲ ተጠየቁ!" የሚል ጀግና እንደገና ቢመጣ መልሳችን ምን ይሆናል?

ሌላ ምሳሌ ልጩምር። አንድ ሰው፤ አንድ እክል ሲያጋጥመው መዋጮ ማውጣት የተለመደ ነገር ነው። እዚህ ውስጥ ያሉትን፤ በየጊዜው የተከሰቱትን ቅጥልጥል ችግሮች ለጊዜው ትተን የሃሳቡን መሠረታዊ ፍልስፍና ለመመልከት እንሞክር። መዋጮ በማዋጣት ለማድ ውስጥ፤ ዓይኑን ጎልጉሎ የሚያይ የ"ነግ-በኔ" ስሜት የለም? አንድ ሰው መዋጮ የሚያዋጣው፤ ለመርዳት ብቻ በተነሳሳ ስሜትና ፍላጎት ነው ወይስ "ነገ አንድ እክል ቢገጥመኝ ለእኔም ይዋጣልኛል" በሚል ግምት ነው የሚያዋጣው? "ለነፍሴ፤ የኔ ብጤ፤ ነግ-በኔ" ከሚሉት አነጋገሮች ውስጥ ገንኖ የሚወጣው "እኔ" ነው፤ ወይስ "እኛ" ነው? "ማጎበራዊ" የምንለው ነው፤ ወይስ "ግላዊ" ልንለው የምንችለው ነው የሚገኝ?²² "የጋራ ትብብር የሚባሉትን ተግባራት የሚመሩት ርእዮተዓለሞች እነዚህን እና እነዚህን የመሰሉ ይሆኑ?" የሚል መላ-ምት ይዞ ጥልቅ ምርምር ማድረግ ይገባል? ለዚህ ሁሉ መሠረት የሆኑት ደግሞ ሃይማኖት-በቀል ስነምግባር፤ ሃይማኖት-ጠቀስ ተስፋና ብድር የመመለስ ሃሳብ ናቸው ማለት ይቻላል? ይህ ትክክል ከሆነ፤ በዚህ ሁኔታ ውስጥ፤ ራሱን የቻለ ምድራዊ ሕይወትን ብቻ መሠረቱ ያደረገ፤ ግላዊ፤ ቀበሌያዊና ሀገራዊ ቁሳዊ ልማት (material development)

²² በመጀመሪያ፤ መሠረታዊ የሆነውን ፍልስፍና እመራለን ላይ እናተኩር። ከተለያዩ አቅጣጫ እና ሙያ ልዩልዩ ሃሳቦች ሊመነጩ ይችላሉ። ያን ጊዜ፤ በእነዚህ ሃሳቦች መሀከል ስላለው ዲያሌክቲካዊ ግንኙነት ጠለቅና ረቀቅ ያለ ውይይት በመከፈት ልንራመድ እንችላለን።

ላይ ያነጣጠረ፤ በራስ ቀስቃሽነት የሚከያሄድ የ"አዎንታዊ ትብብር" ባህል መጀመርና ማቋቋም ይቻላል? ካልተቻለ ምን ማድረግ ይገባል? እነዚህን ጥያቄዎች እንዳነሳ የድርቅ፤ የረሃብና የምርት ቃልግጥሞችና እነርሱ የመለከቱኝ ዑደት ገፋፍተውኛል። ጥያቄዎቹንና አስተውሎቱን በሩጫም በድፍረትም አስፍራያቸዋለሁ። ተለጣጣቂ ጤናማ ውይይት ከቀሰቀሱ ያኔ የኔም የእኛም አድዋ ይሆናል!!!

2.

መልክአ እግዜር በድርቅና በረሃብ ቃልግጥሞች

ባለፈው ምእራፍ፥ በተሰበሰቡት ግጥሞች ውስጥ አለ ያልኩትን የረሃብ-ምርት-ረሃብ ኡደት ለማሳየት ሞክራለሁ። በዚህኛው ምእራፍ ደግሞ፥ በድርቅና በረሃብ ጊዜ በእግዜርና በሰው መሀከል በሚከሰታው መልክ ቀርቦ የተገኘውን ምናባዊ ምልልስ ፥ አቤቱታ፥ ሀዘን፥ ምሬትና እምቢታ ለማሳየት እሞክራለሁ። በመጀመሪያ ግን፥ በ"ደኅናው ቀን"፥ ማለትም ድርቅና ረሃብ ማጎበራዊ ሕይወትን ከመሰረቱ ያሳናጉና ያልረበሹ በሚመስሉባቸው ጊዜያት፥ በእግዜርና በሰው መሀከል ያለውን ግንኙነት ከሚስሉት ግጥሞች መሀከል ጥቂት ስንኞች አቀርባለሁ። ይህንን ወትሯዊ ግንኙነት የሚገልፁ ብዙ ግጥሞች፥ ተረቶችና ምሳሌያዊ ንግግሮች አሉ። እነርሱን በሙሉ ሰብስቦን ከተለያዩ ማእዘን መመርመር እንደሚገባን አምናለሁ። በዚህ ፅሁፍ ውስጥ ግን ይህንን ለማድረግ አልተነሳሁም። ስለዚህ፥ እንደ መግቢያ ያገለግሉናል ካልኳቸው፥ በ"ሰላሙ ቀን" ከሚነገሩት፥ የእግዜርን እና የሰውን የተለያዩ ግንኙነቶች ከሚገልፁት ልዩ ልዩ ግጥሞች፥ ለዓይነት ያህል ጥቂት አቀርባለሁ። በዚህ ምእራፍ ውስጥ የማተኩረው ግን፥ ስለድርቅና ረሃብ ሲያወሱ እግዜርን በተለያዩ መልክ በሚያነሱት ላይ ብቻ መሆኑን በድጋሚ እገልጻለሁ።

ስለምግብ፥ ስለድንኳን፥ ስለሀብት እና ስለ ሌሎች ጉዳዮች ብዙ ስነቃሎች በእማርኛ ቋንቋ ይነገራሉ። በሌሎች የሀገሪቱ ቋንቋዎች እንደሚነገሩም፥ ሌላው ቢቀር፥ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነፅሁፍ ከፍለትምህርት የቀረቡትን፥ የአራተኛ ዓመት ተማሪዎች የዲግሪ ማሟያ ፅሁፎችን በመቃኘት ብቻ መረዳት ይቻላል። የእግዜርንና የሃይማኖትን ጉዳይ የሚጠቅሱ ስነቃሎች ቁጥርም ጥቂት የሚባል

አይደለም። ለመንደርደሪያ ያህል ከአማርኛ ስብስቦች አራቱን እጠቅሳለሁ።

መንቶ 55 ተመስገን ይለዋል፤ ድኃ ድኅነቱን፤ እንደተሟጠጠ፤ ሲያውቀው ድብኝቱን።

መንቶ 56 እግዜር ምድር ወርዶ፤ ጉዳን ነግረው፤ የደላኝ መስሎታል፤ ተመስገን ብለው።

መንቶ 57 ተጣልቻለሁ ካምላክ ጋራ፤ በሌላ እማይደል፤ ባንድ እንጀራ። ከለክልክኝ ምነው፤ አንተ ሆድ የለህ፤ አትበላው።

መንቶ 58 አምላኬ አምላኬ ስለህ፤ ምንድነው ዝምታህ፤ ካለህ እንደሌለህ።

እነዚህ መንቶዎች መቼ እንደተገጠሙ አይታወቅም። ማን እንደገጠማቸውም ለመናገር ያዳግታል። በልማዳዊ አነጋገር፤ "ደኅና ቀን" በሚባለው ይገጠሙ ወይም ደግሞ ድርቅና ረሃብ በገነኑበት ጊዜያት የተገጠሙ ይሁኑ እቅጩን መናገርም ያስቸግራል። ባለፈው ምእራፍ እንደተመለከትናቸውም ሆነ፤ በዚህ ምእራፍ እንደምንመለከታቸው ግጥሞች፤ ድርቅን፤ ረሃብን ወይም ሁለቱንም የሚያመለክት ፍንጭ በውስጣቸው በግልፅ አይታይም። ለዚህ ነው በአዘቦቱ የሰዎች ወግና እንጉርጉሮ ውስጥ ተደጋግሞ ከሚነሳው ከእግዜር ጉዳይ ጋር መደብ መመልከቱን ለጊዜው የመረጥኩት። ከዚህ አኳያ አራቱን መንቶዎች ስንመረምራቸው የሰውልጅን ቅሬታና የእግዜርን ቸልተኝነት የሚሰሉ ሆነው እናያቸዋለን።

የመንቶ 55 ገጣሚ፤ ባንድ በኩል፤ የድኃውን ምስጋና የለበጣ ያስመስለዋል። ምክንያቱም፤ ምንም እንደሌለው፤ ድብኝቱ የተሟጠጠ መሆኑን በወገ ያውቃል። ነገር ግን፤ በዚህ መንቶ ውስጥ ድኃው ፈጣሪውን በቀጥታ አያማርርም። ስለዚህ፤ አነጋገሩ የሰላቅ ይመስላል። በሌላ በኩል ደግሞ፤ አንድም የባሰ ነገር

እንዳይመጣበት ፈርቶ፤ አንድም ደግሞ ተስፋ ማድረግን በልቡ ሰንቆ የተናገረ ይመስላል። መንቶ 56፤ ከመንቶ 55 ጋር ሲነፃፀር፤ ከእውነታው ጋር ፊት ለፊት የሚጋጠም ዓይነት ሆኖ ይታያል። ተናጋሪው፤ ስለእግዜር የሚያወጋውም፤ እግዜርን እንደጓደኛውና የቅርብ ወዳጁ ቆጥሮ፤ ለብዙ ጊዜ ላላገኘው ጓደኛው የልቡን ሊናገር በቋመጠ ሰው ጉጉትና አንደበት ነው። አነጋገሩ ግልፅ ነው። በግልፅነቱ ውስጥ የመቅረብ ስሜት አለ። ከቅርብቱ የሚመነጭ፤ "ሳምንህ፤ ስመካብህ፤ እንዴት እንዴህ ታደርገኛለህ?" የሚል የቁጭትና የቅሬታ ድምፅም ያለበት ይመስላል። ቁምነገሩ ግን፤ ሳይደላው ነው የደላው የሚመስል፤ የሚመኝና የሚፈልገውን ሳያገኝ ነው እንዳገኘ ሰው የሚያመሰግን። በዚህ ከመንቶ 55 ጋር በቀጥታ ይዛመዳል። መንቶ 57 ደግሞ፤ እግዜርን በቀጥታ የሚወቅስ ነው። የፈላስፋው ቃና አለው። ጠቡ ባንድ እንጀራ ነው። ተናጋሪው ከአምላኩ አንድ እንጀራ ለምኖ አጥቷል። ብሶቱና አቤቱታው የሚመነጨው ባንድ በኩል ከማጣቱ ነው። ከዚህ ጋር አስታኮ ግን ይፈላስፋል ማለት ይቻላል። ሀብት የተረፈውን ሰው አንድ እንጀራ ጠይቆ ባይሰጠው አይገርመውም ነበር። ምክንያቱም፤ ያው እንደእርሱ ሰው ስለሆነ፤ "ያስፈልገዋል፤ ሌላ ቀን ይበላዋል፤ ለክፉ ቀን ያኖረዋል" ብሎ ያስባልና። እግዜርን ለምኖ ሲያጣ ግን ይህንን እውነት (ፋክት- fact) ብቻ ጠቅሶ አያበቃም። እግዜር በመለኮት የሚኖር፤ እርሱ እራሱም መለኮት ነው። ያልሰጠውን ወይም የከለከለውን ምግብ እንደሰው ይመገባል ተብሎ አይታሰብም። እንዲያውም፤ በግጥሙ ውስጥ፤ "አንተ ሆድ የለህ አትበላው" ነው የተባለው። ተናጋሪው ያልገባው ቁምነገር ይሄ ነው። እግዜር እንጀራ እንዳለው አይጠራጠርም። ሆድ ከሌለውና ካልበላው ለምን እንደማይሰጠው ሊገባው ስላልቻለ ግን የፈላስፋ ዓይነት ጥያቄ በቀጭኑ ያቀርባል። ጥያቄው የትዝብትና የወቀሳ ስሜትም አለበት። በመንቶ 58 እንደተጠቀሰውም ንፋግነትንና ቸልተኝነትንም አቀላቅሎ፤ በብሶት መልክ የመጥቀስ ጉዳይ አለበት። ይህ ስሜት፤ አለኝታዬ ብሎ በጩኸቱ የተማፀነው አምላኩ፤ ባንድ በኩል እያለ እንደሌለ፤ እየሰማ እንዳልሰማ ሆኖ ዝም በማለቱ፤ ለጥያቄው መልስ ባለመስጠቱ፤ በሌላ በኩል ደግሞ፤ እያለው እንደሌለው፤ ተርፎት ሳለ እንዳልተረፈው ሆኖ የለመነውን ስላልሰጠው የመጣ ይመስላል። ከዚህ በላይ የተጠቀሱት የእግዜር ምስሎች በአማርኛ ስነቃል ውስጥ ተደጋግመው የሚታዩ ምስሎች ናቸው። የእግዜር

ስም በብዙ ቦታ፡ ብዙ ጊዜ ይነሳል ማለት ይቻላል። ይህ የመንደርደርያ ቅኝት፡ በሩጫና ባጭሩ ለማሳየት የሚሞክረውም ይህንኑ ነው።

መንቶ 59 ምን ገደለው? _____ "ውጋት!"፤
ምን ገደለው? _____ "ቁርጠት!"፤
እግዜር ምን ቸገረው? አይማህኝበት።

ሰው ታሞ ሲሞት፡ የእግዜር እጅ አለበት ተብሎ ይታመናል። ይሁን እንጂ፡ ሰው ሲሞት፡ በእለት ተእለት ወግ ውስጥ፡ በተለምዶ "እግዜር ገደለው!" አይባልም። "ቁርጠት ገደለው፡ ውጋት ገደለው፡ ወባ ገደለው ወዘተ" እየተባለ፤ ገድሎታል የተባለው ህመም ስም ነው ብዙ ጊዜ የሚጠቀሰው። ገጣሚው በዚህ የተባላል ይመስላል። ለሰውዬው መሞት እግዜር ለምን እንደማይወቀስ፡ ወይም ደግሞ ለምን ባደባባይ እንደማይወቀስና በኃላፊነት እንደማይጠየቅ የከነከነውም ይመስላል። ረቀቅ ባለ መንገድ ደግሞ፡ እግዜር እንደማይጠየቅና እንደማይወቀስ ስለሚያውቅ ሰው መግደሉን ቀጥሏል የሚል ጥቆማም እግጥሙ ውስጥ ያለ ይመስላል።

ከዚህ ከሞት ጋር በተያያዘ ነጥብ በሚቀጥለው ግጥም ውስጥም እግዜር ሲተኝ ይሰማል።

መንቶ 60 ዘጠኝ ታድናለህ፡ አንድ ትገድላለህ፤
የሴት ልጅ ነህና፡ ምን ፍርድ ታውቃለህ።

ይህ ግጥም የተገጠመው እቀብር ላይ ነው ይባላል። የገጠመችውም "አንድ-ልጅ" ሞቶባት ቅስሟ የተሰበረ እናት ናት ነው የሚባለው። የዚህች እናት ንዴትና ሂስ ባጠገቧ ያለውን ሁኔታ ከማስተዋል አምስት፡ ስድስት እና ቁጥራቸው ከዚያም በላይ የሆነ ጤናማ ልጆች ያሏቸው ሰዎች እንዳሉ ታውቃለች። እርሷ የነበራት አንድ ልጅ ብቻ ነው። በእርሷ አስተያየት እሱንም እግዜር

¹ አንድ ሰው ሲሞት፡ ገደለው እየተባለ የሚወራው የህመም ዓይነት ጥቂት አይደለም። ብዙ ጊዜ፡ የተወራው ትክክል ይሁን አይሁን እፅ ቅም።

ነጥቋታል። ብዙ ልጆች ያላቸው ሰዎች አንድ ልጅ ቢሞትባቸው በተረፉት ይፅናናሉ ብላ ታስባለች። እርሷ ያላት አንድ ልጅ ብቻ ስለነበረ የእሱ መሞት መፅናኛ አሳጥቷታል። የቁጭታዊ ንዴቷ ምክንያትም ይሄው ነው። አንድ-ልጇን ማጣቷ በእግዜር ላይ እንድታማርር አነሳስቷታል፤ እግዜር ፍትሐዊ ሆኖ አልታያትም²። ፍትሐዊ ያልሆነውም፡ በእግዜርነቱ ብቻ አይደለም። በግጥሙ መሰረት፡ እግዜር የሴት ልጅ በመሆኑና ሴት ያላደገው በመሆኑ ነው ትክክለኛ ፍርድ መስጠት ያልቻለው። ገጣሚው፡ በማሳበራዊ ሕይወት ውስጥ ለወንድና ለሴት የሚሰጠውን ባህርይ ወስዳ የእግዜርን ስራ ትመዝንበታለች።

የቃልግጥሞችና የገጣሚዎቻቸው ሂስ ሁልጊዜ በእግዜር ላይ ብቻ ያነጣጠራ አይደለም። ምክንያቱም፡ ከእግዜር በኩል ቆመው የማሳበረሰቡን ነዋሪዎች የሚተቹ ግጥሞችም አሉ። የሚቀጥሉት ስንኞች ማርያምንና ልጇን እንደሰው ይቆጥሯቸዋል፤ ከዚያም በችግር ጊዜ ሰዎች ለሰዎች ማድረግ ያለባቸውን የማሳበረሰቡ ነዋሪዎች ለእነርሱ ባለማድረጋቸው ይገስጹቸዋል።

መንቶ 61 እምዬ ማርያም፡ በርጉዝዋ፤
አይተናት ነበር፡ ተከዛ፤
እግዜር ያጥናሽ፡ አልናት ወይ፤
ወልዳ፡ አልሞታትም ወይ።

ግጥሙ የተመሰረተው በማርያምና በእየሱስ ታሪክ ላይ ነው። በዚህ ታሪክ መሰረት፡ ማርያም ክርስቶስን ከመንፈስ ቅዱስ ፀንሳ ወልዳለች። በመጨረሻም፡ ልጇ በመስቀል ላይ ተሰቅሎ ሞቷል። ገጣሚው፡ ይህንን ህይወታዊ ታሪክ ወደማሳበራዊ ኑሮ ያወርድና

² ይህ ግጥም ሌላ ውይይት የሚያስከፍት ነው። ከተነሳሁበት ዋና ጉዳይ ጋር በቀጥታ ስለማይያያዝ ግን ምን ማለቱ እንደሆነ ለመጠቀም ያህል ብቻ አንድ ሁለት ነገሮች ብዬ አበቃለሁ። ሀዘንተኛዋ እናት፡ ዘጠኝ ልጆች ያሏቸውን ትተህ የእኔን አንድ ልጅ መግደልህ ትክክል አይደለም ነው የምትል። እሷ እቆመችበት ቦታ ሆነን ስንመለከተው ሀሳቡ ትክክል ይመስላል። ግን፡ ዘጠኝ ልጅ ያላቸው ሰዎች፡ አንድ ቢሞትባቸው፡ ስምንት ልጆች ስለሚቀሯቸው ሀዘናቸው እውነት ይቀንሳል? ለእነሱ፡ እያንዳንዱ ልጅ የተለየ ልጅ ነው? ወይስ የራሱ ሰብእና የሌለው አንድ የቤተሰብ አባል ነው? የእናትየዋ አስተሳሰብ ከብዙ ሌሎች ባህላዊ አስተያየቶች ጋር ተጣምሮ በሰፊው የሚያወያይ ይመስለኛል።

እራሱንና ሌሎች ነዋሪዎችን የሚወቅስ ጥያቄ ያነሳል። በተለምዶ አንድ ሰው፡ የሰጋ ዘመድና የቅርብ ወዳጅ ሲሞትበት የሚያውቁት ሰዎች፡ ጎረቤቶችና ዘመድ አዝማድ ለቅሶ ይደርሱታል። ያስተዛዝኑታል፡ ያፅናኑታል። ማርያም እየሱስን መውለዱ እና እየሱስም ተስቅሎ መሞቱ እየታወቀ ማንኛችንም ለቅሶ አልደረስናትም፡ አላስተዛዘናትም፡ አላፅናናትም ነው የሚለው ገጣሚው። ይህን ሲል ሁለት ሙሉ በሙሉ ሊነፃፅሩ የማይችሉ ነገሮችን አነፃፅሯል። በማንበረሰብ ውስጥ፡ ሰዎች ለቅሶ በቀጥታ መድረስ ይችላሉ። በህይወት ያደረገው አውድ ውስጥ ግን ይህንን በቀጥታ ማድረግ አይችሉም። ማድረግ የሚችሉት፡ የህይወትን ስርዓት ተከትለው ሀዘናቸውን በየም፡ በፀሎትና በስግደት ማክበር ነው። ገጣሚው ይህንን አላጣውም። ይህንን ግጥም የገጠመው፡ ገጣሚውና ምእመናን ለማርያም ያላቸውን ፍቅር ሰብአዊና ማንበራዊ ቃና አጎናፅፎ ለመግለፅ ይመስላል።

በተውኔታዊ ሁኔታ ውስጥ ተገጠመ የሚባሉ ሁለት ሌሎች ግጥሞችን እንመልከት። እዚህም የማርያም፡ የእግዜርና የሰዎች ሕይወት ተሰናስሎ ይገኛል። በግጥሙ የተገለፁትን ሁኔታዎች ዳር ሆኖ ለሚመረምር፡ የድርጊቱም ይባል የታሪኩ ተሳታፊዎች አብረው የሚኖሩ፡ ያንድ መንደር ሰዎች መስለው ይታያሉ። ታሪኩ የተፈፀመው እለቅሶ ላይ ነው። ሰዎች ለለቅሶ ተሰብስበዋል፡ አልቃሽ ሙሽ እያወረደ ነው አሉ። በመሀል በአካባቢው ያለ የማርያም ቤተክርስቲያን በእሳት የመቃጠሉ ወሬ እለቀስተኛው ዘንድ ይደርሳል። አልቃሹ የሚከተለውን ግጥም፡ በቅፅበት ገጠመ አሉ።

መንቶ 62 እዚያ ላይ ተቀምጠህ፡ ስታሳግጥ በሰው፤
እናትህ ነደደች፡ አዘንን ቅመሰው።

እንደሚታወቀው፡ ሰዎች እለቅሶ ላይ ልዩ ልዩ ርእሶችን እያነሱ፡ እርስ በርሳቸው፡ በየቆሙበት ይወያያሉ። በእንዲህ ዓይነቱ ልብጥሚ ስለሚችሉ ስለቤተሰቦቹ ብቻ ሳይሆን ስለራሳቸው ኑሮም ጭምር ነው የሚያውቁት። ስለሀገራቸውም ሳይደባበቁ፡ አይደለም። ከቀበሌ ጀምሮ ስላሉ አለቆችና የመንግስት ሹሞችም ክፉውንም ደጉንም ይወያያሉ። የፍቅር ቁንጥጫና ጉንተላም

የሚኖርበት ጊዜም አለ። ይህንን የሚወስነው ወቅቱ ነው። ብቻ እንደ ለቅሶና ሰርግ የመሳሰሉ አጋጣሚዎች፡ ከለቅሶውና ከሰርጉ አልፈው የሚሄዱ አጫጭር፡ የተለያዩ፡ ፈጣን ወይይቶች፡ አጠገብ-አጠገብ ካለ ሰው ጋር የሚደረግባቸው፤ የልዩ ልዩ መረጃዎች ቅብብሎሽ የሚከያሄድባቸውና ብዙ ጉዳይ የሚተከስባቸው መሆናቸው ለሁላችንም ግልፅ ነው። ስለዚህ፡ ሰዎች ለቅሶ የሚሄዱት፡ ሚችን ለመቅበርና ሀዘንተኛውን ለማፅናናት ብቻ አይደለም ማለት ነው። እርስ በርሳቸውም ስለኑሯቸው ለመነጋገር፡ ሀሳባቸውንና ጭንቀታቸውን ለመተንፈስ፡ ለመጋራትና እርስ በርስ ለመፀናናት ጭምር ነው ማለት ይቻላል። ሰዎች፡ ከጥንት ጀምሮ እውነተኛ ሀሳባቸውን ከሚጋሩባቸው መድረኮች አንዱ የለቅሶ መድረክ ነው ማለት የሚቻል ይመስላል። ይህ ሁሉ ዳር ዳርታ፡ መንቶ 62 ከእንዲህ ዓይነቶቹ ሁኔታዎች ባንዱ ቢገጠም አያስገርምም ለማለት ጭምር ነው። ገጣሚው፡ የቤተክርስቲያኑን የመቃጠል ዜና እንደ ጥሩ አጋጣሚ ቆጥሮ፡ ለረዥም ጊዜ ያመቀውን ትዝብቱን በሁለት ስንኝ ቋጥሮ፡ በቅፅበት የዘረገፈው ነው የሚመስለው።

በስንኝ አንድ ላይ በተገለፀው የገጣሚው አስተያየት መሰረት፡ በሰዎች ላይ ልዩ ልዩ ችግሮች ይደርሳሉ፤ የማርያም ልጅ ግን እነዚህን ችግሮች ሲካፈል አይታይም። አለመካፈሉ ብቻ አይደለም በዚህ ስንኝ የሚተቸው። ከዚህ አልፎ ተርፎ፡ ያለበትን ቦታ እያመለከተ፡ በሰዎች መከራ ያላግጣል የሚል መራር ወቀሳም ያስተላልፋል። ይህንን መሰረት ከጣለ በኋላ ነው፡ የበቀል ስሜቱን በሁለተኛው ስንኝ የሚያፈስሰው። የግጥሙ ፍች በመጠኑ ሲፍታታ፡ "የእኛን፡ የሰዎችን ችግር አልተካፈልክም። ባለመካፈልህም መከራና ሀዘን ምን እንደሆኑ እስካሁን አታውቅም ነበረ። አሁን ግን እናትህ ስለ 'ነደደች' በግድህ ሀዘንን ትቀምሳለህ።" የሚል ዓይነት ነው። የገጣሚው የበቀል፡ የማላገጥ ትቀምሳለህ።" የሚል ዓይነት የታመቁት፡ የመንቶውን እና በተራው የመሳለቅ ስሜት የታመቁት፡ የመንቶውን 'ኃይለቃል' በያዘው፡ "እናትህ ነደደች" በሚለው ሀረግ ውስጥ ነው።

ታሪኩ በዚህ አያበቃም። ከለቀስተኛቹ መሀል የነበሩ መርጌታ የገጣሚውን ድፍረት ገስፀው በሰነዘሩት የቁጣና የተቃውሞ አስተያየት ምክንያት ገጣሚው በመልስ መልክ ሌላ ግጥም

ይገጥማል። መርጌታው፡ እግዜርን ደፍረህል፡ ሃይማኖት አርክሰሃል ብለው ነው አሉ ተቃውሟቸውን የገለፁት። የአልቃሹ መልስ ግን ሌላ የታመቀ ትዝብትን ይፋ ሲያወጣ ነው የምንመለከተው። የመልስ ግጥሙ የሚከተለው ነው፡-

መንቶ 63 የኔማ መርጌታ፡ እርስዎም ምን ሊሉ፤
 የኔማ መርጌታ፡ እርስዎ ምን ይበሉ፤
 እሱ እየገደለ፡ ተዝካሩን ሲበሉ፡

ተዝካር የሚች ሴተሰብ የሚያዘጋጀው የግብር ዓይነት ነው ማለት ይቻላል። ለብዙው ሕዝብ ወጪው ከባድ ነው፡ ጊዜም ይፈጃል። ባጭሩ፡ የኗሪን ሕይወት በብዙ መልክ ይጫናል። በዚህ ላይ አንዴ ተደርጎ የሚያበቃ አይደለም። ሚች ባረፈ በ7ኛ፡ በ12ኛ፡ በ40ኛ፡ በ80ኛ ቀናት፡ በስድስተኛ ወር፡ በዓመት፡ በሰባት ዓመት እና በአስራ አራት ዓመት ይደገሳል ወይም ደግሞ በመጠኑ ይዘክራል። ከዚህ የተለየ፡ የሚዘክርባቸው ቀናት ቁጥር አነስተኛ ወይም የበዛ የሆነበት ሁኔታም ሊኖር ይችላል። የዚህ ድግስ ዋና ተጠቃሚ ናቸው የሚባሉት ዲያቆኖችና ቄሶች ናቸው። በፍታትና በፀሎት ሕዝቡን ስለሚያገለግሉ ከሚደገሙባቸው መንገዶች አንዱ እንደሆነ ተደርጎ ይነገራል። ሌላም-ሌላም ከምግብና ከመጠጥ ዓይነትና ብዛት ጋር የተያያዘ፡ በ"ሕዝባዊ ኢንተርኔት"³ የሚሰራጭ እርሮና ሀሜት አለ። ይህ ጊዜና ገንዘብ የሚፈጅ ድግስ፡ በተለያየ መንገድና ምክንያት ሲተች ብዙ ዓመታት አልፏል። የዛሬ 71 ዓመት የታተመው፡ አዲስ ዓለም የተሰኘው የብላቴን ጌታ ኅሩይ ወልደ ሰላሴ ልቦለድ ዋና ሙግትም ከዚህ ሀይማኖታዊ ወግንና ዓላማውን ስቷል ከሚባለው ከተዝካር ጉዳይ ጋር ነበር

³ ባላምበራስ ማኅተመ ሥላሴ ወልደ መስቀል፡ ዝክረ ነገር፡ 1942፡ ነጻነት ማተሚያ ቤት፡ ገፅ 611 (ዋጋው 18 ብር)።
⁴ ትክክለኛ ምንጩ፡ ተናጋሪው ወይም የወራው አባት ሳይታወቅ፡ ውስጥ የጠራሁት። የጥንቱን "እረኛ ምን አለ?"ን በሩቁ ይመሰላል። የ"እረኛ"ውን ቅንነት ምን ያህል እንደሚጋራ ግን መገመት ያዳግታል። ታዲያ፡ ይህ ሕዝባዊ ኢንተርኔት የሚያሰራጩት ሁሉ ውሸት ናቸው ማለት አይደለም። እውነት የማጣሪያውን ዘዴ ላወቀ ግን ያለምክንያት የሚሰራጩበት ጊዜ የተወሰነ መሆኑን መገመት ሳይቻል የሚቀር አይመስልም።

ማለት ይቻላል። ሌላም ብዙ አለ። ለዚህ ነው ማለት ነው፡ አልቃሹ ቀልጥፎ፡ ከዚህ በላይ የተጠቀሰውን ግጥም ለመርጌታ የመለሰላቸው። ዘርዘር ተደርጎ ሲነገር፡ ገጣሚው የሚለው፡ "ተዝካር ከእርስዎ ህልውና ጋር የተያያዘ ነው። ተዝካር ሊኖር የሚችለው ደግሞ ሰዎች ሲሞቱ ነው። ስለዚህ፡ እኔ የእግዜርን ስራ ሳማርር እርስዎ ቢቆሙለት አይገርመኝም፤ ይተባበርዎታልና!!!" ነው። ግጥሙ፡ እንደብዙ ሌሎች በአደባባይ ተዘውትረው ሲነገሩ የማይገኙ ቃልግጥሞች፡ ግልፅና ደፋር ነው። የወጣበትን ማኅበረሰብ ስናስብ ደግሞ ግልፅነትና ድፍረቱ ጎልቶ ይሰማናል። ነገር ግን፡ ያለምንም ተጨባጭ መሰረት የተነገረ እንዳልሆነም እንረዳለን። ለነገሩ፡ "ኗሪ ለንጉስ፡ ሚች ለቄስ ይገብራል" የሚል የአበው አነጋገር አለ አይደል?

ለሰዎች አይራራም፡ በሰዎች ያላግጣል፡ ይጨክናል የተባለውን ያህል፤ እግዜር በትክክል እንደሚፈርድ የሚገልፁ ሰንኞችም አሉ። ከዚህ በታች የምጠቅሰው ቃልግጥም ለዚህ አንድ ጥሩ ምሳሌ ይመስለኛል።

መንቶ 64 እግዜር ባንድ ነገር አይጠረጠርም፤
 ደህ ደህው ሞቶ፡ ባለጠጋ አይቀርም።

የዚህ ግጥም ደራሲ፡ ሞት ባየሎጂያዊ የሕይወት ሂደት ነው ብሎ የሚያምን አይመስልም። ተፈጥሯዊ ከመሆን ይልቅ፡ ከተፈለገ በእግዜር ትእዛዝ ሊፈፀም ወይም ደግሞ ሳይፈፀም የሚችል ክስተት አድርጎ ነው የተመለከተው። እግዜር ግን ይህ የሕይወት ክስተት በሰዎች ልጆች ላይ ሁሉ እንዲፈፀም ስላደረገ፡ ሀብታምም ደኃም እንዲሞቱ ስላደረገ፡ አንደኛው ሞቶ አንደኛው እንዳይቀር ስላደረገ፡ በገጣሚው ተመስግኗል። ይህንን ስራውን ፍትሐዊ አድርጎ ስለተመለከተለትም ያደንቀዋል። አነጋገሩ ግን ባለፉት ሁለት ሶስት መስመሮች እንደገለፅኩት የዋህ አይደለም። አንድ በስላች ጣል የተደረገ ቁምነገርም አለ። ይኸውም፡ እግዜር በብዙ ነገሮች ሊጠረጠር ይችላል የሚል ነው። አንድ የማይጠረጠርበት ነገር ቢኖር ግን፡ ሀብተ ሞትን ለሀብታምና ለደኃ እኩል መስጠቱ ነው።

በአማርኛ ስነቃል ውስጥ በሀብታምና በደጋ መሀከል አድልዎ የማያደርገው ግን እግዜር ብቻ አይደለም። በሰውልጅ ኑሮ ከሚያጋጥሙ አስከፊ ክስተቶች ሞት፣ ድርቅ፣ ረሀብ፣ ልዩ ልዩ በሽታዎች፣ ወረርሽኞች ወዘተ. ደጋንና ሀብታምን፤ ሹምና ጀሌን እኩል በማስተናገዳቸው በቃልግጥሞች ውስጥ ሲደነቁና ሲወደሱ ይገኛሉ። በማንበረሰቡ ውስጥ እኩልነት የሚገኘው በጥፋት፣ በወረርሽኝ፣ በበሽታ፣ በሞት፣ በድርቅ፣ አማካይነት እንደሆነ ተደርጎ በስነቃሎች የመገለፁ ጉዳይ በልዩ ትኩረት ወደፊት ሲመረመር ስለሀገሪቱ ታሪክ የሚናገረው ብዙ ይኖረዋል። በጅምላ "ሕዝብ" እየተባለ የሚጠራው ወገን ስላለው አስተያየት፣ እምነት፣ የእለት ተእለት አኗኗር፣ የኑሮ ፍልስፍናም የሚያውጀው አዋጅ ይኖራል።

በዚህ ምእራፍ እስካሁን የመረመርናቸው ቃልግጥሞች፣ የክርስትና ሃይማኖት ተከታዮች በደጎናው ቀን ስለእግዜር ያላቸውን አመለካከት በመጠኑ አሳይተዋል። ምእመናኑ በየጊዜው በሚሰጣቸው ትምህርት እና ስብከት ብቻ እንደማይኖሩ ግጥሞቹ ያመለክታሉ። ከእግዜርና ከቤተክርስቲያን ጋር ያላቸውን ግንኙነትም በረቂቁ (in the abstract) ሲቆዝሙ ሳይሆን የተሳሉት፣ ከተጨባጩ የእለት ተእለት ኑሮ ጋር እያቆራኙ ሲመለከቱ ነው የተቀረፁት። ብዙ ጊዜ የቤተሰብ ውይይት፣ ትችት፣ እና ንዴት የሚመስልበትም ሁኔታ አለ፤ ይህም ያስገርማል። የዚህን አስተያየት ትክክለኛነት ለመፈተን የመዲናና የዘለለኛ ግጥሞችን፣ የፍልሰታ ያም ምጎላዎችንና የታበት ዘፈኖችን ማጥናት ይቻላል። ስለዚህ፣ ተርታው የክርስትና አማኝ ምንም እንደማይይ፣ ምንም እንደማያስተውል፣ ምንም እንደማይጠይቅ መንጋ ተደርጎ ሊታይ አይችልም። የተነገረውንና የተሰበከውን ሰምቶ ተሸፋፍኖ የሚተኛ፣ ወይም የተባለውን ሁሉ ዓይኑን ጨፍኖ የሚከተል ተደርጎ ሊቆጠር የሚገባ አይመስልም። የልቡንና የኩላሊቱን አውጥቶ ለመናገር ድፍረቱ፣ ምናልባትም የሚለውን አሰው-ሰ ለመቀመር ችሎታው፣ ልምዱና ጊዜው ባይኖረው፣ የእርሱን ኑሮ አብረው የሚኖሩ፣ ደስታና መከራውን አጠገቡ ሆነው የሚካፈሉ፣ ከአብራኩ የወጡ ገጣሚዎች፣ ተራችቹና ተጫዋቾቹ ውብ አድርገው፣ በተለያዩ መንገድ ገልፀውለታል ማለት ይቻላል።

ከዚህ ቀጥሎ የማቀርባቸው ከድርቅና ከረሀብ ጋር የተያያዙ እና እግዜርን በምክንያቱ የሚያነሱ ግጥሞች የሚያሳዩትም፤ ድርቅንና ረሀብን በሚመለከት እግዜር አለው የሚባለው ሚና አንድ ወጥ አለመሆኑን ነው። ወደ ግጥሞቹ ከመግባቱ በፊት፣ አንድ እውቅ የታሪክ ተመራማሪና፣ ሁለት እውቅ የማንበራዊ ሳይንስ ተመራማሪዎች፣ "ሕዝቡ" ድርቅንና የተፈጥሮ አደጋዎችን የእግዜር ቁጣ ብቻ አድርጎ ነው የሚመለከተው" በማለት ያነሷቸውን ዋና ዋና ነጥቦች፣ ባጭር ባጭሩ አቀርባለሁ።

ፕሮፌሰር ሪቻርድ ፓንክረስት፣ ከተለያዩ ጥንታዊ መፃህፍትና መዛግብት ስለኢትዮጵያ ድርቅና ረሀብ ብዙ መረጃ ያሰባሰቡ ምሁር ናቸው። እነዚህን መረጃዎች መሰረት አድርገው የፃፏቸውን መጣጥፎች አሰባሰበው እኔም በ1985⁵ በመፅሀፍ መልክ አሳትመዋቸዋል። በፅሁፎቻቸው ውስጥ ካነሷቸው ጉዳዮች መሀከል፣ ረሀብና ወረርሽኝ በሀገሪቱ ውስጥ፣ በተለያዩ ዘመናት ሲከሰቱ፣ ለመከሰታቸው ምክንያት ናቸው ተብለው በልዩ ልዩ ምንጮች ውስጥ የተጠቀሱት ነጥቦች ይገኛሉ። ከሁሉም በፊት የጠቀሱት፣ ከ1000 ዓመት በፊት፣ ስለማንበራዊና የጤና ችግሮች አንዳንድ ነጥቦች የጠቆሙትን በመጽሐፈ ስንክሳር ውስጥ የሚገኙ ሁለት ምንባቦችን (passages) ነው። በእነዚህ ምንባቦች ውስጥ፣ የረሀብና የወረርሽኝ መንስኤ የእግዜር ቁጣ መሆኑ፣ የቁጣው መንስኤ ደግሞ የሰዎች መጥፎ ድርጊት መሆኑ እንደተጠቆመ ፓንክረስት ገልፀዋል (ገፅ 9)።

የመካከለኛው ዘመን የኢትዮጵያ ስነፅሁፍም ለረሀብና በሽታ መነሳት ምክንያት አድርጎ የሚገልፀው የእግዜርን ቁጣ ነው። በ13ኛው፣ በ14ኛው፣ በ15ኛውና በ16ኛው ክፍለ ዘመናት የተፃፉ ፅሁፎችም ይህንኑ ምክንያት ነው የሚያስተጋቡት። በ15ኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ ሳይ የገባው ወረርሽኝ እጅግ አስከፊ እንደነበር፣ ንጉሥ ዘርአ ያዕቆብም እግዜር በሽታውን ከደብረ ብርሃን ያስወጣል በሚል ተስፋ ቤተ ቂርቆስ የሚባል አዲስ ቤተክርስቲያን እንዲሰራ ማዘዙ ተፅፏል (ገፅ 26)። በ16ኛው ክፍለ ዘመን የተከሰተው ድርቅ ሊያደርስ የሚችለው ጉዳት ያሳሰባቸው

⁵ በዚህ ክፍል፣ ከፓንክረስት ለወሰድኳቸው መረጃዎች የምጠቅሳቸው የገፅ ቁጥሮች ከዚህ መፅሀፍ ናቸው።

መነኮሳት አፄ ልብነ ድንግል ለምን ኃጢአት እንደሰሩ የሚጠይቁ መልእክተኞች ልከውባቸው ነበር (ገፅ 29)⁶። የትግራይ ሰዎች የአንበጣ መንጋ ባስከተለው ረሃብ፣ አንበጣውን ለመግደል ሳይሞክሩ ሲሰቃዩ ማየቱን፣ መፃት የመጣባቸውም በኃጢአታቸው ምክንያት መሆኑን እንደነገሩት አልቫሬዝ ዘግቧል (ገፅ 31)⁷። በንጉስ ገላውዴዎስ (እኣአ 1540-1569)፣ በንጉስ ሰርፀ ድንግል (እኣአ 1563-1597) እና በንጉስ ሱስንዮስ (እኣአ 1607-1632) ዜና መዋዕላት የተዘገቡት ረሀብና ተላላፊ በሽታዎችም የእግዚር ቁጣ ተደርገው ነው የተገለፁት።

አልሜይዳ (Almeida) የተባለ ሚስዮናዊም፣ የዘመኑ ረሃብ የመጣው ትክክለኛ ያልሆነውን ክርስትና የሚከተሉትን ሰዎች ለመቅጣት ነው ብሎ በ17ኛው ክፍለ ዘመን ፅፏል። ረሃቡ የደረሰው ኢየሱሳውያን (Jesuits) እንደወጡ (እኣአ በ1632) ስለነበር፣ ረሃቡ የመጣው፣ ኢትዮጵያውያን የኢየሱሳውያንን ህይማኖት አስወጥተው በኦርቶዶክስ እምነታቸው ስለቀጠሉ ነው ማለቱ ነው። በእርሱ አስተያየት ትክክለኛው ህይማኖት የኢየሱሳውያኑ መሆኑ ነው። ጀርሚ ሎቦ (Jerome Lobo) የተባለ የካቶሊክ ሚስዮናዊ ደግሞ፣ አክሱም አካባቢ በምትገኘው ማይ ጎጋ በተባለች ቦታ የሚኖሩ ሰዎች፣ በ1625ቱ (እኣአ) ረሃብ አማካይነት ወደ ካቶሊክ ህይማኖት ተለውጠው ከማለቅ እንደዳኑ ፅፏል። በእርሱ አስተያየት፣ እግዚር ረሃቡንና ቁጣውን ያመጣው የማይ ጎጋ ኦርቶዶክሶች ሃይማኖታቸውን ወደ ካቶሊክ ህይማኖት እንዲለውጡ ነው ማለት ነው። የኦርቶዶክስ ሃይማኖት ተከታዮች ደግሞ፣ ይህንኑ የእግዚር ቁጣ በተለየ መንገድ ነው የተረጎሙት። በእነርሱ አስተያየት፣ ረሃቡ የመጣው የካቶሊክ ሚስዮናውያን ወደ ሀገሪቱ ስለገቡ ነው። እነርሱ ባይመጡ ኖሮ ረሃቡ አይመጣም ነበር ማለታቸው ይመስላል። ሎቦ፣ ስለዚህ ጉዳይ አንድ ወደካቶሊክ ሃይማኖት የተለወጠ ኢትዮጵያዊ፣ "የኢትዮጵያ ቀሳውስት፣ 'የረሃቡ መቅሰፍት' እኛን በሂድንበት ሁሉ እንደሚከተለን፣ ረሃብና ጥፋትን በሀገሪቱ ሁሉ የሚያሰራው ፌንጣዎች እኛን እንደሚከተሉ ..."

⁶ ረሃቡ የከፋው፣ እሳቸው ኃጢአት ስለሰሩ መሆን አለበት ብለው መነኮሳቱ አምነው የነበር ይመስላል።

⁷ ይህ ጥቂት የተጋነነ ሊመስለን ይችላል። ለጊዜው የእኛ ትኩረት፣ እነርሱም መፃቱን የእግዚር ቅጣት አድርገው እመውሰዳቸው ላይ ብቻ ነው።

ይሰብካሉ" (ገፅ 37) ያለውን ከጠቀሰ በኋላ፣ ይህንን ያሉት የካቶሊክ ሃይማኖትን ስለፈሩ ነው በማለት ሀሳቡን ያጣጥሳል። አሳዛኝ ቁምነገር፣ በሰውልጆች ላይ የደረሰውን አስከፊ ትራጀዲ በመጠቀም፣ ሁለቱም ወገኖች የየራሳቸውን እምነት ይበልጥ ትክክለኛና ቅዱስ ለማድረግ መሻማታቸው ነው። ካቶሊካውያን በችጋር የሚሰቃዩ ሰዎችን እማጥመቅ ላይ ያተኩሩ እንደነበር በተለያዩ መዝገቦች ላይ ሰፍሯል። የህይማኖቱ አባቶች፣ በችጋር የተቆሉ ገበሬዎችን በገነተ እየሱስ (ደምቢያ) ሲቀበሉ፣ "ለስጋቸው፣ በተለይ ደግሞ ለነፍሳቸው ምጽዋትን ይዘው መሆኑን" አልሜይዳ ፅፏል (ገፅ 40፣ አፅንኦቱ የእኔ ነው)።

እኣአ በ1888-1892 የደረሰው ታላቁ የኢትዮጵያ ረሃብም የእግዚር ቁጣ ተደርጎ ነው የተቆጠረው። ለዚህ እምነት ምክንያት የሆነው፣ "ክፉ ቀን" በመባል የሚታወቀው ይህ ረሃብ ከአፄ ዮሐንስ ማረፍ ጋር ስለተገጣጠመ እንደሆነ ፓንክረስት ይገልጥና፤ ንጉሱ በ1889 (እኣአ) ከመሞታቸው በፊት የከብት በሽታ፣ የአንበጣ መንጋ ወረራ፣ የአዝመራ መበላሸት የመፃቱን መምጫ መንገድ አመቻችተው እንደነበር ያስረዳል። የአፄ ምኒልክ ዜናመዋዕል ፀሀፊ፣ ፀሀፊ ትእዛዝ ገብረስላሴና ታዋቂው ሰአሊና ደራሲ አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስም "ክፉ ቀን" የእግዚአብሔር ቁጣ መሆኑን ፅፈዋል⁸።

እስካሁን፣ ድርቅ፣ ረሃብ እና ወረርሺኝ፣ ሰዎች በሚፈፀሟቸው እኩይ ተግባራት የተቆጣ አምላክ፣ ቁጣውን ለመግለፅ እና ጥፋተኞችን ለመቅጣት የሚጠቀሙባቸው መሳሪያዎች ተደርገው በየጊዜው መታየታቸውን ተመልክተናል። የተለያዩ የሃይማኖት መሪዎች ከየሃይማኖታቸው ጋር በተያያዘ መንገድ ለድርቅና ረሃብ መከሰት የሰጧቸውን ምክንያቶችም በመጠኑ ተገንዝበናል። በሁሉም ዘንድ ረሃብ የእግዚር ቁጣ መገለጫ ነው። ይህ

⁸ ድርቅና ረሃብ የእግዚአብሔር ቁጣ መገለጫ ናቸው ብለው፣ እንደ ሕዝቡ ተምር በሚያምኑና፣ የረሃብን እውነተኛ መነሻውንና ምክንያቱን እያወቁ ለፖለቲካ ዓላማ ሲሉ ብቻ በእግዚር በሚያመሃኙ መሀከል የወደፊት ምርምሮች ልዩነት ማድረግ ቢሞክሩ ብዙ ጠቃሚ ሀሳቦች የሚያገኙ ይመስለኛል። የዋሆቹ ለመቀላመድ እና ለፖለቲካ ያደረጉት አይመስልም።

አስተያየት፡ ስለድርቅና ረሃብ ለረዥም ጊዜ በተመራመሩ፡ በሁለት ታዋቂ ኢትዮጵያውያን የምርምር ፅሁፎች ውስጥም ሰፍሮ ይገኛል።

ፕሮፌሰር መስፍን ወልደማርያም የኢትዮጵያን የገጠር ኑሮ ለረሃብ መጋለጥ በሚመለከት ባሳተሙት መፅሀፍ (እኣአ 1984፡ ገጽ 141-143) ውስጥ ስለ ረሃብ ይሰነዘራሉ ያሏቸውን ባህላዊ ምክንያቶች አስፍረዋል። በእርሳቸው ፅሁፍ መሰረት፡

በኢትዮጵያ ባህል፡ ረሃብ ተፈጥሯዊ ክስተት ተደርጎ አይታይም። ከማኅበረሰብ የኢኮኖሚ፡ የሶሻል እና የፖለቲካ ስርዓት ጋር የተያያዘ ተደርጎም አይታይም። ረሃብ የእግዜር ስራ ነው። ... ረሃብ የኃጢአት ዋጋ ነው፤ ረሃብተኞቹም የኃጢአት ዋጋ ነው ብለው ነው የሚያምኑት። ... ማንም ሰው ሊጠየቅበት አይችልም፤ ማንም ሰው ሊያስቀረውም አይችልም። ሰዎች ካቋቋሟቸው ድርጅቶችም ማንኛውም ድርጅት ሊጠየቅበትም ሆነ ሊያስቆመው አይችልም። ... ችግሩ እንዲህ ቁልጭ ብሎ ተቀምጧል፡ መፍትሔውም የእግዜርን ይቅርታና ምኅረት መለመን እንደሆነ እንደዚሁ ቁልጭ ብሎ ተቀምጧል (ገጽ 141)።

ይህ ባህሉ ውስጥ የተተከለ ሀሳብ መሆኑ ነው። በተጨማሪም፡ መንግስትና ሕዝብም ረሃብ፡ የእግዜር ቁጣ ውጤት መሆኑን እንደሚያምኑ፤ በዚህም ምክንያት፡ መንግስት፡ ረሃብን ኃላፊነቱን እና ግዴታውን የሚሸሽበት ምቹ ሰበብ ማድረጉንና በዚህም የተሳካለት መሆኑን፤ ይኸው ባህላዊ አመለካከት፡ ሕዝቡ ስቃይንና ሞትን በሰላምና በተረጋጋ መንፈስ እንዲቀበል ያደረገው መሆኑንም ፅሁፉ ይገልጻል።

እነዚህ ሀሳቦች አንዳንድ ጥያቄ ማስነሳታቸው አይቀርም። ፕሮፌሰር መስፍን በወቅቱ እንደፃፉት፡ መንግስታት ይህንን ሞክረው ይሆናል። ይህንን በማድረጋቸው ኃላፊነት ለመሸሽ እንደሆነ ግን ግልፅ አይደለም። ተሳክቶላቸዋል ማለት በስልጣን ላይ ለመቆየት ችለዋል ማለት ከሆነ፤ በስልጣን ላይ ለመቆየታቸው

መሰረታዊው ምክንያት እርሱ ስላልሆነ ነጥቡን ማብራራት ያስፈልጋል። ተሳክቶላቸዋል ማለት፡ ሕዝቡን አሳምነዋል ማለት ከሆነ ይሄም ሙሉ በሙሉ ትክክል አይመስልም። ምክንያቱም፡ መጀመሪያው፡ ስለረሃብና ድርቅ በሕዝቡ መሀከል የሚነገሩ አስተያየቶች እና እምነቶች አንድ ወጥ ለመሆናቸው በሀገር-አቀፍ ምርምር ላይ የተመሰረተ አስተማማኝ መረጃ የለም። በተጨማሪም፡ በየረሃቡ ጊዜ፡ መንግስታት የሰጧቸውን ምክንያቶች ሕዝቦች ሙሉ በሙሉ መቀበላቸውን የሚያሳይ፡ ተቀናብሮ ይፋ የወጣ ጥናታዊ መረጃ ያለ አይመስልም። ስለ ድርቅ፡ ስለረሃብ፡ ስለወረርሺኝ፡ ስለልማት፡ ስለባህል፡ ስለመንግስታትና ስለፖሊሲዎቻቸው፡ ስለ መሪዎች፡ ስለሀገር እና ስለሌሎች እነዚህን መሰል፡ ብሔራዊ የምር ቁምነገሮች፡ የዜጎች አስተያየት ብሔራዊ ቅኝት (national opinion survey) ተኪያሂዶ ስለማያውቅ፡ ስለነዚህ ጉዳዮች በድፍረት መናገር እራሱ ባህል የሆነና፡ ልብ ሳይባልም አንዱ የልማት እንቅፋት ሆኖ የቆየ ይመስላል። ይህ አንደኛው አስተያየት ወይም ጥያቄ ነው።

ሌላው ጥያቄ፡ ሕዝቡ ስቃይንና ሞትን በሰላምና በተረጋጋ አእምሮና ስሜት ወይም በፀጋ ተቀብሏል ከሚለው አስተያየት ጋር የተያያዘ ነው። እርግጥ፡ ተደራጅቶም ሆነ ሳይደራጅ፡ በድርቅና ረሃብ ምክንያት የደረሰበት ስቃይ ትክክል አለመሆኑን ለማሳወቅም ሆነ መብቱን ለማስከበር አላመፀም። በባህሉ ለረዥም ጊዜ በሚገለገልበት፡ አቤቱታ በሚባለው ሰላማዊ ዘዴ፡ ሰሜን ልቡና ተገኘም አልተገኘም፡ ረዥም መንገድ በረሃብ በዛለ እግሩ እየተጓዘ ለዘመናት አሰምቷል። ይሄም፡ ዛሬ በየቦታው፡ በሰፊው የሚለፈፍለትን ሰላማዊ ትግል፡ አቅሙ በፈቀደለት መሰረት፡ ከማናችንም ቀድሞ በተግባር ያዋለ ለመሆኑ ምስክሩ ነው። ብቻ ሞትና ስቃይን በሰላም ተቀብሏልም ሆነ፡ አልተቀበለም ለማለት፡ አጠቃላይን የሀገሪቱን የአስተዳደርና የፖለቲካ ባህል ይዘን የምንናገረው ነገር ቢሆን የተሻለ ይመስላል። ፕሮፌሰር መስፍን፡ ይህንን ስቃይና ሞት ሕዝቡ በተረጋጋ አእምሮና ስሜት ተቀብሏል በማለታቸው፡ ለብዙ ዓመታት (ከሶስት አሠርት ለሚበልጡ ዓመታት) በተሟገቱለትና በተቆረቆሩለት የገጠር ሕዝብ ላይ

ሳያስቡት የጨከኑበት መስሎ ተሰማኝ። ከፍ ብዬ በጠቀስኩት መንገድ ከፍተኛ አካላዊ አመፅ ሲያደርግ አልተገኘ እንደሆነ እንጂ፡ አእምሮና መንፈሱ ሙሉ በሙሉ ተረጋግቶ በረሃብና በችጋር ተሰቃየ ማለት ያስቸግራል። በዚህ መፅሀፍ የቀረቡት ብዙ ግጥሞች ይህንን አስተያየት እራሳቸውን ችለው ቆመው ሲሞግቱ በኋላ ስለሚታዩ ይህንን ጥያቄ በዚህ አቆማለሁ።

አቶ ደሳለኝ ራህመቶ፡ ወሎ ውስጥ፡ አምባሰል አውራጃ ያደረጉትን ምርምር ባሳተሙበት መፅሀፍ (እኔ 1991)፡ የእስልምና ሃይማኖት ተከታዮችና ክርስትያኖች ረሃብና ድርቅ የእግዜር ቁጣ መገለጫ ናቸው ብለው እንደሚያምኑ ገልፀዋል። ጥቂት ገበሬዎች፡ ድርቅን በተፈጥሯዊው አካባቢ ከተከሰተው የአየር ንብረት ለውጥ ጋር ሊያያይዙት እንደሞከሩ ገልፀው፡ እነዚህኞቹ ወጣትና ከሌሎቹ ገበሬዎች ይበልጥ የተማሩ እንደሆኑ፡ በመገናኛ ብዙኃን በተለይም በሬድዮ ይበልጥ የሚገለገሉ እንደሆኑም አክለዋል።

እነዚህ ተመራማሪዎች፡ ዜና መዋዕል ፀሀፊዎች፡ ሚስቶናውያን እና ተጓዦች (tavellers) ያቀረቧቸው አስተያየቶች መሰረት ያላቸው ናቸው። እንዲህ ዓይነቶቹ ትግሮች ሲከሰቱ፡ የእምነትና የፀሎት ስፍራዎች በሰዎች እንደሚሞሉ እናውቃለን። እያንዳንዱ ሰው በግል የሚፀልይበት ሁኔታም አለ። ሰዎች አንድ ላይ እግዚአታ እያሰሙ፡ በቤተክርስቲያናት ደወሎች የሀዘን ድምፅ እየታጀቡ የሚፀልዩባቸው ሁኔታዎች እንዳሉም ይታወቃል። ኮሌራ አዲስ አበባ በገባ ጊዜ፡ በ1965 እና በ1977 ረሃብ ጊዜ፡ በቅርቡ ደግሞ እኔ 1991 ጦርነት በተፋፋመበት ጊዜ እንደዚህ ዓይነቶቹ ፀሎቶች በአዲስ አበባ ይከሰቱ እንደነበረ የምናስታውስ ጥቂት እንደማንሆን እገምታለሁ። ተመሳሳይ ፀሎቶችና ምኅላዎች

⁹ ፕሮፌሰር መስፍን፡ የድርቅንና የረሃብን ጉዳይ ሲመረምሩ፡ ሲያጠኑና ሲፅፉበት የቆዩ ምሁር መሆናቸው የታወቀ ነው። የሕይወት ልምዳቸውንና የምርምር ውጤታቸውን መሰረት አድርገው፡ ከገጠርና ከሀገር ልማት፡ በቀላሉ ማስታወስ አይቻልም። እኔ እስከማውቀው፡ ከ1960ዎቹ ጀምሮ ይህንን ትግር በቅርብ ሲከታተሉ ከነበሩት እጅግ ጥቂት ኢትዮጵያውያን ተመራማሪዎች በቅድሚያ የሚጠቀሱ እርሳቸው ይመስላሉ። "ሳያስቡት የጨከኑበት" ያልኩት ለዚህም ጭምር ነው።

በሚደረጉባቸው አካባቢዎች የሚኖሩ ሰዎችም ይህንን በወጉ ያውቃሉ። ይህ ትክክል ከሆነ፡ ሰማቸው ከዚህ በላይ የተዘረዘረው ፀሐፍት በፃፉት ውስጥ ያለው አወያይ ነጥብ ምንድነው?

ነጥቡ፡ ለድርቅ፡ ለረሃብና ለሌሎች መጻቶች መከሰት ምክንያት ናቸው ተብለው በማጎበረሰቡ ውስጥ የሚነገሩትን የተለያዩ አስተያየቶችንና፡ ሕዝቡ ረሀብን የሚጋፈጥባቸውንና የሚተረጉሙባቸውን ሌሎች መንገዶችን የሚገልፁትን አስተያየቶች በሙሉ፡ በተቻለ መጠን፡ ለመመርመርና ለማካተት አለመሞከራቸው ላይ ይመስለኛል። በዜና መዋከሎች ውስጥ ተፅፈው የሚገኙት፡ ተፅፈው የተገኙበት አንድ ዓቢይ ምክንያት፡ በጊዜው ተምረዋል የሚባሉት ወገኖችና የፀሀፊዎቹም አስተያየቶች ስለሆኑም ጭምር ሊሆን ይችላል። በዱሮ ዘመን፡ ልዩ ልዩ ከስተቶችን በፅሁፍ የሚያሰፍሩ የተማሩ ሰዎች አስተያየት፡ ብዙ ጊዜ ከትምህርታቸው፡ ከሙያቸው፡ ከሀይማኖታዊ አስተሳሰብና እምነታቸው ጋር የተያያዘ ስለሚሆን የተለያዩ የህዝብ ድምፆችን ላይጨምር ይችላል። በተለያዩ ምክንያት፡ የተራውን ገበሬ አስተያየት ላያካትት ይችላል። ለምሳሌ፡ አንድ መታየት የነበረበትን ምንጭ ብዙዎቹ ላይመለከቱ የቀሩ ይመስላል። እርሱም ስነቃል ነው።

ድርቅ፡ ረሃብ፡ ወረርሺ፡ ጦርነት፡ የአስተዳደርና የፍትሕ በደል ወዘተ. በማጎበረሰብ ውስጥ ሲደርስ፡ ለደረሰው በደል የሚሰጡ ምላሾችና የደረሰውን በደል የሚገልፁ ሀሳቦች ብዙ ጊዜ በስነቃል ተገልፀው ይገኛሉ። ያኔም ሆነ ዛሬ ግን፡ እነዚህ ስነቃሎች ተቁምነገር ተቆጥረው በዜና መዋከሎቹም ውስጥ ሆነ ስለጉዳዩ በሚፃፉ መፃህፍት ውስጥ እንደልብ፡ በየዘመኑ ሲገቡ-ሲጠቀሱ አይገኙም። በየዘመኑ በፅሁፍ የሚቀረፁት፡ በአብዛኛው የየዘመኑን ምሁራን አስተያየት የሚወክሉ ይመስላሉ። በማጎበረሰቡ ውስጥ ያሉ፡ በተለያዩ የስነቃል ዓይነቶች የሚነገሩ፡ በተለያዩ ቃልግጥሞች የሚደረሱ ልዩ ልዩ ድምፆች ግን እንደልብ ተፅፈው አይገኙም። የአልቃሹ፡ የአዝማራው፡ የወግ አውጊዎቹና የተራከፊዎቹ እመው እና አበው አስተያየቶችና ድምፆች ባብዛኛው በስነቃሉ ውስጥ የተወሰኑ፡ ከትውልድ ትውልድም በቃል ብቻ እንዲተላለፉ የተተዉ ይመስላል።

ቀደም ብለን፡ በዚህ ምእራፍ መግቢያ ላይ ያነሳናቸው በክርስቲያን ሃይማኖት ላይ የተመሰረቱ ሃሳቦች፡ የሀይማኖት እነዚህን ሃሳቦች የሚያፈልቁ የሃይማኖት መሪዎች አስተያየቶች ናቸው ማለት ይቻላል። ካንድ ድርጅት ስለሚመነጩ፡ ከሞላ ጎደል አንድ ወጥ የሆነ ባህሪ ይታይባቸዋል ማለትም ይቻላል። ገበሬዎችና ቃልገጣሚዎቻቸው ስለ እግዚርና፡ በእለት ተእለት ሕይወታቸው እርሱ አለው ብለው ስለሚያስቡት ሚና የሚሰጡት ሃሳብ ግን ቀኖና ያላቸው ሃይማኖቶች ስለእግዚር ባህሪ እንዳላቸው ዓይነት አንድ ወጥ ምስል የላቸውም። የእያንዳንዱ ግለሰብ የሕይወት ልምድ የተለያየ እንደመሆኑ፡ ይህ ልምድ የሚገለፅባቸው መንገዶችም እንደዚያው የተለያዩ ናቸው። ለምሳሌ፡ በቃልገጣሚ የተዘገቡት ድምፆች የተለያዩ ናቸው። ከዚህ ቀጥሎ፡ ስለ ድርቅ-ረሃብና-እግዚር ከተገጠሙት ልዩ ልዩ ድምፆች የተወሰኑትን አቀርባለሁ።

የምጀምረው፡ ድርቅ፡ ረሃብና ወረርሽኝ የእግዚር ቁጣ የሚገለፅባቸው መንገዶች ናቸው በሚሉት ግጥሞች ነው። እነዚህ፡ ከተጓዣ፡ ከሚሰዩናውያኑ፡ ከዜና መዋዕል ፀሀፊዎቹ እና በዚህ ፅሁፍ ውስጥ ባጭሩ ከጠቀስናቸው ተመራማሪዎች ሀሳቦች ጋር በብዙ መንገድ ይሰናኛሉ።

መንቶ 65 አሁያ መጣች፡ ተጭና ውሻ፤
ድርቅን አመጣ፡ የቅዳሜ እርሻ።

መንቶ 66 ዝናምን ስንለምን፡ ፀሐው ቅርት ይላል፤
ፀሐይ ስንለምን፡ ዝናሙ ይቀራል፤
ሃይማኖት ከሌለ፡ ፀሎት ምን ያደርጋል።

እነዚህ ሁለት ግጥሞች፡ ድርቅ የሚከሰተው ከሃይማኖት ጋር በተያያዘ ምክንያት መሆኑን ይገልጻሉ። በመንቶ 65 መሰረት ምክንያቱ በሰንበት ማረስ ነው። በኦርቶዶክስ ሃይማኖት ተከታዮች ዘንድ ደግሞ ቅዳሜ የእረፍት እንጂ የሰራ ቀን ስላይደለ በዚህን እለት ማረስ ኃጢአት ነው። ገበሬዎች፡ በተለያዩ ምክንያቶች የተነሳ በዚህ ቀን ስለሚያርሱ ነው ድርቅ የመጣው። የመጣውም፡ በገጣሚው አስተያየት፡ እግዚር በመስራታቸው ስለተቆጣ ነው። ማኅበረሰቡ፡ ባህላዊውንና ሃይማኖታዊውን ስርዓት ስለጣሰ ከሰማይ

የወረደበት ቅጣት ተደርጎ ነው በግጥሙ ውስጥ የተነገረው። መንቶ 66 ደግሞ ድርቅ የመጣው፡ ቅንነትና ንፅህና የተመላበት እምነት ባለመኖሩ ነው የሚል ይመስላል።

አንዳንዴ ሃይማኖታዊው እና ፖለቲካዊው ምክንያት ተጣምረው ድርቅ የመጣበትን ምክንያት ለመግለፅ ይቀርባሉ።

መንቶ 67 አስራ አምስት ኮሚቴ፡ ሲያናፋ ሲያናፋ፤
በሰማይ ዳመና፡ በምድር ዝናብ ጠፋ።

ይህ ግጥም ከ1967ቱ የመሬት አዋጅና፡ በአዋጁ መሰረት ከተቋቋሙት የገበሬ ማኅበራት ጋር ተያይዞ የተገጠመ ነው። በየገበሬ ማኅበራቱ ውስጥ፡ የሰራ አስኪያጅ ኮሚቴ፡ የፍርድ ሸንጎ፡ የልማት ኮሚቴ፡ የአብዮት ኮሚቴ እና እነዚህን የመሳሰሉ ብዙ ኮሚቴዎች ተቋቋመው ነበር። የመንግስት ጉዳይ ማስፈፀሚያ መሳሪያ ስለነበሩ በሕዝቡ ዘንድ በጥርጣሬ ጭምር ነበር የሚታዩት። እንዲህ በብዛትና በዓይነት ተከታትለው መመስረታቸው በዚያን ጊዜ እንግዳ ነገር ነበር። "አስራ አምስት ኮሚቴ" የተባለው የእነዚህን ኮሚቴዎች መብዛት በትችት መልክ ለመግለፅ ይመስላል። በወቅቱ የነበረው መንግስት በአዋጅ ሶሻሊስት ሆኖ ኮሚዩኒዝምን መስበክ ሲጀምር፡ በኮሚኒዝም ላይ ቀድሞ ይነገር የነበረው ፀረ-ሃይማኖት ገፅታው በሰፊው እንዲሰራጭ በር ከፈተ። ባንድ በኩል፡ "ሲያናፋ ሲያናፋ" የሚለውን ሀረግ ያስከተለው ለዚህ ለፀረ-ሃይማኖት ገፅታ የነበረው ጥላቻ ይመስላል። በዚህ ላይ፡ የኮሚቴዎቹና የሚጠሩት ስብሰባ መብዛት አለ። ብዛቱ ዛሬ ሲያስቡት እጅግ የሚያንገፈግፍ ነው። በእነዚህ ኮሚቴዎች ውስጥ ደግሞ፡ በተለይ በካድሬዎቹ፡ የማይነገር ነገር አልነበረም። "ሲያናፋ ሲያናፋ" የሚለው ሀረግ ይህንንም ሁኔታ ለማመልከት የገባ ይመስላል። ይህ፡ በገበሬው ሕይወት ውስጥ ጨርሶ ያልተለመደ፡ የኮሚቴ፡ የስብሰባ እና የንግግር መብዛት በመንቶ 67 የመጀመሪያ ስንኝ ተገልጿል ማለት ይቻላል።

በግጥሙ መሰረት፡ በባህሉ ያልተለመዱ ሃሳቦች መነገር፡ ከፖለቲካ ጋር የተያያዙ ዲስኩሮች መብዛት፡ የመንግስት እጅ በማኅበራቱ በኩል እያንዳንዱ ገበሬ ቤት መግባት፡ በዚህ ላይ ከሶሻሊዝምና

ከኮሚቴዎችም ጋር መጡ ተብለው የሚነቀፉ የፖለቲካና የሃይማኖት ቀውሶች ተደምረው ነው ድርቅን ያስከተሉት¹⁰።

እግዚር የሰውልጅን በድርቅና ረሃብ እንዲቀጣ የሚያደርጉት የሰንበት ስራ፣ በቅንነትና በእውነተኛነት የሚጓዝ ሃይማኖተኝነት መጥፋት፣ አገል ፖለቲካ እና እግዚርን መካድ ብቻ አይደሉም። የሰውልጅም በራሱ ላይ መጓት እንደሚያመጣ የመንቶ 68 ገጣሚ ይናገራል።

መንቶ 68 ይፋት በገዛ እጁ፣ ያመጣውን እዳ፣ ሲቀበል ከረመ፣ በሰፊ አቁፋዳ፣ የእነእኩሌንስ ምርት፣ ጥይት አይመታውም፣ ብለው ግፍ ሲሰሩ፣ መጣ ሰባ ሰባት፣ የዘመን መራሩ።

አብዬ ዝቄ¹¹ በምሬት ከነገሩኝ ነገሮች አንዱ፣ ምርት እንደልብ በሚገኘበት ጊዜ ራሳ ውስጥ ያየት የነበረው ከመጠን ያለፈ ጨዋታ ነበር። በእርሳቸው አስተያየት፣ ሰዎች ደኅና ምርት ሲያስገቡ፣ ያለፈውን ከፋ ቀን አስታውሰው፣ ለዛሬ ችሮታው ፈጣሪያቸውን አመስግነው በሰላም እንደመኖር የመዘገባን ስሜት ያሳያሉ። ጠላ፣ ጠጅና አረቄ ከመጠን በላይ ይጠጡና በስካር መንፈስ የተኩስ ፋክክር ይገጥማሉ። የሚያሳዝነው፣ ፋክክር የሚገጥሙት፣ ከዚህ በፊት ሰላጡት ካገር በተሰደዱበት፣ ዘመድ ወዳጆቻቸው ሰላላገኛት በሞቱበት በእህል ነው። በየፊታቸው የተከመረውን እህል እያሳዩ "የእኔን ከምር ጥይት አይዘልቀውም!" እየተባባሉ ይህንን ለማረጋገጥ ተኩስ ይገባሉ። በእርሳቸው አስተያየት፣ ይህ የእግዚርን ውለታ ማንኳሰስ ነው። መንቶ 68

¹⁰ እነዚህን እነዚህን የሚመስሉ ነጥቦች በሙሉ፣ በየመንቶው ውስጥ በቀጥታና በግልፅ ተፅፈው አይታዩም። በየቃላቱና በየሀረጉ የሚነገሩት ነገሮች ግን ብዙ ናቸው። እነርሱን ለማግኘት በሰንኞቹ መሀል ያሉትን ባዶ ስፍራዎች በትክክል ሳይሆን በዘመኑ ውስጥ መኖር፣ ወይም ስለዘመኑ በበቂ ሁኔታ ማወቅ አስፈላጊ ይመስላል።

¹¹ ይህንን ጥናት ማኪያሄድ ከጀመርኩበት ጊዜ ጀምሮ ጠቃሚ መረጃዎችን በመስጠት ያለመሰልቸት የረዱኝን የአብዬ ዝቄን እረፍት የሰማሁት እጅግ እመኛለሁ።

የሚለውም ከርሳቸው አስተያየት ጋር የሚመሳሰል ነው። ልዩነቱ ግጥሙ፣ ጥጋቦኛው የደረሰበትንም መግለፅ ላይ ነው። ይፋት ጠግቦ በከምር ተኩስ ስለተጫወተ ነው የ1977 ድርቅና ረሃብ የመሰለው የሚል መልእክት ያስተላልፋል።

ነገሩ የእህል ጡርም ነው። በአካባቢው፣ በጎሳውም ባህል ማለት ይቻላል። እህል በጣም የተከበረ ነው። የእንጀራ ቁራሽ መሬት ወድቆ ቢገኝ ተረግጦ አይታለፍም። መንገደኛው አንስቶና ሰሞ ነው የሰው እግር እማይደርስበት ቦታ አኑሮት የሚጓዝ። ጥራጥሬም ቢሆን እንዲሁ ታፍሶና ተሰሞ፣ መንገደኞች ሳያውቁ እንዳይረገጡት ከመንገድ ላይ ዞር ተደርጎ ነው ገዞ የሚቀጠል። በግጥሙ መሰረት ይህ ባህል ተሸሯል። መሸርም ብቻ ሳይሆን፣ ከጥጋብ የመነጨ ትእቢት በተሞላበት ድርጊት ተተክቷል። የእህል ጡር ጭምር ነው ማለት ነው፣ ራሳ እንዲራብ ያደረገው።

መንቶ 69 ውሃ እንደተጠማሁ፣ እንጀራ እንደራበኝ፣ ጭራሹን ሳላየው፣ እግዚር ባልገደለኝ።

መንቶ 70 ከወሎ ተጓዘ፣ ሕዝቡ በአውቶቡስ፣ የአምላክ ስራ ነው፣ ወይ አይከሰስ።

በመንቶ 69 ውስጥ ደግሞ፣ ረሃብተኛው የእግዚርን እርዳታ ሲለምን ነው የምንሰማው። ተርቧል፣ ተጠምቷል፣ እህልና ውኃን ሳያይ እንዳይሞት አምላኩን ይማፀናል። ተማፀኖውን ወደምድራዊ ሰው፣ ወደምድራዊ ባለስልጣን ወይም ወደሀገሪቱ ሀብታሞች በቀጥታ አያቀርብም። እስካሁን ከሰበሰብኳቸው ግጥሞች መረዳት በቀጥታ አያቀርብም። እስካሁን ከሰበሰብኳቸው ግጥሞች መረዳት እንደሚቻለው፣ ከ1977 ገደማ ጀምሮ የመጣ አዲስ ነገር አለ ማለት ግን ይቻላል። መንግስታዊና መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች አስቸኳይ እርዳታ መስጠት ከጀመሩ በኋላ ስራቸውን እያነሳ ሲያመስግን፣ ሲተች፣ ወይም ሲወቅስ እንደነበር በዚህ መፅሀፍ ውስጥ ተገልጿል። ይሁን እንጂ፣ ከመጀመሪያው እነርሱ መፅሀፍ ውስጥ ተገልጿል። የሁን እንጂ፣ ከመጀመሪያው እነርሱ እንዲደርሱለት፣ በቀጥታ የሚማፀንባቸው ግጥሞች ብዙም አያጋጥሙም¹²። ከእነርሱ ይልቅ፣ የሃይማኖት ስርዓት ያፋለሱ

¹² የወደፊቱን ለመተንበይ ቢያስቸግርም፣ የእነዚህን ድርጅቶች መኖር በወገ ሰላወቀ ወደፊት፣ በቀጥታ ወደእነርሱ ሊጮህ እንደሚችል የሚጠቁሙ

ተግባራትን በመፈጸማችን፤ ሊቀጣን ድርቅና ረሀብን አመጣብን የሚሉትን አምላክ ነው ከረሀብ እንዲያድናቸው የሚማግኑት።

በመንቶ 70 ውስጥ ደግሞ የስደት ጉዳይ በመጠኑ ይወሳል። በስደትም ውስጥ የእግዜር እጅ ይገባበታል። በአካባቢያቸው መቆየት ተስፋ የሌለው መሆኑን ሲገነዘቡና እህልና ተስፋ ፍለጋ መጓዝ ሲጀምሩም፤ ስደቱን እራሱን፤ የእግዜር ስራ ያደርጉታል። እንዲሰደዱ ያደረጋቸው እርሱ ነው በሚልም ሊከሰት ያምራቸዋል። በሚቀጥለው መንቶ ውስጥ ደግሞ፤ ስደት እራሱ ፍች-የለሽ ትካት መሆኑ ተገልጿል።

መንቶ 71 ውጭ ሀገር ይመኛል፤ ዋ አበሻ ሞኝ፤ እዚያ እግዜር የለም ወይ፤ ከዚህ የሚያውቀኝ።

መንቶ 72 ሀሳብ አደቀቀኝ፤ በከንቱ ጎኔን፤ አምላክ ያለው ላይቀር፤ ያላለው ላይሆን።

የመንቶ 71 ገጣሚ፤ የስደትን መሰረታዊ ሃሳብ የሚያፈርስ አተያይ ነው የሚያቀርበው። ስደት፤ በሚኖሩበት አካባቢ ያለ ሕይወት፤ በተለያዩ ምክንያቶች አልመች ሲል የሚወሰድ የመጨረሻ አማራጭ ነው። በሚኖርበት አካባቢ መኖርን መቀጠል፤ የሚለግሰው ተስፋ ሲያጣ ነው አንድ ሰው፤ በ "እልፍ ሲሉ እልፍ ይገኛል" ስሜት ተስፋ ይሰጣል ወደሚለው ስፍራ የሚሰደድ። መንቶ 71 ይህንን ተስፋ የሚያዳፍን፤ እግዜር በዓለም ላይ ያለው እርሱን እያሳደደ ለማሰቃየት፤ የእርሱን ፍዳ ዘላለማዊ ለማድረግ እንደሆነ አድርጎ ነው የሚመለከተው። "በመደበኛ መኖሪያ ስፍራዬ ወይም ሀገሪ ኑሮዬን የረሀብና የመከራ እንዲሆን ያደረገ ያለ እርሱ፤ እዚያም ያለ እርሱ፤ የትም ብሄድ ከእርሱ ማምለጥ አልቻልንም፤ የትም ብሄድ ያውቀኛል፤ ስለዚህም ፍዳዬን እዚህ ሆኜ እቀበላለሁ!" የሚል ዓይነት ነው። አንደኛ፤ አሉታዊ የሆነው

ፍንጮች አጋጥመውኛል። ለምሳሌ፤ "ካናዳ ከዘነበ እኛጋ ባይዘንብ ግዴለም" ተብሎ በወቅቱ የተነገረው ቀልድ የጥገኝነት ሀሳብ መራት መመራት መጀመሩን ሳያመለክት ይቀራል? በ1995ቱ ድርቅና ረሀብ ምክንያት ምን ጠቃሚ ይሆን ነበር።

የሕይወቱ አቅጣጫ ቀድሞ በእግዜር የተወሰነ፤ የተተነባ፤ የተፃፈ (predestined) እንደሆነ ተቀብሏል። ምንም ዓይነት ጥረት ቢያደርግ ይህንን ሕይወቱን መለወጥና ማሻሻል እንደማይችልም አምኗል። እግዜር፤ እንደቂመኛ ሰው በሄደበት እያሳደደ እንደሚያስቃየው የግጥሙ ተናጋሪ ሙሉ በሙሉ ያምናል። ስለዚህ፤ "መውጫ የለም"¹³ (no exit)፤ ተስፋ የለም፤ መፈናፈኛ የለም የሚል ይመስላል። የራሱን ሕይወት፤ በእጁ ሊያሻሽል፤ በእጁ ሊያበጅ ሊጣጣር ቀርቶ የሚያስበውም አይመስልም። ገጣሚው ወይም ገፀባህርዩ፤ የመንቶ 72 ገጣሚ ወይም ገፀባህርይ በመጀመሪያው ስንኝ የተናገረውን ያህል እንኳ የሚጥር አይመስልም።

ምክንያቱም ይኼኛው፤ ኑሮውን ሊያስተካክል ያለበት ያወጣና ያወረደ ይመስላል። አይቶ-አይቶ፤ ለፍቶ-ለፍቶ ጠብ የሚል ነገር ሲያጣ ይመስላል ልፋቱን ሁሉ ከንቱ አድርጎ መመልከት የጀመረው፤ አምላክ ያለው እንጂ ያላለው አይሆንም ለማለት የበቃው። ዞሮ ዞሮ፤ ሁለቱም መንቶዎች ሕይወት ቅድመ-ውስን (predetermined) ስለሆነች በግል ጥረትና መፍጨርጨር የሚሻሻልም ሆነ የሚለወጥ ነገር የለም በሚለው ይስማማሉ። እግዜርም፤ ሆነ ብሎ በየቦታው ይገኛል። በመጀመሪያው መንቶ መሰረት፤ በየቦታው የሚገኘው ሰዎችን ለመቅጣት ነው፤ ሊሸልማቸው አይደለም። ከእርሱ ቁጣና ቅጣት ማምለጥ አይቻልም ነው የሚለው። ለዚህም ጭምር ይመስላል፤ የሁለተኛው መንቶ ሁለተኛው ስንኝ የሰውልጅን ጣፈንታ¹⁴ (destiny) የመወሰን ስልጣን የእግዜር ነው ያለው። በመንቶ 73 የተጠቀሰውም ከዚህ ከእግዜር ሙሉ ባለስልጣንነት ጋር የተያያዘ ነው።

መንቶ 73 አሁን መጣች፤ ተጭና ኩበት፤ እግዜር መጣልን፤ ከሄደበት።

እግዜር ተከፍቶ ስለተቆጣ በቅጣት መልክ ያመጣው የድርቅና ረሀብ ወቅት ማብቃት የሚጀምረው በእግዜር ፈቃድ ነው። መንቶ

¹³ ይህ አስተሳሰብ፤ አንዳንድ የ20ኛውን ክፍለ ዘመን ገናን የፍልስፍና ጎራዎችን አያስታውስም?
¹⁴ በዘልማድ "እጣ ፈንታ" የሚባለውን ማቀልጠፊ ነው-በኔ ቤት።

73፥ የድርቅና የረሃብ ዘመን በማፈገፈግ ላይ መሆኑን ነው የሚያሳዩት። የሚያፈገፍገውም በእግዚር ፈቃድ ነው። እግዚር፥ ምናልባት በሰዎች እኩይ ተግባር ተበሳጭቶ፥ ወይም ደግሞ በመንቶ 75 እንደተነገረው፥ በሌላ የተለየ ምክንያት፥ ከሰዎች እርቆ ነበር። ድርቅና ረሃብ ያሰቃያቸውም በዚህ ምክንያት ነበር ተብሎ ነው እግጥሙ ውስጥ ባሉት ተናጋሪዎች የሚታመነው። አሁን ደግሞ፥ እግጥሙ ውስጥ ባልተጠቆመ ምክንያት ፊቱን ወደሕዝቦቹ ስለመለስ ስቃያቸው ሊቃለል መሆኑ ነው የተገለፀው።

መንቶ 74 እባክህ አምላኬ፥ አዝመራውን ባርከው፤ ሆኔ ሊቀደድ ነው፥ እየራበኝ ሳከው።

መንቶ 74፥ በመንቶ 73 ውስጥ የተጠቀሰውን ተስፋ የሚያጠናክር ዓይነት ነው። እግዚር ከሄደበት ከተመለሰ፥ ዝናቡ ከዘነበና እርሻውም ከታረሰ በኋላ፥ የደረሰውን አዝመራ እንዲባርክለት ነው ገጣሚው የሚማፀነው። ምክንያቱም፥ አዝመራው ይዞ፥ ምርቱ ሊሰበሰብ ካልቻለ፥ ሌላ ረሃብ ይከተላል።

አሁን፥ ከመንቶ 65 እስከ መንቶ 74 ያሉት ከድርቅ፥ ከረሃብና ከእግዚር ጋር የተገናኙ ግጥሞች የተናገሩትን አጠቃለን፥ የድርቅና የረሃብ ሁኔታዎችን ከእነርሱ ለየት ባለ መንገድ የሚሰሉ ግጥሞችን ወደ መቃኝት የምናመራበት ጊዜ ነው። በአስራ አንዱ መንቶዎች ውስጥ የተነገሩት ሃሳቦች፤ ዜና መዋዕል ፀሀፊዎች፥ ሚስቶናውያን፥ ተጓዦች እና ተመራማሪዎች ከፃፉት ጋር ይሰናኛል። ባጭሩ፥ ድርቅ እና እርሱን ተከትሎ የሚመጣው ረሃብ፤ እግዚር ግድየለሽ፥ ዝንጉና ጥፋተኛ ሕዝቦቹን የሚቀጣባቸው መሳሪያዎች ናቸው። ግጥሞቹ፥ ሰዎች ምን ያህል ተስፋ እንደሚቆርጡ፤ የራሳቸውን መሰረት እንኳን "እልፍ ቢሉ እልፍ ይገኛል" ለማለትና መድኃኒት አሳይተዋል። የችግርና የስቃይ ዘመን ሲሸሽ ደግሞ፥ የዚያ ድርቅን፥ ረሃብንና ስቃይን እንዳመጣ ሁሉ አሁን ደግሞ ዝናብን፥ እህልን፥ እፎይታንና አንፃራዊ ደስታን ያመጣል። ባጭሩ፥ ከፋውም፥ ደጉም ሙሉ በሙሉ ሊባል በሚችል ሁኔታ የእግዚር ስራ ተደርጎ ተስሷል። በዚህ ዓይነት፥ ሁሉንም የሕይወት ክስተት

የሚፈቱ የአማርኛ ግጥሞች ብዙ ናቸው። እነርሱን ለብስቦ የሕዝቡን ርእዮተ ዓለም (Weltanschauung) ተንትኖ ማጥናት ይቻላል።

ከእነዚህ ለየት ያሉ ግጥሞች ደግሞ አሉ። በእነዚህ ግጥሞች ውስጥ ያሉት ሀሳቦች የእግዚርንና የሰውን ገፅታና ግንኙነት የሚቀርፁ፤ ግንኙነቶቹንም ከእስካሁኖቹ ስንኞች ለየት ባለ መንገድ የሚሰሉ ናቸው።

መንቶ 75 ቀና ብዬ ባየው፥ ሰማዬ ቀለለኝ፤ አንተንም ሠፈራ፥ ወስዶህ መሰለኝ።

በዚህ መንቶ፥ በማንኛውም ተራ ገበሬ ላይ ሊደርስ ይችላል የነበረው ነገር በእግዚር ላይ ሊደርስ እንደሚችል ተደርጎ ቀርቧል። እግዚር፤ የዘመነ ደርግ የፖለቲካ፥ የኢኮኖሚና የማኅበራዊ ስርዓት ምርኮኛ መሆን አለመሆኑን ገጣሚው ይጠይቃል። በዝርዝር ትርጉሙ፥ ገጣሚው፥ ቀና ብሎ እግዚርን እስማይ ላይ ሲፈልግ ያጣዋል። ጊዜው ገበሬዎች ወደ ሠፈራ ጣቢያዎች የሚወሰዱበት ስለነበር እርሱንም ወደ ሰፈራ አስገድደው ወስደውት እንደሆነ ይጠይቃል። ጥያቄው ሙሉ በሙሉ የዋህ ጥያቄ አይመስልም። እውስጡ በፋቁ ብልጭ የምትል የአሽሙር ሳቅ፥ "አንተንም እንደኛ?" የምትል ዓይነት፥ ያለች ይመስላል። ቅኔያዊ ፍቺው ግን ሌላ ነው። ለችግርና ለመከራው ቢደርስለት ብሎ እግዚርን የለመነና የተማጠነ ሰው አልደርስለት ሲለው፥ በልመናና በልምምጡ ፈንታ ያቀረበው የስላቅ ንግግር ነው። "እንድትደርስልኝ ተማፅኜህ ነበር፥ አልደረስክልኝም። የት ገባህ ብዬ ልፈልግህ ወደሰማይ ባንጋጥጥ የለህም። ሰማዬ እራሱ አንተ ጥለኸው ስለሄድክ ነው መሰል ፊት የነበረውን ግርማ ሞገስ አጥቷል። አንተንም እንደኛ ሰፈራ ቢወስዱህ ነው እንጂ የት ሄደህ ከቦታህ ትጠፋለህ?" የሚል ዓይነት ይመስላል። ወሳጆቹም፥ ከገበሬው መሀል እየመረጡ ወደሠፈራ ጣቢያ የሚሰድዱ የገበሬ ማኅበር መሪዎች፥ የፖለቲካ ካድሬዎች፥ በተለያዩ የስልጣን እርከን ላይ የነበሩ የመንግስት ባለስልጣናት መሆናቸው ነው። የአምላኩን ፀጋ፥ ክብርና ስልጣን እንዲህ በማሳነስ በአምላኩ ይበለዋል። በዚህም፥ ድርቅ፥ ረሃብና ሰፈራ በገጠሩ ሕዝብ ላይ ያደረሱት ስቃይ ምን ያህል መራር እንደሆነ አጉልቶ ለመግለጥም፥ ለእግዚር

ለራሱም ሊተርፍ እንደሚችል በመጠቀም ያመለክታል። እንዲህ ዓይነቱ ግጥም፡ የረሀብተኛው አስተያየት፡ ከመንቶ 65-74 ባሉት ውስጥ እንደተጠቀሱት በመለመንና በመማፀን ብቻ የታቀቡ አለመሆኑን ያሳያል።

ሌሎች ግጥሞች ደግሞ፡ ረሃብ፡ እግዜር መስራት ያለበትን ስላልሰራ፡ ወይም ደግሞ ማከናወን ያለበትን በትክክል ስላላከናወነ የሚከሰት ክስተት መሆኑን ይናገራሉ። ይህ ኃላፊነትን በትክክል ያለመወጣት ሃሳብ በተለያየ መልክ ነው የቀረበው። ለምሳሌ፡ በሚከተለው መንቶ ውስጥ እግዜር ከእህል ጋር ተነፃፅሮ ደካማ ሆኖ ተገኝቷል። በግጥሙ መሰረት፡ አቅመቢሱ ሆኖ የተሳለበት ምክንያትም ሰዎችን ከድርቅና ረሃብ ሊያድን ስላልቻለ ነው።

መንቶ 76 እህል እኔን ያህል፡ ብለህ የሰራኸው፤
ይበልጥሃል እንጂ፡ አንተ መች አህለኸው።
ወይም

እህል እኔን ያህል፡ ብለህ የፈጠርኸው፤
ከስልጣንህ በቀር፡ አንተ መች አህለኸው።

ገጣሚው፡ እግዜር እህልን ሲፈጥር፡ ከእራሱ ጋር የሚመጣጠን ስልጣንና ጉልበት ሰጥቶ ነው ይላል። በመፅሀፍ ቅዱስ ውስጥ፡ በእግዜር አምሳል መፈጠሩ እንደሚነገርለት ሰው፡ እህልም እግዜርን አክሎ፡ እግዜርን መስሎ እንደተፈጠረ ነው የመጀመሪያው ሰንኝ አስረግጦ የሚናገረው። ይሁን እንጂ፡ በድርቅና ረሃብ ፊት ሁለቱ ሲቆሙ ምግብ ይበልጥ ጠቃሚ፡ ይበልጥ ጉልበተኛና የበለጠ ዋጋ ያለው ሆኖ እንደተገኘ ይመሰክራል። እመንቶ 76 አጠገብ የጠቀሰኩት ተጨማሪ መንቶ፡ መንቶ፡ ሁለተኛ ሰንኝ ውስጥ፡ ሰዎች፡ እግዜር በሰውልጅ እና በተፈጥሮ (nature) ላይ ያለውን ስልጣን ሊፈሩ እንደሚችሉ ይናገራል። ነገር ግን ይህ የሚፈራው ስልጣን፡ የሰዎች የሚያደርገውም፡ ከበላዩ እንዳለው መንቶ፡ የእህል መጥፋት ወይም መኖር በሰዎች ህይወትና አስተሳሰብ ላይ የሚያመጣውን ከፍተኛ ለውጥ በመናገርና፡ እግዜርና እህል እኩል አለመሆናቸውን በማወጅ ነው። የእህል እጥረት፡ ወይም ጨርሶ

አለመኖር ረብሻ፡ ረሀብና መጠነ-ሰፊ ችጋር ይፈጥራል። እንዲህ ዓይነቱ መንቶ የሚወገደው እህል ሲኖር ብቻ ነው። ለዚህ ነው፡ ገጣሚው የእግዜርንና የእህልን ስልጣንና ዋጋ አወዳድሮ፡ እህል የበለጠ ኃይልና ዋጋ አለው ብሎ የሚደመድመው።

እግዜር ሆነ ብሎ፡ ሰዎች ሲሰቃዩ ለማየት አስቦ፡ እፊታቸው ፈተና የሚደቅን፡ እንቅፋት የሚያኖር ተደርጎም ይሳላል። ባንፃሩ ደግሞ ሰዎች፡ በተቻለ መጠን የዚህን እንቅፋት አስቀማጭ በስላቅ ንግግርና ምሬት ሲሞግቱ ይሳላሉ። ከእነዚህ፡ ሆነ ተብለው ይቀመጣሉ ተሟባሉት እንቅፋቶች መሀከል ዝናብና ፀሀይ ከዋናዎቹ የሚመደቡ ናቸው። የሚቀጥለው መንቶ ከዚህ ጋር የተያያዘ ነው።

መንቶ 77 ዝናቡ የልህ የልህ፡ ጣዩ የልህ የልህ፤
እባክህ አምላኬ፡ እንዴት ልሁንልህ፤
ትዘራውም እንደሁ፡ ቅብቅቡ ያውልህ።

በመጀመሪያዎቹ ሁለት ሰንኞች፡ "የልህ" የሚለው ቃል አራቴ ተደግሟል። ይህ የሆነው ችግሩን በአፅንኦት ለመግለፅ ነው። አንድ እርሻ የሚያስፈልገው የተመጣጠነ ውኃና ፀሀይ ሆኖ ሳለ እግዜር ግን፡ ገጣሚው እንደሚለው፡ ይህ እንዲሆን አልፈቀደለትም። ዝናብ ሲለምን፡ አብዝቶ ይሰጠዋል። ፀሀይ ሲለምንም ከመጠን በላይ ይሰጠዋል። ይህንን የሚያደርገውም እግዜር ከሰውልጅ ጋር የተያያዘው እልህ ስላለ ይመስላል። ሁለቱም ድርጊት የሰላምና የጤና አይመስልም። ለዚህ ነው፡ ሰስተኛው ሰንኝ ላይ "አምላክ ሆይ! ምን ሁን ትለኛለህ?" የሚል ዓይነት ጭንቅ የገፋፋው ጥያቄ-መሰል ሀሳብ ካቀረበ በኋላ፡ የዘመናት ልመናውን ድንገት በቅፅበት እንዳስታወሰ ሰው ደግሞ፡ ሃሳቡን ወዲያው ለውጦ፡ በምሬትና በእልህ፡ "ቅብቅቡ ያውልህ!!!" የሚለው። እግዜር መሬት ወርዶ እንደማያርስ ያውቃል ተናጋሪው። ነገር ግን፡ እርሱ ሲጥር እግዜር ያልረዳው፡ የሰራውን አድካሚነትና ፈታኝነት ባለማወቁ፡ የግብርናን አበሳ ባለመረዳቱ ነው ብሎ አስቦ ይመስላል። በ"እስቲ እንይህ!" ወይም ደግሞ በ"እስቲ ለማረስ፡ ለመዝራት እና ለማምረት ሞክርና ቅመሰው!!!" በሚል ዓይነት ስላቅ፡ የፍልሚያ ሽማውን ያነጠፈለት። እንዲህ ዓይነቶቹ ሰንኞች፡ ከአቤቱታና ከሚልመጠመጥ ልመና አልፈው የሄዱ መሆናቸው

ግልፅ ነው። የተናጋሪው ድፍረት የመጣውም በደረሰበት ስቃይና መከራ ከመንገፍገፍ ይሆናል። ከተፈጥሮ ኃይሎች፣ ከዝናብና ከፀሀይ ጋር የሚታገልበት ንቃት፣ እውቀትና ቀጥታ መንገድ ስለሌለው ብቻም ይመስላል እዳውን ሁሉ ጠቅልሎ አምላኩ ላይ የጣለው። ዋናው ቁምነገር፣ ይህ ግጥም የሚያስተጋባው ሁሉን ነገር ለአምላኩ ሰጥቶ የተኛን ሰው ሳይሆን፣ የሚፍጨረጨርን ሰው ድምፅ ነው።

መንቶ 78 እና 79ም እንዲሁ፣ እግዜርን የሚወቅሱ ናቸው። እግዚአብሔር በፍጡራኑ መሀከል አድልዎ የሚያደርግ አምላክ ሆኖ ነው ከዚህ በታች ባሉት ሁለት ተከታታይ መንቶዎች የተቀረፀው።

መንቶ 78 ዐይኔና ይዛባ፣ አለች ወይ እናትህ፤
 ተሠራሽው ስራ፣ ምነው መለየትህ?

ይህ መንቶ እመት ዋለ በሚባሉ አልቃሽ የተገጠመ መሆኑን አብዬ ዝቄ ነግረውኛል። ታሪኩም እንደዚህ ነው። እመት ዋለ ተሟኖብት አካባቢ ሳይዘንብ "ዐይኔና ይዛባ" ተሟባል ቦታ ዝናብ መጣሉን እላቅሶ ሳይ ሁነው ይሰማሉ። ከዚህ በላይ የተጠቀሰውን ግጥም ያወረዱት፣ እንዴት እዚያ ዘንቦ በድርቅ እተጠቃው፣ እርሳቸው ተነበሩበት ቦታ¹⁵ ሳይዘንብ ቀረ በሚል ቁጭት ነው አሉ። እዚህ ውስጥ ግን ተጨማሪ ቁምነገር አለ።

እመት ዋለ እግዜርን በዘመድ ስራ እየተቼት ነው። ምክንያቱም የዐይኔና ይዛባ ታቦት ማርያም ነች። እግዜር፣ ዝናብ እዚያ ያዘነበው ለእናቱ ብሎ ነው እያሉ ነው። እዚህ ጋ በ17ኛው ክፍል ዘመን የተፃፈውን የፖርቱጋላዊውን ሚስቶናዊ የአለሲየስ ደ አዜቪዲያ (Aloysius de Azevedo) ወይም ሉዊሽ ዘገባ ማስታወስ ጠቃሚ ነው። እኔ በ1616 በኢትዮጵያ ውስጥ፣ በተለይ በትግራይ፣ ሙሉ መንደር የሚጠርግ ዓይነት አስከፊ ወረርሽኝ ነበር። በእርሱ ፅሁፍ እንደተጠቀሰው፣ በዚህ ወረርሽኝ አንድም ካቶሊካዊ አልተጠቃም። ይህ፣ እግዚአብሔር ካቶሊኮችን በልዩ እንክብካቤ እንደሚይዝ ተጨማሪ ማስረጃ ነው ይላል፣ ሉዊሽ

¹⁵ ቦታው፣ በወቅቱ ማፋድ የሚባል ወረዳ እንደሆነ፣ አብዬ ዝቄ ነግረውኛል።

በዚህ ዘገባው ውስጥ (ፓንክረስት፣ እኔ 1985፣ 35)። ዘጋቢው፣ የኦርቶዶክስ ሃይማኖት ተከታዮች በወረርሽኝ እንደተረፈረፉ ገልጦ ካቶሊኮች ጨርሶ አለመነካታቸውን ያክለው፣ እግዜር ትክክለኛው የክርስትና ሃይማኖት የካቶሊኮች መሆኑን መስክሯል የሚል ፍች አስታኮ ነው። እዚህ ላይ፣ መከራው ከሁለት ዓይነት የክርስትና መልኮች የትኛው በእግዜር ዘንድ ትክክል እንደሆነ ለማመልከት ጠቅሟል ሲባል፤ በእመት ዋለ ግጥም ውስጥ ግን ዝናቡ ከሁለት የተለያዩ ቀዳሾች የትኛው በእግዜር የተመረጠ እንደሆነ ሲያመለክት ይገኛል። ሰዎች ለየራሳቸው ሃይማኖት እንደሚያደሉ ሁሉ በሚሰዩናዊው ዓይን እግዜርም ለካቶሊኮች ሲያደላ ተስሏል። ሰው ለዘመድና ለወገኑ እንደሚያደላው ሁሉ፣ እግዜርም በእመት ዋለ ዓይን የእናቱ ቤተክርስቲያን ላለበት ለዐይኔና ይዛባ ሲያደላ ተቀርጿል። በእመት ዋለ መንቶ መሰረት፣ ድርቅ የሀይማኖት ስርዓትን ካለማክበር የሚመጣ ሳይሆን በእግዜር አድሏዊነት የሚከሰት ተደርጎ ታይቷል ማለት ይቻላል። በዚህም እግዜር ጠንከር ባለ ድምፅ ተወቅሶበታል። የሚቀጥለው መንቶም፣ ሁልጊዜ እንደሚባለው፣ ሰዎች ሁሉ በእግዜር ፊት እኩል እንዳልሆኑ ከቁጭትና ምሬት ጋር ይናገራል።

መንቶ 79 የነሱ እግዜር ቆሞ፣ የእኛ እግዜር ሞተና፤
 እነዚህ ተጉለቶች፣ አፈራረቁብን አንኮላና ቁና።

የዚህ ግጥም ቃና ከፍ ብለን ካብራራነው ግጥም ጋር በጣም የተቀራረበ መሆኑ ግልፅ ነው። ገጣሚው ሁለት የተለያዩ እግዜሮች ያሉ አስመስሎ ነው የሚናገረው። ድርቅና ረሃብ ከቤታቸው ያፈናቀላቸው ሰዎች አንድ እግዜር እንዳላቸው ተደርጎ ሲቆጠር፣ ድርቅና ረሃብ ያልመታቸው ደግሞ የተለየ እግዜር እንዳላቸው ተቆጥሯል።

ግጥሙን ያገኘሁት ራሳ ውስጥ ቤተክርስቲያንን በማገልገል ላይ ከነበሩ ሰው ነው። በድርቁ ምክንያት ወደ ተጉለት ተሰደው እንደነበር የነገሩኝም ራሳዎች ስለነበሩ የመጀመሪያው እግዜር የእነርሱ መሆኑ ነው። ሁለተኛው እግዜር ደግሞ በድርቅና በረሃብ በወቅቱ ያልተጠቁት ተጉለቶች አምላክ መሆኑ ነው። ገጣሚው፣ የሁለቱም ፈጣሪ አንድ መሆኑን አጥቶት አይመስልም እነዚህን ሰንኞች እዚህ በጠቀሰናቸው መልክ የቋጠረው። እንዲያውም፣

አንድ አምላክ መኖሩን እያመነ ሳለ የእግዚር ስራ በሁለቱ ስፍራዎች የተለያዩ ሆኖ በማየቱ፤ የደረሰበትን መከራ እያሰላሰለ ይመስላል "ሁለት እግዚር ነው እንዴ ያለው?" ብሎ ለመጠየቅ በቅቶ ይህንን መንቶ የደረሰው። ምክንያቱም፤ አንድ አምላክ በፍጡራኑ መሀከል ልዩነት አያደርግም ብሎ ያምን ነበርና ነው። የብስጭቱ መነሻ፤ በመንቶ 30፤ 31 እና፤ 32 ያደነቃቸው ተጉለቶች አደረሱብኝ የሚለው በደል ነው። በመንቶ 33 ላይ፤ በሌላ ምክንያት ተጉለቶችን በቀጥታ የሚወቅስ ግጥም ቀርቦ ነበር። መንቶ 79ም የሚገልፀው ረሃብተኞቹ ተጉለት በሄዱበት ጊዜ ደርሶብናል የሚሉትን በደል ነው። ልዩነቱ፤ በዚህኛው ግጥም በቀጥታ የሚወቅሰው ተጉለቶች ፈፀሙት የተባለውን በደል እንዲፈጽሙ አግዟቸዋል የተባለው አምላካቸው ነው።

ለመሆኑ በመንቶ 79 ውስጥ ፍርጥርጥ ተብሎ ያልተነገረው፤ በተለይ ካካባቢው ባህል ጋር ምንም ዓይነት ግንኙነት የሌለው ሰው ከግጥሙ ፈጥኖ የማይረዳው፤ ተፈፀመ የተባለው በደል ምንድነው? በደሉ የእህል መስፈሪያዎችን ከማለዋወጥ ጋር የተያያዘ ነው። በወቅቱ፤ እህል ገበያ ላይ የተለያዩ የእህል መስፈሪያዎች ነበሩ። እግጥሙ ውስጥ የተጠቀሱት አንኮላና ቁና ናቸው። ረሃብተኛው ሸማች ለሚከፍለው አንድ የታወቀ ገንዘብ፤ የሚያገኘው የእህል መጠን እንደሻጭው ፍላጎት ያንሳል፤ ይበዛል። ሻጭው በደገና መስፈሪያ ከሰፈረለት በዛ ያለ እህል ያገኛል። ሻጭው በአነስተኛ መስፈሪያ መስፈር ከፈለገ ደግሞ የእህሉ መጠን ያንኑ ያህል ያንሳል። ባለእህሉቹ በመረጡት መስፈርያ ነበር እህል የሚለኩት። ምርጫና ውሳኔው የእያንዳንዱ ሻጭ እንጂ የየሸማቹ አልነበረም። እህል ሻጭዎቹ እንዲህ እንዳሻቸው እንዲሆኑ ያስቻላቸው ደግሞ፤ በግጥሙ መሰረት፤ የእነሱ እግዚር በመቆሙ፤ በመኖሩና እግዚር በመሞቱ ድርቅና ረሃብ ስላጠቋቸው ነው። በመንቶ 78 ውስጥ፤ ድርቅና ረሃብ የተከሰቱት እግዚር በተለያዩ ጂኦግራፊያዊ አካባቢዎች መሀከል ልዩነት ስላደረገ ነው። በመንቶ 79 ግን ያደላበት ምክንያት እግጥሙ ውስጥ አልተጠቀሰም።

ባንዳንዶቹ ሰንኞች ውስጥ ደግሞ የረሃብተኛው ሰቆቃ ከዚህ ሁሉ ብስጭትና ምሬት አልፎ ይሄዳል። ጨርሶ አለመፈጠሩን እስከ መመኘትም ይደርሳል።

መንቶ 80 ፍጠረኝ ሳልለው፤ ፈጥሮኝ ለመከራ፤ ያስተናጋቀኛል፤ ከዱባለ ጋራ።

ይህ መንቶ የ"ዘፍጥረት"ን ጉዳይ አንስቶ እራሱን የሚጠይቅ ነው። እንዲያውም፤ ገጣሚው፤ በተራው፤ እግዚርን እየተፈታተነ ነው ማለትም ይቻላል። ምክንያቱም፤ ተናጋሪው፤ የግል አስተያየቱን ፊት ለፊት እየተናገረ ነው። ማወላወል የለበትም። ሰምና ወርቅ ሆነ ሌላ ረቂቅ ቅኔ የለበትም። እንዳለ፤ እንደወረደ የሚባል የግል አስተያየት ቁልጭ ብሎ ቀርቧል። ገጣሚው፤ "ሳልጠይቅ ነው የተፈጠርኩት" ነው የሚለው። ይህ፤ ባንድ በኩል አንድ መሰረታዊ ድፍረት፤ በሌላ በኩል ደግሞ ችላ የማይባል መወገጫ¹⁶ ነው። "ሳልጠይቅ የተፈጠርኩትም መከራዬን እንዳይ ነው" ብሎም ያምናል። ይህ ሁለተኛው ድፍረት፤ ሁለተኛው መወገጫ ነው። አባባሉ፤ እርሱ ከዱባለ ጋር ሲተናነቅ፤ እግዚር ቁጭ ብሎ እየተመለከተ፤ በተውኔቱ ደስታ ያገኛል የሚል ስሜትም ይጭራል። በዚህ መንቶ ውስጥ የተገለጠው ሀሳብም፤ በሕዝቡ ውስጥ አሉ ከሚባሉትና ምናልባትም በተለያዩ ዘዴ ከተሰነሱት (በሳንሱር ከተገለሉት) ሀሳቦች አንዱ ተደርጎ ሊቆጠር ይችላል። ወደስነቃሉ በስፋትና በጥልቀት መሄድ ያስፈልጋል የተባለውም እንደነዚህ ዓይነቶቹን ሀሳቦችም ለመመርመርና፤ በተሻለ ምርምር ላይ የተመሰረተ አስተያየት መያዝ እንዲቻል ነው።

ለመከራ ነው የተፈጠርኩት ብሎ የማረረውን ገጣሚ እንዳደመጥነው፤ እግዚርን በስስት የሚወነጀለውን ደግሞ እንስማው።

መንቶ 81 እግዚርም እንደሰው፤ ባሰት እየማለ፤ "አንድ እንጀራ!" ብለው፤ "ሙት የለኝም!" አለ።

¹⁶ "መወገጫ፤ ማስቸገሪያ ማወኪያ ጥያቄ" (ደስታ ተክለ ወልድ፤ ገፅ 410)። ማሳሰቢያ፡- "መውገጫ" ደግሞ "መውቀጫ ሙቀጫ" ማለት ስለሆነ መጠንቀቅ ያስፈልጋል።

በዚህ መንቀጥ ውስጥ ያለው ተናጋሪ፡ ቸግሮት ወደ እግዜር የሄደና የሚመኘውን መልስ ያሳገኘ ነው። ወደእርሱ ከመሄዱ በፊት፡ የሰዎችን እርዳታ ለምኖ ያጣም ይመስላል። እርግጥ በዘልማድ የሰዎችን እርዳታ ፈልጎ ማጣትን ቀድሞ በልማድ ያወቀም ይሆናል። ቁምነገሩ፡ የእግዜርን እርዳታ ሽቶ አለማግኘቱ ነው። ማጣቱን ግን ዝም ብሎ አቀርቅሮ፡ አንገቱን ደፍቶ፡ በኃፍረት አይደለም የሚቀበለው። ይፍጨረጨራል። የሚፍጨረጨረው ግን በመሳለቅ ነው። እግዜር፡ አንድ እንጀራ ተለምኖ፡ ሊሰጠው አለመፈለጉ ከልቡ ያበሳጨዋል፡ ያስቀዋልም። መልሱ ቀልድ ነው የሚመስለው። ገጣሚው፡ "አንተም እንደሰው ከሆንክ፡ በምንድነው መለየትህ?" የሚልም ይመስላል።

ምሬታቸውን፡ ብስጭታቸውን፡ ብዙ ጊዜ በማንሰማው መንገድ የገለጹልን ገጣሚዎች፡ ረሃብተኞች ሕይወታቸውን ለማቆየት የሚያደርጓቸውን ትግሎችም በመንቀጥታቸው ዘግበዋል። የእግዜርን ቁጣ ተኝተው እንደማይቀበሉ የሚያሳዩ ብዙ ስንኞችን ስለረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደት ባወሳሁበት ምእራፍ ማቅረቤ ይታወሳል። ከዚህ በታች የምጠቅሳቸው ስንኞች፡ ለመኖር የሚያደርጓቸውን ትግሎች፡ እጃቸውን ሳለመስጠት የሚወስዷቸውን እርምጃዎችና እግዜርን ከሚጠቅሱት ጥቂቶቹን ነው። ለመኖር ከሚታገሉባቸው መንገዶች አንዱ፡ በደኅናው ጊዜ ተምግብ ተቆጥረው የማይበሉትን ቅጠላቅጠሎችና ስራስሮች መብላት ነው። በሚከተለው መንቀጥ፡ ገጣሚው ከዚህም አልፎ ይሄዳል። ከሁለት ነገሮች በስተቀር፡ እግዜር የፈጠረው ነገር ሁሉ ስለተበላለት እግዜርን "እንኳን ደስ አለህ!" ይለዋል።

መንቀጥ 81 ከሰራኸው ስራ፡ ሁሉም ተበላልህ፤ እራት በመምረሩ፡ ድንጋይ በጥጣሬው፡ ሁለቱ ቀረልህ።

እርግጥ ይህ የምስራች ተልብ የፈለቀ፡ የደስታ መግለጫ አይደለም። እግዜር ከፈጠራቸው ነገሮች፡ በግጥሙ ውስጥ ከተጠቀሱት ከሁለቱ በቀር፡ ሁሉንም የበሉት በረሃብ የተሰቃዩ ሰዎች መሆናቸውን ስናስብ፡ ግጥሙ፡ መሪ ሀዘንን፡ ጥልቅ በሆነ ብስጭትና አሽሙር እንዳቀረበ ይሰማናል። ከድንጋይና ከእራት በስተቀር ሁሉም ነገር፡ ለመኖር ሲባል ተበላ ማለት እራሱ ቀላል

ንግግር አይደለም። ከረሃብተኛው ጎን ቆመን፡ በተቻለ መጠን በምናባችን፡ እራሳችንን በእርሱ ቦታ አድርገን ስንመለከተው ስንት አይነኬ ነገር እንደተበላ፡ ስንት ማኅበራዊ እሴት እንደተናጋ፡ ስንት እምነት እንደተጣሰ እና የሰው ክብር ምን ያህል እንደወረደ መገመት እንችላለን። ይህ ግጥም ስለነዚህ ጉዳዮች እንድናሰላስል ፍንጭ ሰጠን እንጂ ብዙ ዝርዝር አልሰጠንም። ለነገሩ፡ ዝርዝር መስጠቱ የእርሱ ፋንታ አይደለም። ዝርዝር ቢኖር ደግሞ፡ ገላጠ መናገሩ እራሱ ከነውር የሚመዘገብ ሊሆን ስለሚችል በይፋ መገለፁ ያጠራጥራል። ለመኖር የሚደረግ ትግል የት ድረስ ሊሄድ እንደሚችል ግን ይህ መንቀጥ ጥሩ ፍንጭ ሰጥቷል። በተጨማሪም፡ ገጣሚው፡ በሰዎች ላይ ይህ ሁሉ አስቃቂ መዓት ሲወርድ ዝም ካለው አምላኩ ምኅረትንና ቸርነትን የሚለምንና የሚማፀን ሳይሆን፡ የአምላኩን ጭካኔ በስላቅ ስለት የሚወጋ ዓይነት ነው።

መንቀጥ 82፡ ባንድ በኩል ወደ መንቀጥ 76 ይቀርባል። በዚህኛው ግጥም እህልን ተክተው የእግዜርን ስራ የሚሰሩት ግን፡ በሰላሙ ቀን ከእህል ተቆጥረው እንደልብ የሚበሉ የእህል ዘሮች አይመስሉም።

መንቀጥ 82 ግራዝማቸ ደንጎሎ፡ ፊታውራሪ ጎመን፡ እግዜርን አከለ፤ አፍንጫን አቃንተው፡ መልክ አስተካከለ።

ደንጎሎና ጎመን በዚህ ግጥም ውስጥ የተወደሱት በሌላ ጊዜ የማያገኙትን ክብርና ማእረግ በድርቅና ረሃብ ጊዜ ስላገኙ ነው። ፊት የማይጓጓላቸው ሁሉ በችጋር ጊዜ ተሻምቶ ስለሚበላቸው ነው። ከእግዜር እኩል የሰውን ነፍስ ማዳን እና መልኩን ማስተካከል እንደቻሉ ተደርጎ የተገጠመላቸው።

ጎመን፡ ደንጎሎ፡ አንጣሪያ መብላት አንዱ ለመኖር የሚደረግ ትግል እንደመሆኑ፡ የሀይማኖትን ደንብና ስርዓት መግስም ሌላው የመኖሪያ ስልት (survival strategy) ነው።

መንቶ 83 ሸረ አቶ እግዚአብሔር፤ እኛን አገኝ
ብለህ፤ አንተ ተገኘህ፤
ቅዳሜ ሸምተን፤ እሁድ ፈጠንህ።

የአርቶዶክስ ሃይማኖት ተከታዮች በቅዳሜና እሁድ እንደ እርሻ
ያለ፤ ከበድ ያለ ስራ አይሰሩም። ቅዳሜና እሁድ የተወቀጠ ቡና
የማይጠጡም አሉ። እነዚህ ቀደም ብለው ነው ቡናቸውን
የሚወቅጡ። የሚወቅጡትም በዓል ያልሆነ ቀን መርጠው ነው።
ይህ ግጥም የተገጠመው ሰዎች በረሀቡ ወቅት ችግር ስለገጠማቸው
ሰንበት መሻራቸውን ለመግለፅ ነው። ይህም ብቻ አይደለም።
ሰንበት የሻሩት፤ እነርሱ ለመሻር ፈልገው ሳይሆን፤ በግጥሙ
መሰረት፤ እግዚር ስላስገደዳቸው፤ እግዚር ፉክክር ስለገጠማቸው፤
እግዚር ስለተፈታተናቸው ነው። ሰንበት የሻሩት፤ በዚህ ፉክክር
መሸነፍ ማለት መሞት ማለት እንደሆነ ስለተረዱ መሆኑን ግጥሙ
ይገልጻል። እግዚር ድርቅና ረሀብን የሚያመጣው "እኛን
ለማግኘት" ወይም "እኛን ለመጉዳት፤ እኛን ለማጥፋት ነው"
የሚል ስሜት በሰዎች ዘንድ እንዳለ ከግጥሙ መገንዘብ ይቻላል።
በዚህ ምክንያት ባልሞት ባይ ተጋዳይነት፤ እራሳቸውን ለማዳን
ሲፋለሙ ነው ሰንበትን የሻሩት። ሰንበትን ሸረው ቅዳሜና እሁድ
በመስራታቸው እራሳቸውን አድነው እግዚርን ግን እንዳገኙት
ግጥሙ ይናገራል። ያገኙትም፤ የሰንበትን ደንብና ስርዓት
በማፍረስ በኩል መሆኑ ነው። ለዚህ ነው ገጣሚው፤ በ"ጉድ
አደረግንህ!" ስሜት ሲሳለቅ፤ "ባጠመድክብን ወጥመድ መልሰን
አጠመድንህ!" በሚል ስሜት አሸሙር ሲጥል የሚሰማው።

የድርቅና ረሀብ መምጣት የተርታውን ሰው ሕይወት ብቻ
አይደለም የሚያናጋው። የተለመደው የቤተክርስቲያን የፀሎትና
የቅዳሴ ስነስርዓት እራሱ እንደሚተገባል በሚቀጥለው ሰንኝ ውስጥ
ተገልጿል።

መንቶ 84 መቅደስ መኝ ተከፍቶ፤ ቁሱስ ከየት መጥቶ፤
ሁሉም እርከን ገብቷል፤ ሰባ ሰባት መጥቶ።

በዚህ መፅሀፍ ውስጥ ተደጋግሞ እንደተገለፀው፤ ማኅበረሰቡ
በድርቅና ረሀብ ሲጠቃ፤ ጥቃቱ የእግዚርን ቁጣ ይገልጣል ብሎ
ስለሚያምን፤ ቁጣውን ለማብረድ ከሚወስዳቸው የተለመዱ
እርምጃዎች አንዱ፤ ወደቤተ ክርስቲያን ሄዶ መፀለይ ነው።
በግጥሙ መሰረት ግን፤ መፀለያው ቦታ እራሱ የተዘጋ ይመስላል።
መቅደሱ ያልተከፈተው ቀሳውስቱ እርከን ሰርተው ምግብ
ለማግኘት ወደ እርከኑ ስራ፤ እንደማንኛውም አቅሙ ተሟጥጦ
ያላለቀ ረሀብተኛ ገበሬ፤ ስለተሰማሩ ነው። በረሀቡ ምክንያት
ቁሶች ቤተክርስቲያን ዘግተው ለመሄድ ከተገደዱ ሌላውም ሰው
ወደ ቤተክርስቲያን የማይሄድበት ደረጃ ደርሷል ማለት ነው።
ሁሉም ምግብ ሊያገኙ ወደሚችሉበት ቦታ ሄደዋል ማለት ነው።
ቀሳውስቱ፤ በእንዲህ ዓይነቱ የመከራ ጊዜ መፈፀም የሚገባቸውን፤
በፀሎታቸው እግዚርን የመለመንና ምኅረት ለማምጣት የመማፀን
ተግባር፤ ማኪያሄድ የማይችሉበት ደረጃ ደርሰዋል ማለት ነው።
ስለዚህ፤ ድርቅና ረሀብ የሚያናጉት ማኅበራዊ እሴቶችን ብቻ
ሳይሆን ከሃይማኖት ጋር የተያያዙ ልማዶችንና እሴቶችን ጭምር
ነው ማለት ነው። የድርቅንና የረሀብን ቅጣት በፀሎት እናበርዳለን
ለሚሉት እንኳ የፀሎት ቤቶች መዘጋት፤ የቅጣቱን መከፋት፤
የቅጣቱን መራራነት የሚያሳይ ይመስላል። በዚህ መንቶ ውስጥ፤
በቀውጢ ቀን፤ ምድራዊው ሕይወት ወይም ነፍስን ከሞት ማዳን
ከሌላው ሁሉ ተግባር እንደሚልቅ ተገልጿል።

ይህም ብቻ አይደለም። ከእግዚር ጋር የእኩል-ቤት ክርክር
የሚገጥሙ መንቶዎችም ያጋጥማሉ።

መንቶ 85 ትችለናለህ ወይ፤ እግዚር በትግያ፤
ከብቱን ብትገልብን፤ ጠመድን አህያ።

በነዚህ ስንኞች ውስጥ የተገለፀው ሃሳብ፤ ከእኩል ቤት ክርክር ከፍ
ያለ ይመስላል። እግዚርንና ረሀብተኞችን፤ ከፍ ሲል በሁለት
እኩሶች መሀከል የሚኪያሄድ ፍልሚያ፤ ዝቅ ሲል ደግሞ በሁለት
ተፎካካሪዎች መሀል የሚኪያሄድ ትግል የገጠሙ አድርጎ ነው
ገጣሚው የሳላቸው ማለት ይቻላል። ነገር ግን፤ ፍልሚያውም ሆነ
ትግሉ ደንብን የተከተለ አይመስልም። በግጥሙ መሰረት፤ እግዚር
ነው ቀድሞ ያጠቃ። እርሱ ነው ሳይነኩት የነካቸው፤ ሳይደር ስት
የደረሰባቸው፤ ሳያጠቁት ያጠቃቸው። ትግሉ፤ ሳይ ልጉ

የተጣለባቸው፡ የመኖር አለመኖር ትግል ነው። ትንኮሳው የተጀመረው፡ ሁለተኛው ስንኝ ውስጥ ነው፤ ተንኳሹም እግዜር ነው። የሚያርሱባቸውን ከብቶች ገድሎ የተነኮሳቸው እሱ ነው። ለምን እንደተነኮሳቸው ግን ምክንያት አልተሰጠም። እነርሱ ወደትግሉ የገቡበት ምክንያት ግን ተነግሯል። ትግል የገጠመት ስለተተነኮሱ ብቻ ሳይሆን ጉዳዩ የኅልውና ጉዳይም ስለሆነባቸው ነው። ትንሽ ብቻ ደፍረን ዘርዘር እናድርገው ብንል፡ ግጥሙ፡ "በተለምዶ የምናርስበትን እንስሳ በድርቅና ረሃብ ገደልክብን። በሌላ እንስሳ ማረስ በባህሉ ነውር እንደሆነ እያወቅህ ነው በሬዎቻችንን የገደልካቸው። በሌላ እንስሳ ካላረስንና ካላመረትን ደግሞ እንደምናልቅ ታውቃለህ። ስለዚህ፡ ከብቱን የጨረስከው እኛንም በረሃብ ልትጨርስ አስበህ ነው። እኛ ግን እንዲህ በቀላሉ እጅ የምንሰጥ አይደለንም። ፍልሚያህን ተቀብለን፡ ታግለን፡ አሸነፍንህ። እራስህ ተንኩሰህ ባመጣኸው ትግል ተሸነፍክ።" ነው የሚለው።

በግጥሙ ውስጥ እንደተገለፀው፡ አሁንም በድርቅና በረሃብ ምክንያት ልማድ ይጣሳል። ሰዎች ደፍረው አያደርጉም ተብሎ የሚታሰበውን ድርጊት ለመኖር ሲሉ ያደርጋሉ። በአህያ ያረሱት እፊታቸው የተደቀኑትን ሁለት ፈተናዎች አልፈው በሕይወት ለመቆየት ነው። አንዱ ፈተና ልማድ የመጣስና አለመጣስ ፈተና ነው። ሁለተኛው ፈተና ደግሞ ጊዜ የማይሰጠው በልቶ የመኖርና ያለመኖር ፈተና ነው። አንዱን መምረጥ የግድ ስለነበር ነው። በወቅቱ የሚገኝባቸው የመሰላቸውን ልማድ ጥሰው ለመኖር ሲሉ በአህያ ያረሱት።

መንቶ 85፡ ከመንቶ 83 ጋር በጣም ይቀራረባል። ልዩነቱ የድምፁት ይመስለኛል። የመንቶ 83 ስሜት የስላቅ፡ የአሸመርና የማላገጥ ይመስላል። የመንቶ 85 ደግሞ፡ አጣብቂኝ ውስጥ ተገፍቶ ከመግባትና መውጫ ከመጣት የመነጨ ምሬት ያስከተለው፡ ደፍሮ ፊት ለፊት የመጣጠም ስሜት ይመስለኛል። በእልህ የመጋፈጥ፡ በእልህ ተጋፍጦ ባገኙት ድል የመርካት ስሜትም ያለበት ጭምር ይመስላል። መንቶ 86፡ ይህንን የድል ይቻላል።

መንቶ 86 በአህያ ያረሱ፡ አፉን አላወሰ፤ በፈረስ ያረሱ፡ አንጀቱን አራሰ፤ "እግዜር ያውቃል!" ያለ፡ ግቻ ተንተራሰ።

እነዚህ ስንኞች፡ ቀውጧቸውን የድርቅና የረሃብን ጊዜ ተከትሎ በሚመጣ የእርሻ ወቅት፡ ሁለት ወገኖች የፈፀሙትንና በዚያም መሰረት በእያንዳንዳቸው ላይ የደረሰውን ያመለክታሉ። ልማድን ጥሰው በአህያና በፈረስ ያረሱ ራሳቸውን ከመከራ እንዳዳኑ፡ ሁሉንም ነገር ለእግዜር ብቻ የተወደደውን ሕይወታቸውን እንዳጡ ይጠቁማሉ። በዚህ ግጥም ውስጥ፡ በቀጥታ የሚወቀሰው እግዜር አይደለም። ተወቃሾቹ፡ በሶስተኛው ስንኝ የተጠቀሰውን ተግባር የፈፀሙት ምእመናን ናቸው። ተመስጋኞቹ ደግሞ፡ በዚያ አስቸጋሪ ሁኔታ ውስጥ፤ እራሳቸውን ማዳን እንደሚገባቸው እና ማዳን እንደሚችሉም አምነው እምነታቸውን በተግባር ለመተርጎም ደፍረው የተንቀሳቀሱት ናቸው። ግጥሙ፡ የራሱን ሕይወት የማዳንም ይሁን የማጥፋት ኃላፊነት የእያንዳንዱ ግለሰብ ነው የሚል ጠለቅ ያለ ሃሳብም የሚያስተላልፍ ይመስላል። ምክንያቱም፡ እራሳቸውን ለማዳን የተንቀሳቀሱት እንደዳኑ አድናቆት ባለው ስሜት የተገለፁ፤ እጃቸውን ሰብስበው ወደእግዜር ብቻ የፀለዩ በየስርቻው ወድቀው እንደቀሩ ቁጭትና ንቀት በተቀላቀለበት ስሜት የተነገረ ስለሚመስል ነው። ይህ ገጣሚ፡ ከዚህ በፊት እንደተመለከትናቸው ሌሎች ብዙ ገጣሚዎች የብዙው የኑሮ ጣጣ ፈጣሪም መፍትሔ ሰጪም እግዜር ነው እያለ የሚወቅስ ዓይነት አይደለም። ባንፃሩ፡ መፍትሔው ወደ እግዜር መፀለይ ብቻ ነው በሚሉት ላይ በተለይ ያነጣጠረና በስላች የሚተቻቸው፤ መፍትሔው በየራስ እራስ መፍጨርጨር ነው የሚሉትንና ይህንንም የሚተገብሩትን ደግሞ የሚያደንቅ ነው።

በመጨረሻ፡ እስካሁን ያነሳነውን ብዙውን ቁምነገር አጠቃሎ የሚገልፅ የሚመስለኝን እና፤ ምናልባትም በአስከፊ ድርቅና ረሃብ በተከታታይ የተጠቁ ሰዎችን ሕይወት በቅርበት ያስተዋለና የጥቃቱም ተሳታፊ የሆነ ገጣሚ አጠቃላይ ትዝብቱን የቋጠረበት የሚመስለኝን አንድ መንቶ ልጥቀስና ላብቃ።

መንቶ 87 እፋረደዋለሁ፡ አልለቀው በዋዛ፤ ከምድር ላይ ሲያጠፋ፡ የሰውን ልጅ ለዛ።

መንቀው ስለማን እንደሚያወሳ፡ ወይም ማንን ሊከስ እንደሚገባት ግልፅ አይደለም። ስለዚህ ግጥሙን በሁለት በኩል መመልከት ይቻላል። ባንድ በኩል፡ የግጥሙ ክስ የሰዎችን ሕይወት የሰቃይና የመከራ ባደረገው በረሃብ ላይ ያነጣጠረ ይመስላል። ለዘመናት እየተመላለሰ በመምጣቱ ምክንያት፡ የሰዎችን ኢኮኖሚያዊ፡ ማንበራዊና ስነልቦናዊ ኑሮ የሚያናጋ፡ ከማናጋትም አልፎ፡ በመጣ ቁጥር በሞት የሚፈጃቸው ስለሆነ ዛቻው በእርሱ ላይ ያተኮረ ይመስላል። በሌላ በኩል ደግሞ፡ በየጊዜው፡ የሰዎችን ጥፋት በወረርሻኝ፡ በድርቅና በረሃብ የሚቀጣውን፡ የብዙ ሰዎች ሕይወት ማለፍ ምክንያት ነው ተብሎ የሚታሰበውን አምላክን ለመፋረድ ያሰበ ይመስላል።

ባጭሩ፡ መንቀው፡ የረሃብና የልዩ ልዩ ወረርሽኝ ተጠቂ የሆኑ ሰዎች፡ አቅሙና መንገዱ ቢኖራቸው በአጥቂዎቻቸው ላይ እርምጃ ለመውሰድ የቱን ያህል ቆርጠው የተዘጋጁ እንደሆኑ ያሳያል። በጣም የሚገርመውና የሚያስደስተው ደግሞ፡ ከእንደነዚህ ዓይነቶች ኃይሎች ጋር ሊያደርጉት የሚመኙት ትግል ሰላማዊና ሕጋዊ መሆኑ ነው። የሚገርመው፡ ከደረሰባቸው በደል ጋር የሚመጣጠን፡ በቀል የተመላበት፡ ከውስጥ በገነፈለ ምሬትና እልህ የተበረታታ መሳሪያን፡ ጉልበትን፡ ጦርነትን የትግል ስልቱ ያደረገ አመፅን አለመምረጣቸው ነው። የሚያስደስተውም፡ ይኸው ነገሮችን በጥምናና በሕግ ለማስተናገድ ያላቸው፡ ከደረሰባቸው ግፍና በደል ጋር የሚመጣጠን የትእግስትና የፍትሐዊነት ስሜት ነው።

ጥቅስማ (SELECT REFERENCES)

አፈወርቅ ገብረ የሱስ፡ ጸግማዊ አጤ ምኒልክ፡ 1901፡ ሮማ ከተማ።

Dessalegn Rahamto, 1991. *Famine and Survival Strategies*. Uppsala, The Scandinavian Institute of African Studies.

ደስታ ተክለ ወልድ፡ ዐዲስ ያማርኛ መዝገበ ቃላት፡ 1962፡ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት።

Dorson, Richard M. ed., 1972. *Folklore and Folklife, An Introduction*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Mesfin Wolde Mariam, 1984. *Rural Vulnerability to Famine in Ethiopia: 1958-1977*. India, Vikas Publishing House Pvt. Ltd. in association with Addis Ababa University.

Pankhurst, Richard, 1985. *The history of famine and epidemics in Ethiopia prior to the twentieth century*. RRC Addis Ababa,

Shibeshi Lemma, 1986. "A thematic approach to famine-inspired Amharic Oral Poetry", M.A. Thesis (ILS), School of Graduate Studies, Addis Ababa University.

3

የግጥሞች ስብስብ

ዘመነ መጣሁብህ

በዚህ ክፍል ውስጥ፡- የአካባቢና የአየር ለውጥ፣ የንብረት ሽያጭና ዋጋን ፣ የደህና የሀብታምን አኳኋን፣ የልማድና የባሕርይን ለውጥ፣ በክፉ ቀን የተበሉ ነገሮችን፣ እና በአጠቃላይ ስለረሀብ የተሰነዘሩትን ሂሶችና ትዝብቶች የሚያሳዩ ግጥሞች ቀርበዋል። ይህ ክፍል «ዘመነ መጣሁብህ» ቢባልም፣ ረሃቡ ገና እንደገባ ያደረሳቸውን ጉዳዮችም ይጨምራል።

የአካባቢና የአየር ለውጥ

01. ወደ ሰባ ስድስት፣ መጨረሻ ላይ፤
ደመናም አይታይ፣ ጭራሽ በሰማይ።

02. አስራ አምስት ኮሚቴ፣ ሲያናፋ ሲያናፋ፤
በሰማይ ደመና፣ በምድር ዝናብ ጠፋ።

03. ዘመነ ዮሐንስ፣ ሁለተኛ አትምጣ፤
እንኳን የእህል ቅንጣት፣ ዛፉ ቅጠል አጣ።

04. እርሻ በዳመና፣ ይመረት በነበር፤
ያንን ሰባ ሰባት፣ እሻገረው ነበር።

05. አቶ ሰባ ሰባት፣ አየ ቸነፈሩ፤
እህል መብቀል ቀርቶ፣ አገጠጠ አፈሩ።

06. አዬ ሰባ ሰባት፥ አየ እራሣ ሆይ፤
ዘመንም እንደሰው፥ ይለወጣል ወይ?!
07. "ክላሽ" መሸከም ነው፥ የራሣ ውበቱ፤
አየር ተዛባና፥ ጠፋብን ብልህቱ።
08. ያገራችን ውሀ፥ አረንጓዴ አትልበስ፤
የጉንፌ ውሀ፥ አረንጓዴ አትልበስ፤
እንጠጣህ እንደሆን፥ ዘመኑ ሲመለስ።
09. አጉርጥ መጣ፥ አይኑን አፍጠ፤
ወይ መደበቂያ፥ ትንሽ ቁጥቋጠ።
10. ማረሻና ዶማ፥ ተሸጦ ተሸጠ፤
ሜዳው ብቻ ቀረ፥ እጉን ተሸገጠ።
11. ሞፈሬን ቀንበሬን፥ ሽረሪት ወረሠው፤
ምን መቅኖ ያገኛል፥ አጉርጥ የያዘው ሰው?!

የንብረት ሽያጭና ዋጋ

12. አህያ መጣች፥ ተጭና ማቅ፤
እንግዲህ ቀረ፥ እህል መዛቅ።
13. የሸንቁጤ ወንድም፥ አጉርጥ እኔ ነኝ፤
ሆዳም ሚስት ያለህ ሰው፥ ፍታና ቆየኝ።
14. የዱባለ ወንድም፥ አጉርጣቸው ነኝ፤
እቤት አልገባሁም፥ ከገበያ ነኝ።
15. ድሀው በጭራሮ፥ ሲደበድበኝ፤
ባለጠጋው በብር፥ አይን አይኔን ሲለኝ፤
እቤትም አልገባሁ፥ እገበያ ነኝ።

16. ብፈጩው በነነ፥
ባቦካው ቀጠነ፥
ብጋግረው ሣሣ፤
አየ ሰባ ሰባት፥ ያለብህ አበሳ።
17. ነጭ ጤፍ አምርቼ፥ ስሸጠው ስሸጠው፤
ሠባ ሰባት መጣ፥ አይኔን ሊጓጉጠው።
ቤቴን አጋብቼ፥ ሰባ ሰባት መጥቶ፤
እሚያበድር የለ፥ ጉድ ፈልቶ! ጉድ ፈልቶ!
18. በሰባ ሰባት፥ ገና ከመግቢያው፤
አበዳሪው ሣይቀር፥ ሁሉም ራብው!
19. የዘንድሮው ነገር፥ አማርኛው ጠፍቶ፤
ማረሻ በአንድ ብር፥ ጠመንጃ በመቶ።
20. አዬ ሰባ ሰባት፥ የጊዜ ገልባጣ፤
አንድ ሣህን እህል፥ አምሥት ብር አወጣ።
21. አወይ ሰባ ሰባት፥ ያየው መከራ፤
ቆሎ ተገዛበት፥ በልጅግ ተሸጠና።
22. ይኸ ሠባ ሠባት፥ ይቅር አይነሣ፤
እርጉዝ ላሜን ሸጥኳት፤ ለሁለት ቀን ምሣ።
23. መገን ያ ክፉ ቀን! ያመጣብኝ ዕዳ፤
እንስራየን ሸጥኩት፥ አውጥቼ ከጓዳ።

ሀብታምና ደሀ

24. በአሥራ ሦስት አመቱ፥ ከወሎ ብመጣ፤
የይፋት ባላባት፥ ዝርጥርጡ ወጣ።

25. ከባለጠጋ ሰው፥ ድህው ይሻለኛል፤
በቂጣ፥ በቆሎው፥ ያደናግረኛል።
26. ከባለፀጋውስ፥ ደህው ይሻለኛል፤
በቡናው፥ ባብሹም፥ ይደላልለኛል።
27. በዚያ ሰባ ሰባት፥ ከድህውስ ይልቅ፥
ባለፀጋው ከሣ፤
መጡብኝ እያለ፥ ገበታ እያነሣ።
28. እንዲህ ያለ ዘመን፥ የዘመን ዲራቶ፤
ማሺላው ተገኘ፥ ከሣጥን ተከቶ።

የልማድና የባሕርይ ለውጥ

29. ሰባ ሰባት አልፎ፥ ደህና ቀን ካልመጣ፤
እኔም እንግዳ አልሆን፥ እንግዳም አይምጣ፤
የወፍጮ ጥራጊ፥ አንድ ብር ሲያወጣ።
30. እንኳን በአንድ ምጣድ፥ ቢጋገር በመቶ፤
«ይሸትህል ቅመስ!»፥ ምነው ድሮ ቀርቶ?!
31. የሰሙኒ ቡና፥ ካልፈላ ከቤቴ፤
ዘመድ ይሸሸኛል፥ እንኳን ጉረቤቴ።
32. ከጠራራሁማ፥ ስንት አለ በሆዴ፤
ካነሣሣሁማ፥ ስንት አለ በሆዴ፤
አላቅህም አለኝ፥ የገዛ ዘመዴ።
33. ልጅ «እንጀራ! እንጀራ!»፥ እናት «የለም!»፤
ቀኑ እኮ አጉርጥ ነው፥ ጠግቦ መብላት የለም!
34. አህያ መጣች፥ ተጭና ጠላ፤
ጨረቂት ያለው፥ ወንድሙን ጠላ።

የክፉ ቀን «ምግቦች»

35. ወፍጮ ሁሉ ቆመ፥ ጠፋ የሚፈጠው፤
አንጣሪያ ሆነና፥ ሰው የሚበላው።
36. በሰባ ሰባትስ፥ ብዙ ታሪክ ሞልቷል፤
ሣማውን ከአንጣሪያ፥ አደባልቆ በልቷል።
37. ስታለል ከርሜ፥ ሳር ለከብት መስሎኝ፤
አጉርጥ መጣና፥ እኔን አበላኝ።
38. እጉድጓዳ ስፍራ፥ ይመታል እሩር፤
ድህ ያልቅ ነበር፥ ዘንጋዳ ባይኖር።
39. ጐመን ዘሩ ይልማ፥ አገሩን ያልብሠው፤
አጉርጤን አውጥቶ፥ ቀላቀለን ከሠው።
40. ጐመን ይዘሩአል'ዩ፥ አምስት አምስት ቁና፤
ባምሌ ይዘራና፥ ባምሌ የሚበላ።

ሂስና ትዝብት (አስተውሎት)

41. የበሬውን መግዢያ፥ "ቸ በለው" ገዝተሺ፤
የቀለቡን መግዢያ፥ አዲዳሥ ገዝተሺ፤
ሰባ ሰባት መጣ፤ ምንሺን ትቀምሺ?
42. በሬውን ሺጥና፥ "ጀርጀር" ግዛ ያልሺው፤
ይህን ሰባ ሰባት፥ በይ እንዲህ ቅመሺው።
43. "ጀርሲ" ልግዛ ብላት፥ ደስም አላላት፤
ጫማ ልግዛ ብላት፥ ደስም አላላት፤
በቆሎ ልግዛ ብል፥ ፈንድቃ ልትሞት።

44. አለ"ማራዶና"፥ አለብሥም እያልሺ፤
አለ"ተባለንዴ"፥ አለብሥም እያልሺ፤
እሪቁም ጉድጓዱም፥ ተሟጠጠልሺ፤
አካፋሽን ይዘሽ፥ ወደ እርከን ሥራሺ።
45. ዱባለን አማሁት፥ ላፌ መዝጊያ የለው፤
ሰባ ሰባት መጣ፥ እጅ እግር የሌለው።
46. እህል ታሟል አሉ፥ እንሂድ እንየው፤
የማይድን እንደሆን፥ እኛ እንድንቀድመው።
47. ለካስ እህል ኖሯል፥ የሰው ልጅ ውበት፤
መዝለፍለፍ ጀመሩ፥ አንድ ቀን ቢያጡት።
48. አንዳንድ ገበሬ፥ ላዋይ ቢኖረው፤
መንግሥት በእህል ኮታ፥ ጠርጌ ወሰደው።
49. አህያ መጣች፥ ተጭና ጋቢ፥
የግለኛ ሚስት፥ ወዴት ልትገቢ።
50. በሰባ አምስትም፥ ወልጄ ወልጄ!
በሰባ ስድስትም፥ ወልጄ ወልጄ!
በሰባ ሰባት፥ ምን ላብላው ለልጄ?!
51. ያን ሰባ ሰባትን፥ እሠሩት በገመድ፤
ወደ ሰባ ስምንት፥ ወደ ሠባ ዘጠኝ፥
እንዳይረማመድ።
52. ይኸ ሰባ ሰባት፥ ምንው ጨለመብኝ?
ቀኑም ሆን ሌሊቱ፥ አንድ እየሆነብኝ።
53. እንቅልፍ ቀን ገባ፥ ተወና ሌሊቱን፤
ላሳብ ለቀቀና፥ አልጋና ቁርበቱን።
54. እንቅልፍ ይባላል ወይ? ከነጋ ቢተኝ፤
ዶሮ እስኪጮህ ድረስ፥ በሐሣብ እየዋኝ!

ዘመነ ዐፀባ

በዚህ ክፍል ውስጥ ያሉት ግጥሞች የረሃብ መክረር በደህውና በሀብታሙ ላይ ያስከተለውን ሁኔታ፥ በማህበራዊ እሴቶች ላይ ያደረሰውን መናጋት፥ ሕዝቦች ከየመንደራቸው እንዲሰደዱ ማድረጉን እና የሞትን አስከፊነት የሚገልፁ ናቸው።

ደህና ሀብታም

55. ይኸ ሰባ ሰባት፥ የስንቱን ቤት ዘጋ፤
ያልለመነ የለም፥ ልብሡን ያልዘረጋ።
56. ይህ የድሀ ቤት፥ ምንግዜም ቤቴ ነው፤
ይህ ሣር ሣሩ ቤት፥ ምንግዜም ቤቴ ነው፤
የቆርቆሮውን ቤት፥ ልጌብኝው ብዬ ነው።
57. እኔ የእከሌ ልጅ፥ አትበል እባክህ፤
እኔ የጌብዝ ልጅ፥ አትበል እባክህ፤
ደጋ ተገኝተህል፥ ከነሥልቻህ።

የከረረ የእሴት መናጋት

58. አጉርጥና ሰዎች፥ ተላለቁላችሁ፤
አትገላግሉም ወይ፥ ማሺላ ያላችሁ።
59. «እርቦኛል! ጠምቶኛል!»፥ ብሎ ሲያማክረኝ፤
ምን ላርገው ወገኔን፥ እኔም እንደሠኝኝ።

60. ባልና ሚስት እንኳን፥ መጉራረስ ቀርቷል፤
ሁሉም ለየራሁ፥ «አውጣኝ! አውጣኝ!»
ሆኗል።
61. አስቸገረን ስንል፥ ጉልጓሎው አረመ፤
አደከመን ስንል፥ ነዶ መሸከመ፤
ከምርን ዘርጥ፥ በአውድማ መውቃቱ፤
እህልን ከገለባ፥ መርጦ መለየቱ፤
ገለባው እ(ም)ብቁም፤ ጠፋ እስከጭራሹ፤
የታል የህል መዝሪያው፥ ሳይዳው ከነመንሹ?
62. እንደ ቤት ጥራጊ፥ እንደ ጉድፍ ወድቀን፤
ማሣለፍ አለብን፥ ይኸን አመዳም ቀን።
63. እህል መድሀኒቱ፥ እህል ምስሰው፤
ምን ይበላ ይሆን፥ ይኸ ሁሉ ሠው።
64. ይህስ የአመት ቅጣት፥ ምንኛ ቅጣት ነው፤
እኔም የሚገርመኝ፥ አለኝ ያለ ሁሉ፤
ጉተራውን ደፍቶ፥ አጣሁ ማለቱ ነው።
65. ዘመዶቼም ጠሉኝ፥ እኔም ጠላኳቸው፤
ያጣ ሰው አያገኝ፥ እየመሰሳቸው።
ያጣም ያገኝና፥ ያገኘም ያጣና፤
ያስተዛዝበናል፥ ይሄ ቀን ያልፍና።
66. እኔ ብንከራተት፥ ጣራ ጣራ ባይ፤
አንገቴን ብደፋ፥ በጉልበቴ ሳይ፤
«ቀን አሳላፊ ሰው!»፥ አልባልም ወይ?
67. ዘመናችን አልቆ፥ አለን በሰው ዘመን፤
ሀዘብ አንገቱን ደፍቷል፥ እንደጤፍ ዘመመን።
68. በዚያች በቀውጢ ቀን፥ እናቴም አትንጣ፤
አባቴም አይንጣ፥ አገጥሜም አይንጣ፤
የብሩ ባቂላ፥ ለራትም አልበቃ።

69. እንጀራው ተጋግሮ፥ «እርም የእናቴ ልጅ!»፥
ብለሽ የምትይኝ፤
ንፍሮው ተቀቅሎ፥ ምንቸቱን ሲጨንቀው፤
«እርም የእናቴ ልጅ!»፥ ብለሽ የምትይኝ፤
ላንች የሚያለቅስ፥ ምን ያለው አናዳይ?
«እሰይ!» ማለት ነው'ዩ፥ እንደ ቅማል ገዳይ።
70. «ወንድም ሞተሽ!» ብለው፥ ለምን ይጠሩኛል?
እራቴ ጐመን ነው፥ ከብት ይበላብኛል።
- እቴ ሆይ ወንድምስ፥ እትስ ምን ይሁንሽ፤
ከቋትሽ ሳይ አፍሰሽ፥ አንድ ብር ሲሆንሽ።
71. እህት ምን ይሆናት?
ወንድም ምን ይሆናት?
ተቋቱ ሳይ አፍሳ፥ ሁለት ብር ሲሆናት።
72. አይ በሰባ ሰባት፥ ባልተወለድኩኝ፤
እናቴ ከጄ ሳይ፥ ጥሬ ስትቀማኝ።
73. ይኼ ዘመን አልፎ፥ የመጣ እንደሁ ስምም፤
ሽንኩርት በልቻለሁ፥ እኔ ሰው አልስምም።
74. ርሀብ በርሀብ ሳይ፥ ሲደመር ችጋር፥
ኢትዮጵያን አጠፋት፥ እንደ ምድር ጦር።
- ስደት
75. ከብቶቼንም ሸጥሁ፥ እቃየንም ሸጥሁ፥
አገሬን ለቅቄ፥ ልሂድ ተነሣሁ።
76. የኑሮአችንን፥ ታየነው ጉዳን፤
እንግዲህ ዳይ፥ ምራኝ መንገዱን።

77. ችግር ቤት ሲሰራ፡ ሲገደግድብኝ፤
ልውጣ ወደ ደጋ፡ ሳያዋቅርብኝ።
78. በሉ ዘመዶቼ፡ እናንተ ባለፀጉች፡ እኔ
ሄድኩላችሁ፤
ያ ቁራሽ እንጀራ፡ በሬ ይግዛላችሁ።
79. አባቴም ደህና ዋል፡ ወንድሜም ደህና ዋል፤
ሚስቴም ጓዙን አውጭ፡ ጠርፊ በገመድ፤
አንድ ላይ አይገኝ፡ እህልና ዘመድ።
80. አገራችን ታሞ፡ ተኝቶ በአልጋ ላይ፡
ትተነው ዘለቅን፡ ሞት ሽረቱን ሳናይ።
81. ሚስቴም አታኩርፊ፡ ልጄም አትቆጣ፤
ወደ ተጉለት ሂጄ፡ ትንሽ ጥሬ ሳምጣ።
82. ያውልህ ልብሴ፡ ጠቅለህ ጉረሠው፤
እኔ መሄዴ ነው፡ ባቄላ ወዳለው ሰው።
83. ብር ተሸክመው፡ የፎከሩ ሁሉ፤
ገና በአንድ አመት፡ እንጀራ ፍለጋ፡ ሄዱ ኮበለሉ።
84. ሞፈር ቀንበር ዛሬ፡ ርካሽ ነው አሉ፤
በሬና ገበሬው፡ ባገር ስለሌሉ።
85. ንብረቴም አለቀ፡ ጉጆየን ጨምሮ፤
ችግር ይመጣል ወይ? እንዲህ ተነባብሮ።
86. ከብት ረክሷል አሉ፡ በሰባ ሰባት፤
የሚገዛው ጠፍቶ፡ ገበያ ሲሞት።
87. ችግሩም በዛና፡ ሞቱም በረከተ፤
ያጣው ተሠደደ፡ ያለውም ከተተ።

88. «እቲ ነች!» እላለሁ፡ «ወንድሜ ነው!» በይ፤
የነፍስማ ነገር፡ ቀርቶ የለም ወይ?!
89. ብዙ የወሎ ህዝብ፡ ስደተኛ ሆነ፤
ብዙ የኦሮሞ ህዝብ፡ ስደተኛ ሆነ፤
ብዙ የአማራ ህዝብ፡ ስደተኛ ሆነ፤
ይፋት ፈረሠና፡ ሸዋ ሀገር ሆነ።
90. ካለ"ቸበለው" ሻሽ፡ አላስርም ብለሽ፤
ካለ"ጀርጀር" ቀሚስ፡ አለብስም ብለሽ፤
ካለ ከፋይ ጫማ፡ አላጠልቅ ብለሽ፤
ስልቻሽን ይዘሽ፡ ወደ ተጉለትሽ።
91. እሰው ሀገር መሄድ፡ ያደርጋል ደንቆሮ፤
ውሻዋን ዘልዬ፡ ነከሰችኝ ዶሮ።
92. አየ ሰባ ሰባት፡ ችግር ያዘዝሽብኝ፤
ልጄን ትቸው ሄድኩኝ፡ የራሴ ብሶብኝ።
93. ሰጋሯ በቅሎዬ፡ መስገሯን ተወችው፤
ልቤ ወደኋላ፡ ሲቀር እያየችው።
94. ችግሪን ባወራው፡ ይስቃል ጎረቤት፤
ብሶቴን ባወራው፡ ይስቃል ጎረቤት፤
ልሐድ ያው መንዝ ላይ፡ እናት አባቴ ቤት።
95. አህያ መጣች፡ ተጭና ትሪ፤
ቤትና መሬት፡ ብቻሽን ቅሪ።
96. አህያ መጣች፡ ተጭና ትሪ፤
የራሳ መሬት፡ ብቻሽን ቅሪ።
97. ቁጣ ወርዶ ነበር፡ በሰባ ስድስት፤
ምድር ተቃጠለች፡ ነደደች መሬት፤
ወዲያው ተቀበለን፡ ያ ሰባ ሰባት፤
አገር ጥለን ሄድን፡ ገባን በተጉለት፤

ልጆችንን ይዘን፥ በየረኝነት።

ሞት

98. እኔስ ወጥቻለሁ፥ እያየሁ እሬሳ፤
አሁን ከምን ጊዜ፥ ደረቀች እራሳ።
99. ደገኛ ሞተ አሉ፥ ደገኛን አንቀብርም፥
ባውንዱ ይቅበረው፤
በአንድ ጣሳ ሞጌ፥ ባውንዱን ያፈሰው።
100. ባለጠጌ ሞቶ፥ ድሂን እንዳትጠሩ፤
ጉርጓዱን ክፈቱ፥ ያልቅሥለት እህሉ።
101. ችግረኛ ሲሞት፥ ምንም ለቅሶ የለው፤
በቁሙ አልቅሶታል፥ ቅማል ሲበላው።
102. እግዚአብሔር ይይልህ፥ አቶ ሰባ ሰባት፤
ልጄ ትጠባለች፥ እናቷ ሞታባት።
103. አህያ መጣች፥ ተጭና ምሥር፤
እናትየዋ፥ ሞታለች ከሥር፤
ልጄ ይጠባል፥ የረጋ ደም ሥር።
104. አወይ ይህ ክፉ ቀን፥ የሠራልኝ ሥራ፤
እኔን ለከብት አጋጅ፥ እህቴን ለአሞራ።
105. አህያ መጣች፥ ተጭና ምሥር፤
ሰው እረከሰ፥ በየዲቡ ሥር።
106. እንጀራ ሆነና፥ የሰው ቁምነገሩ፤
አልቀበር አለ፥ የሰው ልጅ በአገሩ።
107. አህያ መጣች፥ ተጭና ጓሳ፤
ዛሬስ ሊቸግር ነው፥ ሬሳ [የ]ሚያነሳ።

108. አባቴ ሞቶብኝ፥ በሰባ ሰባት፤
«የቀባሪ ያለህ!»፥ ብዬ ቀበርኩት።
109. እልል በይ አሞራ! እልል በይ ጭልፊት!
የከብቶች እሬሳ፥ ተረፈሽ ለእራት።
110. የከብቶች ድምፅ ጠፋ፥ የአውሬ ግን ነገሠ፤
ጊዜው የሱ ሆኖ፥ ያው ተንፈላሠሠ።

ዘመነ እፎይታ

ከዚህ በታች፥ በተራበ ገበሬና ባልተራበ የጎረቤት ገበሬ መሀል ያለውን መረዳዳትና መናቆር፥ የመንግሥትና የመንግሥት ያልሆኑ ድርጅቶች ያከናወኑትን የእርዳታ ሥራ፥ በእህል እደላ ወቅት በሰዎች ጠባይ ላይ የታዩትን ለውጦች፥ ንቅዘትን፥ የዝናብን መምጣት እና የእርሻን መጀመር የሚገልፁ ግጥሞች ቀርበዋል።

የገበሬ - ለገበሬ ዕርዳታ

111. ከራሳ በኩል፥ ተለቀቀ እረኛ፤
ምኑንስ ቀምሶ፥ እምን ላይ ይተኛ።
112. እራብ ጥርስ አውጥቶ፥ ይፋትን ሲግጠው፤
የተጉለት ገበሬ፥ ደረሠ አባ ዳምጠው።
113. ይህ አጉርጥ የሚሉት፤ ወሎ ላይ ተወልዶ፥
ይፋት ላይ ነገሠ፤
ብዙ ሰው አለቀ፥ ስንቱ ቤት ፈረሰ፤
በባቄላ በገብሥ፥ ተጉለት ደመሰሰ።
114. ልጆቼን አዝዬ፥ ከብቶች አንዝኩና፤
ከብቶቼንም አዳንኩ፥ ልጆቼም ጠገቡ፥ ተጉለት ወረድኩና።

115. ተጉለት በመዋጮ፡ በምን ይጠየቃል፤
ደጋ በመዋጮ፡ በምን ይጠየቃል፤
ገበታ እየጣለ፤ ያበላው ይበቃል፡፡
116. ምናል ይፋት፡ ምናል ይፋት!
«አንቺ የደጋ ሴት፡ እራሴን ተቆጭው፤»
«አንቺን ይፈራሻል፡ ስትገላምጪው፡፡»
117. የራሳው ባላባት፡ ምን አመጣበት?
ሎሌነት ተቀጥሯል፡ በደገኛው ሴት፤
ይመታ የነበር፡ ምርት በጥይት፡፡
118. እነዚህ ተጉለቶች፤
የእኛ እግዜር ሞቶብን፡
የእኛ እግዜር መንኖ፡ የእነሡ ቆመና፤
ውሻ «ችስ!» እያሉ፡ አሸበሳለሙብን አንኮላና ቁና፡፡
119. ለተጉለት ገበሬ፤ መንሽ ሽጥንላቸው፤
«ልጅ ሽጡልን!» አሉ፡ በጣም ጣፈጣቸው፡፡
- ስለ እ.ማ.ማ.ኮ፡ ኤን.ጂ.አ፡ ዘነበች እና ሌሎች
120. እራብ ልጠኝ ልጠኝ፡ አጥንቴ ሲወጣ፤
ሀብታሞች ደረሱ፡ በጭነት መኪና፡፡
21. ሰውም አለቀና፡ ከተጠናቀቀ፤
የእርዳታውም ስንዴ፡ በአሡዜ ዘለቀ፡፡
22. ምንው አምና በሞትኩ፡ እንዲያ እንዳማረብኝ፤
ቅንጨ እህል ሁኖ፡ ሳይወደድብኝ፡፡

123. አጉርጥ ሰው ሲነዳ፡ እያግበሰበሰ፤
ፊታውራሪ ቅንጨ፡ በቶሎ ደረሰ፡፡
124. አህያ መጣች፡ ተጭና ጥጥ፤
በቆሎ መጥቷል፡ በል ውጣ አጉርጥ፡፡
125. የኔ ሰባ ሰባት፡ ቀጭኑ ቀጭኑ፤
የበቆሎ ቅዘን፡ ይወርዳል በጭኑ፡፡
126. ገበያ ጠበበ፡ በሰው መጠለያ፤
ድሮ የነበረው፡ ትልቁ መገብያ፡፡
127. ከሽመታ ተራ፡ ቅንጨ አባረረኝ፤
መሄዱን አልሄድኩም፡ እንጨት ተራ ነኝ፡፡
128. የረሀብ በሺታ፡ ሐኪም አይመልሠው፤
መርፌው ቅንጨ ሆኖ፡ ዳነልን ብዙ ሰው፡፡
129. የቂጣው ማማሩ፡ ደግሞ የእንጀራው፤
እውነትም ይህ ስንዴ፡ ከልቡ እህል ነው፡፡
130. ሞፈሬን ሼጨ፡ ቀንበሬንም ሼጨ፡
በሮቼንም ሸጨ፡ ልጆቼን ሳስማማ፤
ባህሯ ደረሰች፡ በነጠላ ጫማ፡፡
131. እሜቴ ዘነበች፡ የግዜር ታናሽ እት፡
እንጀራዋ ስንዴ፡ ማጥቀሻዋ ዘይት፡፡
132. ማረሻውን ሽጠን፡ አልጠቅም አለን፤
ሽልቻውን ሽጠን፡ አልጠቅም አለን፡፡
ፈረንጅ ብትመጣ፡ ቋቁ ሞላልን፡፡
133. ያች ያሜሪካን ሴት፡ ችግር ሠው መጉዳቱን፡
በምን አወቀችው?
በቡና፡ በስንዴ፡ በስኳር፡ ቀጣቸው፤
እያሽቆጠቆጠች፡ ከቤት አስወጣቸው፡፡

134. የኔማ ዘነበች፥ የመንደር ዳር ሾላ፤
የጠገበው ሲሄድ፥ የራበው ሲበላ።
135. ሴቭ ዘ ችልድረን፥ ዘነበች ባትደርሥ፤
ተፈፅሞ ነበር፥ የሠራዊት ነፍስ።
136. እንደ አሮጌ ወንፊት፥ የሚዘራው እጇ፤
የሁላችን እናት፥ እማማ ፈረንጂ።
137. እናቴን ጠላኋት፤ እህቴን ጠላኋት፤
ፈረንጂን ብቻ ነው ዛሬስ የወደድኳት።
138. አይዞህ ባለጠጌ፥ ከእግርህ አትሺሽ፤
ፈረንጂም መጥታለች፥ ደህም ቀን ወጣልን፥
አገኘን ትንፋሽ።
139. አጉርጣቸው ሲሄድ፥ ዘነበች ስትመጣ፤
እህሉስ ተረፈኝ፥ ዘመድ ከየት ሳምጣ።
140. በአሜሪካን ስንዴ፥ በፈረንጂ ከክ፤
አሸጋግረውናል፥ እሰባ ስምንት።
141. ወገኖችን ድረስ፥ ረግረግ ውጠን፤
ያሜሪካ ስንዴ፥ መንጭቆ አወጣን።
142. አጉርጥ እቤት ገብቶ፥ መውጫ ጠፍቶበት፤
አባይ የአለም መንግስት፥ የድሆች አባት፥
የሸዋ ምሰሶ፤
አመጣልን ቅንጨ፥ በዘይት ለውሶ።
143. አመሠግናለሁ፥ የካናዳ ሥንዴ፤
እግዚአብሔር ይሥጥልኝ፥ የአሜሪካን ሥንዴ፤
አንተን ስቀማምሥ፥ ደበሽ አለ ሆዴ።

144. ከብቶቼን ጨርሼ፥ ልጆቼን ሳስማማ፤
ቀይ መስቀል ብቅ አለ፥ በትልቁ ጐማ።
145. በሰባ ሰባት፥ አባት ልጄን ጠልቶ፥ የሚበላው ጠፍቶ፤
አባ ቀማው ደርጉ፥ ኢትዮጵያን አዳነው፥ ችግር አሰምቶ።
146. የሪቁን ጨርሶ፥ ሲሄድ ወደ ድስቱ፤
ማንቀርቱን ጨብጦ፥ ገደለው መንግሥቱ።
147. ልጄንም ልሸጥ፥ ሳስማማ ሳስማማ፤
እናቴንም ልሸጥ፥ ሳስማማ ሳስማማ፤
መንጌ ደረሠልኝ፥ ሥንዴውን ጫነና።
148. የካናዳ ስንዴ፥ በዘይት ከመጣ፤
ትልቁም ትንሹም፥ ለውነት አወጣ።
149. ሕዝብን ሲቀረጥ፥ ችግር በጐራዴ፤
መንግሥት ተባብሮ፥ አዳነው በስንዴ።
መንግሥት እናት አባት፥ በነብስ የሚደርስ፤
እንዳይርበን ስንዴ፥ እንዳይበርደን ልብስ።
150. መንጌ ሀይለማርያም፥ ስንዴ ባያመጣ፤
እንበላ ነበር፥ የገደል ላይ ጦጣ።
151. ማፋድ ገበያ ላይ፥ ይሸጣል ስልቻ፤
ነፍሴን ያከረማት፥ የሴፍ ስንዴ ብቻ።
152. ይኸ ሰባ ሰባት፥ ቢመጣም አይከፋ፤
ስንዴና ቅንጨ፥ ታፈሠ ባካፋ።
153. እነሱም አያውቁን፥ እኛም አናውቃቸው፤
በመርከብ መጣና፥ አዳነን ስንዴአቸው።

በዕርዳታ እደላ ጊዜ የታዩ የባህርይ ለውጦች

154. እኔስ ይገርመኛል፡ ያ ሰባ ሰባት፤
ልጅም አሮጊቱም፡ ሆኗል እመጫት፡፡
155. ይኸ ሰባ ሰባት፡ አጉርጥ ከመጣ፤
ሰንዴውን ለመርዳት፡ ካናዳ ሲመጣ፤
አዛውንቱ ሁሉ፡ እርጉዝ ነኝ አመጣ፡፡
156. አወይ ሰባ ሰባት፡ ጉድ አየሁብህ፤
ልጆቼ እንደ ዱቄት፡ ተመዘኑብህ፡፡
ተመዝነውማ፡ ቢያገኙ ውጤት፤
በተረፍኩኝ ነበር፡ እኔም ከሰው ፊት፡፡

ንቅዘት

157. በጣም የበደሉን፡ መንግሥቶቹ ናቸው፤
ሁሉን ሾመው ሾመው፡ ሰው እንዳይቀራቸው፡፡
አሁን ምን ያደርጋል፡ ይኸ ሁሉ ሹም፤
ነገሩ ሥር የለው፡ ፍርዱ አይፈፀም፡፡
158. ሊቀመንበሩ ጅብ፡ ፀሀፊው ቀበሮ፤
የካናዳን ሰንዴ፡ ሰራበት ቆርቆሮ፡፡
159. በጅብ ሊቀመንበር፡ በጣም ፀሀፊ፤
አንቺ ሰባ ሰባት፡ ቶሎ ቶሎ እለፈ፡፡
160. መገን የኛ ኑሮ፡ የደርጉች ሥራ፤
ምርታችን ለ"ራሺያ"፡ እኛን ለሠፈራ፡፡
161. አሜሪካ ደገ፡ ብሉ ያለንን፤
ያገራችን ውሾች፡ አላስበላ አሉን፡፡
162. ሰንዴው መጥቶ ነበር፡ ተውጭ ተልከ፤
ባለ ሥልጣን ሁሉ፡ አሠረበት ሲከ፡፡

163. ግብርናና ወረዳ፡ እየተዋዋሉ፤
የመጣውን ሰንዴ፡ ልቅም አርገው በሉ፡፡

164. የሸዋን ረሃብ፡ የአለም መንግሥት ሠምቶ፡፡
ሰንዴ ቢልክልን፡ የመንደር ሹማምንት፡፡
በምን አስጥቶ፡፡

165. ፀሀፊው መዝግቦኝ፡ ሊቀመንበር ከዳ፤
ካላመጣህ ብሎ፡ አረቄ በከዳ፡፡

166. የፈረንጅ ሰንዴ፡ እርዳታ ቢመጣ፤
አላስበላኝ አለ፡ ዝንጀሮና ጦጣ፡፡

ስለ ዝናብና እርሻ

167. ገበሬው ተነሣ ማረሻውን ሥሎ፤
ዝናብ ተጣለልን፡ ዘር እናውጣ ብሎ፡፡

168. የበሬውን መግዢያ፡ "ተባለ" ለብለሺ፤
ዝናብ ጣለ አለ፡ ትጠመጃለሽ፡፡

169. አህያ መጣች፡ ተጭና ጠፍሮ፤
እናትህም ብትሞት፡ አምረህ ቆፍሮ፡፡

170. በበሬ ነበረ፡ ድሮ ልማዳችን፤
በአህያ ጠመድን፡ አወይ ማጣታችን፡፡

171. እረ ዘመዶቹ፡ ከይፋት ያላቸው፤
እረ ዘመዶቹ፡ በሸዋ ያላቸው፤
እረ ዘመዶቹ፡ የተሠደዳቸው፤
ዝናቡ ዘነበ፡ ግቡ ካገራችሁ፡፡

172. ዶሮም አረባለሁ፡ ስጋም አያምረኝ፤
በግም አረባለሁ፡ ስጋም አያምረኝ፡፡

ፍየል አረባለሁ፡ ስጋም አያምረኝ፤
ይሄ ሰባ ሰባት፡ ሄደ ካላሉኝ፡፡

173. ሰባ ሰባት አልፎ፡ በሰባ ስምንት፤
አሁያም አትችለው፡ የስሙኒው ገብስ፡፡

174. ይህንን ግዜ አልፈን፡ እዚያኛው ስንደርስ፡
አሁያ አትችለውም፡ የሺልንጉን ገብስ፡፡

የረሃብ - ከተል ምርት ዘመን

በዚህ ክፍል ገበሬዎች ከረሃብ በኋላ ስለተገኘው ምርት የተናገሯቸው እና ልዩ ልዩ ትውስታዎቻቸውንና ሰቆቃቸውን የገለጹባቸው ግጥሞች ሰፍረዋል፡፡ በጣም የሚያስገርመው በምርትና በደስታ ጊዜ እንኳ ወደፊት ይመጣል ብለው ለሚሰጉት የረሃብ ሁኔታ የሚደረድሯቸው ስንኞችም መኖራቸው ነው፡፡

ከረሃብ በኋላ ምርት

175. እረኞች ዘፈኑ፡ በጣም ደስ አላቸው፤
አጋምና ቀጋ፡ ስለ አፈራላቸው፡፡

176. አሁያ መጣች፡ ተጭና ሞፈር፤
ቅቤ እንደ ጭቃ፡ እህል እንዳፈር፡፡

177. በአሁያ ያረሰ፡ ትንሽ ትንሽ ቀመሰ፤
በግመል ያረሰ፡ ትንሽ ትንሽ ቀመሰ፤
በበሬ ያረሰ፡ ብዙ ብዙ አፈሰ፡፡

178. ብሬ ተመለሺ፡ ብሬ ተመለሺ፤
ለአንድ ጣሳ ጥሬ፡ የወረወርኩሺ፡፡

179. እንዲህ ቀን ሊወጣ፡ ልመለስ አገሬ፤
ጠመንጃዬ ሄደ፡ በአንድ ቁና ጥሬ፡፡

180. ልጆቼንም አንጣ፡ መሣሪያዬን አንጣ፤
ደንጉሎ ደረሠ፡ ከእንግዲህ ቀን ወጣ፡፡

181. በዱባል ጊዜ፡ ሚስቴን ፈትቻለሁ፤
አተር ደርሶልኛል፡ እታረቃታለሁ፡፡

182. ግብዣ በተረሳ፡ ወር በአስራምስት ቀኑ፤
አሁን ከየት መጣ፡ «ኑ ንፍሮ ዝገኑ!»

183. በያ ሰባ ሠባት፡ የሸጄኸውን ሰው፤
እህል ቀምሶ ይሂድ፡ ዘንድሮ መልሰው፡፡

184. አንተ ሠባ ሠባት፡ እግዚአብሔር ያፅናህ፤
እሸት እና አገዳ፡ መንግሥ ጣለህ፡፡
እንጀራ ሥትሹ፡ የተሰደዳችሁ፤
እህል ሥትፈልጉ፡ የተሰደዳችሁ፤
አገራችሁ ግቡ፡ እህል ሞላላችሁ፡፡

185. በሰባ ሰባት ላይ፡ ከሀገር የወጣችሁ፡ ታገር የሄዳችሁ፤
ዳመናው ዳመነ፡ ዝናብ ጥሏልማ፡፡
መሬቱም አፈራ፡ ኑ ግቡ አገራችሁ፡፡

ልዩ ልዩ ትውስታዎችና ሰቆቃዎች

186. ስደተኛም መጣ፡ እህልም ተመረተ፤
ወገኑን ያገዛው፡ በዚያን ቀን የሞተ፡፡

187. በሰባ ሰባት፡ የወረደው እንባ፤
መሬቱን አጥግቦ፡ አበቀለ ተልባ፡፡

188. ያ ሰባ ሰባት፡ አይቼም አላውቅም፤
እንዲህ ያለ ዘመን፡ የዘመን ቀብራራ፡፡
የዘመን ቁናጣ፤
አይ በሠው ልጅ ታርሶ፡ አይ በሠው ትከሻ፤
አይ ባህያ ታርሶ፡ በጠላ የሚወቃ፡፡

189. እንዲህ እህል ሊበቅል፥ እንዲህ ቀን ሊወጣ፤
ቀረ የጨዋ ልጅ፥ ሞተ በያገሩ፥ አይ ቀልቡን እያጣ።
190. ህፃኑ ቢወለድ፥ ቅቤ የለበት፤
«እንኳን ማርያም ማረሽ!»፥ አይባልበት፤
እትብት መቀረጫ፥ ምሳጭ ጠፍቶበት፤
እንደምን ይረሳል፥ ያ ሰባ ሰባት!
191. እናቴን ለወጥኳት፥ ለጣባ ባቄላ፤
ልጄንም ለወጥኳት፥ ለጣባ ባቄላ፤
ሚስቴንም ለወጥኳት፥ ለጣባ ባቄላ፤
ቀን አይወጣም ብዩ፥ የሆዴን ልሞላ።
192. በአጉርጥ የተጉዳ፥ ያ ቆለኛ ነው፤
ያልጋውን ላይ ቆርበት፥ ጠቅልሎ ሸጠው።
ደገኛ ደስ አለው፥ አጉርጥ መች ነካው፤
ድገማቸው አለ፥ ልጅ እንድንገዛቸው።
193. በረሀብ ተጨንቆ፥ ለመለመን ጥሬ፤
እንደወጣ ቀረ፥ ያ ደጉ ገበሬ።
ፍርዱ ተጓድሎበት፥ መብቱ ተነጥቆ፤
አለቀ ገበሬ፥ እሜዳ ላይ ወድቆ።
194. አቶ ሰባ ሰባት ነፍሱህ አይማርም፥
እስከወዲያኛው፤
እናትን ከልጇ፥ ዘመድን ከዘመድ፥
ያለያየኸው።
195. አቶ ሰባ ሰባት፥ ነፍሱህን አይማረው፤
ሰዉ የትም ቀረ፥ ዘመድ እንዳማረው።
196. አቶ ሰባ ሰባት፥ ክፉ ቀን ሰቀቀን!
«የሞተው ተረሣ!»፥ ብለን ተለያየን።

197. አጉርጥ አጉርጥ አሉት፥ ስሙን አሳንሰው፤
በረሃብ አለንጋ፥ ህዝቡን ሲጨርሰው።
198. አቶ ሰባ ሰባት፥ እግዚአብሔር ያጥናህ፤
ሰባ ስምንት መጥቶ፥ አንቆ ገደለህ።
199. ምን ያርግ ሰባ ሰባት፥ ሰውን ምን በደለ?
ሰባ ስድስት ነው፥ አገር የገደለ።
200. አቶ ሰባ ስድስት፥ ፋሺስቱ ዘመን፤
አስድቦት ቀረ፥ ሰባ ሰባትን።
201. የናቴም ያባቴም፥ የኔም ጌጆ ፈርሶ፤
ገባን ካገራችን፥ ጊዜው ተመልሶ።
202. ያጉርጣቸው ቀን፥ ያልተበደረ ሰው፤
የደማውን ደንደስ፥ ካፓርታ ያልብሰው።
203. በያ በክፉ ቀን፥ ልብሴ ቢቆሽሽ፤
አየሁት ወንድሜን፥ በሩቁ ሲሸሸ።
204. ብዙ ነገር አልፏል፥ በሰባ ሰባት፤
አንድ ላይ ሲቀበር፥ ወንድም ሆነ ሴት።
205. አጉርጥ በሄደ፥ በሰባት አመቱ፤
«የኔ ልጅ ወንድ ነው!»፥ ትላለች እናቱ።
206. በቆላው ማሸላ፥ እግሩን ዘረጋበት፤
ነጭ ጤፍ በቆላው፥ እግሩን ዘረጋበት፤
ሰው እንዳልገደለ፥ ደም እንደሌለበት።
207. የሰባ ሰባት እህል፥ አልበላም እርሜ ነው፤
ያበቀለው መስኖ፥ ያረሰው ግመል ነው።
208. ወይ የራሳ ምድር፥ ሲያዩት ጌታ መሳይ፤
በዚያ በክፉ ቀን፥ ተከናንቦ ቀረ፥ እራሱን ሳያሳይ።

209. በዚያ በክፉ ቀን በሰባ ሰባት፤
በሬው ሻኛ የለው፤ በላሚ ላይ ግት።
- የረሃብ ፍርሃት - የዘመነ ምርት «ዋ መጣሁብህ!»
210. ሰባ ሰባት ገብቶ፤ የተወለዳችሁ፤
እህል አትድፈሩ፤ ጠባብ ነው ሆዳችሁ።
211. ባለ 25 ብር "ቸበለው" ያሰርሽው፤
የአርባ ሰባትን፤ "ጀርሲ" የለበሰሽው፤
ያን ሰባ ሰባት፤ ምን ጊዜ እረሳሽው።
212. እሪቁን ክደኑት፤ በደጄ ክምር፤
አጉርጥ እንዳይመጣ፤ ደግሞ ሊጨፍር።
213. ያንን ሰባ ሰባት፤ እኔ እናንተን ብሆን፤
ስሙን አልጠራው፤ ምንም ነገር ብሆን።
214. አቶ ሰባ ሰባት፤ መጣብሽ ቢሏት፤
የወለደችውን ልጅ፤ ጣለችው ከሳት።
215. እባካችሁ ሰዎች፤ አጉርጥን አታንሱ፤
ልምጣ ይል ይሆናል፤ አይን የለውም እሱ።
216. አቶ ሰባ ሰባት፤ ስሙ ቢነሳ፤
እራቤ ጥማቴ፤ ከሆዴ ተነሳ።
217. ያንን ሰባ ሰባት፤ ምን ጊዜ ረሳሽው፤
ገና ሳይወቃ፤ ጫማ ግዛ ያልሸው።
218. ያንን ሰባ ሰባት፤ ምን ጊዜ እረሳሽው?
ማሸላውን ሸጠሽ፤ "ማሸን" የገዛሽው።
219. ይኸ ቀን አለፈ፤ ብላችሁ አትኩሩ፤
ድህነት ቅርብ ነው፤ ይመጣል ካገሩ።

220. ያንን ሰባ ሰባት፤ ምን ጊዜ እረሳሽው?
ገና ሳይወቃ፤ ጫማ የገዛሽው።
221. አህያ መጣች፤ ተጭና ስጋ፤
ቀን ወጣ ብለህ፤ እንዳትዘነጋ።
222. ቆጥበሽ ጉረሺ፤ ቆጥበሽ ልበሺ፤
የአጉርጥን ልጆች፤ ትመልሻለሽ።

ክፍል ሁለት

የትምህርት ስነቃሎች...

111-136

እና

መብትና ግዴታውን የሚያውቅ፡ በመልካም ምግባር
የታነሰ ሰው በኢትዮጵያ ውስጥ ለማፍራት ቤተሰብ፡ ግለሰብ፡
ማኅበረሰብ፡ ትምህርት ቤቶችና መገናኛ
ብዙኃን የሚኖራቸው ሚና
137 204

መቻቻል 1400፡ የኢትዮጵያ ክርስትና እና እስልምና
አርአያነት ለዛሬው ግለሰብ
205 221

በአማርኛ የሚነገሩ የትምህርት ስነቃሎች ዓበይት ይዘቶች¹

1.0. መግቢያ

የዚህ ጥናት ዓላማ፡ በአማርኛ የተነገሩና አሁንም የሚነገሩ የትምህርት ቀመስ ስነቃሎችን ዐበይት ይዘቶች ማቅረብ ነው። ስለትምህርት፡ ስለ ተማሪ፡ ስለ መምህር ወዘተ. ማግባረስብ ያለውን አስተያየት በተለመዱት የምርምር ስልቶች፡ በተለይም በኢንተርቪውና በመጠይቅ (questionnaire)፡ ያጠኑ ሥራዎች ቢኖሩ ከኔው ጥናት ጋር ለማነፃፀር በማሰብ የምንጭ አሰላ አድርጌ ነበር። ነገር ግን፡ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ በሚገኘው በትምህርት ጥናት (ምርምር) ማእከል ቤተመፅህፍ ውስጥ በትምህርት-ጠቀስ ጉዳዮች ላይ ለመጀመሪያና ለሁለተኛ ዲግሪ ማሟያ የተደረጉ ልዩልዩ የአስተያየት (attitude) ጥናቶች ቢኖሩም፡ የማግባረስብን አስተያየት ያጠኑ አልተገኙም። በ የኢትዮጵያ የትምህርት መጽሔት ውስጥም በዚህ ርእሰነገር ላይ እስካሁን የታተመ መጣጥፍ የለም። ይህንን ካልኩ በኋላ ወደኔው ጥናት ላምራ።

በመጀመሪያ ይህንን ወረቀት እንዴት እንዳዘጋጀሁ ልናገር። ባለፉት 20 ግድም ዓመታት እኔ እራሴ ከመስክና ከልዩ ልዩ ዕለታዊ አጋጣሚዎች የሰበሰብኳቸውን፡ ባቀረብኩለት መምሪያ ሃሳቦች መሠረት መምህር ፍቃዱ ከደብረሲና ሁለተኛ ደረጃ ት/ቤት ተማሪዎቹ የሰበሰበልኝን፡ እኔ ራሴ ከተማሪዎቹ በየጊዜው ያገኘኋቸውን እና፡ እስካሁን በእኔ እጅ የሚገኙ ስነቃሎችን፡ በዘርፍ በዘርፉ ከለሰፍኳቸው (classify አደረግኳቸው)። በክልሰፋው እንደታየው ለዚህ ጥናት መሠረት የሆኑት ስነቃሎች 108 ግጥሞች (መንቶዎች)፡ 39 ቀልዶች፡ 122 የአነጋገር ፈሊጦች፡ 82 ስሞች ናቸው። እነዚህም፡ በዐበይት ይዘቶች ርእሶች

¹ ይህ ፅሁፍ፡ "Non-Formal Education in Ethiopia: an Overview of the Current Situation" በሚል ርእስ ከ March 12-13/1999 በተካሄደው ጉባኤ ላይ ከቀረበ በኋላ ጉባኤው ላይ ከቀረቡት ሌሎች ፅሁፎች ጋር በመድበል (Proceedings) ውስጥ ታትሟል። ቋንቋው ሲታደት (edit ሲደረግ) እንዳንድ ለውጦች ተደርገዋል።

ስናሰላቸው ደግሞ 99 በጥቅሉ በትምህርት ላይ፤ 111 በማስተማር ሙያና በሙያተኛው ላይ፤ 25 በፈተና ላይ፤ 9 በመማርና በማስተማር ሂደት ላይ፤ 53 በተማሪ ላይ፤ እና 54 በትምህርት ዐይነቶች ላይ የተነገሩ ናቸው። በእያንዳንዳቸው ስር ንዑሳን ክፍሎች አሉ። ለዚህ ፅሁፍ ስል የመረመርኳቸው ስነቃሎች ብዛት 351 ነው። እነዚህን ሁሉ በዚህ ወረቀት ውስጥ በዝርዝር እየጠቀሱ መተንተን ያዳግታል። ስለዚህ ዐቢይና ተደጋጋሚ ሆነው ያገኛቸውን የትምህርትና የማስተማርን ሙያ ሲያንኳስሱ የሚገኙትን ስነቃሎች፤ ከየዘርፉ ጥቂት ምሳሌዎችን ብቻ በመጥቀስ፤ ለመተንተን እሞክራለሁ። ለማንፃፀሪያ እንዲረዱ፤ ለትምህርትና ለባለሙያው አዎንታዊ አመለካከት ካላቸው፤ ቆየት ካሉት ስነቃሎችም አልፎ አልፎ መጥቀሴ አይቀርም።

2. ምርምርን ያነቃቃ ዐቢይ ፕሮብሌም

በማንበረሰቡ ውስጥ፤ በልዩ ልዩ አጋጣሚ፤ ስለትምህርት የሚነገሩ ልዩ ልዩ አስተያየቶች አሉ። በከፍተኛ ደረጃ የተማረው ዜጋና መሀይሙ ዜጋ የየራሳቸውን አስተያየት ይሰነዝራሉ። በሀገራችን የሚበዙት ደግሞ ፊደል ያልቆጠሩቱ ናቸው። የሁለቱም ወገኖች ሃሳብ፤ ስሜትና ምኞት ከጊዜ ወደ ጊዜ ከማንበረሰቡ የፖለቲካ፤ የኢኮኖሚና የሶሻል ሂደቶች ጋር መለዋወጡ አይቀርም። የነቁ የትምህርት ተመራማሪዎች ስለሀገራቸው የትምህርት ሁኔታ ከፍተኛ እቅድ ወይም ፖሊሲ ከማውጣታቸው በፊት በልዩ ትጋት ከሚያጠናቁ ዐበይት ጉዳዮች መሀል የሕዝብ አስተያየትና ስሜቶች ይገኛቸዋል። አንድ ሕዝብ ስለሀገሩ የትምህርት ሁኔታና ፕሮብሌም ያለውን አስተያየትና የሚመኘውን የመሻሻል ለውጥ በመጠይቅ እና በኢንተርኔት ማጥናት በብዙ ሀገሮች የተለመደ ነው። ከፍ ብዬ እንደገለፅኩት ንቁ ተመራማሪዎች እንዲህ ዓይነቱን ምርምር ከተለያየ ማዕዘን ደጋግመው ያከያላሉ። በኢትዮጵያ ውስጥ ይህንን ዓይነት ምርምር የተለመደ አይመስልም። ይበልጥ ቅር የሚያሰኘው ደግሞ በሕዝቡ ዕለታዊ ኑሮና ውይይት ውስጥ ሁሉ የሚከሰቱትን ትምህርት-ቀመስ ስነቃሎች በትጋት ሲያጠኑ አለመገኘታቸው ነው።

ፈቃደ

በግጥም፤ በቀልድ፤ በቅፅል ስምና በአነጋገር ዘይቤ እና እነዚህን በመሳሰሉ ቅርፆች የሚሰነዘሩ ሃሳቦች ብዙ ጊዜ ከሰንሰራ (censorship) ነፃ ናቸው። በ "ይባላል" ወይም በ "ተባለ" ከሰው ሰው፤ ከዘመን ዘመን፤ ስለሚተላለፉ ለመጠይቅና ለኢንተርኔት ከሚሰጡት መልሶች የላቀ አንፃራዊ ግልፅነት እና ነፃነት ያላቸው ይመስላል። ይህ ትክክል ከሆነ፤ በዚህ መልክ የሚሰነዘሩ ሃሳቦች ትክክለኛ እና እውነተኛ ወደሚባለው አስተያየት የቀረቡ ለመሆን በሁለቱ መንገዶች ከሚሰበሰቡት አስተያየቶች የተሻለ እድል አላቸው ማለት የሚቻል ይመስላል። እነዚህን ስነቃሎች ለረዥም ዓመታት ሳስባሰብ የቆየሁት፤ የማንበረሰብ አባላት ስለራሳቸውና በመሀከላቸው ስለሚከያሄዱት ልዩ ልዩ ክንዋኔዎች በየጊዜው አስተያየታቸውን እንደሚሰነዝሩ፤ በተለይ ከ1960ዎቹ ጀምሮ፤ ትንሽ ነቃ ብዬ ማስተዋል በመጀመሪያ ነው። ትምህርት ከማንበረሰባዊ ክንዋኔዎች አንዱና ምናልባትም ለማንበራዊና ለግላዊ ቁሳዊና መንፈሳዊ ልማት ከፍተኛ አስተዋፅኦ ሊኖረው የሚችል ዓቢይ ክንዋኔ ስለሆነ፤ በትምህርት-ቀመስ ስነቃሎች አማካይነት የትምህርትን ሁኔታ መከታተልና መመርመር የሚያስገነዝበንን ቁምነገር ሁሉ ቆም ብሎ ማድመጥና ማጤን ይጠቅማል።

ስለትምህርት በጥቅሉ፤ ስለ መምህር፤ ስለ ተማሪ፤ እና ስለ ፈተና የተነገሩት ስነቃሎች አፊሴል ካልሆኑ፤ ግን ደግሞ ከፍተኛ ዋጋ ካላቸው ምንጮች የሚፈልቁ፤ አጠቃላዩን የትምህርት ሂደት በታዛቢና በተጠቃሚው አስተያየት የሚገመግሙ ናቸው ማለት ይቻላል። ከዚህ አቅጣጫ የሚሰነዘሩት ምክሮች፤ ግሳዬዎች፤ አድናቆቶች እና ሌሎች አስተያየቶች የማስተማርና የመማር ሂደቱን ለማሻሻል ጥረት ሲደረግ አብረው ሊታዩ የሚገባቸው ከብደት የሚያነሱ፤ በተለይ በእኛና እኛን በመሰሉ ሀገሮች ደግሞ፤ "ሕዝባዊ" ሊባሉ የሚችሉ ግምገማዎች ወይም ምዘናዎች ናቸው። በዚህ ፅሁፍ አቅራቢ አስተያየት፤ የሚደመጡና የሚተነተኑ እንጂ ቸል የሚባሉ ምዘናዎች አይደሉም። በእንደኛ ዓይነቱ ሀገርና ሁኔታ ከሌሎች የምዘና ዘዴዎች ከሚገኘው የማንበራዊ አስተያየት መረጃ ያላነሰ (ምናልባትም የተሻለ) መረጃ የሚገኘው በባህሉ ውስጥ ሠርዖ ከሚገኘው ዘለለታዊ (ዕለት በዕለታዊ) ሕይወት ሳይሆን ይቀራል?

የሰበሰቡትን ትምህርት-ቀመስ ስነቃሎች የምትነትነው ይህንን መሠረታዊ ቢጋር (framework) በአእምሮዬ ይገዛ ነው። ይህንንም በማድረግ፡ አንዳንድ የማይታወቁ ነገሮች ቢኖሩ አመለካከት፡ በትምህርት ባለሙያዎች፡ ተመራማሪዎችና በባለሥልጣኖች ጎሊና ውስጥ ካሉት መስኮቶች አንዳንዶቹን ለመክፈት እሞክር እንደሆነ እንጂ በዚህ ወቅትና ደረጃ የማይወሰዱ መደምደሚያ ለመስጠት አልቃጣም። በዚህ መንደርደርያ ወደ ጥናቱ በቀጥታ እገባለሁ።

3. ስለትምህርት በጥቅሉ የተነገሩ ስነቃሎች

ስቃ 01፤ ያለመሠረት ቤት፡ ያለትምህርት ዕውቀት (የለም)።

ስቃ 02፤ ካልተማሩ አያውቁ፡ ካልመጸወቱ አይፀድቁ።

ስቃ 03፤ ሳይማሩ መተርጎም፡ ሳይበጡ ማገም (የለም፤ አይቻልም)

ስቃ 04፤ ሰባ ዓመት ከመደንቆር፡ ሰባት ዓመት መማር።

ስቃ 05፤ ከመጠምጠም መማር ይቅደም።

ስቃ 06፤ ከማይም ጎረምሳ፡ የተማረ አሮጌ ይሻላል።

ስቃ 07፤ ያልተማረ አይምርም፡ ያልተወቀረ አያደቅም።

ከዚህ በላይ ከ1-7 የተጠቀሱት ስነቃሎች (ስቃ) ስለትምህርት በአዎንታዊነት ከተነገሩት መሀል የተወሰዱ ናቸው። ቆየት ያሉ መሆናቸውን ከቅርባቸው፡ ከሳህያቸው (ከወዛቸው) መገመት ይቻላል። በተጨማሪም ቆየት ባሉት መዝገበ ቃላትና በልዩ ልዩ የምሳሌያዊ አነጋገሮች ስብስቦች ውስጥ ተፅፈው ይገኛሉ። እነዚህና እነርሱን የመሳሰሉት የዘመናቸው የትምህርት "ፖሊሲ" ተደርገው ሊታዩ ይችላሉ። እያንዳንዳቸውን ለማብራራት መሞከር ጊዜና ቦታ ስለሚፈጅ በጥቅሉ መናገርን ልምረጥና የሚከተለውን ልበል።

እነዚህ አነጋገሮች ትምህርት የሰው ልጆችን አስተሳሰብ እንደሚያሰላ፡ አተያያቸውን ሚዛናዊ እንደሚያደርግ እና ትምህርት የሕይወትና የዕውቀት መሠረት እንደሆነ ይናገራሉ። በተለይ የመጨረሻው አነጋገር፡ ትምህርት ሰዎች ሚዛናዊ አተያይ እንዲኖራቸው ያደርጋል፡ ከሰብዕናቸው ውስጥ ጭካኔን (አውሬያዊ ጭካኔን) ቀስበቀስ እየመነጨቀ ያወጣል፡ ይቀንሳል፤ ርኅራኄን፡ ትህትናን፡ መከባበርን ለሰብዕናቸው ያጎናፅፋል፤ የሚሠሩትን ሥራና የአሠራራቸውን ሥርዓት ያዳብራል የሚል ብጤ ነው። ባጠቃላይ፡ የአስተሳሰብ፡ የአሠራር፡ የአኗኗርና የባህርይ ለውጥ እንዲኖራቸው ከሚያደርጉት ነገሮች አንዱ ትምህርት መሆኑን የተጠቀሱት ምሳሌዎች ያመለክታሉ። በ7ኛው ምሳሌ እንደተጠቀሰው፡ ወፍጮ በደንብ ከተወቀረ ተግባሩን በወጉ ማከናወን ይችላል። ያደቅቃል፡ ያልማል እንጂ ገርደፍ ገርደፍ አድርጎ ወይም ሽርከት ሽርከት አድርጎ አይተውም። ትምህርት በወጉ ከተሰጠም፡ የሚገኘው ዕውቀት በሥራ፡ በአስተሳሰብና በባህርይ ላይ የሚያስከትለው አዎንታዊ ለውጥ ከፍተኛ መሆኑን ጥቅሱ ይጠቁማል። እነዚህና እዚህ ያልጠቀስኳቸው ተመሳሳይ ስነቃሎች ስለትምህርት መሠረታዊ ጠቀሜታ የተሰነዘሩ አዎንታዊ "ፖሊሲዎች" ናቸው ማለት ይቻላል። ከእነዚህ በኋላ የመጡት ደግሞ ከእነዚህ ተቃራኒ የሆነ ሃሳብና ስሜት ሲያስተጋቡ ይገኛሉ።

ስቃ 08፤ አህያ መጣች ተጭና ጠጣ እግዚአብሉ ትምህርት መጣ

ስቃ 09፤ ትምህርት ከሚሉት ነቀርሳ ኤድስ ከሚሉት በሽታ (ያውጣን)

ስቃ 10፤ ትምህርትን ለፈጠረ ጥይት በርጫን ላገኘ ገነት

ስቃ 11፤ ትምህርትም እንደ ኮት ፋሽኑ አለፈበት

ስቃ 12፤ ትምህርት የፋራ ነው ደብተር የኩሊ ነው

ስቃ 13፤ ትምህርት የፋራ ነው ንግድ ያራዳ ነው

በነዚህ ስድስት ስነቃሎች ደግሞ ትምህርት አሉታዊ በሆነ መንገድ ተስሏል። እነዚህ ወደ እኛ ዘመን የሚቀርቡ መሆናቸው አያከራክርም። "አድስ"፣ "በርጫ"፣ "ፋሽን"፣ "ፋራ"፣ "አራዳ" በጣም የቆዩ ቃላት አለመሆናቸው ይታወቃል። ብዙዎቹ በንግግር ውስጥ አለፍርሃት እንደልብ መግባትና መለመድ የጀመሩት ባለፉት 25 ዓመታት ሳይሆን አይቀርም። በነዚህ ዓመታት ለሙያው የተሰጠው አክብሮትም እያሸቆለቆለ የሄደ ይመስላል። ቁጥር 08 እና 09 ትምህርትን ከመቅሰፍትና ከነቀርሳ ከመቁጠር አልፈው መድኃኒት ካልተገኘለት ከአድስ ጋር ያነጻጽራታል። ቁጥር 10 ደግሞ ለትምህርት አባቶች ጥይትን፣ ለበርጫ አባቶች ደግሞ ገነትን ይመኛል። አንድ ተማሪዬ፣ ዓደኛዋን በምንጭነት ጠቅሳ እንዳለችው፣ "ባሁኑ ጊዜ ኮት መልበስ በብዙ ወጣቶች ዘንድ የጓዳቀርነት ወይም ከጊዜው ጋር አብሮ አለመራመድን የሚገልፅ ምልክት ሆኗል። እንዲሁም ትምህርት ፋሽኑ ያለፈበት ስራ ነው ይሉታል"። ቁጥር 11ም ይህንኑ ነው የሚናገር። በቁጥር 12 የመጀመሪያ ስንኝ መውረት ደግሞ መማር የሞኝ (የቂል) ሥራ ተደርጎ ተስሏል። በሁለተኛው ስንኝ ደግሞ ደብተር ይዞ ወደክፍልም ይሁን ወደትምህርት ቦታ መሄድ እንደዚሁ የሞኝ ነገር ሆኖ ስለተቆጠረ ከሸክም ተመድቧል። (ጥቂት የማይባሉ የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች ወይ ባዶ እጃቸውን፣ ወይ ደግሞ ቁራጭ ወረቀት ከጀርባቸው ሻጥ አድርገው እክፍል ሲገቡ የምናየው ለዚህ ይሆን?)።

ዕውቀት ማግኘት ከፍተኛ ልፋት አለበት። ትምህርት ደግሞ አድክሞ አድክሞ በቂ ወረት አሳስገኝ ማለት እየለመደበት ይመስላል። ለመማር የሚጥረው ከ"ከፋራ" (ከሞኝ) ተቆጥሮ የተሳለው የብዙ ዓመት ውጣ ውረዳ ከትርፍ ሳይሆን ከኪሳራ ስለተቆጠረ ነው። ለዚህ ነው ወደ ንግድ ሥራ የሚሰማራው ሰው "አራዳ" (ብልጥ) ሆኖ የተሳለው። የርሱ "ሥራ" ትርፍ ሲያስገኝ በተጨማሪም ታይቷል። እየታየም ነውና። በዚህ ላይ በትርቡ እየገነኘ የመጣው የንግድ ዓይነት ልዩ "ቅልጥፍና" (ልዩ ውንብድና የሚሆንበት ጊዜም በማጎበረሰቡ ውስጥ በብዛት ይወራል) ያስፈልገዋል ስለሚባል ወደ ንግድ የሚገባው "አራዳ" ቢባል አያስገርምም። በዚህ ዓይነት ስሙ እና ክብሩ (social image) የተዋረደው ትምህርት በሚከተሉት የተምሮ-መና ሰቆቃዎች ሲሳል እናገኛለን።

- ስቃ 14፣ ተማሩ ተማሩ ለምን ትላላችሁ፣ የተማሩት ሁሉ የት ሲወድቁ አያችሁ።
- ስቃ 15፣ ከዘመኑ ትምህርት ሥራ አጥ ከሚያፈራው፣ ይሻላል ሊስትሮ ጫማ የሚያጠራው።
- ስቃ 16፣ ሸረ ትምህርት ትምህርት ትምህርት ምንድነው? እኔ የምመኘው ጅዳ መሄድን ነው።
- ስቃ 17፣ እስከ አሁን ብንገድ፣ ከመሆን ተማሪ፣ እሆን ነበር ተጃር፣ የሺህ ብር ቆጣሪ።
- ስቃ 18፣ አስራ ሁለት ጨርሶ፣ ቁጭ ከማለት ነግዶ አትርፎ ኑሮ መመስረት።

ትምህርት በዚህ ክፍል መጀመሪያ ላይ እንደጠቀስነው መሆኑ ቀርቶ የሥራ አጥ ማፍሪያ ሆኖ ተስሏል። እንደዋና የትምህርት አማራጭ የተወሰደው ደግሞ ንግድ ነው። በስነቃሎቹ ውስጥ ለመነገድ መማር አያስፈልግም የሚል ሃሳብ ያለ ይመስላል። በማጎበረሰቡ ውስጥ ደግሞ፣ ከፍተኛ ትምህርት ለንግድ ያስፈልጋል የሚል ሃሳብ የዳበረ አይደለም። ስለዚህም "ጨርሶ ትምህርት ቤት አትሂዱ" የሚለው ይመስላል። በተለይ በዘመነ ደርግ የ"አየር ባየር" ንግድ መጀመር፣ መስፋፋትና የሰዎቹም በፍጥነት መክበር ለትምህርት የሚውለውን ጊዜ እንደባከነ ቆጥሮ ማዘንንም ያስፋፋ ይመስላል። በትምህርት ረገፍም ጊዜ (12 ዓመት) ከማሳለፍ ነግዶ ቶሎ ቤተሰብ መመሥረት ያስፈልጋል የሚል ሃሳብም በስነቃሎቹ ውስጥ አለ። ቶሎ መኖር መጀመር ማለትም፣ ምናልባት ትዳር መያዝ፣ ልጆች መውለድ፣ ቤት መሥራት፣ መኪና መግዛት ማለት ሊሆን ይችላል። የጊዜው ዋና ሚካኒካዊ ትኩረት ይህ ይመስላል። ለዚህም ይሆናል ለትምህርት መረጃነት የሚሰጡ ዲግሪዎችንና ዲፕሎማዎችን የሚያንኳስሱ ስነቃሎች በብዛት የተነገሩት።

- ስቃ 19፣ ከአስር ዲግሪ አንድ ግሮስሪ

- ስቃ 20፤ ከሁለት ዲግሪ
አንድ ጋሪ
- ስቃ 21፤ ከአስር ኤም ኤ
አንድ ኤም ዋን
- ስቃ 22፤ ከቀሽም ዲፕሎማ "እግዚር
ይስጥልኝ" ይሻላል።

ተምሮ በሆነ ሙያ ከመመረቅ ንግድና ውትድርና እንደሚያዋግ ነው አራቱ ስነቃሎች የሚጠቁሙት። የሚመረጡት የንግድ ዓይነቶች ደግሞ ለከፍተኛ የሀገር ልማት አስተዋፅኦ ያደርጋሉ የሚባሉት ሳይሆኑ፤ ካንዱ እጅ ወደ ሌላው ሽቀጥ የሚያሸጋገሩና መንደር ለመንደር የሚደረጉ የትናንሽ ዕቃዎች ልውውጦች ናቸው። የሚመረጡበትም ዋና ምክንያት ለሽቃጩ ግለሰብ የሚያስገኙት ዕለታዊ የገንዘብ ጥቅም ነው እንጂ ለሀገር ቁሳዊና መንፈሳዊ ልማት የሚያደርጉት አስተዋፅኦ ታስቦ አይደለም። በሌላ አነጋገር፤ አማራጩ ስራ ራሱ ባጭር ጊዜ በሚከናወን "ሽቀላ"፤ በቶሎ ለዕለታዊ ኑሮ የሚደርስ ጥቅምን ለሽቃጩ የሚያመጣ እንጂ ለማግኘት ሀሳቡ ዘላቂ ሕይወትና ልማት በሚያመጣ ርዕይ (vision) ላይ ያነጣጠረ አይደለም ማለት ነው። ይህ አስተሳሰብ ደግሞ፤ በማግኘት ሀሳቡ ሕይወት ውስጥ በየዕለቱ ከሚታየው እውነታ የመነጨ ነው።

አንድ ሌላ ተጨማሪ ነጥብ አንስቼ በዚህ ክፍል የማነሳውን ሳብቃ። ዱሮ ትምህርት የሕይወት አለኝታ እንደነበር የሚያሳዩ ጥቂት ስነቃሎችን ጠቅሼ አብራርቼ ነበር። አሁን ደግሞ፤ ዓለማየሁ እሸቱ በዘፈነው አንድ ዘፈን ውስጥ ይህንኑ ሁኔታ በሚገልፁ ስንኞች የተባለውን አቀርባለሁ።

ተማር ልጄ! ተማር ልጄ!
ዘመድ ወዳጅ የለኝ ሀብት የለኝም በጄ።

ይህ የተዘፈነው በቅድመ '66 ነው። በ1967 ከአፄ ኃይለ ሰላሴ መንግሥት ከፍተኛ ባለስልጣናት መሀከል 60ዎቹ በደርግ ሲገደሉ ግጥሙ ለአንድ ቃልግጥም መፈጠር ቅርፃዊና ይዘታዊ መሠረት ሆነና እንዲህ ተባለ፡

- ስቃ 23፤ ጠጣ ልጄ! ጠጣ ልጄ!
ገንዘብ ማጠራቀም ለማንም
አልበጀ፤
አሁን በዚህ ሰሞን 60 ሰው
አስፈጄ።

ጥቂት ቆይቶ ደግሞ፤

- ስቃ 24፤ ኮርጅ ልጄ! ኮርጅ ልጄ!
ዘመድ ወዳጅ ገንዘብ
ምንም የለኝ በጄ! የሚል

ተፈጠረ።

አባት፤ በሀገሪቱ የትምህርት ሁኔታ ተስፋ የቆረጠ ይመስላል። ለብዙ ጊዜ እንደምናውቀው የአባቶች ተግባር የራሳቸውም ሆኑ የጎረቤት ልጆች ተግተው እንዲያጠኑ መምከርና ማበረታታት ነበር። በግጥሙ ውስጥ የተጠቀሰው አባት ግን ልጁ በፈተና ወቅት እንዲያጭበረብርና እንዲሰርቅ ነው የሚመክረው። ይህ በትምህርት አሰጣጡ፤ በአፈታተኑ፤ በአስተዳደሩና በጠቅላላ አመራሩ እምነት ከማጣት የመጣ፤ ተስፋ የቆረጠ፤ ግድየለሽ ድምፅ ነው። ማርክ የሚሸመትበት፤ እየተኮራረጁ ፈተና የሚታለፍበት ሁኔታ እየገነነና እየጎላ ሲሄድ ታይቶት ይሆናል፤ ልጁን በሌላው የወንጀል መንገድ፤ ማለትም በጉቦ፤ ከክፍል እክፍል ማሳለፍ የተሳነው አባት ይህንን ዓይነቱን ምክር ለልጁ ሲለግስ የሚሰማው።

በቅርቡ ደግሞ፤ በዚህ ዓለማየሁ በዘፈነው ግጥም ላይ የተመሰረተ ሌላ ግጥም ተፈጥሯል።

- ስቃ 25፤ ዝፈን ልጄ! እሩጥ ልጄ!
መማር መመራመር ለማንም
አልበጀ።

የሀገሪቱ ዘፋኞች ካሴት በማሳተም እየቀናቸው ጥሩ ገንዘብ እንደሚያገኙ በሰፊው የሚነገረውን እና ሯጮቻችን፤ በተለይም ኃይሌ ገብረሰላሴ፤ ባለፉት ዓመታት በሚያገኙት ሽልማት

መልካም ገንዘብ ማግኘታቸው ነው። ለግጥሙ መነሻ የሆነው። ምናልባትም በኑሮአቸው ካለፈላቸው ዘፋኞች እና ሯጮች በዛ የሚሉት በትምህርት ብዙ ያልገፉም ይሆኑ ይሆናል። ለዚህ ምርጫውን ትምህርትን ከሚያደርግ ይልቅ ሩጫና ዘፈንን በያደርግ እንደሚሻለው የሚጠቁመው።

4. ስለመምህር የተነገሩ ስነቃሎች

በስብስቡ ውስጥ ስለማስተማር ሙያና ስለመምህር የተነገሩ ስነቃሎች በቁጥር ከፍተኛዎቹ እንደሆኑ በዚህ ፅሁፍ መጀመሪያ ላይ ከተጠቀሱት አኃዞች መገንዘብ ይቻላል። ስለተጣለው፣ ስለተናቀው እና ከብሩ ስለወረደው መምህር የተነገሩት ብዙ ናቸው። ትዳር ሲሻ፣ ወዳጅ ሲሻ፣ ወሲብ ሲሻ፣ ልጅ መውለድ ሲሻ ያጥላሉታል፣ ያንኪያኬሱታል። ዱሮ ከእርሱ ጋር የሚወዳደር ማንበረሰባዊ ክብርና ቦታ ያልነበራቸው ሳይቀሩ ሲያጣጥሉት ይገኛሉ። በደሞዜ ዝቅተኛነትና ይህም በሚያስከትለው ኑሮን የማሸነፍ ትግሉ ይላገጥበታል።

ዱሮ በሊጋስነቱ የሚታወቀው፣ በአዋቂነቱና በአስተማማኝ ገቢው ይከበርና ለትዳር ይመረጥ የነበረው መምህር አሁን ከማዕረጉ ወርዶ ነው የተሳለው።

ስቃ 26፡ በየኔታ ጉሮሮ ጠጅ ይንቆርቆር፤ በኔ ጉሮሮ አጥንት ይቀርቀር።

ስቃ 27፡ አንድ ፊደል የነገረህን እንደ አባትህ፤ ሁለት የነገረህን እንደፈጣሪህ አክብረው።

ስቃ 28፡ ሸጋው ትርጓሱሌ መቶ ብር ያለው፤ አምሳውን ሰጥቶኛል አምሳው ገና ነው፤ ይጨምርልኛል መቼም ደግ ነው።

እነዚህን በመሳሰሉ መንቀጦች መምህሩ እየተወደሰ፣ ከልብ የተከበረም የእውቀት ምንጭ ሆኖ ብዙ ዘመን ቆይቷል። ሃይማኖት አጥባቂ በሆነው ማንበረሰብ ጭምር ከፈጣሪ ጋር ሁሉ በድፍረት ሲነፃፀር ይታያል። ገቢውም ቢሆን የሚናቅ አልነበረም።

ፈቃድ

የገንዘብ አወጣጡ ከትሪፖሊ (የሊቢያ ዋና ከተማ) ከተመለሱ ወታደሮች የተዘናና የገንዘብ አወጣጥ ጋር በወቅቱ ስለተመሳሰለ፣ እንደነበሩ ትርጓሱሌ እየተባለ ይጠራ ነበር። በተለይ ከዘመነ ደርግ በፊት፣ በክረምት ወራት ትምህርት ቤቶች ሲዘጉ የገጠር መምህራን አዲስ አበባን ይወርጉት ነበር ማለት ይቻላል። እነርሱ ሲመጡ፣ ከተማው ሌላ ሕይወት ነበር የሚያገኘው። ለሴተኛ አዳሪዎች በሚከፍሉት ገንዘብ፣ ለነርሱ፣ ለጓደኞቻቸውና ለሌሎች ሰዎች በሊጋስነት በሚያደርጉት ግብዣ የተነሳ "ግንዳልብስ"፣ "የገጠር ቴምር" ወዘተ. የሚሉ ስሞች ወጥተውላቸው እንደነበር የታወቀ ነው። እውነትም፣ እነርሱ ሲመጡ፣ ባለሰቁ፣ ባለቤቱናቤቱ፣ ባለአልቤርነው፣ ሊስትሮው፣ "የኔ ብጤው" (ለማንኛ) ወዘተ. ሁሉ ነበር የሚያልፍለት ማለት ይቻላል። በብዛት በከተማ ውስጥ መሰራጨታቸውን ለመግለፅም "ክረምት አግቢ" የሚል ስምም ወጥተውላቸው ነበር። በተጨማሪም፡-

ስቃ 29፡ አስተማሪና ላንድሮሽር አስተማሪና ወንጂ ስኳር አስተማሪና ጊዮርጊስ ቢራ የማይገቡበት የለም።

በሚሉ አነጋገሮቹ ይደነቁ ይመሰገኑ ነበር። ለትዳር የሚፈለጉ ስለነበሩም፡-

ስቃ 30፡ የኛ ሙሽራ ኩሪ! ኩሪ! ወሰደሽ አስተማሪ!! እየተባለ ይገጠምላቸው ነበር።

እያደር ግን፣ በተለይ ባለፉት 30 ግድም ዓመታት፣ ከማንበረሰቡ የሚፈልቁ ምሳሌያዊ ንግግሮች፣ ቃልግጥሞች፣ ቀልዶችና ስሞች ለማስተማር ሙያም ሆነ ለባለሙያው ይሰጥ የነበረው አክብሮትና አድናቆት እያሽቆለቆለ እንደሄደ ያመለክታሉ። የ1966 አብዮታዊ እንቅስቃሴ ግብታዊ ስለነበረ ብዙ ጥያቄዎች ከየአቅጣጫው በግብታዊነት ይሰነዘሩ ነበር። የእንቅስቃሴው መሪዎች ራሳቸውም በነዚህ ጥያቄዎችና አስተያየቶች በግብታዊነት የሚመሩ ነበሩ። ስለዚህ በየመስኩ፣ ልዩልዩ ዓላማ ያላቸው ሰዎች ፖለቲካውን፣ ኢኮኖሚውን፣

ትምህርትን በተመለከተ የተለያዩ ሃሳቦችንና ምክሮችን በግብታዊነት እየለገሱ ተገቢውን የባለሙያዎች ይሁንታ ያሳገኙ ውሳኔዎች ተወስኑ። ፖሊሲዎች ተረቀቁ። አዋጆች ታወጁ። በዚህ መካከልና በዚህም ምክንያት በማንበረሰቡ ውስጥ ብዙ የእሴት (Pvalue) መናጋት ተከተለ። ትምህርትም በብዙ መንገድ በግብታዊ ውሳኔዎች መናጋት አልቀረለትም። በጥድፊያና በለብለብ የሰለጠኑ ሰዎችን በመምህርነት ሥራ መመደብ፣ የትምህርት መሣሪያዎች እጥረት፣ የማስተማሪያ መፃህፍት አዘገጃጀት ድክመትና በየጊዜው መለዋወጥ፣ የትምህርት ክፍሎች መጣበብ፣ የመምህራን ደሞዝ ማነስ፣ ትምህርት ቤቶች የተለያዩ የፖለቲካ ቡድኖች በግልፅ የሚሻኩቱባቸው መድረኮች መሆናቸውና፣ በኋላ ደግሞ ካድሬው ዳይሬክተር፣ ካድሬው መምህር፣ ካድሬው ሱፐርቫይዘር፣ ካድሬው ዘበኛና ካድሬው ተማሪ ካልከደሩት የትምህርት ቤተሰቦች ጋር ውስጥ ውስጡን የሚሻኩቱባቸው መድረኮች በመሆናቸው፣ እነዚህና ሌሎች ፕሮብሌሞች ተባብረው የትምህርትንና የመምህራንን ጥራት የረሸፉባቸው ይመስላል።

ትምህርት ምን ያህል እንደተንኳሰሰ ከዚህ በላይ አመልክቻለሁ። ከዚህ ቀጥሎ የመምህሩን እጣ ፈንታ ለመቃኘት እሞክራለሁ። ከ 111 ስነቃሎች ውስጥ እዚህ ሳቀርብ የምችለው እጅግ ጥቂቶቹን መሆኑን እንደገና አስገነዝባለሁ።

ስቃ 31፡ መቶ ሁለት መቶ ሲያወጣ ፈረሰ። በመቶ ተሸጠ የሰው አጋሰሰ።

በዘመነ ደርግ የመጀመሪያ ዓመታት ትምህርትን ለጭቁኖች በስፋት ለማዳረስ በሚል መርሕ የተመረጠው አንዱ መንገድ "የድጎማ መምህራን"ን በብዛት መቅጠር ነበረ። አስራ ሁለተኛ ክፍል ለጨረሱ። ምንም ሌላ ልምድ ለሌላቸው ወጣቶች አስፈላጊውን የሙያ ስልጠና ሳይሰጡ። በ100 ብር ደሞዝ እየቀጠሩ በየገጠር ትምህርት ቤቶች ያሰማሯቸው ነበር። እነዚህ ወጣቶች ግን ሙያው የሚጠይቀውን ግዴታ በትክክል ሊያሟሉ አልቻሉም ነበር። ከዚህ ጊዜ ጀምሮ፣ ልዩልዩ ስነቃሎች ከሙያው ጋር ተያይዘው በብዛት መፍለቅ፣ የመምህርነት ሙያ "ባጣ ቆየኝ"፣ የመምህራኑ ቀጣሪ መሥሪያ ቤትም "ጥንብ አንሳ" መባል

የጀመሩት በዚሁ አካባቢ ይመስላል። በስቃ 31 ውስጥ "የሰው አጋሰሰ" የተባለው የድጎማው መምህር መሆኑ ነው።

ስቃ 32፡ በሬ ቢጠፋ በደማ፡

ሥራ ቢጠፋ ድጎማ የተባለውም ይህንኑ ዝቀተኛ ደረጃውን ለማጉላት ነው። ተቀጣሪው እራሱ ንቆ አናንቆ መሄጃ ቢያጣ የገባበት መሆኑን ነው የሚገልፀው።

"ገርል" እያለ ማስተማር የነበረበትን "ጀርል" እያለ ማስተማሩ የተነገረለትም ይኸው የድጎማ መምህር ነው። ቀልዱ ሁለት ሞክሼዎች (versions) አሉት። ለጊዜው አንዱን ከዚህ በታች እጠቅሳለሁ።

ስቃ 33፡ የድጎማ መምህሩ እንግሊዝኛ እያስተማረ ሳለ ተቆጣጣሪ (ኢንስፔክተር) ሊገመግመው ይገባል።

መምህር፡- "ጀርል!"
ተማሪዎች፡- "ጀርል!" (ባንድነት)
መምህር፡- "ጀርል!"
ተማሪዎች፡- "ጀርል!" (ባንድነት)

የትምህርት ክፍል ጊዜው አልቆ ከክፍል ሲወጡ ኢንስፔክተሩ፡ "ለምን 'ጀርል' እያልክ ታስተምራለህ?" ይለዋል። እውጭ ቆሞ በመስኮት የትምህርቱን አኪያሄድ የሰማ ነባር መምህር "ታዲያ በመቶ ብር ደመወዝ 'ገርል' ብሎ ሊያስተምር ኖሯል?" በማለት የኢንስፔክተሩን ጥያቄ ተሸቀዳድሞ መለሰ ይባላል።

ባንድ በኩል ደሞዙ ሰላነሰ አውቆ መጥፎ ትምህርት ያስተምራል ማለት ሊሆን ሲችል፣ በሌላ በኩል ደግሞ ዱሮስ ምን አውቆ በትክክል ያስተምራል፣ የድጎማው መምህር እውቀቱና ብቃቱ ሳይኖረው ነውኮ የሚያስተምር ማለትም ሊሆን ይችላል። ከሁለቱም ፍቺዎች የምንገነዘበው፣ መሄጃ ያጡ፣ ያልሰለጠኑ ሰዎችን በዝቅተኛ ደሞዝ ቀጥሮ እንዲያስተምሩ ማድረግ፣ የትምህርት ጥራት አስቃቂ በሆነ መንገድ መዝቀጥ እንዲጀምር የመጀመሪያውን እርምጃ መውሰድ መጀመሩን ነው። ከዚህ ወቅት

ጀምሮ፡ ነገሮች እየተወሰሰቡ፡ የትምህርት ጉዳይም እየተመሰቃቀለ የሄደ ይመስላል። የመምህሩን ስምና ክብር የሚያቀልሉ ስነቃሎችም በብዛት መፍለቅ ይጀምራሉ።

- ስቃ 34፤ አስተማሪ፡ ችጋር ጠሪ
- ስቃ 35፤ የአስተማሪ ደምዝ ከልደታ እስከ ባታ
- ስቃ 36፤ የአስተማሪ ንብረት ባትሪና ዣንጥላ ነው
- ስቃ 37፤ በዱቤ ቢሰጥ ኖሮ አስተማሪዎች አውሮፕላን ከመውሰድ አይመለሱም
- ስቃ 38፤ የአስተማሪ ትርፉ፡ ሴትና የሁለት ወር እረፍቱ

ግንዳልባሽና ደጉ መምህር ችጋር ጠሪ ይባል ይጀምራል። የደምዘም እድሜ ሦስት ቀን ብቻ፡ እስከ በአታ ማርያም ድረስ ብቻ የሚዘልቅ፡ ተደርጎ ይቆጠራል። ብድር፡ ዱቤ፡ ሞዴል መሙላት የሰብእናው ዓቢይ ገፅታዎች እየተደረጉ ይወሰዳሉ። እድሉን ካገኘ አውሮፕላንም እንደሚበደር ተጠቅሶ ይላገጥበታል። በስሙም "ስቃ 39፤ እንደ አስተማሪ ደምዝ ደጋመድ ያድርግህ" የሚል እርግጥን ይወጣበታል። የማሰብ ችሎታውንና እውቀቱንም የሚያጣጥሉ "ስቃ 40፤ አበክረው ካዳመጧቸው ከአስተማሪዎችም ቁምነገር አይጠፋም"ን የመሳሰሉ አነጋገሮች አልፎ አልፎ ይሰነዘሩበታል። "የእውቀት አባት" ተብሎ ይከበር የነበረው፤ እንደዛሬው በልግጫ ሳይሆን ከልብ "የተማረ ይግደለኝ!" በሚል አነጋገር እውቀቱ ይደነቅ የነበረው መምህር ነው ይህ እጣ የደረሰው። እያዘቀዘቀ የሚሄደው ስሙና ክብሩ "ስቃ 41፤ መምህር ከመሆን፡ ይሻሻል መለመን"ን እያስቀደመ፤ "ስቃ 42፤ አስተማሪ ወሰዳት አስተማሪ"ን፤ እና "ስቃ 43፤ የእኛ ሙሽራ ትበል እሪ! ማስወረድ"ን የመሳሰሉትን እያስከተለ በማንበራዊ ሕይወቱም የተገፋና የተገለለ ያደርገው ይገባል። በብዙ ቀልዶችም፡ አንዳንዶቹ ያለምንም ማብራሪያና ትችት በሬዲዮ ጭምር እየተነገሩ፡ ሰብእናውንና ሙያውን ደቁሰዋቸዋል። ጥቂቶቹን ለአብነት ጠቅሼ ተነግሮ የሚያልቅ የማይመለሱን የመምህር ቀመስ-ስነቃል ማስተዋወቂያ ላብቃ።

ስቃ 45፤ ጠያቂ፡ መምህራን እንደ ሀኪም ነጭ ጋዋን የሚለብሱት ለምንድነው? መላሽ፡ የሱሪያቸውን ቀዳዳ ለመሸፈን።

ስቃ 46፤ ሁለት ጓደኞች ከአንድ ዩኒቨርሲቲ፡ ከአንድ የትምህርት ክፍል ተመርቀው አንዱ አየር መንገድ፡ ሌላው ትምህርት ሚኒስቴር ይመደባሉ። ከሁለት ዓመታት በኋላ ሲገናኙ፡ አየር መንገድ የተመደበው ትምህርት ሚኒስቴር የተመደበውን፡ "እንዴይ! ምንድነው? እስካሁን ሥራ አላገኘህም እንዴ?" አለው ይባላል።

የአየር መንገዱ ሰራተኛ የመምህሩን የአለባበስና የገጥታ መሳሳቆል አስተውሎ የተናገረው መሆኑ ነው። የቀልዱ ዋና ዓላማም፡ ተመሳሳይ ሙያ እና የምስክር ወረቀት ያላቸው ዜጋዎች በተለያዩ የመንግስት መስሪያ ቤቶች፡ አንዱ ከፍ ሌላው ዝቅ ባለ ደምዝ መቀጠራቸውን፤ የስራ ችሎታና ክፍያ አለመጣጣማቸውን መጠቆምና መተቸት ነው።

ስቃ 47፤ ትምህርት በሬዲዮ በሚተላለፍበት ጊዜ የሬዲዮው መምህር ስለ ልዩ ልዩ የብር ኖቶች ሲያስተምር ይቆይና፡ ለክፍሉ መምህር፡ "እባክዎ መምህር! የመቶ ብር ያውጡና ለተማሪዎቹ ያሳዩዋቸው!" ይላል። ነገሩ ግራ የገባው መምህር፡ በልቡ፡ "የመቶ ብር ኖት? ያውም ወር በገባ በ28?" ይልና፤ ለተማሪዎቹ ደግሞ ቀልጠፍ ብሎ፡ የሬዲዮውን መምህር አነጋገር እያስመሰለ፡ "ተማሪዎች! እቤታችሁ ስትገቡ አባታችሁ የመቶ ብር ኖት እንዲያሳዩዋችሁ ጠይቁ!" ሲል፤ አንዱ ፈጣን ተማሪ፡ "ቲቸር! የኔ አባትም አስተማሪ ነው እኮ!" አለ ይባላል።

ልሽሽ ሲል እንኳ መሸሽ እንዳልቻለ፡ ሙያው የጫነው ፈተና በማንበረሰባዊ ኑሮው ውስጥ ብቻ የተወሰነ ሳይሆን እሚያስተምርበት ክፍል ውስጥም እንደሚከተለው እንገነዘባለን። መምህሩ ግን ኑሮን ለማሳካት የቻለውን ሁሉ ሲያደርግ ይታያል። የሚከተለው ቀልድ ይህንን ይጠቁማል።

ስቃ 28፤ ከመምህራን ማሰልጠኛ ተመርቆ እገጠር መመደብ የተለመደ ነው። ከምሩቅ መምህራን መሀከል ሴቶችም ስላሉ ወንዶች ከእነርሱ ጋር ለመመደብ ሁኔታዎችን ያመቻቻሉ። ዓላማው የሁለቱን ደምዝ አጣምሮ ሻል ያለ ኑሮ መኖር ነው። ታዲያ፤ ቅድመ ሁኔታውን ለማመቻቸት የፈለገ ምሩቅ፤ ቀልቡ ያረፈባትን ምሩቅ መምህርት መያዝ አለመያዝን ለማረጋገጥ፤ "መቼም ጨዋታ ነው፤ ፎር አ ፎርሽ (404ሽ) ማነው?" አላት ይባላል።

መምህሩ፤ 404 በተባለው የፔጀ መኪና አንደኛው ሞዴል ስር ተሸሽጎ የትዳር ስለላ ማድረጉ ነው። ከቀናው የሁለቱ ደምዝ ድምር 404 (202+202) ብር ስለሚሆን የተሻለ ኑሮ ይኖራሉ ማለት ነው። ይህንን ዓይነቱ ጥረትና አደረጃጀት "ዲግሪ በዘዴ"ም ይባላል። ምክንያቱም የሁለቱ ደምዝ ድምር በጊዜው ከነበረው ከባለዲግሪ ደምዝ ጋር ስለሚቀራረብ ነው።

ልዩ ልዩ ሰዎች ሴትኛ አዳሪ ቤት ለማደር በተለያዩ ጊዜያት ሄደው በር ሲያንኳኩ በተሰጣቸው መልስም መምህሩ ክፉኛ ሲጣጣል ይታያል።

ስቃ 49፤ እንግዳ፡- ኳ! ኳ! ኳ!
ሴትኛ አዳሪ፡- አንተ ማነህ?
እንግዳ፡- እኔ ግብርና
ሴትኛ አዳሪ፡- ና ግባማ፤ የኔ ሞንጂና።
እንግዳ፡- ኳ! ኳ! ኳ!
ሴትኛ አዳሪ፡- አንተ ማነህ?
እንግዳ፡- ውሃ ልማት
ሴትኛ አዳሪ፡- ግባ፤ የእኔ

እናት፡

እንግዳ፡- ኳ! ኳ! ኳ!
ሴትኛ አዳሪ፡- አንተ ማነህ?
እንግዳ፡- እኔ ሊስትሮ
ሴትኛ አዳሪ፡- ግባ በጓሮ።
እንግዳ፡- ኳ! ኳ! ኳ!

ሴትኛ አዳሪ፡- አንተ ማነህ?
እንግዳ፡- አስተማሪ
ሴትኛ አዳሪ፡- ዞር በል ከደጄ፤
አንት ችጋር ጠሪ።
ዛሬ ባለብር፤ ነገ ጾም አዳሪ።

በማንበረሰብ አባላት አስተያየት በሥራዋ ጠባይ የተነሳ ዝቅ ተደርጋ የምትገምተው ሴትኛ አዳሪ ታጣቅለዋለች። ይብስ የሚገርመው ዝቅተኛ ገቢ አለው ተብሎ በተለምዶ ለሚገመተው ለሊስትሮ የሰጠችውን ያህል ክብር ስትሰጠው አለመገኘቷ ነው።

ስቃ 50፤ ተማሪው ከክፍል ቀርቶ በማግስቱ

ይመጣል።
መምህር፡- ትናንተ ለምን ቀረህ?
ተማሪ፡- ሱሪዬ ታጥቦ ስላልደረቀ ነው ቲቸር!

በማግስቱ እንደገና ቀርቶ፤ በሚቀጥለው ቀን ይመጣል።
መምህር፡- ትናንት ደግሞ ለምን ቀረህ?
ተማሪ፡- ወደ ትምህርት ቤት ስመጣ የእርስዎ ሱሪ ታጥቦ ተሰቅሎ ስላየሁ ነው ቲቸር።

በመጀመሪያው ቀን የቀረው ተማሪው መለወጫ ሱሪ ስለሌለው ሲሆን፤ በሁለተኛው ቀን ደግሞ የቀረው መምህሩ መለወጫ አይኖረውም ብሎ መሆኑ ነው። በዚህ ዓይነት፤ ተማሪው መምህሩን የሚደፍርበትና በመምህሩ የሚቀልድበት ሁኔታ ካለ "የትምህርቱ ጥራትና ደረጃስ በምን ስነስርዓት ይጠበቃል?" ብሎ መጠየቅ ያስፈልጋል። እርግጥ ከዚህ የባሉ፤ የስነስርዓት መጉደልን የሚስሉ ስነቃሎች አሉ። በነገራችን ላይ የመምህሩን ምግባር መሳሳት የሚያሳዩ መኖራቸውንም መጠቀም ተገቢ ነው።

ስቃ 51፤ አንድ መምህር የመቃብር ቦታ ሊገበኝ ይሄዳል። እየተዘዋወረ በየሀውልቱ ላይ ስለሚቼ የተፃፉትን ፅሁፎች ሲያነብ፤ መጀመሪያ፤ "ፕሮፌሰር እገሌ በተወለዱ በአምስት ዓመታቸው ሞቱ" የሚል ያጋጥመዋል። እልፍ እንዳለ ደግሞ፤ "ዶክተር እገሌ በተወለዱ በአራት ዓመታቸው ሞቱ" የሚል ያነባል።

ግራ ይገባውና፡ ወደጠባቂው ሄደ፡ "አንድ ሰው ፕሮፌሰር ከሆነ እንዴት በአምስት ዓመቱ ሞት ይባላል?" ብሎ ይጠይቀዋል፡፡ ችግሩ የገባው ጠባቂም፡ "የሚፃፈው"ኮ ደህና ኑሮ የኖሩበት ዘመን እንጂ ከተወለዱ ጀምሮ ያለው አይደለም" ብሎ ይመልስለታል፡፡ አሁንም ይባስ ይደናገርና፡ "አሁን እኔ መምህር ነኝ! ነገ ብሞት ምን ተብሎ ሊፃፍ ነው?" ይለዋል፡፡ ጠባቂውም፡ "መምህር እገሌ እንደተወለዱ ሞቱ ተብሎ ይፃፋል" አለው ይባላል፡፡

ከዚህ በላይ ስለመምህሩ በተነገሩት አሉታዊ ስነቃሎች ላይ ያተኮርኩት ነገር ለማጋነን ብዬ፡ "እኛ መምህራን ተበድለናል!" ለማለት ፈልጌ አይደለም፡፡ ያንን መናገር ካስፈለገ በሌላ መድረክ ይነገራል እንጂ በእንዲህ ዓይነቱ ምርምር ጉዳይ ውስጥ ተወሽቆ አይደረብም፡፡ ቀደም ብዬ እንደጠቆምኩት፡ እነዚህን ስነቃሎች አከታትዬ የጠቀስኩት፡ ከስብስቦቹ አብዛኞቹ በመምህራን ላይ ያተኮሩ፡ ከእነዚህ መሀል የሚበዙት ደግሞ የመምህሩን መደቆስና መናቅ የሚያወሱ ስለሆኑ ነው፡፡ ይሁንና፡ የመምህራን ደሞዝ በዘመነ ኢህአዴግ መጨመሩ በተወራ ሰሞን፡ ይህንኑ አስመልክቶ የተነገሩ ጥቂት ስነቃሎች በስብስቡ ውስጥ መኖራቸውን ገልጾ ለአብነት ያህል የሚከተሉትን ማስፈር ተገቢ ነው፡፡

ስቃ 52፡ ቅቤ ተራ

ገዥ፡- እስቲ ከዚህኛው ሰጪኝ!!!... ያሰማል?

ሻጭ፡- አዎን!... ሰንት ኪሎ?

ገዥ፡- እረንጂ'ቱ!!!... አንድ ነዋ! ... የአስተማሪ ሚስት መሰልኩሽንዴ??!

ስቃ 53፡ ጠያቂ፡- ደመወዝ ተጨመረ አሉ፡፡ ሰንት ሆነላችሁ?

መላሽ፡- ሰምንት መቶ ሰማንያ

ጠያቂ፡- ይህ ምን ደመወዝ ነው!? ...በየወሩ እቁብ እየተቀበልን ነው በለኝ እንጂ!

5. ስለተማሪና ፈተና የተነገሩ ስነቃሎች

ስለ ተማሪ ከተነገሩት ስነቃሎች ጎልተው የሚታዩት፡ ልዩልዩ ባህርይ ለሚያሳዩ ግለሰቦች የተሰጡ ስሞች፡ ተምሮ የሚረባ ቁምነገር ላይ ስላልደረሰው ትውልድ እና ስለ ፈተና የተሰነዘሩት ናቸው፡፡ በዚህ ፅሁፍ ከተምሮ-መና ሰቆቃዎች እና ከፈተና ጋር ከተያያዙት ጥቂት እንመለከታለን፡፡

ስቃ 54፡ ተምረን ነበረ እስከ አስራ ሁለተኛ፤ ሆነን ቀረን እንጂ የቀን ሠራተኛ

ስቃ 55፡ ተምራ ነበረ እስከ ስምንተኛ፤ ሚኒስትሪ እምቢ አለኝ አርፌ ልተኛ፡፡

ስቃ 56፡ ተምረን ነበረ እስከ አስራሁለተኛ፤ ሆነን ቀረን እንጂ የበጎች እረኛ፡፡

ስቃ 57፡ ተምረን ነበረ እስከ አስራሁለተኛ፤ ሆነን ቀረን እንጂ የመለኪያ ዳኛ፡፡

ስቃ 58፡ ተምረን ተምረን ሥራ ካላገኘን፤ እረ ምን እንሁን ፈጣሪ አንድ በለን፡፡

ስቃ 59፡ እናትና አባቴን በስንቅ አስቸግሬ ምን እከፍል ይሆን ስራ አልያዝሁ እኔ

ስቃ 60፡ እንደበሬ ቆዳ በመማር ለፍተን ወይ ሰርተን አልበላን ወይ ካገር አልኖርን

ስቃ 61፡ የተማረ፡ ለፍቶ ቀረ፡፡

ስቃ 62፡ ተምረን ነበረ እስከ አስራሁለት ዘፋኝ ሆነን ቀረን በየአረቄው ቤት

ስቃ 63፡ ተምረን ነበረ እስከ አስራሁለተኛ፤ ሆነን ቀረን እንጂ የበጎች እረኛ፡፡ የበጎች እረኛስ ወሮታም ያገኛል፡፡ የኛ መማር እንዲያው ከሁሉ ይብላል፡፡

ከዚህ በላይ ያሰፈርናቸው ዘጠኝ ስነቃሎች ተማሪው አገኛለሁ ብሎ የሚመኘውና፡ የሚያጋጥመው ሥራና የኑሮ ደረጃ የህልም ቅገጥ ባይሆንም ያሳያል፡፡ የተማረ ሰው የመንግሥት ቢሮ ተቀጣሪ፡ ሹም፡ "ዲሊክቴር"፡ "ዶቶር"፡ ኢንጂነር፡ ፓይለት፡ ጄኔራል ወዘተ. ለመሆን እንጂ የቀን ሠራተኛ፡ የበጎች እረኛ፡ የመጠጥ ቤት አዝማሪ ለመሆን አይመኝም፡፡ ከፍ ብለን

በጠቀስናቸው ግጥሞች ግን እውነታው ካሰበው በጣም ይርቃል። ከአስራ ሁለተኛ ክፍል በኋላ፡ ጨርሶ ሥራ አጥቶ መንገዋለልም እንዳለ ስንኞቹ ይጠቁማሉ። በዚህ ሁኔታ የተጠቃው ተማሪ ብቻ ሳይሆን ማንበረሰቡም ይህንን አሳዛኝ ሁኔታ ይተቻል።

ስቃ 64፡ አርሶም እንዳይበላ እጁ ለሰለሰ
ነግዶ እንዳይበላ ገቢያው ረከሰ
እንግዲህ ተማሪ ማለቂያው ደረሰ
ስቃ 65፡ ተምረው ተምረው ከጨረሱ በላይ
ሆነው ይቀራሉ የሰፈር አውደልዳይ

ተምሮ እሜዳ፡ እመንገድ ላይ እና በእየሱቁ ደጃፍ በፈሰሰው ወጣት አንደበትና በማንበረሰቡ አንደበት ስለተማሪው በዚህ ዓይነት የተነገሩት ስነቃሎች ብዙ ናቸው። በኔ ስብስብ ውስጥ ቁጥራቸው ብዙ ባይሆንም፡ ከዚህ በላይ ለተጠቀሱት ችግሮች አንዳንድ መፍትሔ የሚሰነዝሩ ስነቃሎችም አሉ። ለምሳሌ ያህል፡ "ስቃ66፡ እጅህ ሙያ ይልመድ ቅጥቀጣ ግብርና፤ ቀለም ማባረሩ አላዋጣምና።" የሚለውን መጥቀስ ለጊዜው ይበቃል።

ይህንን በዚህ እገታና፡ ተማሪው ስለትምህርት ያለውን አጠቃላይ አስተያየት ስለፈተና የሚናገረውን እየጠቀሰው በጥቂቱ እዳስሳለሁ።

ስቃ 67፡ ማትረክና ቀበሌ የሰሩለትን
አያውቅም።

ይህ አባባል፡ "በቀበሌ ውስጥ ያገለገሉ ሰዎች፡ ብዙ ጊዜ፡ ይወቀሳሉ፡ ሲከፋም ይከሰሳሉ፡ ብዙ ጊዜ ለአገልገሎታቸው ተገቢው ዋጋ አይሰጠውም" ከሚል ግምት ተነስቶ፡ "የማትረክ የሚገባቸውን ውጤት አይሰጣቸውም" ነው የሚለው። ተፈታኞቹ ዝቀተኛ ውጤት በማግኘታቸው የሚወቅሰው ፈተናውን ነው። ስለዚህ፡ በሚሰጠው የማትረክ ፈተና ላይ ተፈታኞቹ ቅሬታ እንዳላቸው ግጥሙ ይጠቁማል ማለት ይቻላል። ፈተናውን በድፍኑ

ይተች እንጂ የመተቻ ነጥቡ ግን ምን እንደሆነ በውል አይታወቅም።

ስቃ 68፡ ለመማር ክፍል መግባት፡
ለመኮረጅ ካሮት መብላት።
ስቃ 69፡ ለመማር ክፍል መግባት፡
ለማለፍ ካሮት መብላት።

እነዚህ ሁለት የተለያዩ ሞክሼዎች (versions) አንድ ነጥብ ላይ ነው የሚያተኩሩት። መሠረታዊና ዘለቄታዊ ዕውቀት ለማግኘት የሚፈልጉ ትምህርት ቤት ሂደት፡ እክፍል ሁሉ እየተገኘ እንዲማሩ፡ ፈተና ለማለፍና ስርተፊኬት ብቻ ለማግኘት የሚሹ ደግሞ አነጣጥሮ የመኮረጅ ችሎታቸውን ለማዳበር አርፈው ካሮት እንዲበሉ የሚመክሩ ናቸው።

በመምህርነት ሙያ ላይ የተሰማራው እንደምናውቀው ቁጥራቸው ጥቂት የማይባል ተማሪዎች መፅሀፍና ደብተራቸውን ሊያጠኑ ቀርቶ በወገኑ ሲይዟቸው አይታዩም። አንዳንድ ብጥስጣሽ ወረቀት እሱሪና እቦርሳቸው ውስጥ ሸጉጠው እመማሪያ ክፍልና ቤተመፃህፍት ሲገቡም ይታያሉ። በየዕለቱ የሚታዘቡት፡ "ትምህርት ጨረሱ" የሚባሉት ብዙ ወንድሞቻቸው የሚገኙበት ሁኔታ፡ ለትምህርት ያላቸውን ፍቅርና፡ በትምህርት እናገኛለን ሁኔታ፡ ለትምህርት ያላቸውን ነገር ሁሉ፡ ከውስጣቸው ብለው ተስፋ የሚያደርጉትን ነገር ሁሉ፡ ያደረጋቸው ይመስላል። አሟጥጠባቸው ደንታ የሌሸና ተስፋ-ቢስ ያደረጋቸው ይመስላል። በዚህና በሌሎች ምክንያቶች ተገፋፍተው ይሆናል ተግባራዊ ከመማር ይልቅ ተግባራዊ የፈተና ማለፊያ ስልቶችን እመፍጠር ላይ ሲያተኩሩ የሚገኙት።

ይህ ትኩረት፡

ስቃ 70፡ ከዘላለም ጥናት
ያንድ ቀን ዓይን ጥራት ን

ስቃ 71፡ ዓመት ከማጥናት
ካጠናው መቅዳት ን

ስቃ 72: በዓይኑ የተኮሰ
የልቡ ደረሰ ን

ስቃ 73: መፈተን ግዴታችን ቢሆን
መከረጅ ግን ዲሚክራሲያዊ
መብታችን ነው ን

ስቃ 74: ሌኒን ተማሩ እንጂ ተፈተኑ
አላለም ን

በመሳሰሉት: መፈክራዊ ቃና ባላቸው አነጋገሮች የታጀበ ነው::

ከዚህ በላይ ከ351 ስብስቦች 74ቱ ካጫጭር ትንተናዎች ጋር ቀርበዋል:: ትምህርት-ጠቀስ ማህበረሰባዊ አስተያየቶችን (social attitudes to or perceptions of education) በሌላ ዘዴ (method) ከሚያጠኑ ከሌሎች ሥራዎች ጋር እያነፃፀሩ (compare እያደረጉ) እና እያለፃፀሩ (contrast እያደረጉ) ጥናቱን ማዳበር ያስፈልጋል:: በዚህ ፅሁፍ ምክንያት ስነቃል ልዩልዩ ማህበረሰባዊ ክንዋኔዎችን: ማለትም ትምህርትን: ጤናን: እርሻን: ፍትህን: ፖለቲካን: ሕይወትን ባጠቃላይ: በየወቅቱ እንደሚገልፅ: እንደሚያወድስና እንደሚተች አንባቢያን ከተገነዘቡ: ማህበራዊ ጉዳዮችን ጠልቆ ለማጥናት ስነቃል ጠቃሚ ምንጭ መሆኑን ለተመራማሪዎች የማስገንዘብ ዓላማውን ፅሁፉ እንደመታ እቆጥረዋል:: ከአንባቢዎቹ: በየተሰማራችሁበት ቦታና ሥራ የሚያጋጥሟችሁን ስነቃሎች የነገራችሁን ሰው: የሰማችሁበትን ቦታና ቀን: የተነገረበትን ምክንያት ጨምራችሁ ባጋጠሟችሁ ቁጥር ለመመዝገብ የወሰናችሁም ሆነ ያሰባችሁ ካላችሁ ደግሞ ደስታዬ ድርብ ይሆናል:: የትምህርት ምርምር ደጋፊዎች (መንግስት: የግል ድርጅቶችና መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች) እንዲህ ዓይነቱ ምርምር ከዳር ደርሶ በአማርኛና በእንግሊዝኛ ታትሞ በሀገር ውስጥና ከሀገር ውጭ ላሉ ተመራማሪዎችና አንባቢዎች እንዲዳረስ ቢያደርጉ ደግሞ ጠቃሚ ይመስለኛል:: ለጊዜው: በዚህ ፅሁፍ ውስጥ ከስነቃሎቹ የሚመነጭ ሌላ መደምደሚያ ለማቅረብ አልሞክርም:: ፅሁፌን ከመደምደሚያ በፊት ግን በሽግግር መንግስቱ የትምህርትና የስልጠና ፖሊሲ (1986) ላይ እና "በኢትዮጵያ

የትምህርት ተመራማሪዎች ማህበር መተዳደሪያ ደንብ" (1990) ውስጥ ያስተዋልኩትን አንድ ዓቢይ ክፍተት እገልጻለሁ::

በ አጠቃላይ የትምህርት የስልጠና ፖሊሲው "መግለጫ" ውስጥ "የትምህርት አንዱ ባሕርይ መሠረታዊ እውቀት በማስጨበጥ: በግለሰብም ሆነ በግብረተሰብ የችግር ፈቺነት አቅምን: ችሎታንና ባህልን ማሳልበት ነው" ይልና "የሀገራችን ትምህርት በግባትና በሂደት እንዲሁም በውጤት ቢታይ ተማሪዎች ተገቢውን ትምህርት ቀስመው የችግር ፈቺነት ባህርይንና ችሎታን እንዲያገለብት /Sic/ አስችሎአቸዋል ለማለት አያስደፍርም" ሲል ይተቻል:: ባጭሩ የነበረው የትምህርት ሁኔታ ብዙ ድክመቶች እንደነበሩት ገልጾ የድክመቶቹ ምንጮች ሥርዓተ ትምህርቱ: የትምህርት አሰጣጥና አቀራረቡ: ለትምህርት ልማት የሚያስፈልጉት ልዩልዩ ወጪዎች አለመሟላትና ሌሎች ውስብስብ ችግሮችን ለመፍታት የሚያስችል ፖሊሲ አለመኖር መሆናቸውን ይዘረዝራል:: በእኔ የግል ምልከታም ሆነ: በሰበሰብኳቸው ትምህርት-ቀመስ ስነቃሎች ውስጥ ጎልተው የወጡትን: ትምህርትን እና የማስተማር ሙያን የሚያንኳስሱ ማህበረሰባዊ አስተያየቶችን የድክመት ምንጮች አድርጎ በግልፅና በልዩ ትኩረት አያስፍርም::

በማህበረሰባችን ውስጥ ለትምህርት: ለተማሪ: ለመምህር ይሰጥ የነበረው ልዩ ትኩረትና አክብሮት ለምን እያሸቆለቆለ መጣ? በመምህርነት ሙያ ለመስልጠን የሚመጡት ሰዎች እውቀትና ጠቅላላ ችሎታ ወደ ህክምና: ምህንድስና: ሕግ እና ወደመሳሰሉት ሙያዎች ከሚሄዱት ጋር ሲነፃፀር እምን ደረጃ ላይ ይገኛል? ወደነዚህ ሙያዎች በጉጉት ከሚጎርፉት ወደትምህርት ሙያ የሚነዱት ዕውቀትና ጠቅላላ ችሎታ ያነሰ ከሆነ ይህ ለምን ሆነ? ሁኔታው በዚህ ከቀጠለ እነዚህ "ሰልጥነው" ሂደው የሚያስተምሯቸው ተማሪዎች ምን ዓይነት ይሆናሉ? ወደፊት ወደ ምህንድስና: ህግ እና ህክምና ወደ መሳሰሉት መስኮች የሚገቡትን ተማሪዎች ምን ዓይነት መምህራን ሊያስተምሯቸው ይሆን?... የጥያቄዎቹ ሰንሰለት ተዘርግቶ የሚያልቅ ዓይነት አይደለም:: የትምህርት ስርዓታችን ግን አንድ አስቸጋሪ አዙሪት ውስጥ የገባ ይመስለኛል:: ለትምህርት

ጥራትና ደረጃ ማሽቆልቆል አንዱ ዐቢይ ምክንያት ትምህርትና የትምህርት ባለሙያው በመንግሥት መሥሪያ ቤቶች እና ከዚያም በማንበረሰቡ ውስጥ እየተሰጣቸው የመጣው ዝቅተኛ ቦታ ሆኖ ባለ በፖሊሲው ውስጥ ይህ ዐቢይ ነጥብ በልዩ ትኩረት ግልጽ ጥላቂ አለመነገሩና የመፍትሔ ሃሳብም ሲጠቆምበት አለመታየቱ ያሳስባል። ዛሬ፣ የትምህርት ሁኔታን ለማሻሻል በመጀመሪያ የከፍተኛ የትምህርት እና የፖለቲካ ባለስልጣናት ሀሳብ የምር መለወጥ አለበት። ተማሪው፣ መምህሩ እና ማንበረሰቡ ስለትምህርት ያላቸውን አተያይ አዎንታዊ በሆነ መንገድ ለመለወጥ ደግሞ፣ አስፈላጊውን የገንዘብ ወጪና፣ በትምህርት መስክ ሀገሪቱ ያላትን ከፍተኛ የእውቀት ካፒታል በሙሉ፣ ለተወሰነ ጊዜ በዚህ ተግባር ላይ ማሰማራት ያስፈልግ ይመስለኛል።

ሌላው ነጥብ፡ "በኢትዮጵያ የትምህርት ተመራማሪዎች ማህበር መተዳደሪያ ደንብ" ውስጥ ከተጠቀሱት አምስት ዐቢይት ዓላማዎች ጋር አያይዜ የማነሳው ነው። "ትምህርት ከዘመናዊ ሳይንስና ቴክኖሎጂ ጋር" እንዲራመድ፣ "ለብሔራዊ እድገትና ግንባታ" ትምህርት ያለው ወሳኝ ሚና እንዲጠናከር፣ "አንገብጋቢ የትምህርት ችግሮች" ላይ ምርምር እየተደረገ "ለሀገሪቱ ፖሊሲና እቅድ አስተዋጽኦ" እንዲደረግ፣ የምርምር ባህልና የአባላት የሙያ ዕውቀት እንዲዳብሩ፣ ከሌሎች ሀገር አቀፍና ኢንተርናሽናል የሙያ ማህበራት ጋር ልምድ መለዋወጥ እንዲኖር የተቻለውን ጥረት እንደሚያደርግ ዓላማዎቹ በአፅንኦት ያመለክታሉ። በተዘረዘሩት 10 ተግባራት እንደሚከናወኑም በግልፅ አስፍሯል። የማህበሩ ዓላማዎችና ተግባራት ሲታዩ በጣም ይማርካሉ፣ ይስባሉ። ያነበባቸው ሁሉ በተግባር ተፈፅመው ለማየት ይጎመገፋል ብዬ ጠቃሚነት የሚያምኑ ሁሉ መልካሙን ከመመኘትና የየበኩላቸውንም አስተዋጽኦ ከማድረግ ሌላ የሚጠበቅባቸው ብዙ ያለ አይመስለኝም።

ይሁን እንጂ፣ በመተዳደሪያ ደንቡ "መግቢያ"፣ "ዓላማዎች" እና በ"ተግባሮች" ውስጥ በማያወላውል ቋንቋ በግልፅ ሊነገር የሚገባ

የሚመስለኝ ዐቢይ ነጥብ ከፍ ብዬ ከትምህርት ፖሊሲው ጋር አያይዜ የጠቀስሁት ነው። በተዘዋዋሪ መንገድ ጨርሶ አልተነሳም ለማለት አልደፍርም። ነጥቡን ለማጠናከር ስል ብቻ ትንሽ ለየት ባለ ቋንቋ እንድደግመው ይፈቀድልኝ።

በመምህርነት፣ በተማሪነት፣ በአስተዳደር እና በምርምር ስራ የተሰማራን ሰዎች፣ በየጊዜው ስንወያይ የምናነሳውን የትምህርትን ስም (image) በአደባባይ መርከስ እና የባለሙያውንም ስምና (ኢሜጅ) የኑሮ ደረጃ መዋረድ ፍንትው ተብሎ እንዳንድ ዐቢይ ፕሮብሌም አልተጠቀስም። የዛሬው ተመራማሪ (ዛሬ ስል ዛሬ ግፉ ቢል ነገ ማለቴ ነው!!!!)፣ ይህንን ፕሮብሌም ባጣዳፊ አጥንቶ ነው ሕብረተሰቡ "ተገቢውን ግንዛቤ እንዲያገኝ" ያቅሙን ያህል መጣጣር ያለበት። መንግሥትም የሚጠበቅበትን አስፈላጊውን አስተዳደራዊ እርምጃ እንዲወስድ፣ መገናኛ ብዙኃንም የሙያውንና የባለሙያውን ከፍተኛ ሚናና ክብር የማሳወቅ እርምጃ እንዲወስዱ ደጋግሞ ማስረዳት እና መወትወት ያለበት በጥናት ላይ ተመሥርቶ ይመስለኛል። ይህንን ፕሮብሌም ለመፍታት እስካሁን ከተደረገው የላቀ ጥረት ባስቸኳይ ካልተደረገ ብዙዎቹን የማንበሩን ዓላማዎችና ተግባሮች በሥራ መተርጎም እጅግ ይከብዳል። እርግጥ፣ ሙያውንና ባለሙያውን አስመልክቶ ከዚህ በላይ የተጠቀሱት አስከፊ አዝማሚያዎች እየተባባሱ ሄደው፣ በዝ ሀገራችን ውስጥ፣ በእውቀታችን ማነስ ብቻ፣ ዘመናዊ ቅኝ ተገዥዎችና ባሮች እንዳንሆን የየችሎታችንን ያህል ማሳሰብና መወትወት፣ የምንችለውንም ሁሉ መፈፀም በተለይ የትምህርት ባለሙያዎችና የተመራማሪዎች ጉዳይ ቢሆንም፣ ጉዳዩ የሀገሪቱን ንቁ ዜጎች ያልተከፈለ ሃሳብና አስተዋፅኦ አምርሮ የሚጠይቅ ነው።

ጥቅስማ (Reference) - በዘመን ቅደም ተከተል

በኢትዮጵያ የሽግግር መንግስት የጠቅላይ ሚኒስትር ጽ/ቤት፣
የማኅበራዊና አስተዳደር ጉዳይ ዘርፍ፣ ነሐሴ 1985፣
አጠቃላይ የትምህርትና ስልጠና ረቂቅ ፖሊሲ ማብራሪያ፣
ጥራዝ ሁለት፣ አዲስ አበባ፣ በት.መ.ማ.ማ.ድ. የታተመ።

የኢትዮጵያ የሽግግር መንግሥት፣ መጋቢት 1986፣ አጠቃላይ
የትምህርትና የሥልጠና ፖሊሲ፣ አዲስ አበባ፣
በት.መ.ማ.ማ.ድ. የታተመ።

Transitional Government of Ethiopia, Septemebr 1994, Education
Sector Strategy. Addis Ababa: EMPDA.

Transitional Government of Ethiopia, 1994, Education and Training
Policy. Addis Ababa: EMPDA.

በኢትዮጵያ የትምህርት ተመራማሪዎች ማህበር /ኢትተማ/
መተዳደሪያ ደንብ፣ ታኅሣሥ 1990፣ አዲስ አበባ። 15 ገፅ።
በስቴንስል ተቀርቦ የተባዛ።

መብትና ግዴታውን የሚያውቅ፣ በመልካም ምግባር የታነፀ ሰው
በኢትዮጵያ ውስጥ ለማፍራት ቤተሰብ፣ ግለሰብ፣ ማኅበረሰብ፣
ትምህርት ቤቶችና መገናኛ ብዙኃን የሚኖራቸው ሚና¹

1. መግቢያ

የያዝነውን ርእሰነገር (topic) የዚህ ኮንፍረንስ ዐቢይ
ቁምነገር አድርገው አዘጋጅዎቹ እንዲነሱ ካስገደዱ ዋና ዋና
ግፊቶች መሀል ዛሬ በየመንደሩ፣ በየትምህርት ቤቱ፣ በየመስሪያ
ቤቱ፣ በየኳስ ሜዳው፣ በየመንገዱ ወዘተ. የሚታዩ አሉታዊ
የዕለት ተዕለት ኑሮ ሁኔታዎች እንደሚገኙ አያጠራጥርም።
ባለፈው አንድ ዓመት ውስጥ መልካም ምግባር ያለው ዜጋም
ይባል ሰው ስለማፍራት በፊደሉ፣ በጋዜጣና በቴሌቪዥን አንዳንድ
ሀሳቦች መሰንዘር፤ ከመንግስት የበላይና የበታች ሹማምንት
አንደበትም አንዳንድ ሀረጎችና ዐረፍተነገሮች መውጣት
የጀመሩትም በዚሁ የተነሳ ሳይሆን አይቀርም። ትምህርት
ሚኒስቴር፣ "ትምህርት ቤቶች ዋነኛ ተልእኳቸው የሆነውን
'መልካም ዜጎች' የማፍራት ተግባር በብቃት እንዲወጡ መወሰድ
ስለሚገባቸው የመፍትሔ እርምጃዎች የሚወያይ አገር አቀፍ
ሲምፖዝየም" በሚል ርእስ ሲምፖዝየም ያኪያሄደውም ከጥር
30/1993-የካቲት 02/1993 ነው። መስናን የተመለከተ አዋጅ
የወጣውም በዚሁ ዓመት ውስጥ ነው። ይኸው የምግባር ፕሮብሌም
ተካርሮና ከፍቶ፣ ልዩ ልዩ ወንጀሎችን እያስከተለ መሆኑንም፣
በቀበሌ ስብሰባ ላይ የተደረጉ ወይይቶችን በቅርቡ አጠናቅሮ
ካቀረበ የቴሌቪዥን ሪፖርት ተረድተናል። ከነዚህ ሁኔታዎች
የምንረዳው፣ ፕሮብሌሙ እየከፋ መምጣቱንና በፈጣንና በእውቀት
ላይ በተመሰረተ የመገናኛ ብዙኃን ዘመቻ እና፣ ነፃ ሁኖ በራሱ
ፈቃድ በየቀበሌው በተደራጀ የህዝብ ተሳትፎ እርምጃ ካልተወሰደ

¹ ይህ ዕሁፍ፣ "The Situation of Child Rights Education in Ethiopia" በሚል
ርእስ፣ በ "የኢትዮጵያ የትምህርት ተመራማሪዎች ማኅበር" ተዘጋጅቶ በ
February 2002 በተካሄደው ጉባኤ ላይ ከቀረበ በኋላ፣ በጉባኤው ላይ
ከቀረቡት ሌሎች ዕሁፎች ጋር በነሐሴ/1995 የታተመ ነው። ቋንቋው ሲታደት
(edit ሲደረግ) አንዳንድ ጥቃቅን ለውጦች ተደርገዋል።

ዲስኩራዊ እንጂ ተግባራዊ መፍትሔ በቀላሉ እንደማይገኝለት ነው።

ተግባራዊው መፍትሄ የቤተሰብን፡ የማኅበረሰብን፡ የትምህርት ሚኒስቴርን፡ የመገናኛ ብዙኃንን፡ የታዋቂ የሀገር ሽማግሌዎችንና የተማሩ ግለሰቦችን፡ የወጣቶችንና የመንግስትን መተባበር የሚጠይቅ ቢሆንም፤ ተገቢውን ጥናት አከናውኖ ሀገራዊውን መፍትሄ-ሀሳብ የመንደፉ ስራ የሀገር-በቀል እውቀት ባለቤት ከሆኑት የየጎሳው ዐዋቂዎች፡ ሽማግሌዎችና ዘመናዊ ትምህርትንና ሀገራዊ እውነታን ለማገናዘብ ከዳከሩ እውቅ የሀገራችን ሰዎች የሚያልፍ አይመስልም። እነዚህ የሀገሪቱ ዐዋቂዎች በሚያደርጓቸው ጥልቅ ምርምሮች እና የልምድና የዕውቀት ልውውጦች መመለስ ካለባቸው ብዙ ጥያቄዎች መሀከል የሚከተሉትን መጥቀስ ይቻላል፡-

'ምግባር' የሚባል ጉዳይ፡ በኢትዮጵያ ውስጥ እንዴት ይተገበር ነበር? ከትውልድ ትውልድ እንዴት ይተላለፍ ነበር? ግለሰቦች፡ ቤተሰብ፡ ማኅበረሰብ (ባህል...ልማድ)፡ የጥበብ ሰዎች፡ ትምህርት ቤቶችና መገናኛ ብዙኃን ከምግባር ጋር የተያያዘ ምን ሚና ነበራቸው? ዛሬስ ምን ሚና አላቸው? የማኅበረሰቡ አኗኗርስ በፊት ምን ይመስል ነበር? አሁንስ ምን ይመስላል? ይህ አኗኗር እየተለወጠ መምጣቱ አያጠራጥርም፤ እየተለወጠ የመጣው ታዲያ ከመቼ ጀምሮ ነው? የተከሰቱትስ አዎንታዊና አሉታዊ ለውጦች የዛሬውን ማኅበራዊ ኑሮ ምን አድርገውታል? ከአዎንታዊና አሉታዊ የኑሮ ሁኔታዎች የትኞቹ ያመዝናሉ? ለምን? ለወደፊቱ ምን ቢደረግ ይሻላል? ...

ዐዋቂዎቹ፡ እነዚህንና እነዚህን የመሰሉ ሌሎች ጥያቄዎች ይዘው የሀገሪቱን የምግባር ጥያቄዎች ለመመርመርና ለመፍታት መሞከር ያለባቸው ይመስለኛል። እርግጥ፡ ስራው በብሄራዊ ደረጃ ያላቸው ዐዋቂዎች ደጋግመው መንግስትን ዘንድ ተደማጭነት አዎንታዊ ሚና ለመጫወት መጣር አለባቸው። በግልፅ የታወቀ

ተደማጭነት የሌላቸው ተቆርቋሪ ግለሰቦችም፡ በየተገኘው መድረክ ሳያመነቱና ሳይታክቱ ሀሳባቸውን በመግለፅ የጎሊናና የዜግነት ሀሳቤታቸውን ሊወጡ የሚገባቸው ይመስለኛል። እነዚህ ሀሳቦች፡ እንደተለመደው፡ እንደ "ጠላት" ሀሳብ ተቆጥረው፡ በእልህ ችላ ተብለው፡ ባለፉት 28 ዓመታት ሀገራችን ውስጥ በሰፊነው የአሰራር ስልት ለመቀጠል ከተወሰነ ግን፡ ከሙከራው ጠብ የሚል አጥጋቢ ውጤት ወደፊትም እንደማይኖር ለሁላችንም ከወዲሁ ግልፅ መሆን አለበት።

የጠቀስኩትን ዓይነት ምርምር እስኪከናወን ድረስ በተገኘው ማዘገም ያለብን ይመስላል። የኔ ፅሁፍ በነበረኝ ጊዜና አቅም የተጫረ ነው። ዓላማው ስለምግባር ጉዳይ በቤተሰብ፡ በግለሰብ፡ በማኅበረሰብ፡ በተለይ ደግሞ በትምህርት ቤቶችና በመገናኛ ብዙኃን ምን ይታሰብ? ምንስ ይተገበር እንደነበር መቃኘትና በመጨረሻም የ"ምን ቢደረግ ይሻላል?" አስተያየት መስጠት ነው። ስለቤተሰብ፡ ማኅበረሰብና መገናኛ ብዙኃን የማወሳው ካለኝ የንባብ፡ የሀይወት ልምድና አስተውሎት ተነስቼ ነው። ስለ ግለሰቦች እና ስለ ትምህርት ቤቶች ሚና የምናገረው ደግሞ፤ ባንድ በኩል ግለሰቦች ስለምግባር የፃፏቸውን፡ በሌላ በኩል ደግሞ ትምህርት ቤቶች ለማስተማሪያ ያዋሏቸውን ፅሁፎች በመመልከት ነው። በመጨረሻም የ"ምን ቢደረግ ይሻላል?" ሀሳቤን የማቀርበው፡ ባብዛኛው ከዚህ በላይ የዘረዘርኳቸውን ምንጮች መሰረት በማድረግ ነው። በፅሁፉ ውስጥ፡ ብዙ ጊዜ፡ የሶስት መንግስታትን ዘመነ መንግስታት የምእራፍ መመደቢያ አድርጌያለሁ። ይህንን ሳደርግ ቅር እየተሰኘሁ ነው።

² ይህንን ያደረግሁት፡ የምግባር ጉዳይ ሙሉ በሙሉ ከነዚህ መንግስታት መውጣት-መውረድ ጋር ቁልጭ ባለ መንገድ የተሰናኘ ነው። እነሱ በሚለወጡበት ፍጥነትም ምግባራትም በዚያው ፍጥነትና ልክ ይለዋወጣሉ ለማለት አይደለም። ይልቁንም፡ በሀገራችን፡ የሀሳቦችን ልደት፡ እድገት፡ ልውጠትና ሞት ወይም "የሀሳቦችን ታሪክ" (ፈረንጆች "History of Ideas" የሚሉትን ነው) የማጥናት ልምድ እጅግ ሊጋ በመሆኑና ብዙውን ነገር፡ በነገስታቱና እነርሱን ተከትለው በመጡት መንግስታት ዘመን እየመደቡ ማጥናት የተለመደ፤ በምርምር ስራዎች ውስጥም እግሩን አንፈራጥጦ በ"ማን ጫፌን ይነካኛል?" ልብ-መሉነት የተቀመጠ፤ አቅጣጫውን የመለወጥ አዝማሚያም ገና በግልፅ ያልታየ ስለሆነ ነው። እውነትም ደግሞ፡ "ዕድላችን" ሆነና፡ ብዙ ጊዜ፡ የተለያዩ ሀሳቦች፡ ከፋም ለሙሉም፡ በይፋ ጎልተው የሚነሱት ከመንግስታት ለውጥ ጋር ነው። የሚደረጉ ጥናቶች ርእሶችና ይዘቶችም፡ ብዙ ጊዜ ከነርሱ ዘመን ጋር ሲነሱና ሲወድቁ ነው የሚታዩት። ለምሳሌ፡ ረዘም ባለ

ፅሁፉ፡ ከዚህ "መግቢያ" ሌላ፡ ሰባት ክፍሎች አሉት፡፡ "አንዳንድ ነጥቦች ስለምግባር" በሚል ክፍል ስለ ምግባር መንደርደርያ የሚሆኑትን ነጥቦችና በፅሁፉ ውስጥ የምግባር የቃሉን ድፍያና (definition) አቀርባለሁ፡፡ "ምግባር በግለሰቦች ፅሁፎችና በትምህርት ቤቶች" በሚሉ ሶስት ተከታታይ ርዕሶች፡ ማኅበረሰብን በመልካም ምግባር ከማነፅ ጋር የተያያዙ የቅድመ '66፡ የድንረ '66 (የዘመነ ደርግ) እና፡ የድንረ '83 ሁኔታዎችን እመረምርና፡ "ምግባር በቤተሰብ፡ በማኅበረሰብ እና በመገናኛ ብዙኃን" በሚል አጠቃላይ ርዕስ በሶስቱ ዘመናት ያስተዋልኳቸውን ምግባር-ቀመስ ነጥቦች እገልጻለሁ፡፡ በመጨረሻም፡ የ"ምን ቢደረግ ይሻላል?" ሀሳቤን አስፍራለሁ፡፡

2. አንዳንድ ነጥቦች ስለ ምግባር

በዚህ ክፍል ስለምግባር ምንነት፡ ስለምንጮቹ፡ ስለሰዎች እና የምግባር ፍላጎታቸው፡ እኔ በዚህ ፅሁፍ ውስጥ ስለምገለገለበት ተግባራዊ ድፍያ (operational definition) ባጫጭሩ አወሳለሁ³፡፡

2.1. ምግባር ምንድነው?

"ምግባር" የሚለውን ቃል ባጭሩ ለመደፍየን (define ለማድረግ) ያስቸግራል፡፡ በየዘመኑ ብዙ አዋቂዎችና ፈላስፎች ጠልቀው የፃፉበት፡ የተወያዩበትና የተከራከሩበት ጉዳይ ስለሆነ ቀልጠፍ ያለች ድፍያና ለማቅረብ መሞከር ብዙ ፈንጂ ባለበት መሬት ላይ ለመሮጥ እንደ መሞከር ነው፡፡ በጥቅሉ ግን፡ ምግባር

ጊዜ በሚከያሄድ የምርምር ፕሮጀክት፡ እንበል ባለፉት ሁለት ወይም አንድ መቶ ዓመታት ሀገሪቱ የተጓዘችበትን የኢኮኖሚ፡ የማኅበራዊ፡ የወታደራዊና የፖለቲካ ህይወት የመሩትን ገናን ሀሳቦች እና በመሀከላቸው ያለውን መስተጋብር በየሙያውም ሆነ፡ በይነ-ዲሲፕሊናዊ (interdisciplinary) በሆነ መንገድ ማጥናት ገና አልተጀመረም ማለት ይቻላል፡፡ ያንን የመጀመር አቅሙ ገና ስለሌለኝ ነው በዚህ ክፍል ውስጥ የማደርገውን ሙከራ እኔም፡ በመንግስታቱ ዘመን የከፋፈልሁት፡ ፕሮፌሰሙን ከተገነዘብሁ ግን የቆየሁ ይመስለኛል፡፡

³ በዚህ ክፍል ውስጥ፡ በተለይ በተራ ቁጥር 1.1፡ 1.2 እና 1.3 የማነሳቸውን ብዙ ሃሳቦች እዚህ ያሰፈርኳቸው ከ Eugene O. Iheoma, Moral Education For Colleges and Universities. ከገፅ 1-12 ያለውን እያነበብኩና በራሴ ሃሳብና መንገድ እያሰናዳሁ ነው፡፡

ከኦይወት ጥራት (Quality of Life) ጋር የተያያዘ፡ መሠረቱ፡ መነሻው፡ መጠንሰሻው የሰዎች ልማዳዊ የአኗኗር ዘዴ፡ ስነስርዓትና ፍልስፍና ነው ማለት ይቻላል፡፡ የሰናይንና የእኩይን (ማለትም የጥሩንና የመጥፎን)፡ የልክንና የስህተትን (ማለትም የ"Right"ን እና የ"Wrong"ን) ጉዳይ የሚመለከት ነው ማለትም ይቻላል፡፡ እነዚህን፡ ለመልካም አኗኗሩ ይበጁኛል ያላቸውን ደንቦች በቃል በመናገርና በመተግበር፡ በስነቃላት በመከወንና በመተግበር፡ ሰውልጅ (Mankind)፡ ከትውልድ ትውልድ እየኖረባቸውና፡ ለመጪውም ትውልድ ከተከሰቱ አዳዲስ ለውጦች ጋር በተራው እያቀበላቸው ለረዥም ዘመናት ኖሯል፡፡ እየኖረም ነው፡፡ በኋላ-በኋላ ደግሞ በፅሁፍ እያሰፈራቸውም መጥቷል፡፡ በቃል ይተላለፉ ስለነበሩትና በፅሁፍ ይተላለፉ ስለነበሩት የተለያዩ አስተያየቶች ሲሰነዘሩ ቆይተዋል፡፡ ስለዚህም የምግባር ጉዳይ ያገባናል የሚሉ ወገኖች ብዙ ናቸው፡፡

2.2. የምግባር ምንጮች ምንድናቸው?

ስለምግባር ምንጮች ሲወሳ ሶስት ዐበይት ምንጮች ብዙ ጊዜ ይጠቀሳሉ፡፡ እንዳሉ ተቀበልናቸውም አልተቀበልናቸውም፡ የሃሳብ ማሰባሰቢያ ሆነው ሊረዱ ስለሚችሉ እንጥቀሳቸው፡፡ አንደኛው፡ የልዕለ-ተፈጥሯዊ ትውር (The Supernatural Theory) የሚባለው ነው፡፡ በዚህ ትውር መሠረት ምግባሮች ወይም ምግባራዊ ህጎች የሚመነጩት ካንድ ሁሉን ዐዋቂ (omniscient)፡ ሁሉን ቻይ (omnipotent)፡ እና ሁሉን⁴ (omnipresent -ሁሉ ጋ ያለ) ኃይል ወይም ኃይሎች፡ ወይም ደግሞ ፕሌቶ "አምሳያው" (The Ideal) ከሚለው ነው፡፡ ለግሪኮችና ለሮማውያን የምግባር ምንጮች አማልክቱ (The Gods) ሲሆኑ፡ ለይሁዲዎች (Jews) ደግሞ ያህዌ (Yahweh) ነው፡፡ ሁለተኛው፡ የተፈጥሮ ህግ ትውር (Natural Law Theory) የሚባለው ነው፡፡ በዚህ ትውር መሠረት ምግባሮች የሚመነጩት ከተፈጥሮ (Nature) ነው፡፡ በሰላማዊ፡ በተረጋጋ ስርዓትና ምግባር ባለው መንገድ ለመኖር ከፈለጉ፡ ሰዎች በተፈጥሮ ውስጥ ያሉትን ህጎች ማክበር አለባቸው፡፡ ለምሳሌ፡ በአንዳንድ ምግባራውያን አስተያየት፡ አንድ ዓይነት

⁴ እጅጌ፡ እግርጌ፡ እራስጌ ተከትዬ መኮየኔ (coin ማድረጌ) ነው፡፡

የታያቸው ሰዎች ወሲባዊ ግንኙነት ካደረጉ ይህ ግንኙነታቸው ከእኩይ ምግባር ይቆጠራል። ምክንያታቸውን ሲናገሩም፡ ግንኙነቱ ከተፈጥሮ ውጭ ነው ይላሉ። ይህን እንጂ፡ ይህንን ሃሳብ ተፈጥሯዊ ምክንያት ስጥተው የሚቃወሙ አሉ። ሶስተኛው፡ የሰብአዊ ተፈጥሮ ትውር (Human Nature Theory) ነው። ይህ ትውር የምግባር ምንጩ የሰውልጆች ተስማምቶ በግብር (Harmony) የመኖር ፍላጎት ነው የሚል ነው። በትውሩ መሰረት፡ ሰዎች ገጠመኞቻቸውን እየመረመሩ፡ ስሜቶቻቸውን እያጤኑ፡ በተጠየቁ እየተጠቀሙ ነው በሰላምና በደኅንነት ለመኖር ሲሉ ልዩ ልዩ ምግባሮችን የሚደነቡት። ባጭሩ፡ የኑሯቸውን ጥራት (Quality) ከጊዜ ወደ ጊዜ እያሻሻሉ፡ ሁልጊዜ ወደሚመጡ ፍፁምና እንዲመሯቸው የሚደነቧቸው ናቸው። ይህንን ስነ-ልቦናዊ እየተፈታተነ ያለ አዲስ የሰብአዊ ተፈጥሮ ትውርም አለ። እርሱም፡ "ከእያንዳንዱ ሰው/ግለሰብ እራሱን መቻል (Autonomy)" ጋር ተያይዞ የመጣ ፡ ግለሰቡን ልዩ (Unique)፡ ነፃ (Free)፡ ንቁ (Active)፡ "ዳይናሚክ" አድርጎ የሚመለከትና፡ ስለዚህም ሌሎች ግለሰቦች በእርሱ ላይ ያላቸውን ተፅእኖ ዝቅ አድርጎ የሚመለከት ትውር ነው።

2.3. ሰዎች ለምን ምግባራዊ እንሆናለን? ወይም ለምን ምግባራዊ ለመሆን እንፈልጋለን?

ሰውልጅ (Mankind) ምግባራዊ የሚሆንባቸውን ምክንያቶች ለማስረዳት የተለያዩ ሰዎች የተለያዩ ምክንያቶች ይሰጣሉ። አንደኛው ምክንያት፡ ምግባራዊ የመሆን ፍላጎት ያለን፡ በንቃትና በእውቀት ላይ የተመሠረተ፡ የራስን (የግልን) የኑሮ ፍላጎት በተደላደለ ሁኔታ ማሟላትን ከማስላት የመጣ ግፊት ሰውልጆች ሁሉ ስላለን ነው የሚል ነው። ሁለተኛው፡ መለኮታዊ ትእዛዝ ለመፈፀም ወይም እግዚር ስላዘዘን መፈፀም አለብን ከሚል ሃሳብ የመነጨ፡ መለኮታዊ ኃይል ባዘዘን መሰረት ከፈፀምን ይክሰናል ይሸልመናል፡ ካልፈፀምን ደግሞ ይቀጣናል-ይኮንናል የሚል ምክንያት ነው። ሀገቹን ካከበርን በምድር ባንደሰትም በሌላው ዓለም እንካላለን የሚል እምነትም አለበት። ሶስተኛው፡ ምግባራዊ ለመሆን የምንገፋፋው ለማግበራዊ ደንቦች ወይም ልማዶች ካለን አክብሮት የተነሳ ነው የሚል ምክንያት ነው። ይህ ማለት፡

ከልጅነት ጀምሮ፡ አብረን ላደግናቸው፡ ነፍስ እየዘራን ስንሄድና ከዘራንም በኋላ ስንተገብራቸው ለነበሩት የአኗኗር ይትባሃሎች ታማኝነት ስላለንም ነው ማለት ነው። ምግባር፡ እያንዳንዱ ግለሰብ በራሱ ላይ የሚጥለው፡ "አንድ ነገር ልክ ከሆነ እኔም ማድረግ አለብኝ" የሚል የኃላፊነት ወይም የውዴታ ግዴታ መንፈስ ነው የሚለውን ሃሳብ ደግሞ እንደ አራተኛ የምክንያት ዓይነት ልንጠቅሰው እንችላለን። የሚፈፀመው ምግባር መፈፀም ያለበት ልክ ስለሆነ ነው እንጂ፡ ፅድቅን ከመመኘት፡ ወይም ደግሞ ኩነኔን ከመፍራት መሆን የለበትም የሚል ካንታዊ (Immanuel Kant) ፍላጎት ምክንያት ነው ተብሎ የሚጠቀሰው "የሰውልጅ የጋራ ፍላጎትና ምኞት (Common Human Needs and Interest)" ነው። የዚህ ሀሳብ አራማጆች፡ በሰው ተፈጥሮ ላይ የመስክ ምርምር ቢደረግ፡ ሰዎች በሙሉ የተወሰኑ የጋራ፡ መሠረታዊ ፍላጎቶችና ምኞቶች እንዳሏቸው መገንዘብ ይቻላል ይላሉ። ለምሳሌ፡ የሰላም፡ የዋስትና (Security)፡ የፍቅር፡ የነፃነት (በተለይ ከማንኛውም ፍርሃት ነፃ የመሆን)፡ የንጹህነት፡ ከሌሎች ጋራ አብሮ የመሆን ፍላጎቶችና ምኞቶች አሏቸው ማለት ይቻላል። እነዚህ ፍላጎቶች ሊሟሉ የሚችሉት ደግሞ በሰዎች ሁሉ ተፈፃሚ የሚሆኑ የተወሰኑ ምግባራዊ ደንቦች ባሉት ማግበረሰብ ውስጥ ነው። ይህንን ዓይነቱ ማግበረሰብ ከሌለ፡ ሁሉም የየራሱን ፍላጎት ለማሟላት ሲሯሯጥ፡ እያንዳንዱ ሰው ከሌላው ሰው ጋር ጦርነት ውስጥ የሚገባበት ሁኔታ ይፈጠርና እያንዳንዱ ሰው ከሌላው ሰው ሁሉ ጋር ይዋጋል። ቶማስ ሆብስ በተባለው ፀሀፊ አነጋገር ደግሞ "የሁሉም ጦርነት ከሁሉ ጋር (War of all against all)" ይሆናል። ይህ እንዳይሆንና፡ የእያንዳንዱን ሰው ፍላጎት በተቻለ መጠን ሊያሟላ ሊያረካ የሚችል ኑሮ ለመምራት እንዲቻል፡ እያንዳንዱ ሰው ከግላዊ ፍላጎቱና ምኞቱ የተወሰነውን መተው አለበት ይላሉ የአምስተኛው ምክንያት አቀንቃኞች።

5 ወይም ደግሞ፡ ዶ/ር ዮናስ አድማሱ የዚህን ፅሁፍ ረቂቅ ሲያነብ እገፅ 5 ግራ ጎዳግ ላይ በእርሳስ እንደፃፈው፡ "ጽድቅና ኩነኔ ቢኖርም ባይኖርም፤ ከክፋት ደግነት ላይሻል አይቀርም" [የሚል] (ውቤ በረሃዊ መርህ!!)" ወይም ደግሞ እሱ ያስታወሰውን ሀሳብ ተከትለን፡ ቃልግጥማዊ ወይም አዝማራያዊ ትውፊት ነው ብንልም ያስኬዳል።

ከዚህ በላይ ስለምግባር ምንነት እና ስለምግባር ምንጮች እንዳንድ ነጥቦችን ካወሳሁ በኋላ ሰዎች ምግባራዊ ለመሆን የሚፈልጉባቸው ምክንያቶች የተለያዩ መሆናቸውን በጨረፍታም ቢሆን አመልክቻለሁ። ከዚህ ቀጥሎ፡ "ምግባር" ስል ምን ማለት እንደሆነ የሚወስን ተግባራዊ ድፍየና አቀርባለሁ።

2.4 ተግባራዊ ድፍየና (Operational Definition)

በዚህ ስህፍ ውስጥ፡ "ምግባር" የሚለውን ቃል በጣም አስፍቼ ነው የምገለገልበት። ባንድ በኩል፡ የዕለት ተዕለት የኑሮ ሥርዓትን ያጠቃልላል። በዚህ ውስጥ፡ ዛሬ እንደ "ጥቃቅን" የሚቆጠሩትን፡ ግን ደግሞ "ጥቃቅን" ያልሆኑትን የሰላምታ አሰጣጥ፡ እመውን እና አበውን የማክበር፡ የመሠረታዊ ውይይት፡ የአላባበስ፡ የአበላል፡ የአነጋገር እና የምራቅ አያያዝ ልማዶችን ይይዛል። በሌላ በኩል፡ ተግባራዊና የተገራ ሰው ለማፍራት ከህፃንነት ጀምሮ መሰጠት ያለባቸውን የእርሻ፡ የጤና፡ የእጅ ሥራ፡ የአካባቢ እንክብካቤ ትምህርቶችንና፡ ሰህንና ልብስ ማጣብን፡ እንጨት መፍለጥንና እንጀራ መጋገርን የመሳሰሉ የቤት ውስጥ ሥራ ማስለመጃዎችን ይጨምራል። በመጨረሻም፡ እንደየሁኔታው፡ "ሠናይ" ወይም "እኩይ"፡ "ትክክል" ወይም "ስህተት" እየተባሉ የሚገለፁትን ረቀቅ ያሉትን የስሜት፡ የኃሊናና የባህርይ ጉዳዮች ያካትታል። በዚህ መልክ በቃሉ የምጠቀመው፡ እነዚህ ሁሉ፡ በተለያዩ ደረጃ፡ ዛሬም የማንበረሰባችን ፕሮብሌሞች ሆነው ስለሚታዩኝ ነው።

3. ምግባርና የቃል ተስተላልፎው

ሁልጊዜ አናስብ አናስተውለው ይሆናል እንጂ እያንዳንዳችን ለሌላ ሰው ቀርቶ ለየራሳችንም በወጉ የማንገባ ምስጢሮች ሳንሆን አንቀርም። ይህ ከሞላ ጎደል ልክ ነው እንበል። እያንዳንዳችን ደግሞ የየራሳችን የሆኑ ብዙ ፍላጎቶች እንዳሉን ይታወቃል። እነዚህን ፍላጎቶች ሙሉ በሙሉ ለማሟላት የሚያስችል ኑሮ መመስረት ደግሞ የሚቻል አይደለም። ቀደም ግለሰብ የየራሱን ኑሮ እንዳሻው ሊያሟላ በየፊናው ሲባክን ህይወት ትርምስ ይሆናል። በቤተሰብ ሕይወት እንኳ አብረው ባንድ ቤት የሚኖሩትን ሰዎች ፍላጎት ሁሉ አሟልቶ መኖር የሚቻልበት ሁኔታ በጣም ጥቂት ነው። ከቤተሰብ ሰፊ እያሉ በሚሄዱት፡

የመንደር፡ የቀበሌ፡ የወረዳ፡ የአውራጃ፡ የክፍለሀገርና የብሔራዊ ልዩ ልዩ የህይወት ክስተቶች ውስጥ ደግሞ ክብደቱ እያየለ ይሄዳል። የ"ሰውልጅ" (Mankind) ፍላጎትና ኑሮ የሚባል ነገር እናስብ ብንል ደግሞ የህይወት ትርምስ ከዚህም እጅግ የከፋ ይሆናል። ይህንን ትርምስ ለማለዘብና እንደየሀገሩ፡ እንደየማንበረሰቡ፡ እንደየቤተሰቡና እንደየግለሰቡ ሁኔታ ተስማምተንና ተቻችለን የምንኖርበትን "የኑሮ ዘዴ" በጥቅሉም ቢሆን መቀየስ ገና ከጥንት ጀምሮ አስፈላጊ የሆነው በነዚህ ምክንያቶች የተነሳ ሳይሆን አይቀርም።

ከዚህ በፊት እንዳመለከትነው፡ የምግባር ጥያቄ፡ በመሠረቱ፡ በተቻለ መጠን የተደላደለ፡ ፍትሐዊ፡ መተሳሰብና መከባበር የሰፈነበት ሕይወት ለመመሥረት ሲባል፡ "እንዴት እንኑር? እንዴት ልኑር?" ለሚሉት ጥያቄዎች ማንበረሰብና ግለሰብ፡ በተናጠልና በጋራ የሚያነሱትና የሚመልሱት ጥያቄ ነው። የ"እንዴት እንኑር? እንዴት ልኑር?" ጥያቄዎች ደግሞ "ምን እናድርግ? ምን ላድርግ?" የሚሉትን ጥያቄዎች የያዘ ባብዛኛው በዓይን የሚታይ፡ በእጅ የሚዳሰስ ወዘተ. ተግባርን የሚገልፅ ነው። አስተራረስን፡ አተኳክስን፡ እንጀራ አገጋገርን፡ ወጥ አሰራርን፡ እና እነርሱን የመሳሰሉትን ይይዛል። እነዚህ ከአባትና እናት ወደ ልጆች የሚተላለፉት በተግባር በማሳየትና በቃል በመንገር ነው። በትውር (theory) እና በተግባር (practice) ቢሉትም ይሆናል። እናት እንጀራ ማስፋትን ለልጇ እያሳየች፡ በቃል ደግሞ የምታደርገውን ታብራራለች። አባትም ለወንድ ልጁ እርሻ የምታደርገውን ታብራራለች። አባትም ለወንድ ልጁ እርሻ የሚያስተምረው በተመሳሳይ መንገድ ነው። አነጋገርን፡ ሰላምታ የሚያስተምረው በተመሳሳይ መንገድ ነው። እንዲሁ በቃል በመንገርና አሰጣጥን፡ አላባበስን፡ የመሳሰሉትንም እንዲሁ በቃል በመንገርና በተግባር በማሳየት ነው ነባሩ ትውልድ ለአዲሱ ያስተምር የነበረው። ከባህርይ፡ ከወይ፡ ከመንፈስ ጋር የተያያዙት ምግባራትም የሚተላለፉት እንዲሁ በቃልና በተግባር ነው። በቃል ሲተላለፉ ሁልጊዜ በቀጥታ በመናገር አይደለም። ለዘመናት ሲተላለፉ በቆዩ ተረቶች፡ በምሳሌያዊ ንግግሮች፡ በቃልግጥሞች፡ በቀልዶች አማካይነትም ምግባራት ከትውልድ ትውልድ ጥበባዊ በሆነ መንገድ ሲተላለፉ ቆይተዋል። ዛሬም እየተላለፉ ነው። ስለ ስነቃል ተግባር ሲነገርም ከሚነሱት ዐበይት ቁምነገሮች መሀል ጎልተው የሚነገሩት ከምግባር ጋር የተያያዙት የስነቃል

"የመግለጥ"፡ "የመግታት-የመቆጣጠር"፡ "የማጠናከር-የመትከል"፡
"የማምለጭ" እና "የማስተማር" ተግባራት ናቸው፡፡

4. ምግባር በቅድመ '66፡ በግለሰቦች ፅሁፎችና በትምህርት ቤቶች

ትምህርት ቤቶች፡ እስከ 1966 ድረስ፡ በተለያዩ መንገዶች ወጣቱን በምግባር ለመቅረፅ ይሞክሩ እንደነበር ይታወቃል፡፡ ይህንንም፡ በዘመኑ ለማስተማር እንዲሆኑ በንቁ ግለሰቦች ተዘጋጅተውና ታትመው ለማግበረሰቡ ከሚቀርቡ መፃህፍት እና በኋላ በቀጥታ በትምህርትና ስነ-ጥበብ ሚኒስቴር ተዘጋጅተው ከሚቀርቡ መፃህፍት መገንዘብ ይቻላል፡፡ በዚህ ክፍል የቅድመ '66ን አጠቃላይ ገፅታ ባጭሩ ለማመልከት እሞክራለሁ፡፡ ከ1928 በፊት ጀምሮ በግለሰቦች የታተሙ መፃህፍት ለምግባር-ነክ ሀሳቦች የሰጡትን ትኩረት እቃኝና በትምህርት ቤቶች ውስጥ ማስተማሪያ ሆነው እንዲያገለግሉ የገቡት መፃህፍት ያደረጉትን አስተዋፅኦም ለማመልከት እጥራለሁ፡፡ ከ1966ቱ የለውጥ ዘመን በፊት፡ ከ1ኛ-12ኛ ክፍል ለሚማሩ የየክፍሉ ተማሪዎች የተዘጋጁ በብሄራዊ ደረጃ የሚያገለግሉ አንድ ዓይነት መፃህፍት ባይኖሩም እንደ ታሪክና ምሳሌ፡ የመርስኤ ጎዘን የአማርኛ ሰዋሰው⁶፡ የገብሬ ወዳጆ ለማ በቤተሰብ፡ ለማ በገበያ እና ለማ በትምህርት ቤት፡ የተክለማርያም ፋንታዬ ጥገተ ጥበብ ዘሥነጽሑፍ እና ሌሎች በርካታ መፃህፍት በብዙዎቻችን ዘንድ የታወቁ ነበሩ፡፡ ስለነርሱ አንዳንድ ነጥቦችን አነሳሳለሁ፡፡

⁶ ስለዚህ ነጥብ እዚህ ከተነገረው ሰፊ ያለ አስተያየት በአማርኛ ለማንበብ የሚሹ የፈቃደ አዘዘን የሰነቃል መምሪያ፡ 1991፡16-22 አንድ መነሻ ሊያደርጉ ይችላሉ፡፡

⁷ የሰዋሰው ትምህርት በስርዓት ከተሰጠ፡ ተማሪው ስርዓት ባለው መንገድ የተዘጋጀ መልመኝዎችን እየሰራ ከተለማመደ፡ ይህ እራሱ ለተማሪው አእምሮና ምግባር የሚያደርገው አስተዋጽኦ ይኖራል፡፡ በጥንታዊ የግሪክ፡ የላቲን፡ የግእዝ ወዘተ. ስርዓት ትምህርት የተማሩ የልዩ ልዩ ሀገሮች ሊቃውንት የአስተሳሰብ፡ በእነሱ ደረጃ ባይሰጥም፡ በተለይ በመርስኤ ጎዘን እና፡ ከእርሳቸው ቀጥሎም በተክለ ማርያም ፋንታዬ መጻህፍት ውስጥ ይሰጥ የነበረው ተግባራዊ የሰዋሰው ትምህርት፡ በእነርሱ መጻህፍት ለመማር አጋጣሚው የፈቀደላቸውን ተማሪዎች፡ ጥቂት (እጅግ ጥቂትም ሊባል ይችላል) ተመሳሳይነት ባለው መንገድ የቀረፀ መሰሉ እየተሰማኝ መጥቷል፡፡

ከ1928 በፊት በግለሰቦች ከተፃፉት መፃህፍት መሀከል፡ በ1898 ተፅፎ በ1906 የታተመውን የኃይለማርያም ሰራብዮንን የኢትዮጵያ ትእምርተ መንግስት፡ ሰንደቅ ዓላማና ዘውዱን የጃንሆይንም አዋጅ የሚናገር መፅሀፍ፡ የበቀለ ሀብተሚካኤልን የፍቅር መላእክት፡ ለኢትዮጵያ ልጆች የተፃፈ (1916)፡ የመርስኤ ጎዘንን ትምህርተ ሀፃናት (1917)፡ መጀመሪያ በ1910 እና እንደገና በ1923 የታተመውን የኅሩይ ወልደ ስላሴን ለልጅ ምክር ለአባት መታሰቢያ እና በ 1910 የታተመውን የኅሩይን ስለ አውሮጳ መንገድ ቃል ለአብነት ያህል መጥቀስ ይቻላል፡፡ የመጀመሪያው መፅሀፍ፡ ስለ ኢትዮጵያ ትእምርተ መንግስት፡ ዘውድ፡ ሰንደቅ ዓላማ እና ስለ እያንዳንዳቸው ትርጓሜና ዓላማ የሚናገር ነው፡፡ ጥረቱ፡ ባንድ ሀገር ውስጥ የሚኖሩ ሰዎችን፡ በዘመኑ አተያይ የሚያያይዟቸውን የጋራ ጉዳዮች ማሳወቅ ነው፡፡ ሁለተኛው መፅሀፍ፡ ርእሱም እንደሚያመለክተው፡ ለልጆች የተዘጋጀ ነው፡፡ በመጀመሪያዎቹ ሁለት አጫጭር ክፍሎች የተዘጋጀ ነው፡፡ በመጀመሪያዎቹ ሁለት አጫጭር ክፍሎች እግዚርን ስለመፍራትና ስለፀሎት ያወሳል፡፡ በሶስተኛው ክፍል "የታደሉ እናትና አባት" በሚል ርእስ የሚከተለውን ፅፏል፡

ምሩቅ ልጅ አባትና እናቱን ያከብራል ይወዳቸዋል፡፡ ትእዛዛቸውን ሁሉ ያለመተላለፍ በትክክል ይፈጽማል፡፡ በጎዳና ሲሔድ ሽማግሎችን ታላላቆችን ሲአገኝ በትሕትና ሰላምታ ይሰጥና ያሳልፋቸዋል፡፡ በተማሪ ቤት መምሩ ሰላምታ ይሰጥና ያሳልፋቸዋል፡፡ የቀለም ጓደኞቹ የሚሰጡትን ትምርት ተግባራት ያጠናል፡፡ የቀለም ጓደኞቹ አንድ አንድ ቀን እየቀሩ ትምርታቸውን ሲያስታጉሉ እሱ በዋና ምክንያት ከመምሩ ተሰናብቶ ካልቀረ በተቀር እሱ በዋና ምክንያት ከመምሩ ተሰናብቶ ካልቀረ በተቀር ከቶ ምንም ቢሆን ከተማሪ ቤት አይለይም፡፡ በትምርቱም ከፍ ከፍ እያለ እየተሻሻለ ይሄዳል፡፡ ይህን የመሰለ ምሩቅ ልጅ የወለዱ አባትና እናት የታደሉ ናቸው (20-21)፡፡

ዝቅ ብሎም፡ ስለጊዜ ገንዘብ መሆን፡ ግድ (necessity) የአዲስ ጥበብ እና ብልህነት ምንጭ ስለመሆኑ፡ በፍቅር መተባበር ደህንነት እንደሚያስገኝ፡ አንድነት ብርታትን እንደሚሰጥ ያስገነዝባል፡፡ ትምህርተ ሀፃናት ስለ ሃይማኖት፡ ስለ ምስጋናና ፀሎት፡ በብሉይ እና በሀዲስ ኪዳን ስለተፃፉ ሀገጋት፡ ስለ መንፈሳዊ ተግላፅና መንፈሳዊ የዓለም ስርዓት

እየፃፈ ልዩ ልዩ ምግባራትን ለህፃናት ያስተምራል። የ ለልጅ ምክር ለአባት መታሰቢያ ፀሀፊም ለልጃቸው እንዲህ ይላሉ፤

የተወደድህ ልጄ ሆይ። ይህ አሁን ወደ ፊት የምጽፍልህን መጽሐፍ ልብ ወለድ የጻፍሁልህ መስሎህ እንዳትነቅፈው እለምንሃለሁ፤ ነገር ግን ከመጽሐፍት ያነበብሁትንና ከሽማግሌችም ከአዋቆችም ሰዎች በየጊዜው የሰማሁትን ነገር ሁሉ ጽፈልሃለሁና አክብረህ ተቀበለው። በልብህም አስበው። ለወንድሞችህና ለእንቶችህም ይህንኑ ንገራቸው (1923:4)።

ሌላው የጎሩይ መጽሐፍ ደግሞ ኢትዮጵያውያን ወደ ውጭ ሀገር ሲሄዱ ማሟላት ስለሚገባቸው ጉዳይ የሚያስረዳ ነው። ስለፓስፖርት አወጣጥ፡ ስለባቡር እና የመርከብ ጉዞ፡ ስለሆቴል አጠቃቀም እያነሳ የሚደረገውንና የማይደረገውን ይገልጻል። ጊዜው ኢትዮጵያውያን ለትምህርት፡ ለመንግስት ስራና ለንግድ ወደ አውሮፓ የሚጓዙበት ዘመን መጀመሪያ ላይ ስለነበረ ዓላማው ለተጓዦቹ፡ ባለስልጣናቱን ጨምሮ፡ እኒህን ስነስርዓቶችና ምግባሮች የማሳወቅ ጉዳይ ብቻ ሳይሆን፤ የሀገሪቱን ስምም (image) በዓለም የአደናቃ ስልትና እና የአስተሳሰብ ሰሌዳ ላይ አዎንታዊ በሆነ መንገድ መፃፍና መሳል ጭምር ነበር ማለት ይቻላል። ስለዚህ የስነስርዓትና የምግባር ጉዳይ ባለስልጣንና ተርታ ሰው፡ ትልቅና ትንሽ፡ ሴትና ወንድ፡ ሀብታምና ደኃ፡ ልጅና ሽማግሌ አይልም። ሁሉም በያለበት እድሜ፡ ያታ፡ ጎሳ፡ መደብ፡ ሃይማኖት ወዘተ. የሚከተለው ስነስርዓትና ምግባር ነበረው ማለት ነው።

ከ1928 በፊት ከታተሙትና በልዩ ልዩ መንገድ የምግባር ትምህርትን ሲሰጡ ካገኘናቸው መፃህፍት መሀከል በሀይማኖት ድርጅቶች ወይም በአባሎቻቸው ተዘጋጅተው የታተሙ ብዙ አሉ። ለምሳሌ ያህል፡ በስዊድን ወንጌላዊ ሚስቶን በ1926 የታተመውን፡ የማንበብ ማስተማርያ ባማኃርኛ፡ ለኢትዮጵያ ልጆች የሚሰጥ የተባለውን መፅሀፍ መጥቀስ ይቻላል። ይህ መፅሀፍ፡ ከገፅ 24-123 የሰፈሩ አጫጭር ትረካዎች አሉት። እነዚህን እየተረከ ከውስጣቸው የሚመነጨውን ምግባር ያስተምራል። በተጨማሪም፡ ስለ ሰው፡ ሕዋሳት፡ ገላን ንፁህ

ስለማድረግ፡ ስለ ውኃ፡ ምግብ፡ ሰዓት፡ ቀንና ሌሊት፡ ዓመት፡ ልማድ፡ ስርዓት ስለመጠበቅ፡ ስለቅጣት፡ ስካር፡ ሃይማኖት፡ የፀሎት ዓይነቶች ወዘተ. ያስተምራል።

በ1930ዎቹ በግለሰቦች ከታተሙት መሀከል፡ ስለ አገር፡ ሕዝብ፡ ሰንደቅ ዓላማ፡ ንጉሥ፡ በማስተማር የሚጀምረው፡ "እኛ ኢትዮጵያውያን ባሁኑ ጊዜ በግድ ልንከተለውና ልንፈጽመው የሚገባን አሳብ" በሚል ርእስ ስለሀገርና ኢትዮጵያዊነት እንደ አሠርቱ ቃላት አስር ነጥቦችን በማስፈር የአንባቢውን ተማሪ ልብ የሚማርከው፡ በልዩልዩ ተረቶችና ተረታዊ ግጥሞች፡ ብዙ ምግባሮችንና የዕለታዊ ኑሮ ሥርዓቶችን የሚያስተምረው፡ የታወቀው የክበደ ሚካኤል፡ ታሪክና ምሳሌ (1934፡ 1935)፤ ምክርና ተግሳፅ የሚሰጡ፡ ስለሰው ፀባይ፡ ስለግብዝነት፡ ስለ ቅንነት ወዘተ. የሚያወሱ አጫጭር ፅሁፎች ያሉበት የሠረቀ ብርሃን ገ/እግዚእ አጭር ንግግር (1938)፤ በሰውነት ክፍሎች ላይ ተመስርተው የተፃፉ ለወጣቶች መልካም ስነምግባር የሚጠቁሙ ግጥሞች እና ስለ አነጋገር፡ ስለ አቋቋም፡ አካሄድ፡ አቀማመጥ፡ ስለ መተኛትና መነሳት፡ ወዳጅንና ቤተ ዘመድን ስለ መጠየቅ፡ ስለ ሰላምታ አሰጣጥ፡ ስለምግብ አበላል፡ ስለ ልብስ አለባበስ፡ ስለጨዋታና መዝናናት ልዩ ልዩ አስተያየቶችን በምክር መልክ የሚለግሱ ግጥሞች ያሉበት የብርሃኑ ድንቄ የኪስ መስታወት ለወጣቶች መልካም አስተዳደግ (1938)፤ ስለ እንስሳት ጠባይና ባህርይ እያወሳ እግረመንገዱን መልካም ምግባር የሚያስተምረው የያሬድ ገ/ሚካኤል ስለ እንስሳት አገልግሎት ለህፃናት በረከት (1938)፤ ስለ እናት፡ አባትና ልጅ፡ ስለ ተማሪና ትምህርት ቤት፡ ስለትጉዎችና ሰነፎች ልጆች፡ ስለ ሀገርና ኢትዮጵያ፡ ስለ ሰንደቅ ዓላማና አንድነት፡ ስለ ሁለት አርበኞች፡ ስለ አዲስ አበባ፡ ስለ ባላገር፡ ስለ መስቀል በዓል፡ ስለ ግብረገብነት ወዘተ. ልዩልዩ ምንባቦች ያሉት በትምህርትና ሥነ ጥበብ ሚኒስቴር (ዮሐንስ አፈ ወርቅ) የተፃፈው ዐውደ ንባብ (1938) ለአብነት ሊጠቀሱ ይችላሉ።

ከእነርሱም ጎን የመልካም ሰብዬቴ ሥነ ሥርዓትና ሕግጋት (1937) በሚል ርእስ በአማካኤል አብርሃም ከእንግሊዝኛ ወደ አማርኛ የተተረጎመው አለ። ይህ መፅሀፍ፡ ስለ ምግባርና የአደናቃ ስነስርዓት እስካሁን ከታተሙት ረዥሙ ነው። "የ'ኤቲኬት'

⁸ ከገፅ 5-225 ይሄዳል።

ትርጓሜ"፡ "ስለ ማስተዋወቅ"፡ "ስለ ሞግዚቶችና ስለ ደረሰ
ልጃገረዶች"፡ "ወንዶች በተለይ የሚጠብቁት ሥርዓት" ወዘተ.
በመሳሰሉ በአርባ አራት ንዑሳን ርእሶች የተፃፉ ምክሮች አሉበት፡፡
ተርጓሚው የመፅሀፉን ታሪክ ሲያስተዋውቁ፡ "በ፲፱፻፴፭ ዓ.ም.
መጨረሻ ከእንግሊዝ አገር ወደ አገሬ እንደ ተመለስሁ የመልካም
ሶስቱ ሥነ ሥርዓትና ሕግጋት የሚባለውን በአውሮፓ አገሮች
በተለይም በእንግሊዝ አገር፤ ሰው ለንደኛው በየዕለቱ የሚያሳየውን
መልካም አስተዳደግና የሥልጣኔን አካሄድ የሚያመለክት ይህን
መጽሐፍ ከእንግሊዝኛ ወደ አማርኛ እንድትተረጉም የግርማዊነትን
ትእዛዝ ተቀበልሁ፡፡"⁹ ይላሉ፡፡ እመጽሀፉ ውስጥ በሚገኙት ምክሮች
በሙሉ ዘመናቸው ትውልድ ሊጠቀምበት ባይችልም ለተከታዩ
ትውልድ ጠቃሚ ሊሆን እንደሚችልም ገልፀው፤ መፅሀፉ፡ ሕዝቡ
"...የሚያኮራውን ጥንታዊ ባህሉንና ልማዱን ሳይለቅ አካሄዱንና
ኑሮውን በማሻሻል ከሠለጠነው ዓለም ባህልና ልማድ ለማዋህድ..."
የሚችልበትን መንገድ እንደሚያመቻች ይጠቁማሉ፡፡ መፅሀፉን
ስንመረምረው ግን ከተራው ህዝብ ይልቅ ለመኳንንቱ፡
ለባለስልጣናቱና ለተማሩቱ ይበልጥ እንደሚጠቅም ግልፅ ሆኖ
እናገኛለን፡፡ እንደ ኅሩይ፡ የሹማምንቱን የአኗኗር ስርዓት ሠለጠነ
ከሚባለው ዓለም ስርዓት ጋር የማቀራረቡ ጥረት በ1930ዎቹም
እንደቀጠለ እናስተውላለን፡፡

በ1940ዎቹም¹⁰ ስለአኗኗር ስርዓትና ምግባር የተፃፉ
መፃህፍት አሉ፡፡ አንዳንዶቹ በርእሳቸው ጭምር፡ ከመነሻው
የተፃፉበትን ምክንያት የሚያስታውቁ አሉባቸው፡፡
የገብረእግዚአብሔር ሰለሞን ስለ ልጆች መልካም አስተዳደግና
ምርጥ የሆኑ የማስተማር እቅዶች (1942)፡ የወልደ ጊዮርጊስ
ወልደ ዮሐንስ ሥነ ምግባር (1943)፡ የተክለ ጻድቅ መኩሪያ

⁹ ይህንን መፅሀፍ በንጉሡ ትእዛዝ እንዳዘጋጁ የሕይወቱ ትዝታ በተባለው
መፅሀፋቸው ውስጥም እንደገና ገልፀዋል (1992:39)፡፡ ይህም የንጉሡን ሚና
ያመለክታል፡፡ እንደ ሌላው የፖለቲካ፡ የኢኮኖሚና የአስተዳደር ጉዳይ፤
የምግባር ጉዳይ የመሪዎችም ጉዳይ ሲሆን የተሻለ ትኩረት ሊያገኝ
እንደሚችልና አንዳንድ ጠቃሚ ተግባራት እንዲከናወኑ መሪዎች ምክንያት
ይሆኑ እንደነበርም ያስገነዝበናል፡፡

¹⁰ ከዚህ በታች ስለምጠቅሳቸው መፃህፍት የምዕራው አብዛኛው የተወሰደው
ከ1970ዎቹ ጀምሮ በግሌ፡ በ1980ዎቹ እና በ1990ዎቹ ውስጥ ደግሞ ከልዩ
ልዩ የድኅረ ምረቃ ተማሪዎች ጋር እያሰናዳሁ ካለሁት የአማርኛ መፃህፍት
መግለጫዊ መዘርዘር መሆኑን እገልጻለሁ፡፡

የሰው ፀባይና አብሮ የመኖር ዘዴ (1943)፡ የብሩክ እንግዳሰው
ግብረ ገብ (1947)፡ የፍቅረ ስላሴ ወልደ ሐና የሕፃናት ማደጊያ
(1947)፡ የወልደ ጊዮርጊስ ወልደ ዮሐንስ የዓለም ጠባይ ኃሄትና
ብካይ (1948)፡ የሞገስ ክፍሌ ዘመናዊ ኑሮ ጥቂቶቹ ናቸው፡፡
ወልደ ጊዮርጊስ (1943) በተረቶች፡ በምሳሌያዊ ንግግሮች እና
የመፅሀፍ ቅዱስ ጥቅሶች በመጠቀም መንፈሳዊነትን ያስተምራሉ፡፡
የአንባቢውን ጠባይ ያርቃሉ፡፡ መልካም ዜጋ እንዲሆንም
ያስተምራሉ፡፡ የተክለ ጻድቅ መፅሀፍ (1943) ይዘቱ፡ አቀራረቡና
ሀሳቡ ጠለቅ ያለ ነው፡፡ ፀሀፊው፡ መፅሀፉ ለተለያዩ የህብረተሰብ
አባላት፡ ለመሪዎችና ለተመሪዎች፡ ለተማሪዎችና ለመምህራን፡
ለባልና ሚስቶች ይጠቅማል ብለው ተስፋ ያደርጋሉ፡፡ የብሩክ
መፅሀፍ (1947) በመምህራንና በህፃናት ዘንድ የግብረገብ
ትምህርትን ለማሳወቅ የተነሳ መሆኑን በመቅድሙ ውስጥ የገለፀ
አነስተኛ መፅሀፍ ነው፡፡ የሞገስ ደግሞ "መነሻ" በተባለው
ማስተዋወቂያ ውስጥ ህፃናትና ወጣቶች ስለ ህይወት አውቀው
በጥንቃቄ እንዲኖሩ የሚመራቸው መሆኑን የሚገልፅ ነው፡፡ ከነዚህ
በተጨማሪ የአባ ጋስፓሪን የመልካም አስተዳደግ መሪን (1947)
እና የመንግስቱ ገዳሙን ሌላው እንደሚያይህ ጠባይና የሕይወት
አቋም (1949) በስም ማስተዋወቅ ይጠቅማል፡፡ የመንግስቱ መፅሀፍ
ስለአካባቢና አስተዳደግ፡ ስለ ልዩ ልዩ ጭፍን እምነቶች፡
ስለትዳር፡ ስለስካር፡ መተጫጨት ወዘተ. አጠቃላይ ግንዛቤ
ለመስጠት ታጥቆ የተነሳ ነው፡፡ የቦጋለ ዋለሉ ብርሃን በመንገዱ
(1949) በመስረቱ የፊደልና የንባብ ማስተማሪያ መፅሀፍ ቢሆንም፡
ፀሀፊው ዐረፍተ ነገር መስራት በማስተማር በኩል፡ ሆነ ብለው
ምግባራዊ ምክር ይለግሳሉ፡፡ አንድ ምሳሌ ልጥቀስ፡

- ሀ - ሀገርህን መንግስትህን ውደድ
- ሁ - ሁለት ነገር አትውደድ
- ሂ - ሂድና ስራ፡ ስንፍናን ጥላ
- ሀ - ሆዳም አትሁን

በዚህ ዓይነት፡ ለአብነት የተጠቀሱት ዐረፍተ ነገሮች
የዐረፍተነገርን አወቃቀር ብቻ ሳይሆን ምግባርንም ያስተምራሉ
ማለት ነው፡፡

በ1950ዎቹና በ1960ዎቹ በዛ ያሉ መፃህፍት ተፅዕኖዎች፡፡ ስማቸውን በመዘርዘር ቦታ ላለመፍጀት ዐበይት የይዘት ትኩረቶችን እንዲያውቁ ላይ አተኩራለሁ፡፡ ከገብሬ ወዳጅ መፃህፍት አንዱ የሆነው ለማና ዘመዶቹ (1950) ቋንቋን ከሠናይ ምግባር ጋር አቀናጅቶ ለአንደኛ ክፍል ተማሪዎች ለማስተማር የተዘጋጀ ነው፡፡ በትምህርት ሚኒስቴር እየተዘጋጁ ለተማሪዎች ይቀርቡ የነበሩ መፃህፍት፡ በታላላቅ ሰዎች አርአያነት ምግባር የማስተማርን ቁምነገር፡ ስራ ላይ አውለውት ነበር፡፡ የአፍሪቃና የእስያ ታላላቅ መሪዎች (1952)፡ የአውሮፓና የአሜሪካ ታላላቅ መሪዎች (1953) የተባሉትን መፃህፍት ለአብነት መጥቀስ ይበቃል፡፡ ስለ ታላላቅ ፈላስፋዎች፡ የድርሰትና የመዘረቃ ሰዎች፡ ስለታላላቅ የዓለም ሃይማኖቶች እና የሃይማኖት መሪዎች በማስተማር በኩልም፡ መልካም ሰው ለማፍራት የቀድሞዎቹ የትምህርት ሚኒስቴር መፃህፍት ትልቅ አስተዋፅኦ አድርገዋል ማለት ይቻላል¹¹፡፡ በተጨማሪም ስለ ንግድ፡ ስለ ሥራ፡ ስለ ጋብቻ እና ስለ ሌሎች የሕይወትና የሥራ ዘርፎችም መልካም ምግባር የሚባሉትን በመፅሀፍ አዘጋጅተው ያቀረቡ ግለሰቦች ነበሩ፡፡ በ1950ዎቹ እና በ1960ዎቹ ጠለቅና ረቀቅ ባለ መንገድ ከተፃፉት ደግሞ የይድነታቸው ተሰማን ሕዝብና አስተዳደር ሞራል (1954) የተባለውን መፅሀፍ መጥቀስ ይቻላል፡፡ ይህ መፅሀፍ ስለ ሀሳብነት፡ ቅጣት፡ ተባባሪነት፡ ግላዊ ኑሮ፡ ሞራልና የቤት ኑሮ፡ ሞራልና ኢኮኖሚያዊ ኑሮ ወዘተ. በሚሉ ንዑሳን ክፍሎች ስር ምግባር-ቀመስ ቁምነገሮችን ያወሳል፡፡ የክርስትና መፃህፍት በመፃፍ በኩል መልካም ናቸው ያሏቸውን ምግባራት ለማስተማር ከጣሩት መሀከል ደግሞ አማረ ማሞን (1950)፡ ግርማ ተ/ጊዮርጊስን (1950)፡ አሥራተ ማርያምን (1951)፡ ሊቀ ጠበብት አያሌው ታምሩን (1955)፡ ሉሌ መልአኩን (1955) እና ሐጅ ከማል ሐጂን (1962) መጥቀስ ይቻላል፡፡ የከበደ ደስታ የአማርኛ መማሪያ ለ6ኛ ክፍል (1964) ስለግእዝና አማርኛ ስነፅሁፍ፡ ስለአማርኛ መፃህፍት ደራስያን፡ ስለ ያሬድ፡ ስለኢትዮጵያውያንና ኢትዮጵያዊ ስላልሆኑ ፈላስፎች፡ ሰዓሊዎችና ቀራጊዎች የተፃፉ ፅሁፎች አቅርቧል፡፡

¹¹ በመሠረቱ ይህ መልካም ዘዴ ነው፡፡ ነገር ግን የአዘጋጃዎቹ ትኩረት በውጭ ሀገር ሰዎች ታላላቅ ስራዎች ላይ መሆኑ መልካምና ክብር ያለው ቁምነገር ስሜትን በወጣቱ ተማሪ ሰብእና ውስጥ በረቀቀ መንገድ ሳይዘራ አልቀረም የሚል መላ-ምት አለኝ፡፡

ታዋቂ ሰዎችን ከሀገር ውስጥና ከሀገር ውጭ መርጦ ያስገባው ምግባርን በእነርሱ አርአያነት ለማስተማር ይመስላል፡፡ ከዚህ በላይ የተመለከትናቸውን መፃህፍት የጠቀስኳቸው፡ በተጠቀሱት ዓመታት፡ የምግባር ጉዳይ ምን ያህል እንደተተኮረበት ለማሳየት ማስረጃ ለማቅረብና፡ በተመራማሪዎች ዘንድም እነርሱንና ተመሳሳይ መፃህፍትን የማጥናት ፍላጎትን ለማነቃቃት ነው፡፡ እርግጥ፡ ከፍ ብዬ በዘረዘርኳቸው እና እዚህም ባልጠቀስኳቸው በግለሰብ በተፃፉና በትምህርት ሚኒስቴር በተዘጋጁ መፃህፍት ውስጥ የቀረቡት ምግባራት፡ በወጉ ታስቦባቸው፡ ማለትም እድሜንና ሌሎች ከሀይማኖትና ከጎሳ ጋር የተያያዙ ጉዳዮችን በጥንቃቄ አጠነው፡ ደረጃ በደረጃ በመልክ በመልኩ ተዘጋጅተው የቀረቡ ነበሩ ማለት ፈፅሞ አይቻልም፡፡ ሁሉም በየፊናቸው የየዘመናቸውን ጨባጭ እና ተጨባጭ ሁኔታ፡ በተለይ ደግሞ የየራሳቸውን እምነትና አተያይ መሠረት እያደረጉ ያቀረቧቸው መሆኑን መፃህፍቱን በመመልከት መረዳት ይቻላል፡፡ ይሁን እንጂ፡ መከራዎቻቸውን እና ያስገኟቸውን ውጤቶች ወደፊት ማጥናት እንደሚገባ በ"መግቢያ"ዬ ላይ የጠቀስኩትን እዚህ አስታውጼ፡ ከዚህ በላይ የጀመርኩትን ቅኝት ባጭር ባጭሩ አቀጥላለሁ፡፡

5. ምግባር በድኅረ '66 (ዘመነ ደርግ) - በግለሰቦች ፅሁፎችና በትምህርት ቤቶች

ከ1966ቱ ሕዝባዊ ዐመፅ በኋላ ከፍ ብለን የጠቃቀስናቸው ጥረቶች እንዳልነበሩ ሆኑ፡፡ የጊዜንና የአስተሳሰብን ለውጥ በመከተል ተመዝኖ፡ ለዘመኑ በሚጠቅም መንገድ ተዘጋጅቶ መቅረብ ይገባው የነበረ የምግባርና የልዩልዩ የሕይወት እሴቶችና ስነስርዓቶች ትምህርት ከዕለታዊ ኑሮ ጋር ባልተገናኙ ፅሁፎችና ዲስኩሮች በመተካቱ ብዙ የእሴት፡ የምግባርና የየዕለት ኑሮ ስነስርዓት መቃወስን በአጠቃላይ በማኅበረሰቡ ላይ እና በተለይም በወጣቱ ላይ አመጣ፡፡ የሀገሪቱን የኢኮኖሚና የፖለቲካ ሕይወት ለመደንገግ የታወጁት አዋጆች መሪዎቹ፡ የተማሩና ያልተማሩ አጋሮቻቸው እና ካድሬዎቻቸው፡ በወቅቱ ጨርሶ ባላሰቡት መንገድ የሀዘቡን ማኅበራዊ ሀይወት አናጉት፡፡ ሕዝባዊ አመፀን ተከትለው የታወጁት የሕዝብ የአደረጃጀት ስልቶች (ለምሳሌ፡ "የከተማና የገጠር የቀበሌ ነዋሪዎች ማኅበራት"፡ "የአብዮታዊት ኢትዮጵያ ሰላምና ምኅበር" እና "የአብዮታዊት ኢትዮጵያ ሴቶች ማኅበር")

በየቤተሰቡ ማጀት ገብተው በምግባር ላይ ያስከተሉት ተፅእኖ፡ ገና በጥምና የተጠና ባይሆንም፡ በቀላሉ የሚገመት አለመሆኑን አምርሮ መግለፅ ይገባል።

ይህንን ውስብስብና ፈርጅ ብዙ ፕሮብሌም በዚሁ ገትተን ወደ ቋንቋ ማስተማሪያ መፃህፍቱ ፊታችንን በመጠኑ መለስ ስናደርግ፡ ከፍ ብለን በጠቀስናቸው በግለሰቦችም ይሁን በትምህርት ሚኒስቴር ስም ተዘጋጅተው ለማስተማሪያነትና ለንባብ በቀረቡት መፃህፍት ውስጥ ያስተዋልነውን ዓይነት፡ ተማሪውን በምግባር የማነፅ ጉጉት አይታይም። በተለይ በከበደ ሚካኤል፡ በመርስኤ ኃዘን ወልደ ቂርቆስ፡ በገብሬ ወዳጅ፡ በተክለ ማርያም ፋንታዬና በመስሎቻቸው የተከናወነውን፡ ቋንቋ ማስተማርን ተጠግቶ ከተደረገው፡ ተማሪውን በአኗኗር ሥርዓትና በምግባር ከማነፅ ጥረት ጋር ሊወዳደር የሚችል፤ የራሱን ዘመን ጥያቄና ፍላጎት ዐውቆና ተከትሎ የተደረገ መከራ ነበረ ለማለት እጅግ ያዳግታል። እርግጥ፡ የሃይማኖት ጉዳይ በአብዮቱ ወቅት ብዙ ፈተናዎች እንደነበሩበት የታወቀ ቢሆንም አንዳንድ መፃህፍት በግለሰቦች እየታተሙ በመውጣታቸው የምግባር ጉዳይ በእነርሱ ውስጥ በቀጥታና በተዘዋዋሪ ተነስቷል ማለት ይቻላል።

ስለ ዘመነ ደርግ የአማርኛ መማሪያ መፃህፍት ከዚህ ቀደም፡ "አንዳንድ ነጥቦች ስለ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች የአማርኛ ቋንቋ ትምህርት ዓላማዎች፡ ስለ ሥርዓተ ትምህርቶች፡ ስለ መማሪያ መፃህፍት እና ስለ ስነፅሁፍ ሚና በቋንቋ ትምህርት፡ ከ1944-1982" በሚል ርእስ በመጀመሪያ "ለአማርኛ ቋንቋ ትምህርት ዝግጅት ሲምፖዝየም"፡ ሚያዝያ 25/1982 የቀረበውንና በመጠኑ ታዲቶ (edit ተደርጎ) በቋንቋዎች ጥናት ተቋም ዘጠነኛ ፕሮሲዲንግ ውስጥ በ1991 በታተመው ፅሁፌ ውስጥ ያነሳኋቸውን ነጥቦች አንባብያን እንዲመለከቱ እየጠቀምኩ፤ ከቋንቋ ማስተማሪያ መፃህፍቱ መሀከል፡ ለ11ኛ ክፍል የተዘጋጀውን የአማርኛ መማሪያ (1970) ብቻ ለአብነት ያህል ከዚህ ቀጥሎ ባጭሩ ለመመርመር እሞክራለሁ¹²።

¹² በደፈናው "በሥርዓተ ትምህርትና ሱፐርቪዥን ዋና ክፍል" መፅሐፉ በተገለፀው የ1970 ቅጅ ከተጠቀምኩ በኋላ "በአፀደ ሕፃናትና መደበኛ ትምህርት ሥርዓተ ትምህርት ዋና ክፍል የአማርኛ ቋንቋ ትምህርት ቡድን" መዘጋጀቱ የተገለፀውን፡ መጀመሪያ በ1969፡ 2ኛ ተሻሽሎ በ1972፡ 3ኛ በ1973፡ 4ኛ በ1974፡ 5ኛ በ1975፡ 6ኛ በ1976፡ 7ኛ በ1977፡ 8ኛ በ1979 የታተመውን ቅጅ አግኝቻለሁ። በዚህ መፅሐፍ ውስጥ የ1970ው ቅጅ መኖር

ስለዚህ መፅሀፍ አስፈላጊነትና አዘገጃጀት የተነገሩ ሁለት ዐበይት ነጥቦችን ከመፅሀፉ በመጥቀስ ልጀምር። አንደኛው፡ ቀድሞ የነበረው የቋንቋ ትምህርት፡ "የነበረውን ሥርዓትና የገዥ መደብ በከንቱ የሚያወድስና አቋሙን የሚያጠናክር ከመሆኑም በላይ፡ ተማሪው ከትምህርት ዓለም በሚወጣበት ጊዜ በግል አስተሳሰብ እምነት የሌለው፡ ተለማማጭ፡ ለመብቱ የማይጨነቅና የበታችነት ስሜት የሚሰማው የቢሮ ሠራተኛ እንዲሆን የሚያደርግ ነበር።"¹³ ይላል። ሁለተኛው ደግሞ፡ በአንደኛው ነጥብ የተነሳ "ለአዲሲቱ ኅብረተሰባዊት ኢትዮጵያ የወደፊት ትውልድ የሚጠቅም የቋንቋ ሥርዓተ ትምህርትና የመማሪያ መፃህፍት ማዘጋጀት አስፈላጊ" ይላል። ከአዲስ አበባና ከልዩ ልዩ መፃህፍት ማዘጋጀት አስፈላጊ" ይላል። ከአዲስ አበባና ከልዩ ልዩ ክፍላተ ሀገር በችሎታቸው የታወቁ መምህራን ወደ አዲስ አበባ፡ በሥርዓተ ትምህርት ዋና ክፍል ወደሚገኘው የአማርኛ ክፍል እንዲመጡ ከተደረገ በኋላ በቡድን በቡድን ሆነው ዝግጅቱን እንዲጀምሩ እንደተደረገ፤ ሥራቸውን ከመጀመራቸው በፊት ግን "ከኅብረተሰባዊነት ርዕዮተ-ዓለም ጋር የሚያስተዋውቅ ከሁለት ሳምንት ያላነሰ ሴሚናር" እንደተሰጣቸው ተገልጿል (1970፡ ገፅ 2)። ከአራቱ የቋንቋ ክሂሎች በተጨማሪ፡ የተዘጋጁት መፃህፍት "በቋንቋው ትምህርት አማካይነት ተማሪው የሚቀስመው ዕውቀት አምራችና ጥሩ የኅብረተሰባዊ ዜጋ እንዲያደርገው" ጥረት እንዳደረጉም ተነግሯል። ቀጥሎም እያንዳንዱ ተማሪ በየደረጃው

አልተገለፀም፤ ለምን እንዳልተገለፀም አይታወቅም። በመሀከላቸው ግን ብዙ መሰረታዊ ልዩነት የለም። እኔ በተጠቀምኩበት የ1970 ቅጅ ውስጥ ያሉት ምንባቦች 21 ናቸው። በኋላ ባገኘሁት የ1979 እትም ውስጥ ግን "ሶሻሊዝምና መንግሥታዊ ካፒታሊዝም" የሚለው ምንባብ ስለወጣ የምንባቦቹ ቁጥር 20 ሆኗል። "ዲያሌክቲካዊ ቁስ አካልነት" የሚለው ምንባብ በ1972 ተሻሽሎ እስከ 1979 በታተሙት ቅጂዎች ውስጥ ርእሱ ተለውጦ "ዲያሌክቲካዊ የምርምር ስልቶች" ተብሏል። በ1970ው እትም፡ ከገፅ 5-21 የተካተቱት "የቆዳ ወይም የሌጦ አዘገጃጀት (ለናሙና የቀረበ ትምህርት)"፡ "መልመጃ" እና "አጠቃላይ የመምህር መምሪያ" በተሻሻለው ውስጥ አልገቡም። ይሁንና፡ ይህ መሆኑ፡ እኔ በዚህች ፅሁፍ ውስጥ የምሰነዝራቸውን አጠቃላይ ሀሳቦች የሚፈታተን አይመስለኝም።

¹³ አብዮቱን ካመጡት ዋና ምክንያቶች አንዱ፡ ባንዳንድ ሰዎች አስተሳሰብ ደግሞ ዋነኛው፡ ከዩኒቨርሲቲ ተነስቶ በተለይ ወደ ሀገሪቱ የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች የተሰራጨው የተማሪዎች እንቅስቃሴ መሆኑን ስገነዘብ የዚህን አስተያየት ትክክለኛነት፡ ሌላው ቢቀር በትዝብታዊ ፈገግታ ጠየቅ አድርጌ እንዳልፍ እገደዳለሁ።

ስለሚያዳምጠው፡ ስለሚናገረው፡ ስለሚያነበው እና ስለሚፅፈው
ጉዳይ የ11ኛው ክፍል የአማርኛ የመማሪያ መፅሀፍ ሲገልፅ ዘጠኝ
ርእሳት-ነገሮችን ይዘረዝራል። እነሱም፡-

1. ምርት (ስለ እርሻ ከብት ርቢ፡ ማዕድን፡ ኢንዱስትሪ፡
ፋብሪካ ወዘተ.)
2. አስተዳደር (ከተማዎች፡ ቀበሌዎች፡ ታሪካዊ
ቦታዎች፡ ሐኪም ቤት፡ ሕግና ሥርዓት፡ ጤና ጥበቃ ወዘተ.)
3. እንክብካቤ (የመሬት አቀማመጥ፡ የዐፈር ሁኔታ፡
የአየር ጠባይ፡ ወንዞችና ሐይቆች፡ የዱር አራዊት፡ ማዕድን፡
ተራማጅ ባህል ወዘተ.)
4. ሥነ ምግባር (እኩልነት፡ ወንድማማችነት፡ አንድነት፡
ሐቅ፡ ፍርድ፡ ነፃነት ወዘተ.)
5. ቀለብ (ምግብ፡ ውሃ፡ ልብስ፡ መኖርያ የመሳሰሉት)
6. ውበትና ደስታ (ሥነ ጽሁፍ፡ ሥዕልና ቅርፃ ቅርፅ፡
የመጠየቅና የመዝናኛ ዘዴዎች)
7. መገናኛ (ደብዳቤ፡ ጋዜጣ፡ መጽሐፍት፡ ቴሌፎን፡
ቴሌቪዥን፡ ፖስታ ወዘተ.)
8. መጓጓዣ (መንገዶችና ሌሎች ዘዴዎች)
9. ፖለቲካ ንቃት (በማኅበር መደራጀት፡ መብትና
ግዴታን ማወቅ፡ የመደብ ትግል ወዘተ.)

እንደሆኑ ይዘረዝራል (ገፅ 2-3)። የመጽሀፉ 'መግቢያ'፡ እነዚህን
ዘጠኝ ርእሳት-ነገሮች ተማሪው "በማስተማሪያ መጽሐፉ ይዞታ
ውስጥ ነው የሚያገኛቸው" ይልና " ተማሪውን የተሟላ ሰው
ለማድረግ የቋንቋ ትምህርቱ ከሌሎች የትምህርት ዓይነቶች ጋር
(ኅብረተሰብ ትምህርት፡ ሳይንስ፡ ሂሳብ፡ ወዘተ.) ይዛመዳል ሲል
በአፅንዖት ይፅፋል።

ከዚህ በላይ የተጠቀሱት ዘጠኝ ርእሶች በመሠረቱ ባልከፉም
ነበር። ቋንቋውን የማስተማር መሠረታዊ ዓላማ ሳይፋለስ፡
ተማሪው ሊማር የሚገባውን ልዩ ልዩ የቋንቋ ክሂሎች እነዚህን
ዘጠኝ ቁምነገሮች ከሚያሳውቁ ምንባቦች ጋር እያዛመዱ ማስተማር
ከተቻለ ሀሳቡ በጣም የሚደነቅና የሚከበር ነው። ስለዚህ
"የመማሪያ መግቢያቱ የተጠቀሱትን ግቦች ሊመቱ በሚችሉበት
መንገድ ተዘጋጅተዋል አልተዘጋጁም?" የሚለውን ጥያቄ መጠየቅ

ተገቢ ይሆናል። እየመረመርነው ያለው የ11ኛ ክፍል የአማርኛ
የመማሪያ መፅሀፍ ለዚህ ጥያቄ አዎንታዊ መልስ እንድንሰጥ
የሚያስችለን አይደለም።

የቋንቋ ትምህርት ተቀዳሚ ዋና ዓላማ የቋንቋን ክሂል
በየደረጃው ማስተማር ነው። ይህንን ዓላማ ለመፈፀም የሚዘጋጁት
ይዘቶች ላይ ብዙ ችግር የለም። ችግሩ ያለው ይዘቶቹ በቀረቡበት
ወይም በተፃፉበት መንገድ ላይ ይመስላሉ። ምንባቦቹና
መልመጃዎቹ ተማሪውን ሊስብ በሚችል መንገድ ካልተዘጋጁ
ግባቸውን መምታት ቀርቶ ቋንቋው በየገባበት እየገቡ የሚያጠቁት
ብዙ ጠላቶች እንዲያፈራ ያደርጋሉ¹⁴። ለምሳሌ፡ በ11ኛው ክፍል
የማስተማሪያ መፅሀፍ ውስጥ ካሉት 21 ምንባቦች ከ10 የማያንሱት
ስለኢምፔርያሊዝምና የከበርቴው ስርአት፡ ስለ ወዛደሩ ንቃተ
ሕሊና፡ ስለ ካርል ማርክስና ፍሬድሪክ ኤንግልስ፡ ስለ
ዲያሌክቲካዊ ቁስአካልነት፡ ስለሶሻሊዝምና መንግስታዊ
ካፒታሊዝም፡ ስለ ሴቶች ድርብ ጭቆና፡ ስለታቀደ ምጣኔ ሀብት
እና ስለባህልና የሕዝብ አብዮት፡ ስለ አብዮታዊ ስነፅሁፍ በደረቅ
ቋንቋ እና የአፃፃፍ ስልት የቀረቡ፡ የተማሪውንም ሆነ
የማንኛውንም አንባቢ ቀልብ የማይስቡ ናቸው። የስምንቱ
ምንባቦች ርእሶች "ውሀ መስመሮች"፡ "የመጀመሪያ ሕክምና
እርዳታ"፡ "ደም ማቆም"፡ "የቤት እንስሳት የሚያስተላልፉት
በሽታና ጥንቃቄው"፡ "ዝሆኔ"፡ "የባህርያት ዝነቃና ጥቅሙ"፡ እና
"የድንጋይ መስባበርና ውጤቱ" የሚሉ ሲሆኑ የቀረቡበት
መንገድም ከፍ ብለን ከተናገርነው የተለየ አይደለም። የተቀሩት
ምንባቦች "የሐዘን በትር" በሚል ርእስ የቀረበ አጭር ልቦለድ፡
"ራስ በራሳት" በሚል ርእስ ስለተጠቀሰው ጉዳይ የተፃፈ ፅሁፍ እና
"እሪ አለ ባቡር ነጎደ" በሚል ርእስ የተፃፈ ግጥም ናቸው¹⁵።
እነዚህን ምንባቦች ትክ ብለን ስንመረምር እንደምን አድርገው
"አምራችና ጥሩ የኅብረተሰባዊ ዜጋ" እና "የተሟላ ሰው"
እንደሚያፈሩ ለመገንዘብ ያዳግተናል። በተራ ቁጥር 4 የተጠቀሱት

¹⁴ በእኔ መጣጥፍ [ዘሪሁንና ደረጃ (አርታኢያን)፡ 1991 ተመልከት] እና በ
ቢ.ኤ. (ለምሳሌ አስፋው አመና፡ 1975) ዲሞኖች እንደተገለጠውና እና በተለይ
ደግሞ በኤም.ኤ. ዲሞኖች እንደተረጋገጠው የአማርኛ ቋንቋ ትምህርት
እውነትም ተወዳጅ አልነበረም።
¹⁵ የሀያ አንዱም ምንባቦች ምንጮች አልተጠቀሱም። ግጥሙ ግን የታወቀው
ፀሀፊ-ተውኔትና ገጣሚ የፀጋዬ ገብረ መድኅን የአብዮት ግጥም መሆኑን
አስታውሳለሁ።

ከሥነ ምግባር ጋር የተያያዙ ይዘቶችም የት እንደገቡ መረዳት ይቸግረናል። የተዘረዘሩትንም አራቱን የቋንቋ ክሂሎችም ቢሆን መፅሀፉ እንዴት ማስተማር እንደሚችል መገንዘብ ያስቸግራል። በእኔ አስተያየት የመማሪያ መፅሀፍ፡ ከዘመኑ ጋዜጣና መፅሄት፡ ፊደላትና ቴሌቪዥን፡ ከዘመኑ ስብሰባዎችና የመስሪያ ቤት የውይይት ክባቦች ጋር በይዘቱና በቃናው እንደተመሳሰለ እና፡ "ኢምፔሪያሊዝም፡ ሰፊው ህዝብ፡ ሶሻሊዝም፡ ወዘደራዊ ዓለማቀፋዊነት፡" እንዳለ ያለፈ ይመስለኛል። ዝርዝሩ ብዙ ስለሆነ፡ በዚህ ናሙና የመማሪያ መፅሀፍ ውስጥ ለምግባር-ነክ ጉዳዮች በተለይ የተሰጠ ትኩረት እንደሌለ እንደገና አስታውጧል። በዚህ ዘመን በግለሰቦች ከተፃፉት መፃህፍት ለምግባራዊ ቁምነገሮች ልዩ ትኩረት የሰጡ መኖር አለመኖራቸውን ባጭሩ አመለካታለሁ።

ከ1966-1983 በነበሩት ዓመታት በምግባራዊ ጉዳዮች ላይ ልዩ ትኩረት አድርጎ የፃፈ ግለሰብ፡ ገና ባልተጠናቀቀው፡ ቀደም ብዬ በጠቀስኩት መግለጫዊ የመፃህፍት መዘርዘር ውስጥ እስካሁን አላገኘሁም¹⁶። ይህ ማለት ግን በነዚህ ዓመታት በታተሙት የሃይማኖት መፃህፍት ውስጥ፡ እንደተለመደው የምግባር ጉዳይ መነሳቱ ቀርቷል ማለት አይደለም። ዘመኑ በሀገሪቱ ውስጥ ያሉትን ሃይማኖቶች ህልውና፡ በተለይ ወደ መጀመሪያዎቹ ዓመታት ላይ፡ የተፈታተነ ነበር። ስለዚህም፡ የታተሙት መፃህፍት ቁጥር ከለውጡ በፊት በጀመረው መንገድ ሊቀጥል የቻለ አይመስልም። በእኛ መዘርዘራዊ መግለጫ ውስጥ ያሉት ከ55 አያንሱም። ከእነዚህ መሀከል ቢያንስ 50ዎቹ በልዩ ልዩ የክርስትና ዘርፎች በሚያምኑ ግለሰቦች የተፃፉ ሲሆኑ ሌሎቹ የእስልምና መፃህፍት ናቸው። በቅድመ 1966 ይሆን እንደነበረውም የታወቁ ደራስያንና ገጣምያን ምግባር-ነክ መፃህፍት ለትምህርት ቤቶችም ሆነ ለአንባብያን በግልም ሆነ በድርጅት ስር ሆነው ሲያዘጋጁ አይታዩም። በቀጥታ እራሳቸው መፃህፍት በማዘጋጀትም ይሁን ምክር በመስጠት ልምዳቸውን ለማካፈል ከሚችሉባቸው የስራ መደቦችም ብዙዎቹ ስለተነሱ ሀገርን፡ ህዝብንና ትውልድን የሚጠቅም የምግባር ትምህርትና

¹⁶ ፍለጋው፡ ወደፊት፡ በዚህ ጥናት ካደረግሁት በበለጠ አስተማማኝ ሁኔታ እስኪካሄድ ድረስ፡ ወይም ሌላ ተመራማሪ በሌላ መረጃ ይህንን ሃሳብ እስኪለውጠው ድረስ በዚህ ማዘገፍ ያለብን ይመስላል።

ቅስቀሳ በትምህርት ቤቶች የመማርያ መፃህፍትም ውስጥ ሆነ በግለሰቦች ስራዎች ውስጥ አልታየም ማለት ይቻላል።

6. ምግባር በድንረ '83 (ዘመነ ኢሕአዴግ) - በትምህርት ቤቶችና በግለሰቦች ፅሁፎች

ከዚህ ቀጥሎ ከ1983-1994 በአማርኛ መማሪያዎች፡ በ"የግብረተሰብ ትምህርት" የመማሪያ መፃህፍት፡ በሲቪክስ የመማሪያ መፃህፍት እና በግለሰቦች በተፃፉ መፃህፍት ውስጥ ለምግባር ጉዳይ የተሰጠውን ትኩረት ባጭሩ እቃኛለሁ። በአማርኛ መማሪያዎቹ ልጅምር።

6.1. የአማርኛ መማሪያ መፃህፍት

ይህንን መጠነኛ ጥናት ሳኪያሄድ የመረመርኳቸው የአማርኛ መማሪያ መፃህፍት 12 ሲሆኑ በክልል 14 የተዘጋጁትን የ7ኛ እና የ8ኛ ክፍል 2 የማስተማሪያ መፃህፍትንም ተመልክቻለሁ¹⁷። ባጋጣሚ የተገኙት ከደቡብ ሕዝቦች ክልል የ4ኛ፡ የ5ኛ፡ የ6ኛ፡ እና የ7ኛ ክፍል፡ ከክልል 14 የ7ኛና የ8ኛ፡ ከአማራ ክልል የ7ኛና የ8ኛ፡ ከድሬዳዋ ደግሞ የ8ኛ የመማሪያ መፃህፍት ናቸው። በሥርዓተ ትምህርት ዋና ክፍል፡ የአማርኛ ትምህርት ቡድን ለ10ኛ እና ለ11ኛ ክፍል ያዘጋጃቸውንም በወጉ ተመልክቻለሁ። እያንዳንዱን መፅሀፍ ስመረምር ያገኘሁትን ሁሉ እዚህ ለማስፈር አልችልም። ስለዚህ በተለይ ከምግባር ጋር የተያያዙትን አጠቃላይ ጉዳዮች ብቻ እጅግ ባጭሩ አወሳለሁ።

በነዚህ የመማርያ መፃህፍት ውስጥ ምግባር ("ስነምግባር") በቀጥታ ርቃል ተጠቅሶ፡ ወይም ብዙ ጊዜ በቅድመ '66 መፃህፍት ውስጥ ይደረግ እንደነበረው የልዩ ልዩ ምግባራት አስፈላጊነት ተነግሮ፡ ያንን ተግባራዊ ለማድረግ የተዘጋጀ ምንባብ

¹⁷ መፃህፍቱ በየክልሉ ስለተዘጋጁ፡ በድንገት ተጠይቆ በድንገት ለሚዘጋጅ የኮንፍራንስ ወረቀት ሁሉንም ማግኘትም እጅግ አስቸጋሪ ነበር። በዚህ ምክንያት፡ ላገኝ የቻልኩት የተወሰኑትን ብቻ ነው። እኒህም ቢሆኑ በፍጥነት ሊገኙ የቻሉት ሁለት የስራ ባልደረቦቹ፡ አቶ ሰሎሞን ተሰማና አቶ ጌታሁን አማረ የነበሯቸውን ቅጂዎች ወዲያው ስላዋሱኝ ነው። ስለተባበሩኝ አመሰግናቸዋለሁ።

አላገኘሁም። በተዘዋዋሪ ለምግባር ትምህርት አስተዋፅኦ ሊያደርጉ ይችላሉ ብዬ ያስብኳቸው። በግጥም ወይም በስድኝት የተገኙ ምንጣቦች ግን በብዙዎቹ መግህፍት ውስጥ አንዳንድ ይገኛሉ። በየመፅሀፉ ውስጥ የሚኖራቸው ብዛት የሚወሰነው በአዘጋጅቹ እውቀት ወይም ፍላጎትና ስሜት፤ ወይም በሁሉም ምክንያቶች ይመስላል። ስለዚህ ባንድ ክልል ያሉ ኢትዮጵያውያን ተማሪዎች በሌሎች ክልሎች ካሉ ሌሎች ኢትዮጵያውያን ተማሪዎች የበለጠ ወይም ያነሰ የምግባር ይዘት ይሰጣቸዋል ማለት ነው።

ስለብነት ያህል ካንዳንድ መግህፍት ጥቂት ማስረጃዎች ልጥቀስ። በደቡብ ሕዝቦች ለስድስተኛ ክፍል በተዘጋጀው መፅሀፍ ውስጥ ያሉት "ከተመራመሩ ይገኛል ምስጢሩ"¹⁸፣ "ንዴትና መዘዙ" እና፡ "ደግ ስራ"¹⁹፣ "ዲዳሎስ"²⁰፣ "ብልሃት ያድናል ከጥፋት"፤ እና "ዴሞስቲን"²⁰ በተለያዩ መንገድ ለምግባር (ባህርይ ለማረቅ) አስተዋፅኦ ሊያደርጉ የሚችሉ ናቸው። በተጨማሪም፤ በዚህ መፅሀፍ ውስጥ እና በብዙዎች ሌሎች የመማሪያ መግህፍት ውስጥ ያሉት ሌሎች ምንጣቦች፤ ተግባራዊ የሆኑ የኑሮ ስነስርዓቶችና ምግባሮች (ንፅህና አጠባበቅ፤ ጤና፤ ልማት ወዘተ.) አሉባቸው። በክልል 14 ለሰባተኛ ክፍል በተዘጋጀው መፅሀፍ ውስጥ ደግሞ ዓለማየሁ ዘውዴ ተስፋዬ በተባሉ ፀሀፊ "ቀጠሮ"²¹፣ "ድግስ"፤ እና "ጮጶ" በሚሉ ርእሶች የቀረቡ ሶስት ምንጣቦች በመልካም አቀራረብ፤ መልካም ምግባር የሚያስተምሩ ሆነው አግኝቻቸዋለሁ። በበርካታ የመማሪያ መግህፍት ውስጥ ከቀረቡት ብዙ ምንጣቦች በቀላል፤ በግልፅና በማራኪ አቀራረባቸው ልቀው ታይተውኛል። በተጨማሪም፤ ፀሀፊው ምንጣቦቹን የፃፉት በዚህ በክልል 14 መፅሀፍ ውስጥ "ሰላም ይስፈን" እና፤ "የቀበሮ ሥጋ ቤት"²¹፤ "የአካባቢ ብክለት" እና፤ "ዴሞስቲን"²²፤ እና "አድማሱ"²³ በሚሉ ርእሶች የቀረቡት ምንጣቦች ለምግባር እረቃ

¹⁸ ከክበደ ደስታ ምሳሌና ተረት በእንስሳት አንደበት፡፡1964 ዓ.ም.፡፡ ምንጩ ተጠቅሶ የተወሰደ።
¹⁹ ከዱሮው ታሪክና ምሳሌ ምንጩ ተጠቅሶ የተወሰደ።
²⁰ ከዱሮው ታሪክና ሰዎች ምንጩ ተጠቅሶ የተወሰደ።
²¹ ከ ሀዲስ ዓለማየሁ፡፡ ተረት ተረት የመሰረት ምንጩ ተጠቅሶ የተወሰደ።
²² ከዱሮው ታሪክና ምሳሌ የተወሰደ፤ አዘጋጅዎቹ የወሰዱት ግን ከተስፋዬ ሸዋዬ፤ አንብቦ የመረዳትና የመጻሕፍት[ic] ችሎታን ማዳበር ነው።
²³ ከተስፋዬ ሸዋዬ፤ አንብቦ... የተወሰደ።

የሚረዱ ይመስለኛል። በአማራው ክልል የሰባተኛ ክፍል መፅሀፍ ውስጥ የገቡት "ሠርጸ ያልገባ ዕውቀት" እና "ማን ይሆናል ነገ?" የተሰኙት ግጥሞች²⁴፤ "ወይ አጋጣሚ" እና "ዘርዓ ያዕቆብ" በሚሉ ርእሶች የቀረቡ ምንጣቦች፤ በዚህ ክልል ለስምንተኛ ክፍል እተዘጋጀው ውስጥ ደግሞ "ጠንክረን እንሥራ"²⁵፤ "ደራሲና ቀማሚ"²⁶ ምግባር ያስተምራሉ ማለት ይቻላል። በትምህርት ሚኒስቴር የስርዓተ ትምህርት ዋና ክፍል በተዘጋጁት የአስረኛና የአስራ አንደኛ ክፍል የአማርኛ መማሪያ መግህፍት ውስጥ ከታዋቂ ደራሲያን መግህፍት የተወሰዱ ምንጣቦችን አስገብተዋል። እነዚህ ምንጣቦች በሙሉ ከምግባር ጋር የተያያዙ ባይሆኑም፤ የጸጋዬ ገብረ መድኅን "ማይጨው ተናገሪ" እና "ዋ! ያቺ አድዋ"፤ ጥሩ መምህር እጅ ገብተው መልካም ውይይት ከተኪያሄደባቸው፤ ተማሪውን ስለሀገሩ ታሪክ እና እሱ ዛሬ በነፃነትና በኩራት እንዲኖር አባቶቹ በጀግንነትና በቆራጥነት ስለከፈሉት መስዋዕትነት እንዲማር ያደርጋሉ ልንል እንችላለን። የዮሐንስ አድማሱ "ጀግና" እና "እስኪ ያጫውተን"ም ከላይኞቹ ጋር የሚቀራረብ ሚና አላቸው። ከዶ/ር ኢሳይያስ ዓለሜ የተወሰዱት "ችግሩ ይህ ነበር" እና "ዓለምን እንጠይቅ"²⁷ የሀገራችንን የእጅ ባለሙያዎችን የማክበርን አስፈላጊነት እና የሥራን አስፈላጊነት፤ ለተማሪው እና ለአንባቢ በሚስብ መንገድ የሚያስተምሩ ግጥሞች ናቸው።

ስለ የአማርኛ መማሪያ መግህፍትና በውስጣቸው በተዘዋዋሪ ስለቀረቡት ምግባራዊ ይዘቶቻቸው ያገኘነውን በዚህ እንግታና በጎብረተሰብ ትምህርት መማሪያ መግህፍት ውስጥ የሚገኙትን ምግባራዊ ይዘቶች እንመርምር።

6.2. የሕብረተሰብ ትምህርት መማሪያ መግህፍት

በዚህ ክፍል፤ የክልል 14 የትምህርት ቢሮ ለ1ኛ፤ ለ2ኛ፤ ለ5ኛ፤ ለ6ኛ፤ ለ7ኛ፤ እና ለ8ኛ ክፍል ያዘጋጃቸውን "የጎብረተሰብ ትምህርት" መማሪያዎች²⁸ ስንመረምር ያገኘናቸውን ዋና ዋና

²⁴ ከ አያልነህ ሙላቱ፤ ማን ይሆን የበላ? ምንጩ ተጠቅሶ የተወሰደ።
²⁵ ከ "መቅረዝ" መጽሔት ምንጩ ተጠቅሶ የተወሰደ።
²⁶ ከ ተክለማርያም ፋንታዬ፤ ፍጥነት ጥበብ የተወሰደ።
²⁷ የነዚህ ምንጭ/ምንጮች አልተጠቀሰም/አልተጠቀሱም።
²⁸ እነዚህንና በዚህ ፅሁፍ ውስጥ የመረመርኳቸውን የሲቪክስ መግህፍት ያዋሰኝን ዶ/ር ሀብታሙ ወንድሙን አመሰግናለሁ።

ቁምነገሮች ብቻ እናቀርባለን። ይህንን የምናደርገው የተነሳንበት
ዋና ነጥብ እነርሱን በጥልቅ መመርመር ባለመሆኑና፤ እያንዳንዱን
መፅሀፍ ስንመረምር ያስተዋልናቸውን ነቁጦች በሙሉም በዚህ
መጣጥፍ ውስጥ ማካተት ስለማይቻልም፤ ስለማይገባም ነው።

የአንደኛ ክፍል የኅብረተሰብ ትምህርት የተማሪ መፅሀፍ
እጅግ መሠረታዊ መነሻ ስለሆነ በእርሱ እንጀምር። እመፅሀፍ
ውስጥ ስለ ቤተሰብ አባላት፤ ስለ ስራ ድርሻቸው፤ ስለ ቤተሰብ
ውይይት፤ ለቤተሰብ ስለሚያስፈልጉ መሠረታዊ ነገሮች (መኖሪያ
ቤት፤ ልብሶች፤ ምግብ፤ የቤት ውስጥ ዕቃዎች)፤ ለቤተሰብ
ስለመታዘዝ፤ ታላቆችን ስለማክበር፤ ንብረት ስለመንከባከብ፤
የግል፤ የመኖሪያ ቤት እና የአካባቢ ንፅሕና ስለመጠበቅ፤
ከጎረቤት ጋር ተስማምቶ ስለመኖር፤ በህዘንና በደስታ ጊዜ አብሮ
ስለመሆንና በስራ ስለመረዳዳት፤ ወደ ትምህርት ቤት ስለመሄድና
በትምህርት ቤት መጠበቅ ስላለባቸው ደንቦችና ስርዓቶች፤ ስለ
ሰዓምታ አሰጣጥ፤ ስለ ተፈጥሮ አካባቢና ማኅበራዊ ግንኙነቶች፤
በመኪና መንገድ ላይ ስላሉና ስለሚያጋጥሙ ጉዳዮች እና
ስለሌሎች እነዚህን የመሰሉ ርእሶች ህፃኑን በስእል ለማስተማር
ማሰብና ያንንም ባንድ መፅሀፍ ውስጥ ለመተግበር መሞከር
በሀገራችን የትምህርት አሰጣጥ ውስጥ አንድ እመርታ
ይመስለኛል። በግሌም በጣም ያስደሰተኝ ሙከራ ነው። ይሁን
እንጂ፤ ለህፃኑ ተዘጋጅቶ የቀረበው ትምህርት ከባድና ቀላል
አነጋጋሪ ጉዳዮች እና ስህተቶች አሉበት።

መፅሀፉ የአንደኛ ክፍል ተማሪን አቅም ይመጥናል
አይመጥንም የሚለውን፤ መፃህፍቱን በሙሉ የሚመለከተውን
ጥያቄ እንዲህ ጠቀስ አድርጌ፤ ለአብነት ያህል ከሃይማኖትና
ከፆታ ጋር የተያያዙ ምሳሌዎችን ልጥቀስ። እገፅ 2 ላይ ካለ አንድ
ስዕል ስር አጎት የሚል ተፅዕኖ። ስዕሉ የሚያሳየው ግን
የመመጣመጥ ቁስ ነው። ቁስ ማድረግ ለምን አስፈለገ? ገና
እገፅ 11 ላይ "ታላላቆችን ማክበር" ከሚለው ዕውቀት ስር ያለው
ቁስን ሳያውቀው ሊያያይዝ ይችላል። የኦርቶዶክስ ሃይማኖት
ተከታይ ካልሆነ ቤተሰብ አባል የሆኑ ህፃናት ይህንን ስእል
እንዴት እንደሚረዱና ንቁ የሆኑ የቤተሰባቸው አባላትም
ስለልጆቻቸው ትምህርት ምን እንደሚያስቡ መላ መምታት

አልሻም። እገፅ 78 ላይ "በዓላት" ተፅዕኖ እቤተክርስቲያን ቅፅረግቢ
ያሉ ምእምናን ቆመው፤ እመስጊድ ቅፅረግቢ ያሉ አማኞች ግን
ሲሰግዱ ተስሎ ሁለቱም ጋ "ፀሎት" የሚል ቃል ተፅዕኖ። ይህ
ለዐዋቂዎች ምንም ችግር የለውም። ለልጆቹ ግን አንደኛው ቆሞ
ብቻ የሚፀልይ፤ ሌላኛው ደግሞ በስግደት ብቻ የሚፀልይ አድርጎ
እንዲያስብ አያደርገው ይሆን? ይህንን ዓይነት ግምትስ ይዞ ማደጉ
ልክ ነው?

የታን በተመለከተም፤ ገና ገፅ 3 ላይ የተለመደውን ስለ
ሴቶች የሚታሰበውን ወይም የሴት "ስቴርዮታይፕ" የሚያፀድቅ
ስእል አለ። ሁለቱም ሴቶች በልማድ በሚጠበቅባቸው በምግብ
ማብሰልና ቤት በመጥረግ ስራ ላይ ናቸው። እዚህ ገፅ ላይ አንድ
ወንድ በልማድ በማይጠበቅበት ዕቃ በማጠብ ስራ ላይ መታየቱ፤
እናት በኩትኮታ ላይና በማስተማር ላይ ሳላች የተሳለች መሆኗ
(ገፅ 5) መልካም ቢሆንም፤ "በምግብ ዝግጅት መሳተፍ" ተሟላው
ስዕል ውስጥ አሁንም ሁለት ሴቶች ተስለው "በስነስርዓት
መመገብ" በሚለው ስዕል ላይ ግን አንድ ወንድና ሴት ተስለዋል።
ወንድ ምግብ ሲያበስል ግን አንድም ቦታ አልተሳለም። ይህ ስለ
አዘጋጅቼም የሚናገረው አያጣም። የየታ ሚዛን ከተጠበቀባቸውም
ይሁን ካልተጠበቀባቸው ሌሎች ምሳሌዎች ከመፅሀፉ እየጠቀሱ
ነጥቡን በይበልጥ ማብራራት ቢቻልም ለጊዜው በዚህ አበቃለሁ።

በአንደኛው ክፍል የተማሪ መፅሀፍ ውስጥ የቀረቡት
ትምህርቶች በሁለተኛው ክፍል የተማሪ መፅሀፍ ውስጥ ተፋታተው
ይቀርባሉ ብሎ መገመት ትክክል ቢመስልም የቀረቡትን ርእሶች
ስንመለከት ግን ግምታችን ምን ያህል እንደተሳሳተ እንገነዘባለን።
ይህንን ለማስረዳት ከመሞከር ከቀረቡት የምንባብ ርእሶች
የሚከተሉትን ገልፆ፤ ስለአቀራረባቸውና የተማሪዎቹን እድሜና
ፍላጎት ስለማሟላት አለማሟላታቸው ለመተቸት ሳይሞክሩ ማለፍ
ይበቃል። ከርእሶቹ መሀከል "የወረዳ ትርጉም"፤ "እንጦጦ ወረዳ"፤
"ሀዝብና ቋንቋ"፤ "የህፃናት መብት"፤ "ባህላዊ መስተዳድር"፤
"ዘመናዊ መስተዳድር" ወዘተ. ይገኛቸዋል። የሰስተኛና የአራተኛ
ክፍል ማስተማሪያ መፃህፍትን አግኝቼ ስላልተመለከትኳቸው ወደ
ሌሎቹ አቀናለሁ።

በአምስተኛው ክፍል የተማሪ መፅሀፍ ውስጥም በአንደኛው
ክፍል መፅሀፍ ውስጥ የተዘሩት ዘሮች ደረጃቸውን ጠብቀው
ሲዳብሩ አይታዩም። መፅሀፉ በአራተኛው ክፍል መፅሀፍ ስለ
ኢትዮጵያ ጂኦግራፊ ማስተማሩን ከገለፀ በኋላ "...በዚህ ዓመት

ደግሞ ኢትዮጵያ የምትገኝበት[ን] ክፍለ ዓለም ወይም አህጉር ጂኦግራፊና ታሪካዊ ሁኔታዎች እንመለከታለን። ይልቅ "አንጉር ምንድነው?" (ገፅ 1) ብሎ ትምህርቱን ይጀምራል። ይህንኑ ፈለግ በመከተል የሰድስተኛው ክፍል የተማሪ መፅሀፍም ስለ ዓለም ሰፊ ጥናት እንደሚያደርጉ ለተማሪዎቹ በምእራፍ አንድ ገልጾ፡ ስለ ጠፈርና ዓለም፡ ስለ ዓለም ሕዝቦች፡ ቋንቋዎች፡ ሥልጣኔዎች፡ ቅርሶች እና ስለ ሥርዓተ መንግስትና ዲሞክራሲ እንዲሁም ስለ ኢኮኖሚና ዓለምአቀፍ ግንኙነቶች የተዘጋጁትን ምንባቦች አቅርቧል።

የሰባተኛው ክፍል የተማሪ መፅሀፍ፡ በ"መግቢያ"ው ውስጥ "መፍሐፉ[sic] ጂኦግራፊን ታሪክንና ሲቪክስን አካቶ ይዟል" ሲለን "ሲቪክስ" የተባለው ክፍል ምናልባት የምግባርን ጉዳይ ጨምሮ ይሆን የሚል ግምትም ጉጉትም አሳድሮብን ነበር። ነገር ግን ሲቪክስ "የሰዎችን የዜግነት መብትና ተግባር የሚያጠና ሳይንስ ነው"(ገፅ 26) ሲለን፡ "ሲቪክስ የብሔራዊና ክልላዊ መንግስት ሥራዎችን የሚያጠና ትምህርት ነው።" (ገፅ 26) ሲለን፡ "ሲቪክስ ዜግነትን የሚያጠና ሳይንስ ነው። ዜግነት በግለሰብና በመንግስት መካከል ያለ ግንኙነት ነው።" (ገፅ 26) ሲለን ትምህርቱ ከሕጋዊው ዜጋ፡ ከሕጋዊው ዜግነት፡ እና ከእነርሱም ጋር ስለተያያዙት የመብት፡ የመንግስት፡ የአስተዳደር እና ከነርሱ ጋር ስለተያያዙ መዋቅሮች መሆኑን እንረዳለን። እንዳንድ የትምህርት ርእስ ይነሳል ብለን የጠበቅነው የምግባር ጉዳይም፡ "የሥነ ምግባር ጉዳዮችም በዜግነት መብት ውስጥ የሚጠቃለሉ" (ገፅ 27) መሆናቸውን አስረግጦ ሲነግረን እንኳ ጥቂት ሳይፍታታ፡ "ስነ ምግባር" የሚለው ቃል ብቻ ተጠቅሶ ያበቃል። "የመልካም ዜግነት ባህሪያት" በሚል የተጠቀሱት ሰባት ነጥቦችም ሆኑ "የሰብአዊነት መርሆዎች" ተብለው የተጠቀሱት ሕይወታዊ ቃና በሌለው መንገድ የቀረቡ፡ ብዙ ጥያቄም ሊያስነሱ የሚችሉ ናቸው።

የስምንተኛው ክፍል የተማሪ መፅሀፍም ጂኦግራፊን፡ ታሪክንና ሲቪክስን አካቶ መያዙን በ"መግቢያ"ው ውስጥ ገልጿል። ሶስቱን ምእራፎች ለመጀመሪያዎቹ ሁለቱ ትቶ አራተኛውን ለዜግነት ጉዳይ መድቧል። "መልካም ዜግነት" በሚለው ንዑስ ከቀረቡት ጎን "ሐቀኝነት፡ ቅንነት፡ ታማኝነት፡ ጀግንነት፡ ደግነት" (ገፅ 191) ተጠቅሰው አስፈላጊነታቸውም ተጠናክሮ

ተገልጿል። "ግብረሰናይነት"፡ "ህዝባዊ ግብረሰናይነት"፡ "ህዝባዊ ባህሪ"፡ "ህዝባዊ ግዴታ"፡ "ህገ መንግስታዊ ዲሞክራሲ መርሆዎች" በሚሉ ርእሶች ስር ከመልካም ዜግነት ጋር ተያይዘው የተነሱ ብዙ ነጥቦች አሉ። እነርሱን እዚህ እያቀረቡ ውይይት ለመክፈት ቀደም ብለን በጠቀስናቸው ምክንያቶች የተነሳ አይቻልም።

በሰባተኛውና በስምንተኛው ክፍል የሲቪክስ ትምህርት ውስጥ ደግሞ ብዙ መደጋገም አለ። ግልፅ የሆነ ይዘት በ7ኛው፡ ከዚያ ደግሞ እንዲሁ ፍንትው ብሎ የሚታይ ሌላ ይዘት (የሰባተኛውን ግልፅ በሆነ መንገድ ማዳበርን ጨምሮ) በ8ኛው ሊያስጨብጡ ሲሞክሩ ጨርሶ አይታዩም። ትምህርቱ ተደጋጋፊና ተለጣጣቂ ሆኖ አላገኘሁትም። ባጭሩ፡ መፃህፍቱ ከምግባራዊ ትምህርት ይልቅ በህጋዊው የዜግነት ጉዳይ ላይ ያተኮሩ ናቸው። ይህንን ትኩረታቸውን በሚሰብና ህይወታዊ በሆነ መንገድ ስላቀረቡ፡ የራሳቸውንም ዓላማ ያላሳኩ የደረቅ ትውራዊ ምንባቦች መድበል ሆነዋል።

እስካሁን፡ በዚህ ክፍል የተነገረውን እንደሚከተለው አጠቃልላለሁ። በኅብረተሰብ ትምህርት የተማሪ መፃህፍት ውስጥ ለምግባር ብልፅግና የሚያግዙ አንዳንድ ነጥቦች በተለያዩ ገጾች ላይ ይገኛሉ። አቀራረባቸው ግን፡ ብዙ ጊዜ፡ በቀጥታና ሕይወታዊ በሆነ ዐውድ ውስጥ ሳይሆን በደረቅ የመረጃ አቀራረብ ስልት ሆኖ ይታያል። ስለዚህ ተማሪዎቹ ፈተና ለማለፍ፡ እንደ ሌላው የደረቅ መረጃ ትምህርት ያጠናቸዋል እንጂ የየግል ባህሪያቸውን ማበልፀጊያ አድርገው ይመለከቷቸዋል ለማለት የሚያስችሉ ማስረጃዎች አልተገኙም። ወጣቱ ተማሪ ከራሱ፡ ከጓደኞቹ፡ ከቤተሰቡና ከሌሎች የማኅበረሰብ አባላት ጋር ካለው ሕይወታዊ የኑሮ ግንኙነት ጋር እያነፃፀረ እንዲያስብ የሚያግዙ ምሳሌዎች፡ ትረካዎች፡ ስእሎች ወዘተ. ሳይቀርቡለት ትውራዊና ረቂቅ ምግባር-ነክ ሃሳቦች ከቀረቡለት ፈተና ላለመውደቅ ሲል ብቻ፡ ወደ ሽምደዳ እንዲሄድ ይገደዳል። ስለዚህ፡ ይህ ነጥብ የአዘጋጃዎቹን ትኩረት አግኝቶ ነበር ለማለት ያዳግታል።

በየመንገዱ እና፡ በፊደሮች፡ በቴሌቪዥን ፕሮግራሞች ከሚያጋጥሙ የየፅላት ሕይወት ክስተቶች ጋር እያያዙ ትምህርቱን ያለማቅረብ ችግርም አለ። በታወቁ ቦታዎች፡ በታወቁ የቅርብና የሩቅ ጊዜያት የተከናወኑ/የሚከናወኑ ድርጊቶችን በትረካና በስዕል እየደገፉ፡ ብዙ ምሳሌዎችን ከየቦታው እየለቀሙ አደራጅተው

ለማቅረብ አነስተኛ ጥረት አድርገው ቢሆን ኖሮ፡ ብዙው፡ ነጥብ በነጥብ የተደረደረ ምግባር ነክ ረቂቅ ሃሳብ፡ ወይም ደረቅ መረጃ፡ ግዘፍ ነስቶ እተማረው ልብና አእምሮ፡ ካሁኑ በተሻለ ሁኔታ፡ እንዲደርስ ያደርጉ የነበር ይመስለኛል። በዚህ ዓይነት መንገድ የተደረገ ሙከራ አላየሁም። ስለዚህም፡ ትምህርቱ፡ ሥርዓትና ተለጣጣኝነት ይዞ፡ ከተማሪዎቹ የእድሜና የክፍል ደረጃ ጋር ተጣጥሞ፡ በሚያጠግብ መንገድ፡ ወደሚቀርብበት ሁኔታ ገና አልተሸጋገረም። ወደዚህ አቅጣጫ ማምራት መጀመሩንም የሚጠቁሙ ፍንጮች በ1ኛ፡ በ2ኛ፡ በ4ኛ፡ በ5ኛ፡ በ6ኛ ክፍል የኅብረተሰብ ትምህርት መማሪያ መፃህፍት ውስጥም አላስተዋልኩም።

ባጭሩ፡ ምግባር-ነክ (ተግባራዊም-practical ይሁኑ ባህርያዊ-behavioural) ነጥቦች በተዘዋዋሪ መንገድ በሚነሱበት ጊዜ አቀራረባቸው፡ በየደረጃቸው "አካዳሚያዊ" የሚባል ዓይነት ነው። መፃህፍቱ፡ ከልዩ ልዩ የውጭ መፃህፍት የተለቀሙ ሃሳቦችን በቀጥታ የሚነግሩ እንጂ በሀገሪቱ ሕይወታዊ ስልት ውስጥ ሲፈፀሙ የሚያሳዩ አይደሉም። የአዘጋጆቹ ሕይወትን የማስተዋል ልምድ፡ ህፃናትን የማስተማር ልምድ፡ ስለህፃናት ያላቸው የተመሰከረለት እውቀት፡ ቅርበት፡ ፍቅር ወዘተ፡ የሙያ መስካቸውና የስልጠና ደረጃ ወዘተ ከመፃህፍቱ አዘጋጃጀት ጋር የሚያያዙ ነጥቦች ናቸው ብዬ አስባለሁ። በዲግሪና በዲፕሎማ በግድ ይገኛል የማይባለው የፈጠራ ችሎታም ሊኖራቸው ይገባ ነበር። የመፃህፍቱ ዝግጅት ከመከናወኑ በፊት ለነዚህ ቁምነገሮች ምን ያህል ግምት እንደተሰጠ ከመፃህፍቱ ማወቅ አይቻልም። ቢታወቅ በጣም ጠቃሚ ይሆን ነበር። እመፃህፍቱ ላይ ከቀረቡት የአዘጋጆች፡ የኤዲተሮች፡ የአሻሻሎችና የሰዓሊዎች ስሞች አኳያ ሙያና ልምዳቸው ተጠቅሰው እንኳ ቢሆን እነርሱን መሠረት አድርጎ አንዳንድ አስተያየት መሰንዘር ይቻል ነበር ብዬ አስባለሁ። ስላልተጠቀሱ ግን፡ ይህም የራሱ "በቂ ምክንያት" አያጣም፡ ከዚህ በላይ መናገር ያዳግታል።

6.3. የሲቪክስ መማሪያ መፃህፍት

እድሜያቸው ከፍ ላለው፡ ለዘጠነኛ እና ለአስረኛ ክፍል ተማሪዎች፡ በእንግሊዝኛ የተዘጋጁት የ"ሲቪክስ" መማሪያ

መፃህፍትም ወደሕገ መንግስትና ወደ ሕጋዊው ዜጋ ጉዳይ እጅግ ያዘነብላሉ። በተጨማሪም፡ ስለዲሞክራሲ፡ ስለሀገር ኢኮኖሚ፡ ስለሲቪክ ድርጅቶች፡ ስለዓለማዊ ግንኙነት እና ስለ ተመሳሳይ ጉዳዮች ያስተምራሉ የተባሉ ፅሁፎች በልዩ ልዩ ምእራፎች ቀርበዋል። እስቲ የመፃህፍቱን ይዘት አንድ ባንድ ልግለፅና አጠቃላይ አስተውሎቱን ባጭሩ ላስፍር።

የዘጠነኛው ክፍል የሲቪክስ ማስተማሪያ ሰባት ምእራፎች (እመማሪያ መፅሀፉ ውስጥ "units" ነው የሚሏቸው) አሉት። የመጀመሪያው፡ ሲቪክስ ምን እንደሆነ ለማስረዳት ታቅዶ የተፃፈ ነው። አልፎ አልፎ አንዳንድ ዐረፍተ ነገሮችን መጥቀስ አዝማሚያውን በትንሹም ቢሆን ለመጠቆም ስለሚረዳ ለአብነት ያህል የሚከተሉትን እጠቅሳለሁ፡-

Civic education is the study of the rights and responsibilities of citizens. ... Citizens are legal members of a nation. Therefore civic education is an education for citizenship... A good citizen is one who knows and practices one's rights and responsibilities (page 2) ይላል።

በተጨማሪም፡ "Why do you learn civic education?" የሚለውን ንዑስ ክፍል ሲደመድም፡

Civic competence is your capacity to participate effectively in the political, economic and social affairs of your country. Civic responsibility is your commitment to fulfil your citizenship duties and responsibilities. Civic rights refers to the political right and freedoms you are entitled to enjoy as a citizen of your country (page 8) ይላል።

የተጨለፉት ጥቅሶች የሚሉት፡ "ትምህርቱ የሚያተኩረው ሕገ መንግስታዊው እና ፖለቲካዊው ዜጋ ላይ ነው" ነው። ገለጻው ሁሉ፡ በነዚህ ጥቅሶችና በሌሎቹ የምእራፉ ክፍሎች እንደተመለከትኩት፡ ስለ ሕጋዊ መብቶች፡ ስለ ሕጋዊ ኃላፊነቶችና ግዴታዎች፡ ስለ ሕጋዊ ሰውነት፡ ስለሕጋዊ ፖለቲካ እና ነፃነት ነው።

የመፅሀፉ ሁለተኛ ምዕራፍ ስለ ሕገመንግስት የትመጣ (origin)፡ ቅርፅ፡ ዓላማ፡ ተግባርና አረቃቀቅ ሲናገር ሶስተኛው ደግሞ ስለ ኢትዮጵያ የሕገመንግስት ልምዶች ያወጋል። ከቀሪዎቹ ምዕራፎች፡ አራተኛው ስለዲሞክራሲ ምንነት፡ አምስተኛው ስለ መንግስት፡ ስለአስተዳደርና ስለዜግነት፡ ስድስተኛው ስለምግባር ባጠቃላይ እና፡ ስለ ልዩልዩ ምግባሮችና፡ ምግባር በኢትዮጵያ ውስጥ ስላለው ገፅታ፡ ሰባተኛው ደግሞ ስለ ኢትዮጵያ ኢኮኖሚ መርህዎች ያወሳሉ። መፅሀፉ እነዚህን ትምህርቶች፡ በይዘት ዲስፕሊናዊ (interdisciplinary) በሆነ መንገድ ከፖለቲካ ሳይንስ፡ ከፍልስፍና፡ ከሕግ፡ ከታሪክ፡ ከሶሲዎሎጂ፡ ከኢኮኖሚክስና ከጂኦግራፊ በሚዋሳቸው ይዘቶችና ዘዴዎች እንደሚያዳብር ቃል ገብቶ ትምህርቱ ስለሚሰጥበት መንገድ የሚከተለውን ይላል፡-

You have already understood that civic education is education for active living. That is, what you learn in civic education should enable you how to properly lead your life[sic]. You may apply what you learn from civic education to your daily life. Equally, you can also bring into your civics class what is going on in your daily life. That means, you relate your civic education and your daily life. Therefore, civic education classes are places that are active, and not passive. They need to be full of activities... (Emphasis mine, page 11).

ከዚህ በላይ የተጠቀሰው ጥቅስ፡ ትምህርቱ፡ ዕለታዊ ህይወትን ከሲቪክስ ትምህርት፡ የሲቪክስን ትምህርት ከዕለታዊ ህይወት ጋር እያጣጣመ በሚሄድ መንገድ እንደሚሰጥ ለተማሪው ቀድሞ ቃል የሚገባ ነው። ትምህርቱ በዚህ መንገድ የሚከሰታው ቢሆን ኖሮ አቀራረባቸው ግን እንዲህ ዓይነቱ ዘዴ ለመተግበሩ ቀርቶ ለመተግበር ለመሞከሩ እንኳን ፍንጭ አይሰጡም። እያንዳንዱ መረጃ የቀረበው ከዚህ በፊት እንደተነገረው ለዛና ማራከነት በሌለው፡ በህይወታዊ መድረክ ሲደመጥና ሲተገበር በማይታይ ደህንነት መረጃ መሰረት በማድረግ ነው። ስለዚህ፡ መፅሀፉ እራሱ፡ በተገባው ቃል መሰረት፡ በአቀራረቡ ምልልሳዊ ባህርይና ለዛ

ሳይይዝ፡ ከዕለት ተዕለት ህይወት በተወሰዱ ምሳሌዎች በየምዕራፉ ያሉትን ይዘቶች እያስረዳ አርአያ ሳይሆን፡ ተማሪዎቹ፡ ከፍተኛ በተጠቀሰው የእንግሊዝኛ ጥቅስ ውስጥ በተነገረው መሰረት ዕለታዊ ኑሮንና ሲቪክስን እያጣጣመ በንቁነት ይወያያሉ ብሎ መገመት ያዳግታል²⁹።

በተረፈ የመማሪያ መፅሀፉ፡ ከዚህ በፊት ካነሳናቸው፡ በአማርኛ ከተዘጋጁት፡ በተለይም ከሰባተኛና ከስምንተኛ ክፍል የመማሪያ መግህፍት ይዘት ጋር በጣም የሚመሳሰል ነው። ስለዚህ ስለመግህፍቱ ሳወሳ የተናገረኩትን እንደገና አላነሳም። ይሁን እንጂ፡ በመፅሀፉ ውስጥ ያስተዋልኳቸውንና መጠቀስ አለባቸው የምላቸውን ብቻ ማንሳት የግድ ይመስለኛል።

ከእነዚህ መሀከል፡ "Morality in the context of Ethiopia - ምግባር በኢትዮጵያ ሁኔታ" በሚለው ርእስ የተነሳ፡ በመማሪያ መፅሀፉ ይዘት ውስጥ በወጉ ያልተባላላ፡ ለእኔ ግን በጎ በመሰለኝ ሀሳብ እጅምራለሁ።

...Ethiopians do share common moral and ethical values that transcend their specific differences.... There are some general moral virtues that are shared by all Ethiopians alike. For example, honesty, the love for our [sic] country, patriotism, our [sic] independence and sovereignty, respect to others, freedom to [sic] conscience and belief can be mentioned as elements shared by Ethiopian citizens (page 109).

በዚህ ጥቅስ ውስጥ፡ ኢትዮጵያውያን በመሀከላቸው ያሉትን የቋንቋና የባህል ልዩነቶች ጥሶ የሚሄድ የጋራ ምግባር እንዳላቸው ተነግሮ፡ ለአብነት ያህልም፡ ታማኝነት፡ ሀገር ወዳድነት፡ አርበኝነት፡ ነፃነት፡ ሌሎችን ማክበር፡ የኃሊና ነፃነት ኢትዮጵያውያን በሙሉ የሚጋሯቸው መሆናቸው ተጠቅሷል። እገፅ 110 ላይም በኢትዮጵያ የሰው ገንዘብ መንጠቅ፡ ውሸት መናገር

²⁹ በዚህ ፅሁፍ ውስጥ ደጋግሞ ከገለፅኳቸው የምግባር ይዘቶች ጋር ሲነፃፀር፡ በአብዛኛው ፖለቲካ-ቀመስ የሆነው ይዘት በመምህራም ሆነ በተማሪዎቹ በኩል ነፃ ውይይትን ምን ያህል ያደፋፍራል? የመወያያ ቋንቋው እንግሊዝኛ ከሆነ ደግሞ (መፅሀፉ በእንግሊዝኛ የተፃፈ ስለሆነ)፡ ብዙዎቹ መምህራን እና ተማሪዎች ውይይት ለማከያሄድ የሚያስችል ችሎታ አላቸው?

እና የተቸገረን ሰው አለመርዳት ከመጥፎ ምግባር እንደሚቆጠር፤ እንግዳ መቀበልና ማስተናገድ፤ ታላቆችን ማክበር፤ ምክራቸውንና ተግባራቸውንም አክብሮ መቀበል ደግሞ ከመልካም ምግባር እንደሚጣፍ ተገልጿል። እነዚህ ምግባራት የኢትዮጵያዊነት መግለጫ ስለሆኑ የነገው ትውልድ በኩራት ሊጠብቃቸውና አስፈላጊውን መስዋዕትነት ከፍሎም ሊያቆያቸው እንደሚገባ ተፅፏል። ከዚህ በላይ የቀረበውን ሀሳብ የሚፈታተኑ መሰረታዊ ጥያቄዎች ማንሳት ይቻላል። ለጊዜው ግን ያንን ከማድረግ ተቆጥቤ፡ በመማሪያ መፅህፉ ውስጥ ስለተሰጠው ቦታ አንዳንድ ነጥቦችን ላንሳ።

ከፍ ብዬ ስላስፈርኳቸው የኢትዮጵያውያን የጋራ ምግባሮች ለማውሳት በመፅህፉ ውስጥ የተሰጠው ስፍራ አንድ ገፅ ተኩል አይሞላም። የሚገባውን ያህል ትኩረት የተሰጠው አይመስለኝም። ይህንን የምለው፡ በልዩ ልዩ ምሳሌዎች አስረጃኝነት በዝርዝርና በጥልቀት ሊበለፅግ ሲገባ ይህ ሲደረግ ስላላየሁ ነው። ሕጋዊው ዜጋ፡ ሕገ መንግስት፡ ዲሞክራሲ ወዘተ. በመፅህፉ ውስጥ የተሰጣቸውን ያህል ሰፊ ስፍራ ይሰጠው ማለት፤ እስካሁን የተወያየውን ይዘን ስናስብ የዋህነት ቢሆንም፡ ከተሰጠው አንድ ገፅ ከፋብ ገደማ በላይ ሊሰጠው ይገባ ነበር ብዬ ግን አስባለሁ። ከዚህ ከበድ ያለ ነጥብም አለ።

እነዚህ ምግባሮች፡ በአማርኛ በተዘጋጁት መፃህፍት ውስጥ እዚህ በቀረቡበት መጠን እንኳ ሲቀርቡ አላስተዋልኩም። "ለምን?" ብሎ መጠየቅ ብዙ ከበድበድበድ ያሉ ጉዳዮች ውስጥ ስለሚያስገባ እነርሱንም ለጊዜው ወደጎን ብዬ ገር-ገሮቹን ብቻ ላንሳ። "የዋህ ስህተት! የዋህ አጋጣሚ!" የሚባል ዓይነት ነው? እነዚህ ምግባሮች፡ በአማርኛ በተዘጋጁት የኅብረተሰብ ትምህርት መፃህፍት ውስጥ ገብተው ቢሆን ኖሮ በየክፍሉ፡ በየትምህርት ቤቱ የጤናማና የመማማሪያ ወይይት መነሻ ሊሆኑ አይችሉም ነበር? ይሄም ሀሳብ ተዘንግቶ ነው? ወይስ መፃህፍቱን ያዘጋጁት ሰዎች እውቀት፡ ልምድና ችሎታ ይህንን ለማድረግ ስለማያበቃ ነው ፍላጎቱ እያለ መፃህፍቱ አሁን የሆኑትን ሆነው የተገኙት? ይህስ ሊሆን የቻለው፡ ብቃት ያላቸው ሰዎች ከኢትዮጵያ መምህራን መሀከል ተፈልገው ጠፍተው ነው ወይስ ሌሎች ምክንያቶች አሉ? ወይስ የጋራ የሆኑትን አዎንታዊ ምግባራት በወጣት ተማሪዎች ዘንድ ማስረፅ አይፈለግም ማለት ነው? እነዚህንና እነርሱን የመሰሉ ጥያቄዎችን መመለስ እንደመጠየቁ ቀላል ስላልሆነ፤

ጥያቄዎቹን፡ ምስጢሩን ለሚያውቁና ወደፊት በዚህ ጉዳይ ላይ ለሚመራመሩ ሰዎች አመልክቼ ብቻ አበቃለሁ።

ለ10ኛ ክፍል የተዘጋጀው የሲቪክስ መማሪያም ስለ ሕገ መንግስት አኪያሄድ በኢትዮጵያ (ገፅ 1-34)፡ በዲሞክራሲ ስለመካፈል (ገፅ 35-62)፡ ስለ ጎጂ ባህሎች (63-97)፡ ስለ ሲቪክ ማኅበራትና ስለ ሕዝባዊ ተሳትፎ (ገፅ 98-119) እና ስለ ዓለማዊ ግንኙነቶች (ገፅ 120-164) ነው የሚናገረው። እስካሁን በተባለው ላይ የሚጨመር፡ ከዚህኛው መፅሀፍ ይዘት የሚመነጭ የተለየ አንድ ነጥብ ቢኖር "Harmful Practices ጎጂ ባህሎች" ከተባለው ርእስ ጋር አያይዝ ማንሳት የምሻው ነው።

በዚህ ርእስ ስር ከዎታና ከልዩ ልዩ የጎሳ (የብሔረሰብ) ባህሎች ጋር የተያያዙ ፕሮብሌሞች ተወስተዋል። "ለምን ተነሱ?" አይደለም ጥያቄው። ይልቁንስ፡ "በዘጠነኛው ክፍል የመማሪያ መፅሀፍ ውስጥ ጠቃሚ ወይም አዎንታዊ ምግባር ለተባሉት የተሰጠው የገፅ ብዛት 1¼ኛ (ያውም ለአሉታዊዎቹም ትንሽ ተቀንጭቦለት) ሆኖ ሳለ፤ ጎጂ ለተባሉት 28 ገፅ መሰጠቱ ተገቢ ነው ወይ?" የሚል ነው ጥያቄው። የዚህ የሚዛን መጣረስ ምክንያት ምንድን ነው?

በእኔ አስተያየት፡ የኢትዮጵያን ማኅበረሰብ አዳክመዋል፡ ጎድተዋል ለተባሉት ይህን ያህል ገፅ ከተሰጠ ማኅበረሰቡን አበርትተዋል፡ ጠቅመዋል ለሚባሉት፡ ቢያንስ ቢያንስ እጥፍ ገፅ ነው መሰጠት ያለበት። ምክንያቱም፡ ህዝቡና ሀገሪቱ፡ ለብዙ ዓመታት አሁን ባሉበት መልክ ሊቆዩ የቻሉት አያይዘው የሚያቆዩዋቸው አዎንታዊ እሴቶች ከአሉታዊዎቹ ስለላቁ መሆን አለበት። የሚፈለገው ደግሞ፡ እነዚህን አዎንታዊ እሴቶች አውቆ አለበት። የሚፈለገው ደግሞ፡ እነዚህን አዎንታዊ እሴቶች በየትምህርት ማበልፀግና፡ በተለይ ለኢትዮጵያ ልጆችና ወጣቶች በየትምህርት ቤቱና በየትምህርት ደረጃው ማስተማር ይመስለኛል። እርግጥ፡ በሌላ ፅሁፍ ውስጥ ጥቂት ዘርዘር አድርጌ እንደጠቆምኩት፡ በእነዚህ እሴቶች በዘልማድ እንኖራለን እነሱም ያኖሩናል እንጂ በወጉ አጠኑን አናውቃቸውም። በምርምር ተለይተው ስላልታወቁም ባንድ በኩል እራሳችንን ማልማት አልቻልንም፤ አጥንተው በውል ያልተረዱትን ነገር ማልማት አይቻልምና። በሌላ በኩል ደግሞ፡ ጠላትም እንደ ሌሎቹ አፍሪካውያን ወንድሞቻችንና እገቶቻችን ሊያጠቃንም ሆነ ቅኝ ግዛቱ ሊያደርገን አልቻለም፤ አጥንተው በውል ያላወቁትን ነገር

ማስገበርም ሆነ መግዛት ያስቸግራልና³⁰። በዚህ ፅሁፍ ውስጥ የተመለከትናቸው የኅብረተሰብ ትምህርት መማሪያ መፃህፍት ዐቢይ ችግርም እነዚህን አዎንታዊ ምግባሮች አውቆ ማሳወቅ አለመቻል ይመስለኛል። አንድም፡ ለዚህ ይሆናል፡ ባለፉት ደርዘን ዓመታት፡ በየቦታው ሲደረጉ የቆዩትንና አሁንም በመደረግ ላይ ያሉትን "ጎጂ ባህል" የሚባልን ርእስ የሚመለከቱ ተደጋጋሚ ስብሰባዎች፡ ኮንፍራንሶች፡ ወርክሾፖች ዱካ የሀገራችን የማስተማሪያ መፃህፍት ተከትለው በእነርሱ ላይ ያተኮሩት። ለአንዲት ሰከንድ፡ ቆም ብለው ቢያስቡ ግን፡ "ጎጂ" የተባሉት ባህሎች ለሀገር ልማት እንቅፋት ሊሆኑ ይችላሉ ብሎ ማሰብ ከተቻለ "መልካም ባህል" የሚባሉትም ልማትን ያፋጥናሉ ብሎ ማሰብ መቻሉንና ማስፈለጉንም ይገነዘቡ ነበር። ነገር ግን ኤፓ.ጂ.አዎች "መልካም ባህል ለልማት" በሚል ርእስ ያን ያህል ኮንፍራንስ ሲያበረታቱም ሆነ በገንዘብ ሲደጉሙ ስላልተገኙ (ይሄ ብዙዎቹ የመጡበትን ዓቢይ ዓላማ ሊያከሸፍባቸው ይችላልና!!!)፡ በዚህ በኩል ወደ መማሪያ መፃህፍቱ ተቀድቶ የሚገባ ይዘት ምንጭ የደረቀ ይመስላል።

6.4. የግለሰብ ፀሀፊዎች ድርጅ

ከ1983 እስከ ዛሬ የታተሙትን መፃህፍት ዝርዝር ማግኘት ቀላል ሆኖ አላገኘሁትም³¹። ስለዚህ፡ ያገኘኋቸውን ጥቂት መፃህፍት መሰረት አድርጌ አንዳንድ ነጥቦችን ብቻ አነሳለሁ።

³⁰ ለዝርዝሩ ፈቃደ፡ 1993 ይመልከቱ።

³¹ አንዳንድ የድኅረምረቃ ተማሪዎችም የመፃህፍት መዘርዘር ሲሰሩ ተመሳሳይ ችግር እንደገጠማቸው ገልፀዋል። ችግሩ ከመፃህፍት ኅትመትና ስርጭት ሁኔታና ከነርሱ ጋር ከተያያዙ ፐሮብሌሞች የመነጨ ይመስለኛል። የኅትመት ሁኔታ አሁንም ስርዓት የያዘ አይመስልም። ደራሲያን፡ ዛሬም፡ ከቀናቸው ነጋዴ፡ መልእክተኛው ካልተገኘ ደግሞ ወይ ተበድረው ወይ አንጀታቸውን አስረው ባጠራቀሙት ጥሪት ነው መፅሀፍ የሚያሳትሙት። ይህ ብዙ ዝርዝር የታተመ ከሆነ ደግሞ የሚያስመርር የስርጭት ፐሮብሌም አለ። ስርጭቱ ይወሰናል። ማንኛውንም የታተመ መፅሀፍ ያለምንም ቅድመ ሁኔታ ወስዶ አይመስልም። አንዳንዴ በገንዘብ አለመስማማት ይከሰታል። አንዳንዴ፡

ከ1980 እስከ 1992 ከ100 ያላነሱ የክርስትናና የእስልምና ሀይማኖት መፃህፍት ታትመዋል። በውስጣቸውም መልካም ተብለው የሚታመኑ ምግባራት ከሃይማኖቱ ጉዳይ ጋር ተያይዘው፡ ብዙ ጊዜ እንደሚደረገው፡ በቀጥታና በተዘዋዋሪ መንገድ ተነስተዋል ለማለት ይቻላል። ከነዚህ ሌላ፡ በሊቁ ዓለሙ ወንድነህ የተፃፉ ሶስት መፃህፍት በተለያዩ ዘዴ የምግባርን ጉዳይ በትኅትና ሊያስተምሩ በትጋት ሲጥሩ አስተውያለሁ። ኮሎኔል ሊቁ ወታደራዊ ባህል/ጨዋነት (1983)³² በተባለ መፅሀፉ ስለ ሰላምታ፡ አለባበስ፡ የሰውነት ንፅህና፡ የአካባቢ ንፅህና፡ አመጋገብ፡ ስለ መጠጥ፡ ጋብቻ፡ የልጅ አስተዳደግ፡ ስለ መከራከር/ውይይት፡ ስለስልክ ንግግር ስርዓት ወዘተ. ስለተመሳሳይ ጉዳዮች ፅፏል። መፅሀፉ ባለፈው መንግስት ስልጣን ማብቂያ ላይ የወጣ፡ በርእሱም ውስጥ ወታደር የሚል ቃል ያለ ስለሆነ ላይ ላይን ሲመለከቱት ስለውትድርና ብቻ የሚናገር ሊመስል ይችላል። ይሁን እንጂ፡ ሆነ ብዬ ከመፅሀፉ ወስጄ ከዚህ በላይ በዘረዘርኳቸው ርእሶች ያሰፈራቸው ቁምነገሮች የሁላችንንም ምግባር የሚመለከቱም ናቸው። 102 መተከገፍ (ሰኔ/1990) በሚል ርእስ ባሳተመው መፅሀፍ ውስጥ ደግሞ ያስተዋላቸውን ምግባራዊ ጉድለቶች ያለድብብቆሽ እየተቸ በአዎንታዊ ምግባር የሚተኩበትን መንገድ ያመለክታል። በዚህኛው መፅሀፍ ሀሳቡን ያቀረበው 102

አንዳንድ መፃህፍትን በልሽጥላችሁ (በ"ኮንሳይንመንት") ወስዶ ላለማሰራጨት ልዩልዩ ሐሳዊ ምክንያቶችን እየደረደሩ የአንዳንድ መፃህፍትን ስርጭት ሆነ ብሎ መገደብ ይታያል። አንዳንዴ ደግሞ በኮንሳይንመንት የወሰዱትን መፅሀፍ ከፍታ በስነስርዓት በሚከፍሉና በማይከፍሉ የመፃህፍት መደብሮች መሀከል ደረሰው፡ የግል አሳታሚ ነጋዴው ወይም ሁለቱም እንዲያማርጡ ይገደዳሉ። በዚህ ላይ ለኮንሳይንመንት የሚሰጥበት መቶኛ ከፍታ ጉዳይ አለ። በነዚህና በሌሎች እኔ ባላስተዋልኳቸው ወይም ደግሞ በግሌ ባላጋጠሙኝ ምክንያቶች መፃህፍት በየተገኘበት ቦታ የሚሸጡ ይመስለኛል። አንድ የመፃህፍትን ህትመት የሚከታተል ግለሰብም ይሁን የመፃህፍት ቤት ሰራተኛ ያለበትን ፍዳ መገንዘብ የሚያዳግት አይመስለኝም። ከዚህ የባሰ ችግርም አለ። ማንኛውም መፅሀፍ ሲታተም፡ አሳታሚው ድርጅቱም ሆነ ግለሰብ የተወሰኑ ቅጂዎችን ለብሔራዊ ቤተመፃህፍት የመስጠት ሕጋዊ ግዴታ አለባቸው። ስንቶቻችን ይህንን ኃላፊነት እንዳሟላን የሚያውቀው መቼም ያው "ወመዘከር" ነው ብዬ እገምታለሁ። በአጠቃላይ ለመናገር፡ በእንዲህ ዓይነቱ ስርዓት ማጣቱ አርማው በሆነ ሁኔታ ውስጥ የታተሙትን መፃህፍት ሁሉ አግኝቶ ጠቀም ያለ የምርምር ስራ ማከናወን አስቸጋሪ መሆኑን መገንዘብ የሚዳግት አይመስልም።

³² ይህ መፅሀፍ፡ የጦር ሰው ልማዶች በሚል ርእስ በ1962 የታተመውን መፅሀፉን አሻሽሎና አሰፍቶ ያቀረበው ነው።

በሚሆኑ ግጥሞች ነው። ግጥሞቹ በጣም ግልፅና በቀላል ቋንቋ የቀረቡ ናቸው። ያነሳቸው ርእሶችም በንግግር ውስጥ ስለሚታይ አግባብ የሌለው ድግግሞሽ፣ ቅጥና ጥቅም የለሽ ርዝመት፣ ስለ ልጆች አስተዳደግ፣ ስለ ገንዘብ ጠንቅ፣ ስለ ስካር ጠንቅ፣ ስለ ስልጣን ጠንቅ፣ ስለ ባልና ሚስት የመኝታ አኳኋን፣ ስለ ግል እና የአካባቢ ፅዳት ጥበቃ፣ እና ስለመፀዳዳት፣ ስለ መቃብር ቦታ አያያዝ፣ ስለ ልጆችና ወላጆች ግጭት፣ በሁሉም የየዕለት ኑሮም ሆነ የስራ ነገር ሌላውን ሰውና ሹም ከመውቀስ በፊት የራስን ድርሻ ስለመተግበር፣ ስለ ፖለቲካና ስለ ጦርነት፣ በልማድ ስለመኖርና በሀገር ስለመኖር፣ ስለ ስልክ አጠቃቀም በቢሮና በቤት፣ ስለ ይሉኝታና ፍርሀት፣ ስለ ሰው ማስተዋወቅ፣ ስለ አጉል ታሪክ ማሳመጥ እና እነዚህን ስለመሳሰሉ በርካታ ጠቃሚ ጉዳዮች የሚያውሱ ናቸው። ስለእነዚህ ስለተለመዱና፣ ደጋግመው ስለሚወሱ ጠቃሚ ርእሰ-ነገሮች ሲፅፍም ለየት ካለ አቅጣጫ የሚሆንባቸው ጊዜያት ጥቂት አይደሉም። "አገር መውደድ ይሏል" በሚል ርእሰ ከፃፈው ባለ 25 ስንኝ ግጥም ሰባቱን ስንኞች ለአብነት ያህል ልጥቀስና ወደ ሶስተኛው መፅሀፉ ላቅና።

ንብረት እንዳይወድም ሕዝብ እንዳይጎዳ
ሾፌር ተጠንቅቆ በሥርዓት ከነዳ፤
ይህም ሀገር መውደድ መሆኑን ይረዳ፤
ዳኛ እውነትን ማይሸጥ ሕግን ካሥከበረ፤
መምህሩ ሳይታከት ከልብ ካስተማረ፤
ደራሲው በብዕሩ ሐቅን ካበሠረ፤
ይህ ነው ሀገር መውደድ እጅግ የከበረ፤ (ገፅ 10)

ፀሀፊው ሀገር መውደድን ረቂቅ ነገር አድርጎ፣ ወይም ደግሞ ብዙ ጊዜ ሲባል እንደሚሰማው "ለሀገር ከመሞት" ጋር አያይዞ ሳይሆን ያቀረበው የየራሱን ድርሻ "ለሀገር ከመስራት" ጋር አስተሳሰቦ መሆኑን ልብ ይሏል። በ1991 በታተመው ማዘገሚያ በተባለው መፅሀፉ ውስጥ ደግሞ በ27 ንዑሳን ርእሶች ስለጠበቃና ጥበቅና፣ ከዚያም ጋር ስለተያያዙ የምግባር ጉዳዮች ፅፏል። ይህንን ያደረገበትን ዋና ምክንያት እ"መግቢያ"ው ውስጥ "ደፍሬ ትንሽ ማበርካቱ [sic] ነው።" ይልና ቀጠል አድርጎም፣ የሥራ

ዳደሮችና ሌሎች አንባቢዎቹ እመፅህፉ ውስጥ ስህተት ቢያገኙ አርመው የጎደለ ቢኖር ሞልተው "... የሀገራችን የፍትህ አስተዳደር የሠመረ የሚሆንበትን እና ሠናይ ምግባር የሚሥፋፋበትን መንገድ ለመቀየሥ..." እንዲተባበሩ ጥሪ ያደርጋል። መፅህፉ "ጠበቃ ማነው? ጠበቃ ምንድን ነው?"፣ "ሥለ ጠበቆች ሕዝብ ምን ይላል?"፣ "ትችቼ እውነት አለው?"፣ "ሥነ-ምግባር የጎደለው ጠበቃ"፣ "የጠበቃ ሠናይ ምግባር"፣ በሚሉ እና በሌሎች ርእሶች ከመፃህፍት ያገኘውንና ከእውነተኛ ታሪክ ያገኘውን እያቀናጀ በቀላልና ድብብቆሽ በሌለው ቋንቋ ፣ ለምግባር መሻሻል ተግባራዊ አስተዋፅኦ ለማድረግ ሲል ፅፏል።³³

7. ምግባር በቤተሰብ፣ በማኅበረሰብ እና በመገናኛ ብዙኃን

ምግባር፣ በሰውልጅ ታሪክ በዚህ ዘመን ተጀመረ የሚባል ዓይነት የህይወት ስርዓት አይደለም። ምናልባት በቤተሰብ ህይወት ውስጥ ተጀምሮ፣ የሰውልጅ አብሮ መኖር ከጀመረበት ጊዜ ጀምሮ ደግሞ እየዳበረ ሄደ ማለት ነው የሚቻል የሚመስለው። ይህም ሲሆን፣ በዚህ ፅሁፍ ውስጥ ቀደም ብለን እንደጠቀስነው፣ በተግባርና በቃል እየተላለፈ ለዘመናት ቆየ እንጂ "የማኅበራዊ አኗኗር አዋጅ" ወይም "የዕለት ተዕለት ኑሮን ማኪያሄጃ ህግ" ተብሎ አንቀፅ በአንቀፅ ተደንግጎ አልታወጀም። አሁን እኔ እያሰብኩ ልፅፍ እንደምሞክረው፣ እያሰበ አይደለም የሰውልጅ በየባህሉ ያለውን ምግባርና የአኗኗር ስርዓት ዛሬ የሚቀበለው፣ ጥንትም የተቀበለው። ገና ከጨቅላነቱ ጀምሮ በማየት፣ በመስማት እና በማድረግ ነው የየባህሉን ምግባራት ይወርስ የነበረው። በአካል

³³ ከኮሎኔል ሊቁ ጋር በቅርብ ከመተዋወቅ የላቀ ግንኙነት አለን። በዚህ ክፍል፣ በእርሱ መፃህፍት ላይ ያተኮርኩበት ዋና ምክንያት ግን ይሄ አይደለም። አንደኛው ምክንያት በዚህ ምእራፍ መግቢያ ላይ የገለፅኩት ሲሆን ሌላው ደግሞ የርሱን መፃህፍት ከእርሱ ለማግኘት ግንኙነታችን ስለፈቀደልኝ፣ አታካቼን የምግባር ፕሮብሌም ለማሻሻል ቢያንስ ቢያንስ ከ1983-1991፣ ፀሀፊው ያለመታከት መጣሩን በየጊዜው ከምግባር ጋር የተጎዳኝ ይዘት ያላቸው ነው። በነገራችን ላይ፣ ፀሀፊው ከዚህ ከምግባር ጋር የተጎዳኝ ይዘት ያላቸው ስብጥር (1961)፣ የጦር ሰው ልምዶች (1962) እና ጥሩ ምንጭ የተባሉትን መፃህፍት ያሳተመ፣ የሐረር ጦር አካዳሚያ የሕግ ፋክልቲ (አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ በኤል.ኤል.ቢ.)፣ ምሩቅ ነው።

እያደገ መሄዱን ሊቆጣጠር፡ በእርሱ ፈቃድ ብቻ ሊያፋጥን ወይም ሊገታ እንደማይችለው ሁሉ በሀፃንነቱ የሚቀበለውንና የሚተገብረውን ምግባርና ሌላ መንፈሳዊ ባህልም ሊቆጣጠር አይችልም። የሚያድግበት ቤተሰባዊና ማኅበራዊ አካባቢ፡ እስከተወሰነ የዕድሜ ክልል ድረስ፡ እንዳሻቸው አድቦልቡለው ይፈጥሩታል ማለት ይቻላል። አብዛኛው ከንዋኔ፡ መሰረታዊ ሰብእና (personality) በሚቀረፅባቸው ዓመታት የሚኪያሄድ ስለሆነ የብዙዎቻችን የወደፊት አስተሳሰብና አኗኗር ባብላጫው በነዚህ ዓመታት በተቀረፀው ተወስኗል ማለት ይቻላል። "ዘመናዊ" በሚል ስያሜ ወደ ሀገራችን የገባው የትምህርት ዓይነትም በዚህ መልክ የተቀረፀውን ሰው ለውጦ አዲስ ሰው ሲያደርገው እምብዛም አልታየ። ይህ ትምህርት ዜጋው ያደገበትን ባህል ያህል እግለሰቡ ውስጥ በሚሰርፅበት መንገድ ስላልተሰናዳ በብዛት የሚያፈራው ፊደላውያንን ነው። በዚህ የተነሳ ፈጥኖ ሳይለወጥ ለረጅም ጊዜ የቆየ ጥቂት የማይባል አዎንታዊም አሉታዊም ምግባር በቤተሰብና በማኅበረሰብ ውስጥ ዛሬም አለ።

ለምሳሌ ያህል፡ እኔ ባደግሁበትና ተዘዋውረ ባየኋቸው የሀገሪቱ ክፍሎች፡ በቤተሰብና በሀፃኑ መሀከል እስከዛሬ ሲነሱ ከምስማቸው አተካሮዎች ጥቂቶቹን እንመልከት።

የአትንካ አንቀፅ፡ እሳት አትንካ፡ ማንኪያ አትንካ፡ ከሰል ማራገቢያ አትንካ፡ ፊደሉ አትንካ፡ ጣሳ አትንካ፡ ቢሳ አትንካ፡ መታረሪያ አትንካ፡ ቪድዮ አትንካ፡ አንኮሳ አትንካ፡ ቲቪ አትንካ...

የእረፍ አንቀፅ፡ አርፈህ ብላ፡ አርፈህ ጠጣ፡ አርፈህ ተጫወት (!!!)፡ አርፈህ ተኛ፡ አርፈህ ሂድ፡ አርፈህ ቁጭ በል...

የአትናገር አንቀፅ፡ ዝም በል፡ ማን ጠየቀህ?፡ ጥልቅ አትበል? አትዘባርቅ፡ አትለፍልፍ፡ አፍህን አትክፈት...

የአትይ አንቀፅ፡ ምን ታያለህ? ምን ታሾልቃለህ? ወደዛ አትይ...

የአትስማ አንቀፅ፡ ምን ትሰማለህ? ማን ሰማ አለህ? ሂድ ከዚህ!... ወዘተ.

እነዚህ አነጋገሮች ለብዙዎቻችን እንግዳ ናቸው ማለት ይከብዳል። ቢያንስ ግማሾቹን በልጅነታችን ሰምተናቸዋል፡ ወይ በእኛ በራሳችን ሳይ ደርሰዋል፡ ወይም ደግሞ ዛሬ እኛ ራሳችን እየተጠቀምንባቸው ነው። እርግጥ እንደዚህ፡ ምናልባትም

ለመጀመሪያ ጊዜ፡ ተደርድረው ስናይ ነገር ማኳሽት ሊመስል ይችላል። "በሀገራችን ህፃኑ ምንም ሳይነካ፡ ምንም ሳያደርግ፡ ምንም ሳይናገር፡ ምንም ሳይሰማ፡ ምንም ሳይይ ያድጋል ልትል ትንሽ እኮ ነው የቀረህ!" ሊያሰኝም ይችላል። ቆም ብለን ስናስብ ግን ቁምነገሩ የማጋነን ጉዳይ አይደለም። የህፃኑን ነፃ እንቅስቃሴ፡ ንግግር፡ ተግባር ወዘተ. በሆነውም ባልሆነውም የመግታትና የመቆጣጠር አዝማሚያዎች ጥቂት የሚባሉ አይደሉም። በመንገር፡ በማስረዳት፡ በማሳየት ሊስተካከሉ የሚችሉትን ብዙ ነገሮች፡ ጊዜ ወስዶ ለማድረግ ባለመፍቀድ፡ ወይም ጊዜም በጎ ፈቃደኝነትም በማጣት፡ ወይም በሌሎች ምክንያቶች የተነሳ ትዕዛዝ አንቀጾቹ በዝተው ይገኛሉ። ህፃኑ፡ ለአደጋ ሳይጋለጥ እያደረገ፡ እየሞከረ፡ እየሰራ ሊማር የሚችላቸውን ነገሮች ሁሉ ነው በትእዛዝ ሲከለከል የሚገኘው። በዚህ ላይ፡ ለዓይን ትንሽ ከያዘ በኋላ ተሰርቆ ከቤት ሊወጣ ሲል ከታየ "ጅብ ይበላሃል! ጭራቅ ይወስድሃል!" አለበት። የታዘዘውን ነገር ሁሉ ያለማወላወል ካልፈፀመ፡ ተገርፎ ወይም እርቦት ካለቀሰም "ዋ! ጆሮ ቆራጭ እንዳልጠራልህ!" አለበት።

ባጭሩ፡ ብዙው ችግር የሚከሰተው፡ ህፃኑን እንደ ሰው ቆጥሮ፡ ለአቅሙ በሚመጥን መንገድ የጠየቀውን የመመለስም ሆነ፡ ሲፈፅም የተገኘውን የተሳሳተ ተግባር የተሳሳተ መሆኑን የማስረዳት ባህል ባለመዳበሩ ነው። "ጨረቃዋ ስሄድ ትሄዳለች፡ ስቆም ትቆማለች ለምንድን ነው አባዬ?... ፀሀይዋ ጠዋት (አቅጣጫ በእጁ እያሳየ) በዚህ ነበረች፡ ማታ ደግሞ በዚያ በኩል ነች፡ ለምን?... ዳመናው ወዴት ነው የሚሄደው?... እኔ እንዴት ተወለድኩ?... ሰማይን ማን ሰራው?" ዓይነት ጥያቄዎች በተለያየ የዕድሜ ደረጃ ያሉ ልጆች ሲጠይቁ ብዙ ጊዜ የሚያጋጥሟቸው መልሶች "እንጃልህ! አትጨቅጭቀኝ! ልቤን አታውልቀኝ! ምናባክ አውቅልሃለሁ? በቃ እንደዚያ ነዋ..." ዓይነቶች ናቸው። የልጁን አቅም መጥነው መልስ ለመስጠት ሙከራ የሚያደርጉ ወላጆች አቅም መጥነው መልስ ለመስጠት ሙከራ ይፈጽማሉ። በጣም የተወሰኑ ይመስሉኛል። "እረ እኔ ምኑን አውቄው ልጄ!!! አስቲ እገሌን ጠይቅ! እሱ እፈረንጅ ትምህርት ገብቶ ነበር!" የሚሉ፡ ወይም ደግሞ ከተማሩት መሀል ቁጭ ብለው በትዕግስት ሊያስረዱ የሚሞክሩ፡ አሊያም "እኔ አላውቀውምና ጠይቁ እነግርሃለሁ!" የሚሉ ሰንት እንደሆኑ ሁላችንም መገመት እንችላለን። በእኔ ግምት በጣም ጥቂት ናቸው። ለሁሉም ደግሞ የሚጠቀስ ምክንያትም ለብብም ሊኖር እንደሚችል የታወቀ ነው። የህፃኑን እየጠየቀ፡ እየተመራመረና አንዳንዴም

በድፍረት አንዳንድ ነገሮችን ደፍሮ እየሰራ የማደግን ልማድ
የማያበረታቱትን ለአሉታዊዎቹ ምሳሌ አድርጌ አዎንታዊ ናቸው
ከምሳቸው ደግሞ ጥቂት ልጥቀስ፡፡

አንድ፡ ደጋግሜ ያስተዋልኩት ጠቃሚ የሚመስለኝ ምግባር
ታላቆችን የማክበር ባህል ነው፡፡ በእኔም አስተያየት፡ እንዲህ
ዓይነቱ ባህል፡ ለእንደኛ ዓይነቱ ማኅበረሰብ ብቻ ሳይሆን
በሳይንሳዊ ዕውቀትና በቁሳዊ ልማት ተራምደዋል የሚባሉት
ማኅበረሰቦችም ወደልማት ጎዳናቸው ሲጓዙ እንዲያጡት የምር
ሊያስቡበት ይገባ የነበር፡ ለእነሱም ይጠቅም የነበር ባህል ነው፡፡
በብዙ የኢትዮጵያ ክፍሎች ይህ ምግባር የማኅበረሰቡ ህንፃ
ከተተክለባቸው ጥብቅ መሰረቶች አንዱ ነው፡፡ በነዚህ ክፍሎች
የሚኖሩ ኢትዮጵያውያን እነዚህን ምግባሮች ለህፃናትና ለወጣቶች
የሚያስተላልፉት ባንደኛ ደረጃ በህይወት ነው፡፡ በመኖር፡፡
በተጨማሪም፡ በቀጥታ ምክርና በተረቶች፡ በምሳሌያዊ ንግግሮች፡
በግጥሞች እና በመሳሰሉት የስነቃል ዘርፎች ነው፡፡ ከፍ ብዬ ስለ
አሉታዊዎቹ ሳወሳ እንደጠቆምኩት ህፃኑ እነዚህን ምግባራት
አለመማር፡ ዐዋቂዎቹ ሲያደርጉ የተመለከተውን አስመስሎ
አለማድረግ አይቻለውም፡፡ ጥያቄዎች ቢኖሩ ባህሉ የራሱን ያደርጋል
ዘይቤዎች የሚተክል-የሚያጠናክርበት፡ ያንን ባህል ሊፈታተኑ
የሚነሱትንም የሚገታና የሚቆጣጠርበት ስርዓት ስላለው፡ ብዙ
ጊዜ፡ ጠያቂዎቹን ቦታ ቦታቸውን ያስይዛቸዋል፡፡ ስለዚህ፡
ባብላጫው፡ ልጆች ታላቆችን ማክበርን የመሳሰሉትን ምግባሮች
ያለምንም ችግር ተምረው ያድጋሉ፡፡

ታላቆችን ማክበር ታድያ ብዙ ጊዜ እንደሚታሰበው፡
የሚጠቅመው እነርሱን ብቻ አይደለም፡፡ ልጆቹን እራሳቸውንም
ይጠቅማል፡ የማኅበረሰቡንም የተረጋጋና ሰላማዊ ኑሮ ያረጋግጣል፡፡
ለምሳሌ፡ እመንገድ ላይ ከባድ እቃ ተሸክመው በእግራቸው
የሚጓዙ እናቶችን ሽክም ተቀብሎ አብረው እስከሚጓዙበት ርቀት
መሸኘት ወጣቱ ለታላቆቹ ያለውን አክብሮት የሚገልፅበት ተግባር
ነው፡፡ አውቶቡስ ላይ ተነስቶ መቀመጫውን ሲለቅላቸው፡ ጠባብ
መንገድ ላይ ሲገናኙ ሽረር ብሎ ቅድሚያ ሲሰጣቸው፡ በክረምት
ቤትና አጥራቸውን ሲጠግንላቸው፡ ወደ ሱቅ ደስ እያለው
ሲላክላቸው ሁሉ በመሰረቱ አክብሮቱን በተግባር እየገለፀ ነው፡፡
አሁንም፡ እመንገድ ላይ፡ ልጆች በሆነው ባልሆነው ሲጣሉ፡
ወገባቸውን ይዘው የድካም ትንፋሻቸውን ዋጥ አድርገው፡
የተጣሉትን ገላግለው፡ መክረው፡ አስታርቀው እና ቂም

እንዳይያያዙ አሳስመው መንገዳቸውን የሚቀጥሉት፡ የወጣቱን
ትውልድ ደገንነት የመንከባከብን ኃላፊነት ያደጉበት ማኅበረሰብ
በውስጣቸው ያሰረፀው ስለሆነ ያንንም ለመወጣት ነው፡፡ ልጆችና
ታላቆቻቸው በዚህ መልክ ይተጋገዛሉ ማለት ነው፡፡ ዘመናዊ
ትምህርት በሚባል ከህይወት ተገንጥሎ አየር ላይ በተንጠለጠለ
ፈሊጥና በኢኮኖሚ መደቆስ ሳቢያ ምግባሩ እየተተራመሰበት
ቸገረው እንጂ፡ እንዲህ ዓይነቱ በመተሳሰብ ላይ የተመሰረተ
ህይወት በሕገ ልቡና የተተከለ የኢንቨራንስ ስልት መሆኑ
የሚያጠራጥር አይመስልም፡፡ ይህንን የምለው፡ እያንዳንዱ
ግለሰብ፡ በተለያዩ የእድሜ እርከኖቹ ተቀባይና አቀባይ፡ ጠቃሚና
ተጠቃሚ፡ አገልጋይና ተገልጋይ እየሆነ የኖረበት ስርዓት ስለሆነና
አስራሩንም፡ አቅሙ በፈቀደ መጠን ከጊዜ ወደ ጊዜ እያሻሻለ
የጠበቀው፡ ከትውልድ ትውልድም ያስተላለፈው ስለሚመስለኝ
ነው፡፡ እርግጥ፡ በተለያዩ ምክንያቶች ወደማኅበረሰቡ በመጡ
አዳዲስ ሸቀጦች፡ በትምህርት ስም በመጡ ጥራዝ ነጠቅ
አስተሳሰቦችና የአኗኗር ዘይቤዎች፡ በዓለም ላይ በተንሰራፉ ፈጣን
ለውጦች ተሸርሽረው እነዚህ ምግባሮች ጨርሶ ፈር እንዳይስቱ
ለማድረግ "ዘመናዊ" የተባሉት ልጆቻቸው አልቻሉም፡፡ በሀገራቸው
ባህልና ትምህርት ከላቁት መሀል አንዳንዶቹና ዘመናዊውንና
ሀገረኛውን እውቀት ከዘለቁት መሀል አንዳንዶቹ አማካይ መንገድ
ለማመልከት ብዙ ጥረው ነበር፡፡ ይሁን እንጂ የሀገሪቱን
የትምህርትና የልማት አቅጣጫ የሚመሩት፡ ብዙ ጊዜ ጨዋዎቹ
ጉልበተኞች ስለነበሩ ሀሳባቸውን በነፃነት ሊተገብሩ አልቻሉም፡፡
ይህ ሁኔታ ለብዙ ዓመታት ስለቀጠለም እነሆ ዛሬ፡ በዚህና
በሌሎች ብዙ ምክንያቶች የተነሳ በምግባር ጉዳይ ላይ የምር
እንድናስብና እንድንነጋገር ተገደናል፡፡ አንድ ዐቢይ ማስታወሻ ግን
ለአንባቢዎቹ ማቅረብ አለብኝ፡፡ በዘመናችን ተደጋግሞ የሚወሳው
የምግባር መሸርሸር ጉዳይ፡ በተለምዶ እንደሚደረገው አንድ
የእድሜ ክልልን፡ አንድ ያታን፡ አንድ መደብን፡ አንድ
ሀይማኖትን፡ አንድ ጎሳን፡ አንድ ባለስራን፡ አንድ ስራ አጥን
ወይም አንድ በዘኔን ብቻ የሚመለከት ነው ብዬ አላስብም፡፡
ምክንያቱም፡ ጉዳዩ ሁላችንንም የሚመለከትና የሚያሳስብ፡
ከዚያም አልፎ የሚያሰጋ ከሆነ ብዙ ቆየ፡፡ እርግጥ፡ በገጠርና
በከተማ የሚከሰትባቸው መንገዶችና የሚከሰትባቸው ምክንያቶች፡
የስርጭቱ መጠንና ፍጥነትም እንደሚለያዩ እረዳለሁ፡፡ ባጭሩ፡

ቤተሰብና ማኅበረሰብ በምግባር መሸርሸር የተነሳ የእለት ተእለት ኑሯቸው እየተናጋ ነው።

ባለፉት 28 ዓመታት፡ ወጣቱ፡ በትምህርት ቤት ጠቃሚ የምግባር ትምህርት አለማግኘቱን ከዚህ በላይ አሳይቻለሁ³⁴። በነዚህ ዓመታት፡ ትምህርቱ፡ ኑሮው፡ ነፍሱ፡ ስጋው፡ ባጠቃላይ ህይወቱ የታመሰው፡ የተሰደደው፡ የታሰረውና የተረሸውም ባብዛኛው ይኸው ወጣት ትውልድ መሆኑን የሀገሪቱ የፖለቲካና የትምህርት ስርዓት የመሰከሩት አሁንም እየመሰከሩት ያለ ህቅ ነው። በተጨማሪ፡ በቁጥር ከመብዛቱ ጋር በሩቁ እንኳን የሚመጣጡ የስራ በሮች አለመኖራቸው፡ አሁንም በቁጥር እየበዛ ከመሄዱ ጋር ሳመል ታህል የሚመጣጡ የልጅነትና የወጣትነት ዘመኑን የሚያሳልፍባቸው የመጫወቻ፡ የመዝናኛ፡ የማንበቢያ ቦታዎች አለመስፋፋታቸው ደግሞ፡ በተለይ በከተሞች፡ በቀላሉ የማይገመት የምግባርና የሕይወት ፕሮብሌሞችን በወጣቱ ላይ አስከትለዋል። ቅድም-አያቶቹ ደማቸውን አፍሰሰው፡ አጥንታቸውን ከስክለው ያቆዩለትን ሀገርና ብሔራዊ ኩራት፡ ባገሩ ጋዜጦች፡ መፅሄቶች፡ የራድዮ ፕሮግራሞች፡ እቤቱ ድረስ በሚመጡ የሀገሩና የ"ቲቪ አፍሪካ" ፕሮግራሞች እየተነጠቀ፡ ሆነ ተብሎ የተቀናጀ በሚመስል ሁኔታም በቅኝ ተገዢነት ስሜት ውስጥ እንዲያድግ እየተበረታታ ነው። በነዚህ ላይ በተጨማሪ፡ ሁሉም የየራሱ ወዳድል ምግባራዊና ስነልቦናዊ ፕሮብሌሞች አሉት። ዛሬ፡ እድሜው በሀያዎቹ እና በሰላሳዎቹ መግቢያ ላይ የሚገኝ ወጣት፡ ባብዛኛው፡ የተወለደበት ዘመን ሰለባ (victim) ሆኖ ነው ለኔ በግል የሚታየኝ። ይህ ማለት ግን፡ እርሱ አሁን የሆነውን ሁሉ እንዲሆን እርሱ ራሱ ምንም አስተዋፅኦ አላደረገም ማለት አይደለም። ቁምነገሩ የሚዛን ጉዳይ ብቻ ስላይደለ በጥናት ሊገለፅ የሚገባው ይመስለኛል።

³⁴ ከዚህ በፊት በነበሩት ዓመታትም ቢሆን በተለያዩ ግለሰቦች ጥረት ተማሪዎች የምግባር ትምህርት እንዲያገኙ ከፍተኛ ሙከራ ተደረገ እንጂ በውል ታስቦበት እንዳንድ ትምህርት አልተሰጠም። "በውል ታስቦበት" ስል ብዙ የሀዝብ ቁጥር ያላቸው የሀገሪቱ ልዩ ልዩ ጎሳዎች የአኗኗር ስርዓቶች ተቃኝተው፡ የሀገሪቱን ዜጎች አሁንና እስካሁን ባንድነት ያኖሩ እሴቶችና ምግባራት ተጠንተው፡ ከእነዚህ መሀከል የጋራና ጠቃሚ የሆኑት ተለይተው፡ እነዚያን በሀገር አቀፍ ደረጃ፡ በየትምህርት እርከኑ የሚያስተምሩ መዛሀኖች በባለሙያዎች ተዘጋጅተው ማለቱ ነው።

ጎልማሶችንና አረጋውያንን የሚመለከቱ የምግባር ችግሮችም አሉ። ለምሳሌ፡ በልጅነቱ በብዛት በተግባር ሲውሉ የማውቃቸው አዎንታዊ የሆኑ ምግባሮች ከምጠብቀው በላይ ሳስተው፡ አሉታዊ የነበሩት ደግሞ ፋፍተው ይታዩኛል።

መጠጥ ቤት እና ዝሙት ቤት ሲገቡ ግራና ቀኝ አይተው፡ "ሰው አየኝ አላየኝ!" ብለው፡ ለህፃናትና ለወጣቶች አርአያ እንዳይሆኑ ተጠንቅቀው መግባታቸው፡ ተግባሩ ትክክል አለመሆኑን ተረድተው፡ በተለያዩ ምክንያቶች ግን ተግባሩን መፈፀማቸውን ያመለክት ነበር። ዛሬ፡ ያቺም መግደርደር ቀርታ፡ ነገሩ ያለምንም ይሉኝታ እሚከናወንበት ደረጃ ተደርሷል። እንዲያውም፡ ለልጆችና ለህፃናት አርአያ እንዲሆን የታሰበ የሚመስልበት ጊዜም አይጠፋም።

የአነጋገር ስርዓት ማጣት፡ ተራ ጠብቆ አዳምጦ አለመጫወት፡ ልቅነት፡ አፍ እንዳመጣ ያለ ይሉኝታ መናገር፡ ብዙ ጊዜም መባለግ፡ የስልጣኔ፡ የዲሞክራሲ፡ የነፃ መሆን ምልክት እየሆኑ የሄዱ፡ ከዚህ ፊት፡ የእድሜና የልምድ አቻነትን መሰረት በማድረግ በብጤዎች መሀከል ቦታና ጊዜ ተመርጦ ይኪያሄዱ የነበሩ ወጎችን ስፍራና ሰዓት ሳይለዩ በልቅነት ማኪያሄድ በግለሰቦች የየዕለት ኑሮ ብቻ ሳይሆን በመገናኛ ብዙኃንም እየጎሉ የመጡ ይመስላል።

በተለይ ከ1966 በፊት ብዙ ድርሰቶች፡ ዘፈኖች፡ የሬድዮና የፕሬስ ውጤቶች ምግባር-ነክ ለሆኑ ጉዳዮች የተለየ አክብሮትና ትኩረት ይሰጡ እንደነበር አስታውሳለሁ። እየታተሙ የሚወጡ የፈጠራ እና የፈጠራ ያልሆኑ ድርሰቶች፡ ለህዝብ የሚቀርቡ ልዩል ተውኔቶች፡ በትያትር ቤቶች፡ በልዩል የትርጓሜ መድረኮች፡ በሬድዮ፡ በቴሌቪዥን እና በቴፕ የሚደመጡ ዘፈኖች፡ በማኅበራዊ ጉዳዮች ላይ በጣም ያተኮሩ ስለነበሩ ለምግባር መደርጀት ልዩ አስተዋፅኦ የነበራቸው መስሎ ይሰማኛል። ከዚያ መደርጀት ልዩ አስተዋፅኦ የነበራቸው ጊዜዎች የወንጀል፡ የስለላ፡ ወዲህ ግን፡ በተለያዩ ምክንያቶችና ጊዜዎች የወንጀል፡ የስለላ፡ የፖርኖ፡ የኩንፋ፡ የሽብር (ሻዋላንስ)፡ የዝርፊያ፡ የልቅ ወሲብ፡ የስርቆት እና የትርጉም ድርሰቶች፡ የቴሌቪዥን እና የቪዲዮ ፊልሞች እና፡ በመስፋፋት ላይ የሚገኙት ጫት-ቤቶች፡ "ናይት ክለብ" ተብሎዎቻቸውና "ዕል-ቤቶች" ከሌሎች ተመሳሳይ ተግባራት ጋር ሆነው የሕፃናቱን፡ የወጣቱንና የአረጋዊውን ምግባር፡

በተለያዩ ከተሞች፡ መሸርሸር ከያዙ ቆይተዋል። ስለዚህም የቤተሰብና የማኅበረሰብ ህይወት ብዙ ሲታመስ ቆይቷል።

በቀበሌ፡ በመንግስትና በግል መስሪያ ቤቶች ከበፊቱ ይበልጥ እየተስፋፉ የመጡ ጎሳዊ፡ ዘመዳዊ፡ ጋደኞችና ጓዳዊ አሰራሮችና አብሯቸው ከታች እስከ ላይ "የለመለመው" ሙስና እና፡ እነዚህ አስከፊ ተግባራት በሬድዮ፡ በጋዜጣና በቴሌቪዥን በሰፊው ተነዝተው ጥፋተኞቹና ወንጀለኞቹ የተሰጣቸው፡ የሕግን ስርዓት በምር የተከተለ ዳኝነት ግን ያንን ያህል በስፋት ሲገለፅ አለመገኘቱ፡ በማኅበረሰቡ በጠቅላላና በተለይ በወጣቱ ትውልድ መሀከል እያሰረፁ የመጡት የተስፋ ማጣትና የእኩይ እሴቶች ምርኮኛ የመሆን አዝማሚያም አለ።

የዛሬ አራት ዓመት ገደማ በተኪያሄደው በ14ኛው ዓለማቀፋዊ የኢትዮጵያ ጥናት ኮንፍራንስ ላይ በዶ/ር በቀለ ጉተማ የቀረበው ፅሁፍ (Bekele 2000) በየዕለት ህይወት ስለሚያጋጥሙ አንዳንድ ችግሮች የተነሱት ነጥቦች ከዚህ በላይ የተወሳውን የሚያጠናክሩልኝ ሆነው አግኝቻቸዋለሁ። ፅሁፉ፡ በተለይ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሂሳብ ክፍል፡ በቦሌ አውሮፕላን ጣቢያ የገቢ መንገዶች ኬላ፡ በጉምሩክ ቢሮ፡ በቴሌኮሚኒኬሽን ኮርፖሬሽን፡ በመንግስትና በግል ሆስፒታሎችና ክሊኒኮች፡ በመብራት ኃይል ኮርፖሬሽን፡ በውኃና ፍሳሽ አገልግሎት እና በመንግስት ሱፐርማርኬቶች ደንቦች ተጥሰው፡ አገልግሎት የማግኘት መብቶችና አገልግሎት የመስጠት ግዴታዎች ምን ያህል እንደተፋለሱ፡ ባለጉዳዮችን ማመናጨቅና በጉቦ መስራት ምን ያህል እንደተስፋፉ ገልጾ፡ ለዚህም የባህላዊው እና የዘመናዊው የትምህርት፡ የአስተዳደርና የአስተሳሰብ ስርዓቶች ግጭት ዐቢይ ምክንያት መሆኑን ይጠቁማል። በተጨማሪም ዩኒቨርሲቲው የሚሰጠው ትምህርት ስግብግብ ቢሮክራቶችን (ቴክኒሽያኖችን) እንጂ ሂሳዊ አስተሳሰብ ያላቸውን ባለሙያዎች ስለማያፈራ ስለ ፍትሕ፡ ስለ ቅልጥፍና፡ ስለኃላፊነት፡ ስለ ልማት ማውራት እንደሚያዳግት ይገልጻል። ከቴክኒካዊ ሙያ አልፎ ስለ ኃላፊነትና ግዴታ ማስተማር አስፈላጊ መሆኑንም ያስረዳል። በፍልስፍና ክፍል መምህር የሆኑት ዶ/ር በቀለ፡ የችግሩ መፍትሔ

የማኅበራዊ፡ የባህላዊና የትምህርት ስርዓቶችን ከመመርመር ጋር የተያያዘ መሆኑን አጠንክረው ገልፀዋል³⁵።

ባጭሩ፡ ለህፃናትና ለወጣቱ አርአያ ይሆናል ተብሎ የሚጠበቀው የዛሬው ጎልማሳና አረጋዊ ትውልድ እራሱ፡ ሀገሪቱና ሀዘቦቿ፡ በተለይ ባለፉት 28 ዓመታት ገደማ በነበሩበት ፖለቲካዊ፡ ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ ቀውስ እና፡ በጦርነት፡ በድርቅና በረሀብ በተደጋጋሚ መጠቃት ሳቢያ በደረሰበት የኑሮ፡ የእሴት፡ በተለይም የምግባር መናጋት የተነሳ ትክክለኛ ሚናውን እንደግለሰብ፡ እንደቤተሰብ አባል፡ እና እንደማኅበረሰብ አባል ሊወጣ አለመቻሉም አንዱ ዐቢይ ፕሮብሌም ይመስለኛል።

በእኔ አስተያየት፡ እነዚህ ፕሮብሌሞች እየከፉ የሄዱት ትምህርት ቤቶች፡ መገናኛ ብዙኃን፡ ግለሰብ፡ ቤተሰብ፡ በተለይ ደግሞ ማኅበረሰብና መንግስት፡ ለተግባራዊ የየዕለት ኑሮ ሥርዓትና ለምግባር መስጠት የነበረባቸውን ትኩረት ባለመስጠታቸው፤ ወይም ደግሞ ትኩረታቸውን የየዕለት ኑሮ እና ምግባርን ከቁምነገር ባልቆጠሩ ጉዳዮች ላይ ስላደረጉ ይመስለኛል። እርግጥ ብዙኃኑ "ተነጃዎች" ባለማወቅና ተገደው፤ ጥቂቶች "ነጃዎች" ደግሞ በእውቀት ማጣት፡ ለተለያዩ ዓይነቶች ግላዊ ጥቅሞች በመጓጓት እና ጉልበተኝነት በየዘመኑ በሰጣቸው ድፍረትም ተበረታተው ይሆናል ያደረጉትን ያደረጉ የሚያደርጉትንም የሚያደርጉ። ታዲያ፡ "የኃላፊነትና የመቆርቆር ሃሳብና ስሜት አሁንም አለን!!!" የምንል፡ በተለይ ደግሞ በትምህርት ሙያ ተሰማርተን የምንገኝ ሰዎች፡ "እስካሁን የሆነው ሆኗል፤ ለወደፊቱ ምን ማድረግ ይሻላል?" ብለን መጠየቅ ይገባናል። መልሱ ጥያቄውን እንደመጠየቅ እንደማይቀል ግልፅ ቢሆንም በዚህ ፅሁፍ ውስጥ የሚከተሉትን ዓባይነት ነጥቦች አነሳለሁ።

8. ምን ቢደረግ ይሻላል?

የምግባር ፕሮብሌሞችን ያነሳሱ ወይም ያመጡ ብዙ ከፖለቲካና ከኢኮኖሚ፤ ከትምህርት፤ ከማኅበራዊና ከባህላዊ ጉዳዮች

³⁵ ዶ/ር በቀለ፡ ይህንን ፅሁፍ እያዘጋጀሁ መሆኔን ባጋጣሚ ሳነሳላቸው፡ እርሳቸው በኮንፍራንሱ ላይ ያቀረቡት ፅሁፍ እንዳለ ገልፀው፡ ወዲያው ቅጂውን አምጥተው ስላዋሱኝ አመሰግናቸዋለሁ።

ጋር የተያያዙ ነጥቦች አሉ። እነዚህ ነጥቦችም፡ አሁን እንደዘረዘርነው የፖለቲካዎቹ ብቻቸውን፡ የኢኮኖሚ፡ የትምህርት፡ የማኅበራዊና የባህላዊዎቹም እንዲሁ ብቻቸውን የቆሙ አይደሉም። ለግልፅነትና ሀሳብ አንጥሮ ለማውጣት ሲባል ለየብቻቸው መመርመር ጠቃሚ ቢሆንም፡ ዞሮዞሮ ግን በመሀከላቸው "ተፈጥሯዊ" (natural) ሊባል የሚችል ጥብቅ መስተጋብር (interaction) እንዳለ አይጠረጠርም። ስለዚህ፡ ለጊዜው፡ እነዚህን ዝርዝር ነጥቦች ለየብቻቸው በዝርዝርና በጥልቀት የረመረምር፡ በመሀከላቸው ያለውን መስተጋብር የሚያጤንና በመልካም ምግባር የታነበ ግለሰብ ማፍራት እና ተመሳሳይ ማኅበረሰብ መመስረት የሚቻልባቸውን መንገዶች የሚጠቁም ጥናት፡ በእውቀትና ልምድ የበለፀጉ ባለሙያዎችንና ግለሰቦችን አስተባብሮ፡ በሀገር ደረጃ ባስቸኳይ እንዲከናወን ሃሳብ አቀርባለሁ። ይህ በመኪያሄድ ላይ እያለ ደግሞ ለፕሮብሌሙ ጊዜያዊ መፍትሔ ሊሰጡ የሚችሉ ተግባራት ቢከናወኑ መልካም ይመስለኛል። ከነዚህ ተግባራት መሀከል አንዳንዶቹን ከዚህ ቀጥሎ አቀርባለሁ።

⇒ ከሁሉም በፊት፡ በትምህርትና በልጆቹ ጉዳይ ላይ ንቁ አስተዋፅኦ እንዲኖረው የወላጆችን ኮሚቴ፡ በተጠናከረ መንገድ፡ በወላጆች ነፃ ምርጫ፡ በየትምህርት ቤቱ ባስቸኳይ ማቋቋም፤

⇒ ከሙዋዕለ ህፃናት ጀምሮ በትምህርት ቤቶች ውስጥ፡ የምግባር ትምህርት ደረጃውን ጠብቆ እንዳንድ የትምህርት ዓይነት በቃል ትምህርትና በተግባር (ለምሳሌ የመማሪያ ክፍልን፡ የትምህርት ቤት ግቢን በተራ በፕሮግራም ማፅዳትና ማስዋብ፡ የአትክልት ስፍራን መንከባከብ፡ ወዘተ.)፡ እንዲሰጥ ማድረግ፤ ይህ "አይሆንም" ከተባለም ሌላ ምትክ ዘዴ መፈለግ፤

⇒ በትምህርት ቤቶች ውስጥ "የክርክር ማኅበራት" እና "የዲስኩር ማኅበራት" ማቋቋም እና በየጊዜው የክርክሮችና የዲስኩር ውድድሮች ማኪያሄድ፡ ውድድሮቹ በትምህርት ቤቶች መሀከል ተጀምረው እስከ ሀገር-አቀፍ ደረጃ እንዲሰፉ ማድረግ እና

ከርእሶቻቸው መሀከል አንዱ ተዘውታሪ ርእሰ ለጊዜው ምግባር-ነክ እንዲሆን ማድረግ፤

⇒ በመገናኛ ብዙኃንም በእውቀትና በልምድ በዳበሩ፡ በምግባራቸውም በማኅበረሰቡ ዘንድ በተመሰገኑ የተለያዩ ሰዎች፡ በተለያዩ ዘዴዎችና ፕሮግራሞች የምግባር ትምህርትና ልምዶች እንዲተላለፉ ማድረግ፤ ክፍትና ግልፅ ውይይቶችና ክርክሮች የሚኪያሄዱባቸው ፕሮግራሞች ተዘጋጅተው ተሳታፊዎች አስተያየታቸውን በነፃ እንዲያቀርቡ ሳይታከቱ መወትወት፤

⇒ በተጨማሪም እያንዳንዱ ግለሰብና ቤተሰብ ለልጆቹ፡ ለዘመዶቹና ለጎረቤቶቹ ባገኘው አጋጣሚ ሁሉ የራሱን የምግባር ልምድ ማካፈል፡ የራሱንም ምግባር ቆም ብሎ መመርመርና ከጓደኞቹ ጋር በየአጋጣሚው መማከር፡ በአንዳንድ ቤትን፡ የመኖሪያ ግቢንና አካባቢን በማፅዳትና በማስዋብ ተግባራት በመካፈል አርአያ ለመሆን መጣር፡ መገናኛ ብዙኃንም ሰዎች ይህንን እንዲያደርጉ፡ በማያሰለች መንገድ፡ ደጋግመው ማስታወስና ማበረታታት፡ በተግባራቸው ጠቃሚ ምሳሌ ስለሚሆኑ ግለሰቦችና ቤተሰቦችም አጫጭር ፕሮግራሞችን እየሰሩ ማሰራጨት፤

⇒ ማኅበረሰቡም በመንደርና በቀበሌ፡ እቡና፡ እማኅበርና እድር ላይ ችግሩን ስለሚቀንስበት መንገድ መምከር፡ መገናኛ ብዙኃንም ተመሳሳይ የማስታወስና የማበረታታት ተግባራቸውን ሳይታከቱ ማከናወን፤

ቅን፡ ትጉህና ተቆርቋሪ የሆኑ የልዩልዩ ሀይማኖቶች መሪዎችና መምህራንም፡ በተቻለ መጠን ለዚህ ምድራዊ የየዕለት ኑሮ ችግር ትኩረት ሰጥተው፡ በየዕለቱ በምድራዊ ሕይወት ከሚያጋጥሟቸው የምግባር ችግሮች ምሳሌ እየጠቀሱ ማስተማር፡ ለምሳሌ፡ መውለድን፡ ገናን፡ ጥምቀትን፡ ፋሲካን፡ አረፋን፡ ቀልቢን ወዘተ. በመሳሰሉ በዓላት ላይ ባንድ ማኅበረሰብ ውስጥ ተቻችሎ፡ በእኩልነትና በሰነድነት ለመኖር ከተፃፈ ህግ ባላነሰ፡ ግን ደግሞ እጅግ በተመቸና ባልተወሳሰበ

መንገድ ምግባር አስፈላጊ መሆኑን በማይሰለፉ መንገድ ለየተከታዮቻቸው ምድራዊ ምሳሌም እየሰጡ ተግተው ማስተማር፤

⇒ በሀገሪቱ ውስጥ እስካሁን ከታተሙት መፃህፍት መሀከል ጠቃሚ የሆኑትን በባለሙያዎች አስመርጦ እና እንደገና አሳትሞ በየትምህርት ቤቱ እንደ ልብ እንዲገኙ፤ በመፃህፍት መደብሮች እንዲሸጡ፤ በጋዜጦችና በመፅሔቶች ባለሙያዎች አስተያየት እንዲያቀርቡ፤ በፊደሉ "ከመፃህፍት ዓለም" ፕሮግራምም ከአጫጭር ውይይቶች ጋር እንዲነበቡ ማድረግ፤

⇒ በተጨማሪም፡ ከጥር 30-የካቲት 02/1993 በትምህርት ሚኒስቴር አዘጋጅነት የተኪያሄደውንና ዛሬ ደግሞ በዚህ ማኅበር የተዘጋጀውን ዓይነት የመወያያ መድረክ፡ በተሻለ ምርምርና ልምድ እየታዘዙ በተከታታይ ማኪያሄድ፤ የሚቀርቡት ፅሁፎችም ቀልጠፍና ጣፈጥ ብለው በመገናኛ ብዙኃን እንዲተላለፉ፤ ፅሁፎቹ ከተመከረባቸውና በሀሳብ ከዳበሩ በኋላም ሳንባብያን በተለይም ለትምህርት ቤቶች ቤተመፃህፍት እንዲዳረሱ ተግባራዊ መስራት³⁶፤ በየትምህርት ቤቱ ከተዳረሱ፡ ስራቸው ከምግባር ትምህርት ጋር በቀጥታና በተዘዋዋሪ የሚያገናኛቸው መምህራን እያነበቡ ተለቅ ተለቅ ያሉት ተማሪዎችም እንዲያነቡ ሊያደርጉ፤ እድሜያቸው አነስተኛ ለሆኑትም በሚገባቸው መልክ እያሰናዱ ሊያስተምሩ ይችላሉ፡፡ ሌሎች መምህራንም ቢሆኑ ፅሁፎቹን ማንበብ ይጠቅማቸዋል፡፡ አንዳንዴ ከትምህርት ውጭም ሆነ በክፍል ውስጥ ለሚከሰቱ ምግባር-ነክ ጉዳዮች በተጠና ስራ ላይ የተመሰረተ አስተያየት እንዲሰጡም ያግዛቸዋል፡፡

³⁶ ከዚህ በፊት "መልካም ዜጎችን ለማፍራት የመገናኛ ብዙኃን፡ የግለሰቦችና የወላጆች ሚና በኢትዮጵያ" በሚል ርእስ፡ ከጥር 30/1993-የካቲት 02/1993፡ ትምህርት ሚኒስቴር ባዘጋጀው ኮንፍራንስ ላይ በቀረበ ፅሁፍ ውስጥ "የምን ቢደረግ ይሻላል አስተያየቶች" ብዬ ከገፅ 16-25 ያሰፈርኳቸውን ነጥቦች በዚህ ያደረግሁት፡ ብዙዎቹ ሃሳቦች የሚመሳሰሉበት ሁኔታ ቢኖርም አንደኛው ጋ የተጠቀሰ ነጥብ እሌላው ጋ ስላልተጠቀሰ፡ ተጠናቅረው አንድ ፍሰት ባለው አይደሉም በማለት ነው፡፡

በመጨረሻ፡ የምግባር ጉዳይ ሀገራችን ከምትሰቃይባቸው ከአውራ አሳሳቢ ችግሮች መሀል የሚመደብ ስለሆነ በእኔና በንባቢዎቼ ልብ ይህንን ቁምነገር የሚመለከት ብዙ ሀሳብና ስሜት እንዳለ በሚገባ እገነዘባለሁ፡፡ በዚህች ፅሁፍ ውስጥ ሁሉንም ነገር አውስቼ እንደማልጨርስ የታወቀ ነው፡፡ ዋናው ቁምነገር ስለምናውቀውና የየራሳችንን አስተዋፅኦ ለማድረግ ስለምንችልበት ጉዳይ መነጋገር መጀመራችን ነው፡፡ ከዚህ የሚቀጥለው ቁምነገር፡ በየአካባቢያችን ያሉትን መረጃዎች ሰብስቦ እያጠናቀርን፡ ይህንን ውይይት፡ ከፍ ብዬ ከጠቃቀስኳቸው አንዳንድ ተግባራዊ ቁምነገሮች አጣምረን በያለንበት መቀጠል ነው፡፡ በህይወት፡ ምንም ነገር ስተት ብሎ አይሄድም፡፡ ውኃ እንኳን የሚያንቅበት ጊዜ አለ፡፡ ስለዚህ፡ በጥቂት ትጋት እራሳችንን እና ጥቂት ሌሎች ግለሰቦችን ወደዚህ ቁምነገራዊ ውይይትና ተግባር ተግተንና ዳክረን ብንስብ ቀስ እያለ የሚመጣውን ማን ያውቃል?

ጥቅስማ (References)

በዚህ መጣጥፍ ውስጥ ርእሳቸውን፡ ፀሀፊያቸውንና የጎትመት ዘመናቸውን የጠቀስኳቸውን ስራዎች ከዚህ በታች ከማሰፍራቸው ሌሎች ምንጮች ጋር ደግሜ አልፃፍኳቸውም፡፡ ይህንን ያደረግሁት፡ መፃህፍቱ ሲፈለጉ በቀላሉ እንዲገኙ የሚረዳ በቂ መረጃ የተሰጠ ስለሆነ እዚህ መድገሙ የገፅ ቁጥር ማብዛት ብቻ ነው ብዬ ነው፡፡ ምንጮች የተዘረዘሩት በታተሙበት ዘመን ቅደም ተከተል መሆኑንም ለአንባቢያን እገልጻለሁ፡፡

የአማርኛ ቋንቋ መማሪያና ማስተማሪያ መፃህፍት

በአፀደ ሕፃናትና መደበኛ ትምህርት ሥርዓተ ትምህርት ዋና ክፍል የአማርኛ ቋንቋ ትምህርት ቡድን ተዘጋጀ [አዘጋጅ፡ ተስፋዬ ዱባለ፡ አክሊሉ መላኩ፡ ነጋሣ እጅታ፡ ተረፈ ወልደ ማርያም፡ ተስፋዬ ደገፋ፡ ደምሰው በቀለ (በዝግጅት ጊዜ ብቻ)፡ ጉልሳት አበራ (በማሻሻል ሥራ ብቻ)፡ አብላል ሞገሥ፡ ገብረማርያም ገ.ሥላሴ፡ የአማርኛ መማሪያ አስራ አንደኛ ክፍል፡

ት.መ.ማ.ማ.ድ.፡ ትምህርት ሚኒስቴር፡ በመጀመሪያ በ1969፡ 2ኛ
ተሻሻሎ በ1972፡ 3ኛ በ1973፡ 4ኛ በ1974፡ 5ኛ በ1975፡ 6ኛ
በ1976፡ 7ኛ በ1977፡ 8ኛ በ1979 ታተመ፡ "ምስጋና"፡
"ማውጫ"፡ "መግቢያ" (ሀ-ሐ)፡ 1-161፡፡

በሥርዓተ ትምህርትና ሱፐርቪዥን ዋና ክፍል ተፃፈ፡ የአማርኛ
መማሪያ 18ኛ ክፍል፡ ት.መ.ማ.ማ.ድ.፡ አ.አ.፡ 1970፡
"ምስጋና"፡ "ማውጫ"፡ "መግቢያ" (1-4)፡ 5-162፡፡

በአፀደ ሕፃናትና መደበኛ ትምህርት ሥርዓተ ትምህርት ዋና ክፍል
የአማርኛ ትምህርት ቡድን (ተስፋዬ ካሣ፡ ተዘራ አለነ፡ ጥሳሁን
ገብረክርስቶስ፡ ደበበ ኃይለጊዮርጊስ)፡ የአማርኛ መማሪያ አሥረኛ
ክፍል፡ ትምህርት ሚኒስቴር፡ አ.አ.፡ ት.መ.ማ.ማ.ድ.፡
በመጀመሪያ በ1984፡ 2ኛ በ1985፡ 3ኛ በ1987፡ 4ኛ በ1988፡
5ኛ በ1989 ታተመ፡ "ምስጋና"፡ "ማውጫ"፡ "መግቢያ"፡ 1-108፡
"ለተጨማሪ ንባብ የተመረጡ መጻሕፍት ዝርዝር" ቀርቧል፡ ዝርዝሩ
ከታሪክ፡ ከግጥም፡ ከልቦለድ፡ ከተውኔት፡ ከድርሰት ማስተማሪያ
መፃህፍት የተመረጡ 14 መጻሕፍት ይዟል፡፡

በአፀደ ሕፃናትና መደበኛ ትምህርት ሥርዓተ ትምህርት ዋና ክፍል
የአማርኛ ትምህርት ቡድን (ተስፋዬ ካሣ፡ ተዘራ አለነ፡ ጥሳሁን
ገብረክርስቶስ፡ ደበበ ኃይለጊዮርጊስ)፡ የአማርኛ መማሪያ አስራ
አንደኛ ክፍል፡ ትምህርት ሚኒስቴር፡ በመጀመሪያ በ1985፡ 2ኛ
በ1985፡ 3ኛ በ1987 ታተመ፡ "ምስጋና"፡ "ማውጫ"፡
"መግቢያ"፡ 1-96፡ በጀርባው ሽፋን የውስጥ ገፅ ላይ "ለተጨማሪ
ንባብ የተመረጡ መጻሕፍት ዝርዝር" ቀርቧል፡ ዝርዝሩ 12
መጻሕፍት ይዟል፡፡

በአማራ ብሔራዊ ክልል መንግስት ት/ቢሮ በሥርዓተ ትምህርት
ዝግጅት ጥናትና ምርምር መምሪያ የተዘጋጀ፡ አማርኛ መማሪያ
መጽሐፍ ሰባተኛ ክፍል፡ ማተሚያ ቤት የለውም፡ መጀመሪያ
በ1989 ታተመ፡ "ምስጋና"፡ "ማውጫ"፡ "መግቢያ"፡
1-113፡ ዋጋ ብር 4.20፡፡

ጌታቸው ተክሉ፡ ዓለማየሁ ኃይለ ጊዮርጊስ፡ አስቴር ሣሙኤል፡
ደረጀ በቀለ (ዋና አዘጋጅ)፡ ጳጳሴ ካቢሶ (ኤዲተር)፡ ጌታቸው

ተክሉ፡ ጌቱ ሽኩር (አሻሻዮች)፡ ድጋፌ ፈይሳ (ኤዲተር)፡ አማርኛ
መማሪያ ሰባተኛ ክፍል፡ በደቡብ ብ/ብ/ክ/መ/ በሥርዓተ
ትምህርትና መጻሕፍት ዝግጅት ተጻፈ፡ አዋሣ፡ ት.መ.ማ.ማ.ድ.፡
መጀመሪያ በ1989፡ 2ኛ በ1990፡ 3ኛ በ1992 ታተመ፡
"ምስጋና"፡ "ማውጫ"፡ "መግቢያ"፡ 1-119፡፡

መሰሉ መንግሥቱ፡ ሰሎሞን ዮሐንስ፡ አበበ ከበደ፡ ደመቀ ለማ፡
የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ ስድስተኛ ክፍል፡ በደቡብ ብ/ብ/ክ/
መንግሥት ትምህርት ቢሮ፡ አ.አ.፡ ት.መ.ማ.ማ.ድ.፡ መጀመሪያ
በ1989፡ 2ኛ በ1990፡ 3ኛ በ1992 ታተመ፡ "ማውጫ"፡
"መግቢያ"፡ 2-112፡፡

ኃይሌ ገ/የሱስና ዘላለም ወዳጅ፡ አማርኛ መማሪያ መጽሐፍ (እንደ
አፍ መፍቻ ለሚማሩ) አራተኛ ክፍል፡ በደቡብ ብ/ብ/ክ/
መንግሥት ትምህርት ቢሮ፡ አ.አ.፡ ት.መ.ማ.ማ.ድ.፡ በመጀመሪያ
በ1990፡ 2ኛ በ1992፡ አ.አ.፡ ት.መ.ማ.ማ.ድ.፡ "መግቢያ"፡ 1-
169፡፡

ሀብታሙ ዓለማየሁ፡ ባህሩ ላሌጋ፡ አክሊሉ አንጁሎ፡ መንግሥት
መሸና (አዘጋጅ)፡ የአማርኛ መማሪያ መጽሐፍ አምስተኛ ክፍል፡
በደቡብ ብ/ብ/ክ/ የመንግሥት ትምህርት ቢሮ፡ አ.አ.፡
ት.መ.ማ.ማ.ድ.፡ በመጀመሪያ በ1989፡ 2ኛ በ1990፡ 3ኛ
በ1991፡ 4ኛ በ1992 ታተመ፡ "ማውጫ"፡ "መግቢያ"፡ 1-110፡፡

ታሪኩ ፋንታዬ፡ ደበበ ኃ/ጊዮርጊስ፡ እንግዳው ሙሉ-ዓለም፡
መብራት መስፍን (አዘጋጅ)፡ በጋለ ተፈሪ፡ ሰላምን ሐለፎም፡
ሹመት ካሳሁን (ኤዲተር)፡ አማርኛ ማስተማሪያ መጽሐፍ 8ኛ
ክፍል፡ አዲስ አበባ ከተማ መስተዳድር ትምህርት ቢሮ
ሥት/ዝ/ጥ/ም/መምሪያ፡ አ.አ.፡ ት.መ.ማ.ማ.ድ.፡ በመጀመሪያ
በ1990 ታተመ፡፡

ታሪኩ ፋንታዬ፡ ደበበ ኃ/ጊዮርጊስ፡ እንግዳው ሙሉ-ዓለም፡
መብራት መስፍን (አዘጋጅ)፡ በጋለ ተፈሪ፡ ሰላምን ሐለፎም፡
ሹመት ካሳሁን (ኤዲተር)፡ አማርኛ መማሪያ መጽሐፍ 8ኛ
ክፍል፡ በመጀመሪያ በክልል 14 ት/ቢሮ፡ 1990፡ እንደገና በ1991

በሜጋ አሳታሚ ድርጅት፡ ሜጋ ማተሚያ ኢንተርፕራይዝ፡ "ማውጫ"፡ መግቢያ፡ 1-197፡ 3ኛ በ1992 በት/ቢሮ ታተመ፡፡

ክልል 14 መስተዳድር ሥርዓተ ትምህርት ዝግጅት ጥናትና ምርምር መምሪያ ተዘጋጀ፡ አማርኛ መማሪያ መጽሐፍ 7ኛ ክፍል፡ አ.አ.፡ ሜጋ አሳታሚ ድርጅት፡ መስከረም 1990 (በመጀመሪያ በ1990 በክልል 14 ትምህርት ቢሮ ታተመ፡ 2ኛ በ1991፡ በሜጋ አሳታሚ ድርጅት ታተመ፡ "ማውጫ"፡ መግቢያ፡ 1-157)፡፡

ክልል 14 መስተዳድር ሥርዓተ ትምህርት ዝግጅት ጥናትና ምርምር መምሪያ ተዘጋጀ፡ አማርኛ ማስተማሪያ መጽሐፍ 7ኛ ክፍል፡ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፡ በመጀመሪያ በ1990 ታተመ፡ "ማውጫ"፡ መግቢያ (1-12)፡ 13-105፡፡

በአማራ ብሔራዊ ክልል መንግስት ት/ቢሮ በሥርዓተ ትምህርት ዝግጅት ጥናትና ምርምር መምሪያ የተዘጋጀ፡ በቃሉ ምህረቴ፡ አርታዲ (ኤዲተር)፡ አማርኛ መማሪያ መጽሐፍ ስምንተኛ ክፍል፡ በመጀመሪያ በ1990 ታተመ፡ "ምስጋና"፡ "ማውጫ"፡ መግቢያ፡ 1-97፡ ለተጨማሪ ምንባብ የተመረጡ የ14 መፃህፍት ዝርዝር ገፅ 97 ላይ አለ፡ በኮንትራት ፀሐፊነት የመጽሐፉን ረቂቅ ያዘጋጁት አቶ ወርቁ አድማሱ እና አቶ ሰራው ይሁን መሆናቸው በ "ምስጋና" ውስጥ ተገልጿል፡፡

እንዳለ ተስፋዬ፡ የኋላሸት ደሳለኝ (አዘጋጆች)፡ የኋላሸት ደሳለኝ፡ ጉልላት አባተ (አሻሻያ)፡ ዳንኤል ካቢሶ፡ ፈቀደ ምኑታ (ኤዲተር)፡ አማርኛ መማሪያ መጽሐፍ 8ኛ ክፍል፡ በደቡብ ብ/ብ/ሕ/ክ/መ/ ትምህርት ቢሮ፡ አ.አ.፡ ት.መ.ማ.ማ.ድ.፡ በመጀመሪያ በ1990፡ 2ኛ በ1992፡ "ማውጫ"፡ መግቢያ፡ 1-205፡፡

መሪሁን ፈለቀ፡ ሽመልስ እንደው (አዘጋጆች)፡ አማርኛ የተማሪ መጽሐፍ ስምንተኛ ክፍል፡ በድራደዋ ትምህርትና ባህል ጽ/ቤት፡ አክሱም ማተሚያ ቤት፡ በመጀመሪያ በ1991፡ ድራዳዋ፡ "ምስጋና"፡ "ማውጫ"፡ መግቢያ፡ 1-197፡፡

የኅብረተሰብ ትምህርት የመማርያ መፃህፍት

ወንድማገኘሁ ገብረህይወት፡ ማሞ አበበ፡ እንዳለ አበበ፡ ግርማይ አለማየሁ (አዘጋጆች)፡ ገብረመድህን ኪዳነ፡ በላቸው በቀለ (ኤዲተር)፡ መካሻ በለጠ፡ ሀብቱ ክፍሉ፡ ደበበ ኃ/ጊዮርጊስ (አሻሻያ)፡ የኅብረተሰብ ትምህርት የተማሪ መጽሐፍ አንደኛ ክፍል፡ በመጀመሪያ በክልል 14 ት/ቢሮ በ1987፡ 2ኛ በ1989፡ 3ኛ 1990፡ 4ኛ፡ በሜጋ አሳታሚ ድርጅት፡ በ1992፡ "ማውጫ"፡ 1-101፡ ዋጋ ብር 6.20፡፡

ግርማይ አለማየሁ፡ በላቸው በቀለ፡ ተሾመ አጊሮ፡ ፍፁም ግርማይ (አዘጋጆች)፡ ኅብረተሰብ ትምህርት የተማሪ መጽሐፍ ሁለተኛ ክፍል፡ ክልል 14 ትምህርት ቢሮ ሥርዓተ ትምህርት ዝግጅት ጥናትና ምርምር መምሪያ፡ በመጀመሪያ በክልል 14 ት/ቢሮ በ1989፡ 2ኛ በሜጋ አሳታሚ ድርጅት በ1992 ታተመ፡ "ማስታወሻ"፡ "ማውጫ"፡ መግቢያ፡ 1-65፡ ዋጋ ብር 3.50፡፡

ወንድማገኘሁ ገብረህይወት፡ ማሞ አበበ፡ እንዳለ አበበ፡ ግርማይ አለማየሁ (አዘጋጆች)፡ ገብረመድህን ኪዳነ፡ በላቸው ክፍሉ (ኤዲተር)፡ መካሻ በለጠ፡ ሀብቱ ክፍሉ፡ ደበበ ኃ/ጊዮርጊስ (አሻሻያ)፡ ኅብረተሰብ ትምህርት የተማሪ መጽሐፍ 5ኛ ክፍል፡ በመጀመሪያ በክልል 14 ት/ቢሮ በ1987፡ 2ኛ በ1989፡ 3ኛ በሜጋ አሳታሚ ድርጅት፡ ሜጋ ማተሚያ ኢንተርፕራይዝ፡ በ1991፡ "ማውጫ"፡ 1-132፡ ዋጋ ብር 7.30፡፡

ግርማይ አለማየሁ፡ በላቸው በቀለ፡ ተሾመ አጊሮ፡ ፍፁም ግርማይ (አዘጋጆች)፡ ኅብረተሰብ ትምህርት መማሪያ መጽሐፍ ስድስተኛ ክፍል፡ ክልል 14 ትምህርት ቢሮ ሥርዓተ ትምህርት ዝግጅት ጥናትና ምርምር መምሪያ፡ በመጀመሪያ በክልል 14 ት/ቢሮ በ1989፡ 2ኛ በ1989፡ ሶስተኛ በሜጋ አሳታሚ ድርጅት፡ ሜጋ ማተሚያ ኢንተርፕራይዝ ታተመ፡ "ማውጫ"፡ 1-150፡ ዋጋ ብር 9.55፡፡

በክልል 14 ትምህርት ቢሮ ሥርዓተ ትምህርት ዝግጅት ጥናትና ምርምር መምሪያ ተዘጋጀ፡ የኅብረተሰብ ትምህርት መማሪያ መጽሐፍ 7ኛ ክፍል፡ በመጀመሪያ በክልል 14 ትምህርት ቢሮ

በ1990፡ 2ኛ በሜጋ አሳታሚ ድርጅት፡ ሚጋ ማተሚያ
ኢንተርፕራይዝ ታተመ፡ "ማውጫ"፡ "መግቢያ"፡ 1-161፡ ዋጋ
ብር 8.35፡፡

አቶ ሀብታይ ዘርአይ፡ ሀይሌ ተረፈ፡ ስምዖን ሰብሮ፡ ያሲን
ሙሐመድ (አዘጋጅ)፡ አቶ ዳምጠው ሰለሞን፡ አቶ ከበደ ደለሣ፡
ማቴዎስ ታደላ (ኤዲተር)፡ የኅብረተሰብ ትምህርት የተማሪ
መማሪያ መጽሐፍ 8ኛ ክፍል፡ በአዲስ አበባ መስተዳድር
ትምህርት ቢሮ ሥርዓተ ትምህርት ዝግጅት ጥናትና ምርምር
መምሪያ የተዘጋጀ፡ በመጀመሪያ በክልል 14 ትምህርት ቢሮ
በ1990፡ 2ኛ በሜጋ አሳታሚ ድርጅት፡ ሚጋ ማተሚያ
ኢንተርፕራይዝ ታተመ፡ "ማውጫ"፡ "መግቢያ" (1)፡ 2-202፡
ዋጋ ብር 9.60፡፡

Civic Education Textbooks

Belete Kebede & Aklilu Abraham (Writers); Ghermai Alemayehu
(Reviewer & Editor). Civic education grade 9 student's textbook.
First printed by the Ministry of Education, 1999; Reprinted 1999 by
Mega Publishing Enterprise. Table of contents, Foreword by
Institute for Curriculum Development and Research (ICDR), MOE,
July 1999; Introduction, 1-125, References. Price Birr 6.90.

Belete Kebede & Dereje Getahun (Writers); Reviewer & Editor
Ghermai Alemayehu. Civic education grade 10 student's textbook.
Ministry of Education. Mega Publishing Enterprise, Mega Printing
Enterprise, first edition 2000. Contents, 1-164, References (165),
Appendix (166).

ሌሎች ምንጮች (Other Sources)

Eugene O. Iheoma, Moral Education For Colleges and Universities
Enugu (Nigeria). Fourth Dimension Publishing Co. Ltd., 1995

ፈቃደ አዘዘ፡ የስነቃል መምሪያ፡ አዲስ አበባ፡ በኢንተርናሽናል
ጀርመናዊ የጎልማሶች ትምህርት መረዳጃ ተቋም፡ አልፋ
አታሚዎች፡ ጥር 1991 እና፡ ለሁለተኛ ጊዜ፡ አዲስ አበባ፡
በአ.አ. ዩኒቨርሲቲ የመፃህፍት ማእከል፡ ቦሌ ማተሚያ ቤት፡
1993 ታተመ፡፡

አማኑኤል አብርሃም፡ የሕይወቴ ትዝታ፡ አዲስ አበባ፡ አዲስ
አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ፡ ቦሌ ማተሚያ ድርጅት፡ 1992፡፡

ፈቃደ አዘዘ፡ "አንዳንድ ነጥቦች ስለሁለተኛ ደረጃ ትምህርት
ቤቶች የአማርኛ ቋንቋ ትምህርት ዓላማዎች፡ ስለሥርዓተ
ትምህርቶች፡ ስለመማሪያ መጻህፍት እና ስለሥነጽሁፍ ሚና
በቋንቋ ትምህርት"፡ በ ዘሪሁን አስፋውና ደረጃ ገብሬ
(አርታኢያን)፡ የቋንቋዎች ጥናት ተቋም ዘጠነኛው ዓመታዊ
ጉባኤ፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፡ የቋንቋዎች ጥናት ተቋም፡
አ.አ.ዩ. ፕሪንቲንግ ፕሬስ፡ 1991:102-118፡፡

ፈቃደ አዘዘ፡ "መልካም ዜጎችን ለማፍራት የመገናኛ ብዙኃን፡
የግለሰቦችና የወላጆች ሚና በኢትዮጵያ"(ሁለተኛ ረቂቅ)፡ ለ
ትምህርት ቤቶች ዋነኛ ተልእኳቸው የሆነውን 'መልካም ዜጎች'
የማፍራት ተግባር በብቃት እንዲወጡ መወሰድ ስለሚገባቸው
የመፍትሔ እርምጃዎች የሚወያይ አገር አቀፍ ሲምፖዝየም
የቀረበ ዕውፍ፡ ጥር 30/1993-የካቲት 02/1993፡ ትምህርት
ሚኒስቴር አዳራሽ፡ አዲስ አበባ፡ 1-25፡ ያልታተመ፡፡

Bekele Gutema, "Reflections on some aspects of daily life in
Ethiopia." Paper presented to The XIV International Conference of
Ethiopian Studies, 6-11 November 2000, Addis Ababa, Ethiopia.
Unpublished.

አ ባ ሪ

የ "ምን ቢደረግ ይሻላል?" አስተያየቶች

1ኛ. እያንዳንዳችን ምን እናድርግ? ምን እናስብ?
ለየራሳችንና ለማንበረሰብ ስንል

1.1 ከሁሉም አስቀድሞ ከላይ የዘረዘርኳቸውን ነገሮች፡ ጥቂት ዓመታት ወስደን እናጥና-እንመርምር፤ ወደውስጥ እንይ። ይህ በየዘርፉ ባሉ ባለሙያዎች ይከናወንና የዚህ መልካም ኢትዮጵያዊ ዜጋ የማፍራት ጉዳይ በፕሮግራሞች ተተርጉሞ ይተግበር።

1.2. በየጊዜው፡ ያስያዙንን በጭፍኑ ከመያዝ መላቀቅ አለብን

በቅድመ ፋሽሽት ወረራ "የአውሮፓን መንገድ" መከተል የሚለው ሃሳብ በተለያዩ መንገድ ጎልቶ ይነገር ነበር። በየፅሁፎቹ ውስጥ (በጋዜጦች፡ በመፅሐፋት፡ በመፃህፍት፡ ባልታተሙ በቤተ መዛግብት በሚገኙ ሰነዶችና መረጃዎች ወዘተ.) ተበታትነው የሚገኙትን ሃሳቦች እንደሞተር መልሶ የገጠመና ሃሳቦቹን መልክና ሥርዓት አስይዞ በቀረቡበት ቋንቋ ያቀረበልን ሰው ገና ያለ አይመስለንም። በዚህ ዘመን አጃፓኞች፡ ወይም "ጃፓንን እንከተል" ባይዎችም ነበሩ።

በድንረ ፋሽሽት ዘመን ደግሞ ወደ አሜሪካ ማየት የጎላ ቢመስልም ወደተለያዩ ሀገሮች ኢትዮጵያውያንን በመላክ ካንድ ሀገር መንጋጋ ስር ላለመግባት ጥረት የተደረገበት ጊዜ ነበር። ከየሀገሩ የየሀገሩን ልዩ ጥበብ በመማር በኩል ሀገሪቱን ማልማት የታሰበበት ዘመን ይመስለኛል። ይህ "የከየአቅጣጫው ዘመን"ም ቢሆን ልማትን የሚሻው ከውስጥና ከውጭ ሳይሆን ባብዛኛው ከውጭ ነበር። ዘመነ ደርግ ደግሞ "ማርክሲዝም-ሌኒንዝም"፡ "የማእ ሴቱንግ ሃሳቦች" እና "ሶሻሊዝም" የሚባሉ ቃላትን ከተማሪው ንቅናቄ ነጥቆ፡ ከንቅናቄው አባላት አብረውት

ለመስራት ፈቃደኛነታቸውን የገለፁትን ከሃሳባቸው ጋር ተቀብሎ እምን እንደደረሰ ይታወቃል። ተቃዋሚዎቹም ቢሆኑ፡ ምናልባት ከ ኢ.ድ.ዩ. እና እርሱን ከመሳሰሉት በስተቀር፡ ለብዙ ዓመታት በዚህ በሶሻሊዝም የመልማት አቅጣጫ የእኔ እበልጥ እኔ እበልጥ ትግል ውስጥ ነበሩ። ባጭሩ፡ በቻይና፡ በኪዩባ፡ በአልባንያ፡ በሶቭየት ሕብረትና፡ በሌሎች የምሥራቅ አውሮፓ ሀገሮች አርአያነት ለመጓዝ ልዩ ልዩ ጥረቶች ተደርገዋል።

ዛሬ ደግሞ፡ "ዲሞክራሲ" ስንባል "ዲሞክራሲ"፤ "ነፃ ገበያ" ስንባል "ነፃ ገበያ"፤ አይ.ኤም.ኤፍ. እና የዓለም ባንክ "ስትራቴጂካል..." ሲሉን "ስትራቴጂካል..." አሁን ደግሞ "ሀገር በቀል ዕውቀት" ሲሉን "ሀገር በቀል ዕውቀት" ስንል፤ "ግለ-ባላይዜሽን" ሲሉን "ግለ-ባላይዜሽን" ስንል፤ እንዲህ በተለያዩ ድምፅና ቃና ከተለያዩ ማዕዘን ያሉንን እያልን ያለን ይመስላል። በሌላ በኩል ደግሞ፡ የ"ሶሻሊዝም" መንፈስ ከዚህ ከ"ነፃ ገበያ"ና ከጓዞቹ ጋር ጎን ለጎን፡ እንደ ንብ-እም እንደ ጥላም ሁኖ የሚጓዝም ይመስላል። ይህንን ሁሉ በሰፊው፡ ግን ደግሞ፡ ላይ ላይን ብቻ፡ ቱባ ቱባ ምሳሌዎች እየጠቀስን እንነጋገር እንኳን ብንል ስንት ጉድ አለበት።

የነዚህና እዚህ ያልጠቀስኳቸው ብዙ ሌሎች ተመሳሳይ ፕሮብሌሞች ውጤት መንፈሱ ያልተረጋጋ፡ ሁሉ የሚናጥ ሰብእና ያለው ግለሰብና ማንበረሰብ መሆን ነው። እኔ እራሴ በውል በማውቀው ብቻ ልናገር ብል ከአፄው ወደ ደርግ ስንሸጋገር እያንዳንዳችን በተለያዩ መንገዶች በግል ተፈትነናል። በዚህም የተነሳ ማንበረሰቡን አያይዘው የሚገኙትን ልዩ ልዩ ጠቃሚ ምግባሮች በችኮላና በጭፍን አናንቀናቸው፡ ቀስ በቀስም እያዳከምን አላሸቀናቸው፤ በማወቅም ይሁን ባለማወቅ የሚላሉበትን መንገድ አመቻችተናል ማለት ይቻላል። የትምህርት፡ የባህልና ስፖርት እና የማስታወቂያ ሚኒስቴሮችም በጊዜው ባከናወኗቸው ተግባራት ዛሬ በተለይ በ20 ዓመት የእድሜ ክልል ውስጥ የሚገኙትን ወጣቶች አፍርተዋል። ዛሬ በአስራዎቹ የእድሜ ክልሎች ውስጥ የሚገኙትም ቢሆኑ መልካም ዜጋ እንዲሆኑ የተዘጋጀላቸው ምንም ነገር ባልነበረበት ሁኔታ ውስጥ ተወልደው ነው አሁን ያለበት ደረጃ የደረሱት። በፊደሉና በቴሌቪዥን የሚሰሙትም ከሞላ ጎደል ቀደም ብለን

የጠቃቀስናቸው ናቸው። እነዚህ ደግሞ የመጡት በዲሞክራሲ ስም ነው።

ፕሮብሌሙ ከ10-35 እድሜ ባላቸው ላይ በተለይ ያነጣጠረ ቢሆንም ከዚህ የእድሜ ክልል በላይ ያለውንም የሚምር ሆኖ አላገኘሁትም። በተለይ በመጀመሪያዎቹ የኢሕአዴግ ዓመታት በቴሌቪዥን እና በሬድዮ ያየናቸውና የሰማናቸው ባለ ሽብት ፀጉሮች፡ በአርባና በሰርግ ድግሶች፤ በመጠጥ ቤቶችና በመንገድ ላይ ዝሙቶች፤ በልዩ ልዩ መሥሪያ ቤቶችና ባንዳንድ የሀይማኖት ክስተቶች የምንመለከታቸውና የምንሰማቸው ጥቂት የማይባሉ ተግባሮች "ለመልካም ዜጋ" መፈጠር አዎንታዊ አስተዋፅኦ ያስቆጥራሉ የሚባሉ አይመስሉኝም። ይኸው፡ ላይ ላይን ሲስተዋል ያስያዙንን የመያዝ፡ የነገሩንን መልሶ የማስተጋባት ልምድ ብቻ መስሎ የሚታየን ተግባር ግን ውስጥ ውስጡን ማጎበረሰብ የተዋቀረባቸውን እና የተመሠረተባቸውን ጡቦች እያናጋ፡ እየሸረሸረና ማፍረስ እየጀመረ ይገኛል። ጡቦቹ በኢኮኖሚያዊዎቹ፡ በፖለቲካዊዎቹ፡ በባህላዊዎቹ፡ በትምህርታዊዎቹ ወዘተ ፖሊሲዎችና ተግባራት ተቀምመው የተገነቡ ስለሆኑ፡ በመሠረቱ "መልካሙም ዜጋ" የሚፈጠረው በእነዚህ ሚዛናዊ አቀማመጥ ይመስለኛል። ለምሳሌ፡ በነፃ ገበያ ስም ለከት የለሽ ዘረፋ እና ስግብግብነት ከነገሡ ቅጥ ያጣ ግለኝነት ማጎበራዊ ደገንነትን እያናጋው ሊሄድ ይችላል። በፖለቲካ ስም ሽፍጥና አምባገነንነት እየነገሡ ከሄዱ ዜጋውም የአኗኗር ስልቱን ከነዚህ ባህርያት ጋር ቀስ በቀስ እያመሳሰለ ሊሄድ ይችላል። "አትሰከር! አትዘሙት!" ሲባል የሰማ ሰው፡ ዞር ሲል የመጠጥ ቤት እና የመንገድ ላይ ዝሙት እየተስፋፉ ሲሄዱ፤ የመጠጥ ፋብሪካዎች በሀገሩ እንደ እንጉዳይ ሲፈሉ ካየና ከሰማ፤ ስለገጠርና ስለእርሻ ልማት ዓቢይ ፋይዳ ለዓመታት ጠዋት-ማታ በሚለፈፍበት ሀገር በቴሌቪዥንና በሬድዮ ማስታወቂያዎች በኩል ስለሳሙና፤ ስለአሞ፤ ስለፀጉርና የፊት ቅባት፤ ስለሰንደሎችና ብስኩቶች በሰፊው ገበያ ላይ መልማት ካስተዋለ፤ ጥቂት ምግባር ቢኖረው እንኳ ከፋይዳቢስ ስብከት ሊቆጥረው ይችላል። ዝርዝሩ ብዙ ነው።

ሌላው ከዚህ ጋር የተያያዘ ችግር፡ ከመንግሥታት ለውጥ ጋር በእጅ ያያዙትን አሸቀንጥሮ የመጣል ያህል እየተወ፡ ስለሚጣሉትም ሆነ ስለሚያዙት በጥሞናና በእውቀት ሳይመክሩ "ሀ!!!!" ብሎ የመጀመር ባህል ነው። አንድ ማጎበረሰብ፡ አዲስ መንግስት በመጣ ቁጥር ቀድሞት ከነበረው መንግስት ተግባራትና እሴቶች ጠቃሚውን እየያዘ ጎጅውን እየጣለ የመሄድ ባህልን ካላዳበረ፤ በወጣቱ፡ በጎልማሳውና በአዛውንቱ ትውልድ መሀከል በግልፅ ውይይት ላይ የተመሠረተ የዕውቀት፡ የሥራ፡ የምግባር ልውውጥ ማድረግ ካልቻለ፤ ጤናማ እየሆነ፡ ከትውልድ ትውልድ ሊሸጋገር እና ትዳሩም ተለጣጣቂነት ባለው መንገድ፡ በተቻለ መጠን ኮለል ብሎ እንዲፈስ ማድረግ የሚችል አይመስለኝም። ስለዚህ፡ በጭፍኑ ያስያዙንን ከመያዝና ከማስተጋባት ተላቀን አስበን መሥራት መቻል አለብን።

እኔ እስከማውቀው፡ እስካሁን፡ አደብ ገዝተን ወደውስጥ አይተን፡ ከዚያ ተነስተን የሰነዘርነው የለውጥ ትውር (theory) እና ከዚያ የመነጨ ተግባር የለም። እስቲ ዛሬ እንኳን፡ ባብዛኛው ከባህሎቻችን ነጥረው የወጡትን ምግባራት፤ መልካም ባህርያትና እሴቶች ወደውስጥ በመመልከት ፈልፍለን በጥናት እናውጣቸውና ስራ ላይ ልናውላቸው እንትጋ።

ሁልጊዜ ለበቀቀናዊው (ለገደል ማሟቶዋዊው) ጥሪ ከማጎብደድ ከሀገር እውነታ ለበቀለው ለጎሊናዊውና ለውስጣዊውም ጥሪም፡ እውቀትን ሰንቀን "እመት-አቤት!!!" እንበል።

2. መገናኛ ብዙኃን ምን ይሞክሩ?

2.1. ለዘላቂው መፍትሔ ከፍ ብዬ የጠቀስኳቸውን ጉዳዮች ራሳቸው ያጥኑ፤ ከእነርሱ ውጭ ባሉ፡ ሌላው ቢቀር ግልፅ የፖለቲካ ፓርቲ ወገናዊነት በሌላቸው፡ ባለሙያዎችም ያስጠኑ፤

2.2. በዚህ ጉዳይ ላይ በቅርቡ ሌላ ጉባኤ ጠርተው የአበውን፡ የእመውን፡ የወጣቶችን፡ የተከበሩ የሀይማኖት ሰዎችን፡ የባህል እና የሰነጥበብ ባለሙያዎችን ወዘተ. ጋብዘው የአዳዲስ ፕሮግራም ሃሳቦቻቸውን አውጠንጥነው መጥተው እንዲገልፁና

ውይይት እንዲደረግ ያድርጉ (ስለዚህ ፕሮግራም አዘገጃጀት ዝርዝር ላይ መወያየት ይቻላል)።

2.3. አሁን ያሉትንም ሆነ አዲስ የሚከፈሉትን ከመልካም ዜጋ ማፍራት ጋር የተገናኙ ፕሮግራሞችን አዘጋጅተው ነፃ በሆነ መድረክ የሚያቀርቡ ባለሙያዎችን በውስጣቸው ካሉት ሠራተኞች መሀል በስራ ችሎታና እውቀት ብቸኛ መመዘኛነት መርጠው ይመድቡ፤ በነደለ ደግሞ በግልፅ ማስታወቂያም ሆነ በግብዣ (እንደየሁኔታው) ጠርተው ይቅጠሩ።

2.4. ከጥንት እና ከዘመናዊ የሀገሪቱ ደራስያን ስራዎች መሀል ጠቃሚውንና ውብ-ውቡን እየመረጡ ከመጠነኛ ማስተዋወቂያና አስተያየት ጋር ለወጣቱ ትውልድ በሚጥም መንገድ የሚያቀርቡ እውቀቱና ልምዱ ያላቸውን ባለሙያዎች ቀጥረው ያሠሩ።

2.5. "የጎሊና ሥልጣን"፡ "የእውቀት ሥልጣን" እና "የመንፈስ ስልጣን" ያላቸው ሰዎች፤ ባብዛኛው "የ'ሕግ' (የፖለቲካ) ሥልጣን" ባላቸው ሰዎች የተያዙትን የመገናኛ ብዙኃን መድረኮች ፍትሐዊ በሆነ መንገድ የሚጋሩበት መንገድ ባስቸኳይ ይፈለግ። "የጎሊና ሥልጣን" በየውስጣችን ባለን የራስ ክብር፡ የራስ ነፃነት እና የራስ የፍትህ ስሜት፤ የደግነት፡ የሩጎሩጎነት፡ የተቆርቋሪነት፡ የግልፅነት፡ የቀጥተኝነት፡ የሐቀኝነት፡ የልቦና ሙሉነት፡ የቆራጠኝነት ስሜት እና ከራስ ክብር፡ ከራስ ነፃነት እና ከራስ የፍትሕ ፈላጊነትና ትግል መንጭቶ ለቤተሰብ፡ ለሀገር፡ ለአህጉርና በጠቅላላውም ለሰውልጆች ክብር፡ ነፃነት እና ፍትሕ ባለን የመቆርቆርና እንደያቅማችንም የመተግበር ጥረት ላይ ተመሥርተን፤ በሌሎች ግለሰቦች ንግግርና ተግባር ውስጥ እነዚህንና እነርሱን መሰል ባህርያትን አስተውለን፡ ለግለሰቦች፡ በገዛ ፈቃዳችን የምንሰጣቸው ወይም የምንከለክላቸው ሥልጣን ነው። በየአጋጣሚው የሚናገሩት፡ የሚመክሩት እና የሚተገብሩት ተጣጥሞ የኖሩ፡ የሥራን፡ የመከባበር፡ የመተሳሰብ፡ የአዎንታዊ ይሉኝታ እና የቁጥብነት መልካም አርአያ የሆኑ፤ ጊዜና ሁኔታ በተለዋወጡ ቁጥር ለግል ጥቅም ሲሉ ሃሳብና ንግግራቸውን የማይለዋወጡ፤ ባንፃሩ ደግሞ ጎሊናቸው ከመራቸው ሃሳባቸውንና ተግባራቸውን ባደባባይ ለመለወጥ ምግባራዊ

ድፍረት ያላቸው ዜጎች፤ በተለያዩ የእድሜ ክልሎች፡ በልዩ ልዩ ጎሳዎች በገጠር እና በከተሞች ይገኛሉ። እነዚህን የማድመጥ እድል ማግኘት የእያንዳንዱ ዜጋ መብት ይመስለኛል።

ከየሃይማኖቱ የተውጣጡ፡ በሃይማኖታዊ ስነምግባራቸው በኩል ከራሳቸው እምነት ባሻገር ለሰብአዊ ክብር፡ ለፍትሕ፡ ለነፃነት፡ ለእኩልነት እና ለሌሎች ልዕልና ለሚሰጣቸው ባህርያት አክብሮትና ተግባራዊ አስተዋፅኦም ያላቸው መሆኑ የታወቀ ግለሰቦች በራሳቸው ምእመናን እና ከነርሱ ሃይማኖት ውጭ ባሉ ግለሰቦችም ላይ "የመንፈስ ስልጣን" አላቸው ማለት ይቻላል። እነርሱም መደመጥ አለባቸው።

በየዕውቀት መስኩ (እንበል በትምህርት፡ በአርኪዎሎጂ፡ በኢኮኖሚክስ፡ በህክምና፡ በፊዚክስ፡ በእርሻ፡ በቋንቋ፡ በታሪክ፡ በምህንድስና ወዘተ.) በልዩ ልዩ ደረጃ ተምረው በዲፕሎማና በዲግሪ የተመረቁ ብዙ ግለሰቦች በሀገራችን ውስጥ አሉ። እነዚህ፡ በተለይ በየሙያ ማኅበር የተደራጁበት ሁኔታ ባለበት አጋጣሚ፡ በቅርብ እየተገናኙ በሚወያዩበት ጊዜ ከመሀከላቸው ለጥቂቶቹ የተለየ አክብሮት ይሰጣሉ። እንዲህ እንዲህ፡ ባለሙያዎች ከመሀከላቸው ለተወሰኑት በፈቃዳቸው የሚሰጡትን ሥልጣን "የእውቀት ሥልጣን" ልንለው እንችላለን። ይህ ስልጣን ያላቸው ሰዎች በየሙያቸው ያላቸውን ዕውቀት እያካፈሉ ወጣቱንም ሆነ ሌላውን ህዝብ በእውቀት የሚያሳድጉበት መንገድ መዘጋጀት አለበት።

በእኔ እድሜ፡ በመገናኛ ብዙኃን፡ እንደልባቸው ሲናገሩ ያየሁትና የሰማሁት፡ ባብዛኛው፡ ከከፍተኛ እስከ ዝቅተኛ ደረጃ ያሉት "የ'ሕግ' (የፖለቲካ) ስልጣን" ያላቸው እና ከፍ ብዬ የጠቀስኳቸውን ሶስት ዓይነት ስልጣናት በጉልበት ለራሳቸው ያጎናፀፉ ብዙ ዓይነት ሰዎች ናቸው። እስካሁን፡ ለእነርሱ በገፍ የተሰጠውን ጊዜ ፍትሐዊ በሆነ መንገድ ከፍ ብዬ በጥሩ ላነሳኳቸው ዓይነቶቹ ማጋራት የሚያስፈልግ ይመስለኛል።

የኢትዮጵያ ቴሌቪዥን በቅርቡ የጀመራቸው "ዐውደሰብ"፡ "ስኬት"፡ "ፊለራት" የተሰኙት ዓይነት ፕሮግራሞችም በብዛት ቢቀርቡ ጥሩ ይመስለኛል። የተጀመሩትም ቢሆኑ በምርምር እየዳበሩ፡ እውቀትና ብስለት

በተመሳሳይ መንገድ እየተሰናዱ፡ የበለጠ ማራኪም ሆነው
የሚቀርቡበት ሁኔታ በጥብቅ ሊታሰብበት ይገባል እላለሁ።

2.6. "የነፃ ውይይት መድረክ" የሚል ፕሮግራም በፌዴራል
በቴሌቪዥን፤ እና በየቀበሌ አዳራሾች በከፊትም መልካም
ይመስለኛል። በዚህ መድረክ የሚቀርቡት ውይይቶችና ክርክሮች
ግን በተለይ ምግባር-ነክ በሆኑ ጉዳዮች ጀምረው እያደር
በተለያዩ ፖለቲካን ዐቢይ ጉዳዮችው ጨርሶ በማያደርጉ ርእሶች
ላይ የሚኪያሄዱ ቢሆኑ መልካም ይመስላል። ዐቢይ
ዓላማቸውም፡ የጤናማ ውይይትን ምንነት፤ በዕውቀትና በመረጃ
የመነጋገርን ልምድና የመቻቻልን ባህል፤ ማለማመጃና
ማበልፀጊያ መድረክ መሆን ነው።

በእንዲህ ዓይነት መድረክ ወጣቱም ሆነ ዐዋቂው
ትውልድ ዲሞክራሲን በተግባር ያያል-ይሰማል፤ በውይይትና
ክርክሩም ይሳተፋል። መድረኩ፡ ቢቻል በየዕለቱ አጫጭር
ፕሮግራሞችን በማዘጋጀት ቢጀመር ይበልጥ ይጠቅማል፤
በየአምስት ዓመቱ ከሚሆን ማለቱ ነው። ይህ ትልቅና አስቸጋሪ
ጥያቄ አይመስለኝም። ለ"ጫትወግ" እና ለ"ዝሙትወግ" በሩን
የከፈተ ለእነዚህ ምግባር-ነክ እና ጠቃሚ አስተያየቶች ጊዜ በሩን
መዘጋት የለበትም ብዬ አስባለሁ። ከዚህ ሌላ ምን ፍች
ይኖረዋል??

2.7. በተለይ በእንዲህ ዓይነት ፕሮግራሞች ላይ ሊያተኩሩ
የሚፈልጉ ባለሀብቶች ከተገኙም የግል ፊደሉም ሆነ ቴሌቪዥን
ወይም ሁለቱም በወጣው ሕግ መሠረት ባስቸኳይ የሚፈቀዱበት
ሁኔታ ቢኖርም ጥሩ ይመስለኛል።

3. ወላጆች ምን ይሞክሩ?

በመጀመሪያ ሁለት መንደርደሪያ ነጥቦችን እንዳነሳ
ይፈቀድልኝ። አንደኛው በዚህ የምግባርና የእሴት የማስተላለፍ
ጉዳይ የሕዝብ፡ በተለይም የወላጆች ተሳታፊነት በውል
የሚጀመርበት፡ ሃሳባቸው እመገናኛ ብዙኃን ዘንድ የሚደርስበትና
መልሶ ወደ ህዝቡ የሚሰራጭበትን ሁኔታ ማዘጋጀትን
ይመለከታል። ይህንን መብት ነቅቶ ማመቻቸት የህዝቡ፡

በተለይም የወላጆች ቢሆንም የመገናኛ ብዙኃንም ከሙያቸውና
ከአመሰራረታቸው የሚመነጭ ግዴታ አለባቸው። የብዙኃን
መገናኛዎች፡ በተለይም በመንግሥት ስር ያሉት፡ ስራቸውን
የሚያኪያሄዱት ከሕዝብ በታክስ መልክ በሚሰበሰብ ገንዘብ ነው።
ሕንፃው የሚሠራው እውስጡ ያሉት መሣሪያዎችና ንብረቶች
የሚገዙት፤ የሠራተኞቹ ደሞዝ የሚከፈለው ባብዛኛው ከታክስ
በሚገኝ ገንዘብ ነው። ታክስ የሚሰበሰበው ደግሞ የሆነ የገቢ
መጠን (ከአነስተኛው እስከ ከፍተኛው) ካለው ህዝብ ነው። መገናኛ
ብዙኃን፡ ይህ ህዝብ፡ በጋዜጣ ዐምዶች፡ በቴሌቪዥንና በፌዴራል
ፕሮግራሞች የሚቀርቡትን ፕሮግራሞች እንደየአቅሙ እየገመገመ
የሚሰማሙትን የሚያመሰግንበት፤ የማይሰማሙትን ምክንያት
እየሰጠ የሚሄስበትና የሚሻሻሉበትን መንገድ የሚጠቁምበት፤
የጠቆማቸው ሃሳቦችም እተገቢው ጆሮ መድረሳቸውን
የሚከታተልበት መንገድ መፈለግና ማልማት (ማዳበር) ይገባቸው
ይመስለኛል። ሰዎች፡ መብታቸውን ለማስከበር እየፈለጉ መንገዱ
ላይታያቸው ይችላል። የኖርኩበትን ሀገር እየስተዋልኩም ያደግሁ
ስለሚመስለኝ እኔም፡ ይህንን ችግር እረዳለሁ። ከ1970ዎቹ
ጀምሮ እያደር በይበልጥ ግልፅ እየሆነልኝ የመጣ አንድ መንገድ፡
ብዙውን ነገር በየጓዳው ከራስ ጋር ብቻ ከማውጠን፡
የሌሎችንም አስተያየት በሂስ ብቻም ከማብጠልጠል (እኔም እጅግ
አስፈላጊ ናቸው) ላደባባይ ውይይት የሚመች የሚመቸውን የግል
ሃሳብ መዝነው እያቀረቡ ሀሳብን በተለጣጣቂ ሂደት የመፈተን
ተገቢነት ነው። ታዲያ፡ ሁሉም ነገር፡ በየዘመኑ የየራሱ ልክ-ልክ
እንዳለው መገንዘብም፡ ጠቃሚም አስፈላጊም ነው። ለየዘመኑ ልክ-
የሆነውን እየተወያየንና እየተገበርን ኖረን ቢሆን ኖሮ የዛሬ ልክ
አሁን ካለበት በላይ ይሆን እንደነበር ጥርጥር የለኝም። ስለዚህ
የዛሬን ልክ ፈልገን እውቀን፡ በዚያ ልክ ላይ ተመርኩዝን፡
ያለብዙ አተካራ በጋራ መወያየትና መተግበርን ብንጀምር የነገ
ልክ ከዛሬ ሊሻል ይችላል።

ሁለተኛው ነጥብ፡ በመድረኩ ላይ፡ ከተለያዩ ማእዘኖችና
የኢትዮጵያ ባህላት አንፃር፡ ወላጆች አበክረው ሊያሰላስሏቸውና
በውይይታቸውም ወቅት ሊያነሱባቸው ይገባል የምላቸውን ነጥቦች
ይመለከታል። "ወላጆች በልጆቻቸው አስተዳደግ፡ ምግባር፡
ትምህርት እና ሕይወት የነበሯቸው ሚናዎች ምን ምን ነበሩ?
እነዚህ ሚናዎች በነበሯቸው ጊዜያት ሀገሪቱ ውስጥ የነበረው

የዕለት ተዕለት ሕይወት (በከተማም ሆነ በገጠር) ምን ይመስል ነበር? የዕለት ተዕለት የሕይወት ስነስርዓት (ደህንነት) ምን ያህል በግለሰብ፣ ምን ያህል በወላጆች፣ ምን ያህል በጎረቤትና በማህበረሰቡ፣ ምን ያህል ደግሞ በፖሊስና በፍርድ ቤቶች ይጠበቅ ነበር? ልጆችና ወጣቶች በእድሜ ስለሚበልጧቸው ሰዎች ምን አስተያየቶች ነበሯቸው? እነዚህ አስተያየቶችን በቋንቋ (በአነጋገር) እና በተግባር እንዴት ይገለጡ ነበር? ነፍስ ያወቁ ሰዎች፣ አባቶች እመሙስ ስለ ህፃናት ምን አስተያየቶች ነበሯቸው? እነዚህ አስተያየቶችን በቋንቋና በተግባር እንዴት ይገለጡ ነበር? እነዚህ ሁኔታዎች በመሀከላቸው ይኪያሄድ ለነበረው ሕይወት ደገንነት ምን ያህል አስተዋፅኦ አድርገዋል?

ዛሬ በልጆች፣ በወጣቶች፣ በወላጆች እና በጎረቤቶች መሀከል ያለው ግንኙነት ምን ይመስላል? ጠቅለል ባለ አነጋገር በታላቆችና በታናሾች መሀከል ዛሬ ያለው ግንኙነት ከ20ና ከ25 ዓመታት በፊት ከነበረው ጋር ሲነፃፀር ልዩነት መኖሩ አሌ አይባልም። ይህ ግንኙነት ለማህበረሰቡ የዕለት ተዕለት ሕይወት ደገንነት ያለው አስተዋፅኦ ምን ይመስላል? የለውጡ አዎንታዊ ገፅታ ነው ወይስ አሉታዊ ገፅታው ነው? ጎልቶ የሚታየው? ለምን? የዘመኑ ወጣቶች ፊት ስለነበረውና ዛሬ ስላለው ሁኔታ ምን አስተያየት አላቸው? እነሱ እና ወላጆች የሚያቀርቧቸው የመፍትሔ ሀሳቦችን ምንድናቸው?" የሚሉትንና ሌሎች ተመሳሳይ ጥያቄዎች እያነሱ ልምዳቸውን ማካፈልና ከወጣቱም ጋር የጋራ ውይይት የማድረግ ባህል መጀመርና ማዳበር ይጠበቅባቸዋል። ከዚህ አጠቃላይ ማሳሰቢያ ጋር የተገናኙ አንዳንድ ዝርዝር ተግባራትን ከዚህ በታች ልጠቃቅስ?

3.1. ባላቸው እውቀትና አቅም መጠን የልጆቻቸውን ውሎ በከታተሉና በቆጣጠሩ፤

3.2. መልካም ባህርያትን በሚመለከት ልጆቻቸውን እንዳዋቁ በእኩል ደረጃ ቢያወጓቸው፤ ስለጎጂ ልምዶችና ተግባራትም እንዲገባቸው ለዕድሜያቸው እየመጡ፤ ግን ደግሞ በእኩል ደረጃ ቢያወጓቸው፤ ቢያስረዱቸው፤

3.3. በተቻለ መጠን የሚመከሩትን፣ የሚያስተምሩትን ራሳቸው በተግባር የሚተረጉሙ ለመሆን ቢሞክሩ፤

3.4. በቀበሌዎች እየተሰበሰቡ፣ ያላንዳች የፖለቲካ ጣልቃ ገብነት ስለወጣቱ ጉዳይ እየተወያዩ እየመከሩ ልዩ ልዩ ተግባራትንና እንቅስቃሴዎችን ለወጣቶች ቢያዘጋጁ፤ ለሚያዘጋጁባቸው ልዩ ልዩ ፕሮግራሞችም አቅማቸው የሚፈቅድ በቀበሌው ያሉ ነዋሪዎች፣ ባለሀብቶች እና መንግሥት የተቻላቸውን የገንዘብና የማቴርያል ድጋፍ በእውነተኛ ፈቃዳቸውና ፍላጎታቸው የሚለግሱበት መንገድ ቢኖር፤

የቀበሌ አዳራሾችም ወጣቱን የሚያዝናኑና የሚያስተምሩ ፕሮግራሞች የሚኪያሄዱባቸው፤ ልዩ ልዩ አዝናኝና ትምህርታዊ ፊልሞች የሚታዩባቸው፤ የቀበሌው ወጣቶች የተለያዩ ችሎታዎቻቸውን የሚለማመዱባቸውና የሚያዳብሩባቸው፤ መፃሕፍት የሚያነቡባቸው፤ አጫጭር ስልጠናዎች የሚሰጡባቸው ቦታዎች ቢሆኑ፤

3.5. በወላጅ ኮሚቴ ውስጥ በሚደረግ ንቁ ተሳትፎም በየት/ቤቱ አስተዋፅኦ ቢያደርጉ ጠቃሚ ይሆን ይመስለኛል³⁷።

በመጨረሻ፤ በምርምር ውጤት መልካም ባህርያት የምንላቸውን እስክናውቅ ድረስ፤ በእኔ ግምት፣ የ"መልካም ዜጋ" ባህርያት ምን ምን እንደሆኑ በሚከተለው አንቀፅ አስፍሬ ላብቃ።

ጥሩ ምግባር ያለው³⁸፣ ራሱንና ሌሎች ሰዎችን የሚያከብር፣ ፈሪጎ ገሊና ያለው፣ በነፃና በእውቀታዊ አስተሳሰብና አሰራር የሚያምንና ይህንኑ የሚተገብር፣ ስለሀገሩና ስለህዝቡ የሚያውቅና ስለሁለቱ ደገንነት እና ልማት የሚቆረቆርና ለስራ የሚተጋ፣ ማንኛውንም ዓይነት ጭቆና የማይቀበልና እንዲወገድም የሚታገል፣ በአእምሮው ሀገራዊውን፣ አገጉራዊውን እና

³⁷ መልካሙን ኢትዮጵያዊ ዜጋ ለማፍራት ትምህርት ቤቶች ሊያከናውኗቸው ስለሚገቡ ተግባራት የሚያወላ፣ ዶ/ር ዮናስ አድማሱ ለትምህርት ሚኒስቴሩ ጉባዔ ያቀረበው ዕሁፍ አለ።

³⁸ ይህንን "ያለው/ያላት" እያልኩ መፃፍ ጀመርኩና አንባቢያንን እና እኔን እንደሚያስቸግር ስገነዘብ ተወኩት። "መልካም ዜጋ" ስል የማስበው ስለሁሉም የታዎች መሆኑን ግን ለአንባቢያን በትኩረት እገልጻለሁ።

ዓለማቀፋዊውን እየመዘነ ለራሱ፡ ለሀገሩ ሀዝብ እና ለሰው ልጅ
በጠቅላላ የሚበጀውን የሚያስብ፡ የሚጨነቅና ሀሳቡንም አቅሙ
በፈቀደ መጠን ተግባራዊ የሚያደርግ፤ መናገር ብቻ ሳይሆን
ማድመጥም፡ ሌሎች እንዲችሉት የሚሻ ብቻ ሳይሆን እርሱም
ሌሎችን የሚችል (ባጭሩ፡ በመቻቻል የሕይወት መርህ
የሚያምን)፤ ተፈጥሮን ማጥናት፡ ማወቅ፡ ማድነቅ፡ መጠበቅና
ማልማት የሚችል፤ ልዩልዩ ጥበባትን (በነፅሁፍ፡ ሙዚቃ፡
ፊልም፡ ስእልና የመሳሰሉትን) መመልከት፡ ማንበብ፡ ማድነቅ
እና መረዳት የሚችል፤ ወዘተ. ነው። ዝርዝሩ አያልቅም። ባጭሩ
ግን፡ በእንግሊዝኛ ቋንቋ "ካልቸርድ ፐርሰን" (cultured person)
የሚባለውን ነው እኔ መልካሙ ኢትዮጵያዊ ዜጋ እንዲሆንልኝ
የምመኘው። መቼም ይሄ ህልም ነው። ህልም ደግሞ በዓለም
ላይ ገና አልተከለከለም።

ግንቦት 06/1994 በዚህ መልክ ተፈፀመ። መጋቢት 03/1996
በጥቂቱ ታድቷል (edit ተደርጓል)።

"መቻቻል 1400፡- የኢትዮጵያ ክርስትና እና እስልምና አርአያነት ለዛሬው ዓለም"

(በተባበሩት መንግስታት አዘጋጅነት፡ መኪያሄድ ያለበት፡
ጠቃሚ
አለም-አቀፍ ጉባኤ)

"የክርስትና እና የእስልምና ግንኙነት በኢትዮጵያ"
በሚል አቢይ ርእስ፡ አዲስ አበባ በሚገኘው በ"ጌተ
ኢንስቲትዩት" (የጀርመን የባህል ማእከል) ውስጥ ከመስከረም
13 ሰኞ ጀምሮ እስከ መስከረም 16 ሐሙስ ድረስ ጉባኤ
መኪያሄድ ይታወቃል። በዚህ መጣጥፍ ውስጥ፡ በጉባኤው
ስሳተፍ ይመሳሰሉብኝ የነበሩትን፡ ከአንባብያን ጋር
ብጋራቸው ጥቅም ይኖራቸዋል ብዬ የገመትኳቸውን አንዳንድ
አበይት ነጥቦች አቀርባለሁ። በመጨረሻም፡ በተለይ
በሃይማኖት፡ በአኗኗር እና በባህል ልዩነት ሳቢያ በአለማችን
እየተካሄደ የሄደውን ግጭት ለማርገብ ይጠቅም ይሆናል
የምለውን አንድ ትሁት ሃሳብ አቀርባለሁ። ዝርዝር ጉዳዩን
ግን ለፕሮጀክት ቀረፃ "ባለሙያዎች (ኤክስፐርቶች)"
እተዋለሁ።

በ"ጌተ ኢንስቲትዩት" ከተዘጋጀው ጉባኤ ጋር አያይዜ
ልጠቅስ ከምፈልጋቸው ነጥቦች አንዱ፡ የዚህን ጉባኤ
መኪያሄድ ቀደም ብሎ ያወጀውን ማስታወቂያ ከተመለከትኩ
ጀምሮ በአእምሮዬ የተጫሩ ወዳድል ጥያቄዎችን፡ ወደኋላ
ሄዶ የሚመለከት ነው። ጥያቄዎቹ የተሻሻሉት፡ ዛሬ
ባለንበት የአለም እና የኢትዮጵያ ሁኔታ፡ የሀይማኖትና
የብሄረሰብ ጉዳዮች እንደ ኤይድስና የወባ በሽታ ጥያቄዎች፡
ያለአንዳች ፍርሀትና ስጋት፡ እንደ ልብ፡ በአደባባይ
ሊኪያሄዱ የሚችሉ ስለማይመስለኝ ይሆናል። ተደጋግመው
ይመጡብኝ ከነበሩት መሀል፡ "1ኛ-ጉባኤው ለምን
በተዘጋጀበት ጊዜ ተዘጋጀ? 2ኛ- ዝግጅቱስ ለምን ወደ 1400
አመታት ገደማ፡ ባብዛኛው በመቻቻልና በመከባበር በቆዩት
የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ክርስትናና የኢትዮጵያ እስልምና ላይ
አተኮረ? 3ኛ- ለምንስ በጌተ ኢንስቲትዩት፤ በጀርመን፡
በስዊድንና በፈረንሳይ ኤምባሲዎች እና በፈረንሳይ
የኢትዮጵያ ጥናት ማእከል ብቻ ተዘጋጀ? 4ኛ- ተሳታፊዎች
በግብዣ ብቻ ወደ ወይይቱ እንደሚጠሩ በማስታወቂያው

ላይ የተጠቀሰው፡ እውነትም ጥንቃቄ ማድረግ አስፈላጊ መሆኑን ገና ከመነሻው በመገንዘብ ነው፡ ወይስ የቦታ ጥበቅ ወይይቱን ስርአት እንዳያሳጣበት አስቦ ኢንስቲትዩቱ የተናገረው ነው፡ ወይስ ለሚያዘጋጀው አንዳንድ ፕሮግራሞች እንደሚያደርገው ያደረገው ነው? 5ኛ- በጉባኤው ላይ የሚሳተፉትን ሰዎች እነማን ናቸው? የሚጋበዙት፡ የየሀይማኖቱ ሊቃውንት፡ የየሀይማኖቱ ተወካይ ጎልማሳና አዛውንት መሪዎች፡ ታዋቂ የሀገር ሽማግሌዎች እና ጉዳዩ የሚመለከታቸው የሀገር ውስጥ እና የውጭ ሀገር ምሁራን፡ ዲፕሎማቶችና የመንግስታት ባለስልጣኖች ይሆናሉ፡ ወይስ በዲሞክራሲው መሰረት በማንኛውም የእድሜ፡ የእውቀት እና የልምድ ክልል ውስጥ ያሉ አማኞች እና አማኝ ያልሆኑ ሁሉ ይጋበዛሉ? 6ኛ- በጉባኤው ላይ የሚቀርቡት የጥናት ፅሁፎች ምን-ምን ላይ ያተኩሩ ይሆን? 7ኛ- አዘጋጅዎቹ/ተመራማሪዎቹ እነማን ይሆኑ ይሆን? 8ኛ- በጉባኤው ላይ የሚቀርቡትንን ጥናት ለዚህ ጉባኤ በሚጠቅም መንገድ ማዘጋጀት የጀመሩት መቼ ይሆን? 9ኛ- ለመሆኑ፡ የጥናት ፅሁፋቸውን ለማን እንደሚያዘጋጁ፡ ለምን አይነት ተሳታፊዎች እንደሚቀርቡበት ተነግሯቸው ያውቁት ይሆን? 10- ወይይቱ በምን ቋንቋ ይሆን የሚኪያሄደው?" የሚሉና እነሱን የመሳሰሉ ጥያቄዎች ነበሩ፡፡ ለነዚህ ጥያቄዎች በሙሉ፡ ሙሉ በሙሉ የሚያረካኝ መልስ እስካሁን አላገኘሁም፡፡ ከጥያቄዎቹ መሀል፡ እነዚህን በፅሁፌ መግቢያ ላይ ያሰፈርኩት፡ የሀይማኖት ጉዳይ ምን ያህል ሊያሳስብ እንደሚችልና፡ በእውነትም ምን ያህል ሊያሳስብ እንደሚገባ በትንሹ ለማስገንዘብ ስል ብቻ ነው፡፡

በእያንዳንዱ ጥያቄ ስር ሊነሱ የሚችሉ በዛ ያሉ ዝርዝር ነጥቦች እንዳሉ ግልፅ ይመስለኛል፡፡ ምን ማለቱ እንደሆነ ይበልጥ ግልፅ ለማድረግ ስል ብቻ ከፍ ብዬ ከዘረዘርኳቸው ጥያቄዎች መሀከል፡ አንዱን ወስጄ፡ ለምን እንዳነሳሁት በሩጫ እንዳብራራ ይፈቀድልኝ፡፡ ለምሳሌ ያህል፡ "ጉባኤው በተዘጋጀበት ጊዜ ለምን ተዘጋጀ?" የሚለውን ጥያቄ ራሴን ስጠይቅ ምን ማለቱ እንደነበረ ለማመልከት አንዳንድ ሀሳቦችን ልጥቀስ፡፡

ጉባኤው የሚኪያሄደው በመስከረም ወር፡ በአሜሪካ የብዙ ሰዎችን ህይወት በጅምላ ያጨደው አደጋ በደረሰ በአመቱ ነው፡፡ አደጋው እንዲደርስ ያደረጉ ምክንያቶች ብዙ ናቸው ብዬ እገምታለሁ፡፡ ነገሩን በእኔ አቅም አሳጥፌ፡፡

ለውይይት እንዲመች አድርጌ፡ ደፍሬ፡ ባንድ አረፍተ ነገር ላጠቃለው ብል፡ ዛሬ በአለማችን የሚታየውን፡ ፖለቲካንና ሀይማኖትን አደባልቆ የሚጓዘውን ግጭት የሚያህል ምክንያት የማገኝ አይመስለኝም፡፡ እርግጥ፡ በፕላኔታችን ላይ እግሩን አንፈራጥጦ፡ በማን አለብኝነት የተቀመጠው፡ ሚዛን ያጣ፡ አስከፊ የኢኮኖሚ ስርአትም፡ በየአገሩ የሚኖሩ ሰዎች ስለደረሰው አደጋ ያላቸውን (ሁሉም በይፋ ተናገሩትም አልተናገሩትም) አስተያየት ሲወስንላቸው ይታያል፡፡ ታዲያ፡ ለዚህ ትራጀዲያዊ ክስተት፡ የሚገባውን ያህል አለም-አቀፋዊ ትኩረት ተሰጥቶት፡ በግልፅ፡ ያላንዳች መሳቀቅና ፍርሀት፡ ያለነፍስ መሸብረክና መንቀጥቀጥ፡ በልብ ሙሉነት፡ የፕላኔቲቱ ደኅንነት ያገባናል የሚሉ "ዜጎቿ" በተለጣጣቂነት የሚወያዩበት መድረክ፡ በየሀገሩ ተዘጋጅቶ፡ ተስፋ-ሰጭ ወይይት እንዲኪያሄድ የተደረገ ጥረት እስካሁን አላየሁም፡፡ በአለም ላይ ያሉ ችግሮች እየበዙ እንዳይሄዱ፡ ከሁለተኛው አለም ጦርነት ማብቂያ ጀምሮ እየተዛመቱ የመጡትን፡ በተቻችሎና በተከባብሮ መኖር ሊፈቱ የሚገባቸውን፡ ጤናማዎቹን የሃይማኖት፡ የባህል እና የህይወት ፍልስፍና ልዩነቶች የጦርነትና የግጭት መሰረት ያደረጉ የፖለቲካና የሀይማኖት ጉሉህን (elites) እና መሪዎች፡ እንደማንኛውም የአለም ተራ ዜጋ ልካቸውን እንዲያውቁ የሚያደርጉ ምግባራዊ ድፍረት የሚታይባቸው ወይይቶች ከፍ ብዬ የጠቀስኳቸውን አላማዎች አውጀው ተነስተው ሲኪያሄዱም ባለፈው አመትም ሆነ ባለፉት አስርቶች (decades) አላጋጠመኝም፡፡ ምንም አይነት ስልጣን የሌላቸው፡ የሰውልጅ (mankind) ጉዳይ ያገባናል የሚሉ ሰዎች፡ መስከረም 11/1994 የደረሰውን አይነት አደጋ እንዳይደገም፡ ለእርሱ መነሳት ምክንያት ናቸው ብለው የሚያስቧቸውን ቁምነገሮች እያነሱ በነፃ ጎሊና የሚወያዩበትና መፍትሔ የሚጠቁሙበት መድረክ እንዲዘጋጅ በቅንነት የሚወተውቱ የዲፕሎማሲ ወገኖችም ሆኑ የሰላም ድርጅቶች ኢትዮጵያ ውስጥ ሳያጋጥሙኝ ነው ሙሉ አመት ያለፈው፡፡ ታዲያ፡ ባለፈው አመት፡ የሀይማኖት ጉዳይ በተካሄደባቸው የአለማችን ክፍሎች፡ እስኪሰለፉ ድረስ መኪያሄድ የሚገባውና እኛም መኪያሄዱን ስንናፍቅ የቆየው ወይይት፡ የሀይማኖት ጉዳይ ገና ባንዳንድ ከተሞች፡ ባንዳንድ የሀይማኖት ጉሉህን ("መሪዎች") ግፊት ድክ ድክ በሚልባት ኢትዮጵያ፡ አሁን የያዘውን ርእስ ይዞ፡ በተዘጋጀበት ጊዜ፡ በአዘጋጅዎቹ፡

ለምን ተዘጋጀ ብሎ መጠየቅ ተገቢ አይደለም? እኔ
ጥያቄውን በቅንነት እንደምጠይቅ አውቃለሁ። ያንን እዚህ
መዘርዘር ለጊዜው አያስፈልገውም። ውይይቱ የተከያሄደባቸውን
ቀናትና የመስከረምን መገጣጠም ብቻ ይገዢ የአዘጋጅዎቹን
ቅንነት ብጠይቅ ግን ለእራሴም ጭምር ጥርጥር ያልገባበት፤
አጥጋቢ ምክንያት ልሰጥ የምችል አይመስለኝም። የሀገራችን
ሁኔታ እንደ ሌላው የአለም ሁኔታ እንዳይሆን ከወዲሁ
ለመከላከል ታስቦ የተዘጋጀ ሊሆን ይችላል ብዬ እንዳስብም
እገደዳለሁና። ዞሮ ዞሮ፣ የጉባኤውን መዘጋጀት እንደሰማሁ
ጥያቄውን መጠየቁ የማይታበል ሐቅ ነው። ለጥያቄው
እቅጫዊ መልስ ለጊዜው ባይገኝለትም፣ ቢያንስ ቢያንስ፣
የሚያወያይ ጥያቄ መሆኑ ግን የሚያጠያይቅ አይመስለኝም።

እንዲህ እንዲህ እያልኩ ሌሎቹን ጥያቄዎችም
በመጠኑ ዘርዘር አድርጌ ለውይይት ማቅረብ የምችል
ይመስለኛል። ይህንን መጣጥፍ የምፅፈው፣ ጉባኤው ካለቀ
በኋላ ስለሆነ፣ በዝርዝሩ ከምቀጥል፣ ከፍ ብዬ ያቀረብኩት
ዝርዝር ሌሎቹ ሊዘረዘሩ የሚችሉበትን መንገድ የሚጠቁም
ምሳሌ ሊሆን እንደሚችል ለአንባቢያን ጠቁሜ።
በተከያሄደው ጉባኤ ላይ ላትኩር። ወደጉባኤው ማቅናትን
የመረጥሁት፣ በጀመርኩት መንገድ እያንዳንዱን ጥያቄ
እየዘረዘርኩ ብቀጥል፣ ከተነሳሁበት ዋና ቁምነገር አኳያ
ስመለከተው "አካዳሚያዊ" (ለጊዜው፣ በወትሮአዊ አነጋገር
"አጉል መራቀቅ" ሊባል ይችላል) ብቻ የሚሆን መስሎ
ስለተሰማኝ እና መጣጥፉንም ያለልክ የሚያረዝም ስለመሰለኝ
ነው። በፅሁፉ ውስጥ፣ እግረመንገዴን የማንሳቸው አንዳንድ
ዝርዝሮች መኖራቸው እንደማይቀር ግን ከወዲሁ ለማሳሰብ
እወዳለሁ።

በጉባኤው ላይ 20 የጥናት ፅሁፎች ቀርበዋል።
ከእነዚህ መሀከል አስራ ሁለቱ የቀረቡት በኢትዮጵያውያን
ሲሆን፣ ስምንቱ ደግሞ በውጭ ሀገር ዜጎች የቀረቡ ናቸው።
ኢትዮጵያውያኑ ካቀረቧቸው ፅሁፎች አስሩ የቀረቡት በዘጠኝ
የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ አባላት ነው። እመዝጊያው ላይ
በሽብሽባ የታጀበ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን
ዝማሬ እና የመሐመድ አወል መንዝማ ቀርበዋል። ስማቸውን
ከዚህ በላይ ጠቅሻቸው የነበሩት አዘጋጅዎች፣ የሀገር ውስጥና
ጉባኤ በማዘጋጀታቸው ብዙዎቻችን ብዙ ትምህርት
አግኝተናል። ለዚህም፣ እንደገና ሞቅ አድርገን

ልናመሰግናቸው ይገባል። ፅሁፎቹ፣ በጉባኤው ላይ የቀረቡትን
ጥያቄዎችና አስተያየቶች ከቁምነገር በጣፈ መንገድ
ተስተካክለው የሚታተሙበትን ቀን የምንናፍቅ ጥቂት
አይደለንም። ይህንን ልባዊ ምስጋና፣ አድናቆት እና ምኞት
ከገለፅሁ በኋላ ከጉባኤው ጋር በተያያዘ ላንሳቸው ወደምሻ
አበይት ነጥቦች አመራለሁ።

በእኔ አስተያየት፣ ከቀረቡት የጥናት ፅሁፎች መሀከል
ላይና ታቹን፣ ግራና ቀኙን በጥሞናና ባለመታከት የቃኙ፣
ገደባቸውን ደፍይነው (define አድርገው) በዚያ ገደብ ውስጥ
ያሉትን መረጃዎች ብትንትን አድርገው የፈተኑ፣ ጥልቅ
ምርምራዊ ፅሁፎች ያሉባቸውን ያህል፣ ላይ ላይ የጋለቡ፣
በገደብ የለሽ ዓለም ውስጥ ሲዋኝ የደከሙ፣ የእነርሱን
አስተያየት ስለሚደግፉ በተመረጡ ውስን መረጃዎች ላይ
አትኩረው ከበድ ከበድ ያሉ ማጠቃለያዎች በመስጠታቸው
ብዙ ፈታኝ ጥያቄዎች የመጣባቸውም እንደነበሩ ለመገንዘብ
የሙያው ኤክስፐርት መሆንን አይጠይቅም። ከተሳታፊዎች
የሚሰነዘሩ አስተያየቶችና ጥያቄዎችም እንዲሁ የተለያዩ ክፍ-
ዝቅ ታይተዋል። የጥናቱ ጥራት፣ ብስለት፣ ጥልቀት እና
ጠንቃቃ አቀራረብ በየተመራማሪው እውቀትና ልምድ
እንደተወሰነው ሁሉ፣ የተሳታፊዎቹም አስተያየትና ጥያቄም
በተመሳሳይ መመዘኛዎች የተወሰነ ይመስላል። ይህ አዲስ
ነገር አይደለም። ደረጃው እጅግ ይለያይ እንደሁ እንጂ
በማንኛውም ውይይት፣ ኮንፍረንስ፣ ሲምፖዝየም፣ አውደ-
ጥናት ላይ ሊከሰት የሚችል ነው። ነገር ግን፣ ከፍ ብዬ
ለመጠቆም እንደሞከርኩት፣ ከአእምሮ ይልቅ ቶሎ ለስሜት
የሚቀርብ እጅግ ግላዊ የሆነ የእምነት ጉዳይ፣
ጎሳን/ብሔረሰብን እንደሚመለከቱ ርእሶች ሁሉ፣ በጥንቃቄ
ሊያዝ የሚገባው ጉዳይ ይመስለኛል-በጣም!!!! እነዚህ
ርእሶች፣ ስለ መንገድ ስራ፣ ስለከተማ ፅዳት፣ ስለ ውሀ
ጥራት ወይም ብክለት፣ ስለ ልጆችና ወጣቶች የመዋያና
የመጫወቻ ስፍራ አስፈላጊነት፣ በአደባባይ፣ በግልፅ፣
ስለተሳታፊዎች እውቀት፣ ልምድ እና እድሜ ብዙም
ሳንጨነቅ ልናከያሂዳቸው እንደምንችላቸው ውይይቶች፣
በዛሬዬቱ ኢትዮጵያ ልናከያሂዳቸው አይገባንም ባይ ነኝ።
ጉባኤው ላይ ያስተዋልኩትን፣ ይህንን ከተሳታፊዎች ማንነትና
ከውይይት አከያሄድ ጋር የተያያዘ አጠቃላይ ቁምነገር ጥቅል
ምሳሌዎች በመጥቀስ ትንሽ ላብራራው።

አንድ የህይወት ጥናት ባለሙያ (ኤክስፐርት)፡
 አንድ ህይወት-ነክ ርእሰን መርጦ ባኪያሄደው ምርምር ላይ
 የዩኒቨርሲቲው የነገረ-ሃይማኖት (theology)፡ የሰነድ-በእ
 (anthropology)፡ የፎክሎር (folklore)፡ የፍልስፍና፡
 የሰነድ-ሆኖ፡ የታሪክ፡ የሰነድ-ሆኖ (psychology) ወዘተ.
 ምሁራንና ተመራማሪዎች የሚወያዩበት መድረክ መፍጠር
 ይቻላል። በእንዲህ አይነት መድረክ፡ እያንዳንዳቸው፡ የሙያ
 ስንቃቸውን ተገን እያደረጉ የተለያዩ ጥያቄዎች እያነሱ
 ይወያያሉ። እያንዳንዳቸው የተካኑበት ሙያ ቢለያይም፡
 ስለምርምር አሰራር፡ አሰናኖ፡ አተናተን፡ የጋራ የሆነ
 አጠቃላይ ግንዛቤ ስላላቸው ወይይታቸው እንዳሻው አራምባና
 ቆቦ እያለ ሊዋኹት አይችልም። ይህ ማለት ግን
 በመሀከላቸው አለመግባባት ሊፈጠር አይችልም ማለት
 አይደለም። ሊኖር ይችላል። ነገር ግን በእነርሱ መሀከል
 የሚነሳ የስሜት ጦርነት፡ በእነርሱ መሀከል በዩኒቨርሲቲ
 የሰነድ-ሆኖ አዳራሽ ከሚከሄድ የቃላት ጦርነት አልፎ ወደ
 ሌላው የህብረተሰብ ክፍል የሚተርፍበት ሁኔታ በሀገራችን
 እምብዛም አይኖርም ብዬ አስባለሁ። ለዚህ ሁለት ሶስት
 ምክንያቶች መጥቀስ ቢቻልም፡ የኢትዮጵያ "ምሁር"፡
 እናዳንድ የህብረተሰብ "ቡድን" ወይም "ድምፅ" ጠንካራ
 ማሳበረሰባዊ መሰረት (social base) የሌለው መሆኑ ዋናው
 ምክንያት መሆኑን መጠቆም ለጊዜው የሚበቃ ይመስለኛል።
 [እርግጥ፡ ባለፉት 10 አመታት በማሳበረሰባቸው ውስጥ ልዩ
 ልዩ ሚናዎች መጫወት የጀመሩ ሰላላ የሰጠሁት ምክንያት
 አንዳንድ ጥያቄዎች ሊያስነሳ ይችላል።]

ሌላ ምሳሌ ደግሞ እንመልከት። ከፍ ብዬ የጠቀስኩት
 የህይወት ባለሙያ የምርምር ውጤቱን ለፊዚክስ፡
 ለማቲማቲክስ፡ ለኬሚስትሪ እና ለባዮሎጂ ምሁራንና
 ተመራማሪዎች ሲያቀርብ የሚወያዩበት ደረጃ የተለየ
 ይሆናል። ለመሀንዲሶች፡ ለሀኪሞች፡ ለህግ ባለሙያዎች፡
 ለኮምፒውተር ባለሙያዎች ሲያቀርብ ከእነርሱ ጋር
 የሚወያይበት ደረጃም አለ። ምርምሩ የተከሄደበትን
 ህይወት፡ እንበል ክርስትናን፡ በየቤተ ፀሎቱና ምእመናን
 በተገኙበት ሁሉ ከሚሰብኩ ሰዎች ጋር የሚወያይበት፡
 ከህይወት ባህላዊ ሊቃውንት ጋር የሚነጋገርበት፡ በዘመናዊ
 ስልት ነገረ-ሃይማኖት (theology) ከተማሩ የሀገር ውስጥና
 የውጭ ሀገር ሊቃውንት ጋር የሚወያይበት፡ የተለያዩ እድሜ፡

ዎታ፡ የህይወት ልምድ እና እውቀት ካላቸው ሰዎች ጋር
 የሚነጋገርበት መንገድና ቋንቋ አንድ ሊሆን አይገባም፡
 ሊሆንም አይችልም። በግዳጅ ይቻል ከተባለም ውጤቱ
 መጥፎ አለመግባባትና አደገኛ ውክንብር ይሆናል።
 በሃይማኖትና በጎሳ/ብሄረሰብ ጉዳይ የሚመጣ እንዲህ አይነት
 አለመግባባት እና ውክንብር ደግሞ እዳውና መዘዙ ብዙ
 ነው። በዚህ አንቀፅ ውስጥ የዘረዘርኳቸው የተለያዩ
 ባለሙያዎች፡ ሰባክያንና ልዩ ልዩ ምእመናን ባንድ ላይ
 ሆነው ሲወያዩ ደግሞ የሚሆነውን መገመት አያዳግትም።
 ባንድ በኩል በየደረጃው የሚመደብ ምርምርና እውቀት፡
 በሌላ በኩል ደግሞ በየደረጃው የሚፈረጅ እምነትና ስሜት
 ተሰልፈው የሚያመጡት ውጤት በግልፅ አይታወቅም።
 በ"ጌተ ኢንስቲትዩት" ጉባኤ ላይ፡ አካዳሚያዊ ምርምርና
 ወይይት ባንድ ጎን፡ እምነትና ቲዎሎጂ በሌላ በኩል
 እየተሰለፉ፡ በሁለቱ መሀከል ልዩነት ማድረግ ሲያስቸግር
 የተመለከተሁት ለዚህ ይሆናል። በዚህ ረገድ ወደፊት ልዩ
 ጥንቃቄ ማድረግ እንደሚያስፈልግ ሁላችንም፡ በየራሳችን
 መንገድ የተረዳን ይመስለኛል።

በነገራችን ላይ ሃይማኖት ነክ ስብሰባዎችና ወይይቶች
 አይከሄዱም የምል ተደርጎ እንዳይታሰብ በትንትና
 ለማስጠንቀቅ እወዳለሁ። "ጌተ ኢንስቲትዩት" ያዘጋጀው፡
 የህይወት ጥንኜነት የመረመረው ጉባኤ ጥሩ አጋጣሚ
 ሆኖ፡ የአደባባይ ወይይትን አከላክሎ እና፡ በየወይይቱ
 የሚገኙ ተሳታፊዎችን አይነትና ሚና እንዳንድ አሳሳቢ ነጥብ
 አነሳሁ እንጂ፡ ነገሩ ከዘመነ ደርግ ጀምሮ በተካፈልኩባቸው፡
 ርእሰነገራቸው በተለያዩ ጉባኤዎች (ለምሳሌ ስለቋንቋ፡
 ስለታሪክ፡ ስለባህል ስለሰነድ-ሆኖ፡ ስለትምህርት፡ ስለአካባቢ
 ጥበቃ፡ ስለ ኤይድስ፡ ስለዲሞክራሲና አቅም ግንባታ ወዘተ.
 በተከሄዱ ማለቱ ነው) ላይ ለአመታት ሲከነክኑ ከቆዩ
 ስብሰባ-ነክ ፕሮብሌሞች አንዱ ነው ማለት እችላለሁ። ይህንን
 ሀሳቤን በፅሁፍ አስፍሬ ገና ዛሬ የገለፅሁት ግን፡ ያሁኑ ርእሰ
 አንገብጋቢነት ሀሳቤን ከአንባብያን ጋር ሳልጋራ እንድቆይ
 ስላልፈቀደልኝ ብቻ ነው እንጂ (እንዲያውም ሃሳቤን
 እንድጋራ አስገድዶኛል ማለት ይቻላል)። በዚህ ነጥብ፡
 ኢንስቲትዩቱን ለይቼ ለመውቀስ አይደለም በፍፁም።
 ወደሌላ ሀሳብ ልሸጋገር።

ስለስብሰባው ያስተዋልኩት ሌላ ነጥብ፡ ሲምጋዚያው
 ካተኮረባቸው ህይማኖቶች ጋር የተያያዘ ነው። የጥናት

ወረቀቶች፡ ወይይቱ ላይ የተነሱት ጥያቄዎች እና የተሰነዘሩት አስተያየቶች በኢትዮጵያ አርቶዶክስ እና በኢትዮጵያ እስልምና ላይ ያተኮሩ ሆነው ታይተውኛል። ከጉባኤው ተሳታፊዎች መሀከልም ይህንን ትኩረት ማስተዋላቸውን አጠንክረው የገለፁ ነበሩ። ጉባኤውን በተለያዩ ፕሮግራሞች ሲመሩ ከነበሩ ሊቃነ መናብርት መሀል አንዳንዶቹም፡ በጉባኤው መደምደሚያ ላይ ይህንኑ ነጥብ ጠቅሰዋል። ጉባኤው የተዘጋጀው፡ የኢትዮጵያን ወቅታዊ የሃይማኖት ሁኔታ ለመፈተሽ፡ ለመገምገምና አንዳንድ ጠቃሚ አቅጣጫዎችን ለመጠቀም ከሆነ በሀገሪቱ ውስጥ ምእመናን ያሏቸው ሌሎች ሃይማኖቶች ላይ ጥናቶች ተደርገው ሊቀርቡ ይገባ የነበር ይመስለኛል። የሃይማኖቶቹ ተወካዮችም፡ የተከታዮቻቸውን ብዛት ተግምት ባስገባ ስሌት ቁጥራቸው ተወስኖ፡ በተመጣጠነና በማያስተማማ መንገድ ተወክለው፡ ሊሳተፉ ይገባ ነበር ብዬ አስባለሁ። ይህ ሳይሆን የቀረው፡ አንድም እንዲህ አይነቱን ጉባኤ ለማዘጋጀት የሚጠቅሙ ባህላዊ እና ማኅበረሰባዊ እውቀትን መሰረት ያደረጉ ምክሮችን ካለማፈላለግ ይሆናል። አንድም ደግሞ እነዚህን ምክሮች ለማግኘት ከልብ ጥሮ ካለማግኘት ይሆናል። ምክሮች ቀርበው፡ ሰሚ ጆሮ አጥተውም ስለሆነ ይሆናል። ወይም ደግሞ፡ ብዙ ጊዜ እንደሚያጋጥሙ፡ ምክሩን ቀድሞውኑ፡ ሊገኝ ከማይችልበት ቦታ ፈልጎ ከማጣት የተነሳ ሊሆን ይችላል። እውነቱን የሚያውቁት አዘጋጅዎቹ ብቻ ይመስላሉ። አንድ ጉባኤ በሁሉም ረገድ ተሟልቶ መገኘት አለበት ማለት ተገቢ ባይሆንም፤ ስለባህል ጠለቅ ያለ እውቀት ያላቸው ሰዎች ይመሩታል ብዬ በምገምተው የባህል ድርጅት እንዲህ አይነቱ መሰረታዊ ግድፈት፡ በቀላሉ ስሜት ከሚተነኩሰው (sensitive ለማለት ነው) የሃይማኖት ጉዳይ ጋር ተያይዞ መፈፀሙን መቀበል እንዳገተኝ ይኸው እስከዛሬ አለሁ። "ጉባኤው በደኅና ተፈፅሟል። ለምን ትቸገራለህ?" ሊባል ይችላል ይሆናል። የኔም አጭር መልስ፡ "ሃይማኖት በሰዎች አእምሮና ሰሚት ላይ ስራውን እንዴት እንደሚሰራ (እንዴት operate እንደሚያደርግ) በእርግጠኝነት ማወቅ አይቻልም። ዛሬ 'ችግር የለበትም፤ ሰላም ነው!!!!' ብለን ሳናጤን እና ሳንመረምር ችላ ያልነው፤ ያልታሰበ ነገር ነው፤ ብዙ ጊዜ፡ ሳይታሰብ፤ አቢይ ችግር የሚሆን። ስለዚህ፡ ለስሜት ቅርብ ስለሆኑት ስለሃይማኖትና ስለፖለቲካ ፕሮብሌሞች (ለምሳሌ የብሄረሰብ/የጎሳ ፖለቲካ) ጉባኤዎች

ስናዘጋጅ፤ እነዚህን ፕሮብሌሞች ሊያባብሱ፤ ሊያፋፉ ይችላሉ ብለን የምናስባቸውን ቁምነገሮች ሁሉ፡ በዝግጅታችን ወቅት በዝርዝርና በጥልቀት፡ በየጊዜው የመመልከትና የመመርመር ባህል ማዳበር ጠቃሚ ነው" የሚል አይነት ነው። ሆኖም ታዲያ፡ በእኔ በኩል እንደ ግድፈት ቆጥሬ ከዚህ በላይ የጠቀስኩት ነጥብ፡ በኢንስቲትዩቱ ጉባኤ ላይ በበቂ ሁኔታ ያልተሳተፉ ወገኖችን ቅር ባያሰኝ ደስ ይለኛል። ምክንያቱም፡ በተለይ በስነፅሁፍ፡ በትያትር፡ በስእል፡ በፊልም እና በመሳሰሉት መስኮች፡ በተለይ ለአዲስ አበባ ከተማ ነዋሪዎች፡ ለብዙ አመታት፡ መልካካም አስተዋፅኦ በማድረጉ ከሚታወቀው ኢንስቲትዩት ጋር በመወያየት ግድፈቱን ለማካካስ ይችላል ይሆናል ብሎ ተስፋ ማድረግን ስለመረጥሁ ነው።

ሌላው የማነሳው ነጥብ፡ እጉባኤው ላይ ተደጋግሞ፡ በተለያዩ ቃናዎችም ቢሆን፡ በመነገሩ ያስደሰተኝ፡ ሀይማኖትንና ፖለቲካን አቆራኝቶ የመጓዝን አደገኛነት የተመለከተ ነው። የሃይማኖትን ፕሮብሌም የፖለቲካ ባህርይ መስጠት፤ የፖለቲካን ችግር በሃይማኖታዊ ካባ ወይም ጥምጥም መሸፋፈን በሰውልጅ ታሪክ ውስጥ የቆየ ነው ማለት ይቻላል። ብዙ ጊዜ ታዲያ፡ ከሃይማኖት ጋር ተያይዘው የሚመጡ ችግሮች የሚመነጩት ከ"ሰፊው ምእመን" ወይም አማኝ ሳይሆን፤ በተለያዩ ደረጃዎች ላይ ከሚገኙ የሃይማኖት ጉሉሃን "አደራጅዎች" እና የድርጅቶቹ "መሪዎች" ነው። በታሪክ በከፍተኛ ደረጃ የደረሱ ችግሮችን አልፈን-አልፈን በምናባችን ብናስብ፤ በቅርብ ታሪካችን ውስጥ አልፎ-አልፎ የሚከሰቱትን በዝቅተኛ ደረጃ የሚያጋጥሙ ልዩ ልዩ ትንኮሳዎችን ብንመረምር፤ በየደረጃው ችግሩ የሚመነጨው ከፍ ብለን ከጠቆምነው ምንጭ ነው። ምክንያቱ፡ እጥር-ምጥን ስፍ ብለን ከጠቆምነው ምንጭ ነው። ምክንያቱም" የሚል ብሎ ሲነገር "ሰፊው አማኝ ጊዜ የለውም" የሚል ይመስለኛል። ለምሳሌ፡ በአሁኑ ሰአት፡ የታደልኩት እኔ ይህንን ፅሁፍ እየፃፍሁ ሳለሁ፤ ወይም ደግሞ አንድ የታደለ አንባቢ ይህ ፅሁፍ በጋዜጣ ታትሞ በሚያነብበት ደቂቃ፤ አብዛኛው የልዩ ልዩ ሀይማኖቶች ተከታይ የእለት እንጀራውን ለማግኘት ደፋ ቀና እያለ ነው። የብዙው አማኝ ጊዜ ኑሮውን ለማሸነፍ በመጽጅጥ ነው የሚያልፍ። በ"ጌተ ኢንስቲትዩት" ስለሃይማኖት ስለተከያሄደው ጉባኤም አብዛኛው እንዳልሰማ በእርግጠኝነት መናገር ይቻላል ይመስለኛል። ምክንያቱም የሚሰማበት ጊዜም ሆነ መንገድ

አለው ማለት ያስቸግራል። በነገራችን ላይ ፍላጎቱም ባይኖረው መገረም የለብንም። እርሱ ብዙ የህይወት ጣጣ አለበት። [እውነትም እኮ፡ "ሰፊው ሀዝብ"፤ በግማሽ ኪሎ ወይይት ከአንድ ሺ ኪሎ በላይ ፍሬ የማምረት ችሎታ ያለው እንጂ፤ ከአንድ ሺ ኪሎ በላይ ወይይት አድርጎ ከግማሽ ኪሎ በታች የማምረት ችሎታ ያለው ዲስኩረኛ፤ ወገኛ እና ፊደላዊ አይደለም። ይህ ደግሞ በእኛ አኗኗር እና "ኑሮው" በሚባለው በእርሱ አኳኋን ለዘመናት ሲመዘገብ የቆየ ሐቅ ይመስላል።]

በእለት ተእለት ኑሮው ከዘመድ፤ ከጓደኛ እና ከጎረቤት የበለጠ ዋስትና የሚሰጠው ምንም ወገን ስለሌለው በዚህ፤ ባልተፃፈ የኢንሹራንስ ውሉ ለመቀለድም ሆነ አምርሮ ለመጣላት ጊዜውም ድሎቱም የለውም። ሲድር የሚያዳድረው እና ደስታውን የሚካፈለው፤ ሲቸግረው በደቦ ተሰማርቶ ቤቱን አብሮት የሚሰራው፤ እርሻውን የሚያስተራርሰው፤ መኸሩን የሚያስተጫጭደው፤ ሲሞትበት የሚያቃብረው እና ሲሞት የሚቀብረው፤ በአካባቢው አብሮት የሚኖረው ሰው ነው። ለዚህም ይመስለኛል ስለጎረቤቱ እምነትና ብሄረሰብ/ጎሳ ብዙም ሳይቸገር ተቻችሎ፤ ተደጋግፎ ለረዥም ዘመን የኖረው። 85 በመቶ በሚሆነው በድሆ-አደሩ የኢትዮጵያ ሀዝብ ዘንድ ጉልሁ ችግር የእንጀራ ስለሆነም ነው መሰል፤ በህይወቱ ውስጥ የፖለቲካ እና የህይማኖት ፕሮብሌሞች፤ የታሰበውንም ሆነ የሚፈራውን ያህል፤ የማያምሱት። ሰጪ ከጎሳና ከሃይማኖት ውዝግቦች እራሱን ጠብቆ እንዲኖር ያደረገው፤ ይህ፤ በዝርዝር ተጠንቶ ገና ያልታወቀ የኢትዮጵያ ሀዝቦች ገናን የህይወት አተያይ ወይም "ፍልስፍና" (weltanschauung or world-view) ይመስለኛል። ጉሉሃኑና "መሪዎቹ"፤ ልዩ ልዩ የፖለቲካና የአስተዳደር እንዲሁም የኢኮኖሚ ሃሳቦችን፤ ከየሚያመጡበት እያመጡ፤ ከእርሱ አስተሳሰብና አኗኗር ጋር በማይጣጣም ቋንቋና መንገድ፤ ያለፍላጎቱ፤ በየጊዜው ሲጭኑበት፤ ከዚህ እንግዳ ሃሳብና ባህል እራሱን ጠብቆ ለመኖር የረዳው፤ በረዥም ዘመን የህይወት ውጣውረድ እያረቀ፤ የህይወት ልምዱን ተከትሎ፤ በጎውንና ክፉውን አስተውሎ ያበጀው የራሱ የአኗኗር "ፍልስፍና" እና የአኗኗር ስልት ይመስለኛል። ታዲያ፤ በጉባኤው ላይ ፖለቲካንና ሃይማኖትን ማቆራኘት አደገኛ መሆኑ በተለያዩ ቃና ቢወሳም በዚህ የማቆራኘት ስራ ወደሚተጉት ወገኖችና መሰረታዊ አስተሳሰባቸው ጣቱን

አጠንክሮ ሳይቀስር ይመስለኛል ውይይቱ ያበቃው። ወደፊት በሚኪያሄዱ ውይይቶች ላይ ግን፤ ፖለቲካንና ሃይማኖትን እያደበላለቀ፤ ሰላማዊውን ዜጋ የሚበጠብጥን ወገን፤ በመረጃ ላይ በተመሰረተ ክርክር፤ ከአጥፊ ተግባራት እንዲታቀብ በገሀድ ለመንገር መጣር ያስፈልግ ይመስለኛል። መንግስትም ቢሆን በ"ዲሞክራሲ" ስም የሚደርሱ የሃይማኖት ችግሮችና ብጥብጦች እንዳይበዙ፤ ከስር-ከስር በትምህርታዊ ውይይት እንዲታረሙ አንዳንድ እርምጃ፤ በጥንቃቄ ጭምር መውሰድ የሚጠበቅበት ይመስለኛል። ምክንያቱም፤ ሁላችንም እንደምናውቀው፤ የግለሰቡም ሆነ የአንድ ቡድን የሃይማኖትም ሆነ ሌላ መብት የሚጠበቀው የሌሎችን ግለሰቦችና ቡድኖች መብት ሳይነካ ብቻ ነው። ሁላችንም ይህንን ከማወቅ አልፈን በተግባር ለመተርጎም በየግላችን መጣርም ይጠበቅብን ይመስለኛል። ብዙው ነገር፤ መቼም በአደባባይም ይሁን በየልባችን እንደሚነገረው ቀላል አይደለም። ቀላል አድርጎ የሚያይ-የሚገምት ሰው ካለ ያ ሰው እንጀራውን የሚያበስለው በአፉ ብቻ መሆኑ አያጠራጥርም። ወደ ሌላ ነጥብ ልሸጋገር።

ብዙ ስብስባዎች ላይ፤ የቋንቋ ችግር እየበዛ መጥቷል። ምክንያቶቹ ብዙ ይመስሉኛል። ሙያቸው እንዲህ አይነቱን ጉዳይ ወደማጥናት የሚያዘነብል የስነልሳን ሰዎች የምር ጥናት አኪያሂደው የሚነግሩንን ለመስማት ከሚጓጉት ሰዎች መሀከል አንዱ ነኝ። እስከዛው ግን በ"ጌተ ኢንስቲትዩት" በተኪያሂደው ጉባኤ ላይ ያስተዋልኩትን ከቋንቋ ጋር የተያያዘ አንድ ቁምነገር ከአንባቢያን ጋር ልጋራ። እጉባኤው ላይ የተገኙት ሰዎች የእንግሊዝኛ ቋንቋ ችሎታ በጣም የተለያየ መሆኑን ማንም የሚክድ አይመስለኝም። እንኳን በብዙኃኑ ተሳታፊዎች መሀከል፤ በ20ዎቹ የምርምር ስራ አቅራቢዎች መሀከልም ጉልህ የቋንቋ ችሎታ ልዩነት አለ። ይህ በራሱ ወንጀል አይደለም። ወንጀል የሚሆነው በማናውቀው፤ ወይም የሌሎችን ሃሳብ በትክክል መከታተልም ሆነ፤ ሀሳባችንን በትክክል መግለፅ በማንችልበት ቋንቋ ከምናደርገው ውይይት በሚመጡ አለመግባባቶች የተነሳ "ድንጋይ" መወራወር ስንጀምር ነው። በእኔ አስተያየት፤ እንግሊዝኛ ቋንቋ ከኢትዮጵያ ከተሰደደ ቆይቷል። ይህንንም፤ በደርግ ዘመን፤ በአገራችን የተሰደደ ቆይቷል። የብሪታንያን ቋንቋና ባህል በትምህርት ሚንስቴር ጥያቄ፤ የብሪታንያን ቋንቋና ባህል በአለም ላይ ለ"ማስተዋወቅ" በቆመው በ"ብሪትሽ ካውንስል" በኩል የመጣው፤ ስቶዳርት (Stoddart) የተባለ የእንግሊዝኛ

ቋንቋ ኢክስፐርት ሳይቀር መስከረል። እውነትም ታዲያ፡ ቋንቋው፡ ሌላው ቀርቶ፡ በስደት መልክ የኒቨርሲቲ ግቢ ውስጥ ይገኛል ብሎ ለመናገር እንኳን የማይቻልበት ደረጃ ከተደረሰ ቆየ። ሲጨንቃቸው እንግሊዝኛውን በአማርኛ እያብራሩ የሚያስተምሩ የእንግሊዝኛ ቋንቋ መምህራን የሉም ማለትም አይቻልም። በእንግሊዝኛ፡ እራስን እንደልብ ተዘናንቶ መግለፅ፡ የብዙዎች የኢትዮጵያ የእንግሊዝኛ ቋንቋ መምህራን መለያ ምልክት ነው ብሎ ለመመስከር ያዳግታል። በዚህ አጠቃላይ ሀገራዊ ሁኔታ ውስጥ፡ ለስሜት እጅግ ስለቀረቡ፡ ስለሃይማኖት እና ስለእምነት ጉዳዮች በእንግሊዝኛ መነጋገር የሚያስከትለውን አለመግባባት መገመት አያዳግትም። በየአፍ መፍቻ ቋንቋችን እንኳ ተነጋግረን ምን ያህል እንደምንግባባ ሁላችንም፡ ሌላው ቢቀር፡ በየልባችን እናውቃለን። ያሉብን ችግሮች ብዙ ናቸው። በማናውቀው ቋንቋ ስለ መፍትሔያቸው እየተነጋገርን ችግሮቻችንን ይበልጥ ባናባዛቸው ይሻል ይመስለኛል። በ"ጌተ ኢንስቲትዩት" የተኪያሄደው ወይይት በዚህ ረገድ ለወደፊት ትምህርት የሚሆኑ ነጥቦችን ለተሳታፊዎች በሙሉ አስጨብጧል የሚል ተስፋ አለኝ።

በመጨረሻ፡ አንድ በሀገር-አቀፍ፡ በአጎጉር-አቀፍ፡ ከዚያም አልፎ በአለም-አቀፍ ደረጃ ቢኪያሄድ ይጠቅማል ብዬ ስለማስበው ጉባኤ ልናገር። በመጀመሪያ ግን እንዳንድ መንደርደሪያ የሚሆኑ አረፍተ ነገሮችን ልደርድር።

አለማችን፡ ከጊዜ ወደ ጊዜ ይበልጥ እየታመሰ፡ በመታመሱም በእልህ እየገፋበት የሚሄድ ይመስለኛል። ዘመናችን፡ የቀስትና ጦር ዘመን አለመሆኑ ደግሞ ያለንበትን ሁኔታ ይበልጥ አሳሳቢ ያደርገዋል። የሰውልጅ ለመጠፋፋት ከፈለገ፡ ከሚፈልገው በላይ የቴክኖሎጂ አቅም አለው። ስለዚህም ዘመኑ፡ በጦር መሳርያ ብዛትና ጥራት፡ በጦር ኃይል ብዛትና ጥራት፡ እና በሰላላ ኃይል ብዛትና ጥራት እጅግ መከራራት የሚቻልበት ዘመን አይደለም። የቴክኖሎጂ እውቀት በፍጥነት ማደግና ፈጣን በሆነ መንገድ መስፋፋት፡ በዚህ ላይ ደግሞ እንደልብ መገኘት፡ የትልቅነትን እብጠት ከፋኛ እየተፈታተነ ያለበት ዘመን ነው። ዘመኑ፡ "ቦምብ አለኝ!!!" ተብሎ በቴክኖሎጂ ርቀት መታበይ የሚቻልበት ዘመን አይደለም። ቦምብ፡ በትንሽ ላቦራቶሪ ውስጥ፡ በቀላሉ እሚሰራበት ደረጃ ላይ ተደርጏል። እውቀቱንም ለማግኘት የሲ.አይ.ኤ.ን እና የኪ.ጂ.ቢ.ን የሰላላ መረብ ለማለፍ

መታገል አያስፈልግም። ከኢንተርኔት ላይ በቀላሉ መዘርገፍ ይቻላል። ስለዚህ፡ በቁጥጥርና ጉልበት የታገዘ ማናህሎችነት የማንንም ህይወት የተረጋጋና ሰላማዊ አያደርገውም። የአንድ ወገን አለም-አቀፋዊ ቁጥጥር ብቻ አለምን ሰላማዊ አያደርገውም። እንደ "አዲስ አበባ" ቁሻሻ በአለም ገበያ ላይ እንደ ልብ የተረጨው ጠመንጃና ጥይትም ሰላማዊ አያደርገውም። የኒውክሌር መሳርያ ባለቤት መሆንም አለምን ሰላማዊ ቦታ አያደርገውም። ምክንያቱም፡ በጉልበትና በመሳሪያ ጋጋታ መማረክ፡ መግዛት፡ ማስገበርና ማስደግደግ የሚቻል የሰውን ስጋ ብቻ ነው። መማረክ የሚገባ ግን፡ የሰውን ፍላጎት ነው፤ መግዛት የሰውን መንፈስ ነው፤ ማስገበር፡ ማስደግደግና፡ ሽር-ጉድ ማስደረግ የሰውን በጎ ፍቃድና ልብ ነው። ስለዚህ፡ የሰውልጅ (mankind)፡ በራሱ ቁሳዊ ስልጣኔ፡ በገዛ እጁ እንዳይጠፋ ከፈለገ ለ"መንፈሳዊ ስልጣኔ" እንደገና ቦታ መስጠት መጀመር አለበት። ባስቸኳይ!!!!!!

"መንፈሳዊ ስልጣኔ" ስል ታዲያ "ሃይማኖት" ማለቱ አይደለም። ሃይማኖት እራሱን የቻለ ሚና አለው። እኔ፡ "መንፈሳዊ ስልጣኔ" ስል ጥሩ ምግባር ማለቱ ነው። ይህንን ነጥብ፡ በሌላ ፅሁፍ ውስጥ፡ ስለ "ጥሩ ምግባር"፡ የጫርኩትን ጥቂት አድቼ (edit አድርጌ) በመጥቀስ ላጠናክረው እሻለሁ።

"ጥሩ ምግባር ያለው፡ ራሱንና ሌሎች ሰዎችን የሚያክብር፡ ፈራሽ ጎሊና ያለው፡ በነፃና በእውቀታዊ አስተሳሰብና አሰራር የሚያምንና ይህንኑ የሚተገብር፡ ስለሀገሩና ስለህዝቡ የሚያውቅና ስለሁለቱ ደገንነት እና ልማት የሚቆረቆርና ለስራ የሚተጋ፡ ማንኛውንም ዓይነት ጭቆና የማይቀበልና እንዲወገድም የሚታገል፡ በእእምሮው ሀገራዊውን፡ አገጉራዊውን እና ዓለማቀፋዊውን እየመዘነ ለራሱ፡ ለሀገሩ ህዝብ እና ለሰውልጅ (mankind) በጠቅላላ የሚጨነት፡ የሚበጀውን የሚያስብ፡ ያሰበውን በግልፅ የሚናገርና አቅሙ በፈቀደ መጠንም የተናገረውን በተናገረው መሰረት ተግባራዊ የሚያደርግ፡ መናገር ብቻ ሳይሆን ማድመጥም የሚችል፡ ሌሎች እንዲችሉት የሚሻ ብቻ ሳይሆን እርሱም ሌሎችን የሚችል (ባጭሩ፡ በመቻቻል የሕይወት መርህ የሚያምን)፡

ተፈጥሮን ማጥናት፣ ማወቅ፣ ማድነቅ፣ መጠበቅና ማልማት የሚችል፤ ልዩልዩ ጥበባትን (ስነፅሁፍ፣ ሙዚቃ፣ ፊልም፣ ስእልና የመሳሰሉትን) ማንበብ፣ ማድመጥ፣ መመልከት፣ ማድነቅ እና መረዳት የሚችል፤ ወዘተ. ነው። ዝርዝሩ አያልቅም። ባጭሩ ግን፣ በእንግሊዝኛ ቋንቋ "ካልቸርድ ፐርሰን" (cultured person) የሚባለው ነው..."

እና፣ ከቁሳዊው ፍላጎት ውጭ አልፎ፣ ለጎሊናዊ ህይወቱ ማድረግ የሚገባውን እንዲያደርግ የሚያስችለውን ምግባራዊ ጉልበትም ነው "መንፈሳዊ ስልጣኔ" የምለው ማለት ነው። በጥቂት ሰዎች ምርምር ላይ በመመስረት፣ በጥቂቱ የአለም ክፍል ላይ የተትረፈረፈ አለማዊ ድሎት እና ስጋን ማንደላቀቅ ሲለማ የተዘነጋውን፣ የሰውልጅን ጥሬ ጠባይና ባህርይ፣ ስሜትና አቅል የማልማትን ስራ ነው "መንፈሳዊ ስልጣኔ" ወይም "መንፈሳዊ ልማት" የምለው።

ሁላችንም እንደምናውቀው፣ በቁሳዊ ስልጣኔው ጨረቃ ላይ ያረፈው ሰውልጅ (mankind)፣ "እድሜ ለጉሉሃን"፣ እስከዛሬ ድረስ እርስ በርስ ተቻችሎ መኖር አልቻለም። አለመግባባትን በቃላት ውይይት ከመፍታት ይልቅ፣ በጥይት "ውይይት" መፍታትን እንደመረጠ በየእለት ዜና የምናይና የምንሰማው ነው። ጥንት በቀስትና በጦር ያኪያሄድ የነበረውን ግድያ በቁሳዊ ስልጣኔው አራቅቆ በርቀትም በቅርበትም፣ ያለምንም ድካም፣ እርስ-በርስ፣ እንደልቡ ይጨፋጨፋል። ጥንት በቅን፣ በየዋህ ግልፅነት እና፣ የኃላፊነት ስሜት በተመሳሰሉ ሽምግልና የተጋጨን በቀላሉ ያስታርቅ የነበረው፣ ዛሬ፣ በዲፕሎማሲያዊ ትንታግ ምላስ የቤተሰብን እና አለም-አቀፋዊ ትዳርን በቃላት ሲሸነግል ይገኛል። "ፈሪኅ እግዚአብሔር"ን (ወይም "ፈሪኅ አላህ"ን ወዘተ.) እና "ፈሪኅ ጎሊና"ን በቁሳዊ ልማት ሰበብ፣ ከኢንዱስትሪ አብዮት ጀምሮ ቀስበቀስ ሲገዝግዝባቸው ቆይቶ፣ አሁን ጨርሶ ሊገነድሳቸው ባፋጣኝ በመገሰገስ ላይ ይገኛል። ገንዘብ ለማግበስበስ፣ የፖለቲካ፣ የሃይማኖት፣ የኢኮኖሚ እና "የወሲብ" የበላይነት ለመቀዳጀት የአለም የንግድ፣ የውትድርና፣ የሃይማኖት፣ የፖለቲካ፣ የትምህርት ወዘተ. "ጉሉሃን" ወይም "መሪዎች" ("elites" ለማለት ነው ይህ ሁሉ ደፋ-ቀና)፣ ምግባራዊ እሴቶችን እየደፈጠጡ በመሮጥና በመሸቀዳደም ላይ

ይገኛሉ። ብዙዎቹ ብቻቸውን፣ ቀን-ቀን በሀገራቸው ጎዳናዎች ላይ ያለስጋት አይንቀሳቀሱም። እርግጠኛ ነኝ፣ ሌሊት-ሌሊትም ሰላማዊ እንቅልፍ አይተኝም። በየቤታቸውም ምግባር ባጣ ህይወት የሚታመሱ ይመስለኛል። የሚገርመው ግን፣ እነርሱም ከእኛ ከምድራውያኑ እኩል፣ ብዙ ጊዜ ደግሞ ከእኛ በላይ፣ ስለምግባር መዝቀጥ በየአደባባይ ይሰብካሉ። እኒህ ጉሉህን (elites)፣ በየሙያቸው፣ በየሀገራቸው እና አንዳንዶቹም በአለም-አቀፍ ደረጃ ጎልተው ስለሚታዩ እና ሰው የሚኖርበትንም መንገድ በቀጥታና በተዘዋዋሪ ስለሚወስኑ፣ እርስ በርሳቸውም በፍላጎትና በጥቅም ስለተሳሰሩ ከእነርሱ ተፅእኖ መላቀቅ ቀላል አይደለም። ሁኔታው ተስፋ የሚያስቆርጥ አይነት ሆኖ በግሌ ቢሰማኝም፣ የሀገር ባህልን መሰረት አድርገን "የወንድ ልጅ በር" ብለን፣ መፍትሄ የመሰለንን ሁሉ ብንጠቁቁም ከዝምታ የሚበልጥ ይመስለኛል።

በዚህ መንደርደሪያ፣ የ"ጌተ ኢንስቲትዩት" ጉባኤ ወዳነቃቃው፣ ለዓለም ጉሉህን ("መሪዎች") ወደማቀርበው "የወንድ ልጅ በር" ላቅና። ምናልባት፣ እኒህ ጉሉህን ስህተታቸውን ተገንዝበው፣ በልባቸው ንስሐ ገብተው፣ ጥፋታቸውን በአደባባይ ለማመን አፍረው፣ በአደባባይ ጥፋትን አምኖ መፍትሔ መጠየቅ ከብራቸውን የሚያዋርደው መስሏቸው ከእርምት ቆጥሏቸው እንደሆነ በሚል ነው "የወንድ ልጅ በር" ለእነሱም እንክፈትላቸው የምል። በሩ፣ ዛሬ የምንኖርበት፣ በማያስፈልጉ ግጭቶች የተወጠረ ዓለም ከኢትዮጵያውያን መንፈሳዊ ልዕልና ሊማረው ከሚችል ጉዳይ ጋር የተያያዘ ነው።

እርግጥ፣ በውጭው ዓለም፣ ዛሬ፣ ኢትዮጵያ ማለት፣ ድርቅ፣ ረሀብ፣ ችጋር፣ ጦርነት፣ ብድር፣ ድኅነት ወዘተ. ማለት እየሆነ መጥቷል። አንዳንድ መዝገብ-ቃላትም ሀገራችንን፣ ለመጀመሪያዎቹ ሁለት ነገሮች ትእምርት (symbol) አድርገዋታል። [በነገራችን ላይ፣ በቅርቡ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ በ"የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማእከል" በታተመ የአማርኛ መዝገብ-ቃላት ውስጥ አጻፋው የተሰጠ ይመስላል] እውነትም ደግሞ፣ እኛም፣ በ1960ዎቹ "የአፍሪካ የዳቦ ቅርጫት" የሚል መዝሙርን ዘምረን ሳንጨርስ "የዓለም የረሀብ ቅርጫት" እየሆንን መጥተናል። የሀገራችንን ታሪክ የሚያውቁ ያዘኑልናል፤ እያዘኑልንም የሚገባንን ክብር

እና አክብሮት ይሰጡናል። በተለይ በመርኅነትና በረሃብ ጊዜ "ሰፊው ህዝብ" በታሪኩ ሲያሳይ በቆየው፡፡ ዛሬም እያሳየ ባለው "መንፈሳዊ" ፅናት ይደመማሉ። በእኔም አስተያየት፡ ትልቁ ችግራችን ቁሳዊ ድንነት እንጂ መንፈሳዊ ድንነት አይመስለኝም። ይህ ንግግር፡ ጥቂት በማይባሉ ሰዎች ዘንድ እንደ ደፋር ማጠቃለያ እንደሚቆጠር፡ አንዳንድ ሰዎችን እንደሚያናድድ፡ አንዳንዶችን ደግሞ እንደሚያቃጥልም እንምታለሁ። እኔ ግን፡ የእኛን ምንነት፡ እውስጡ በመኖርና በንባብ፡ አንዳንዴም በሁለቱም፡ ከማውቀው ከሌላ ህዝብ ጋር በራሴ ግምትና ሚዛን ለክፍ ነው የተናገርሁት። እንደ የዛሬው አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፡ ከ1942 ዓ.ም. ገደማ ጀምሮ በዚህ ዓለም ላይ ለኖረ አንድ ሰው ይህንኑ ያህል ድፍረት ሊፈቀድለት ይገባል ብዬ አስባለሁ። ባንፃሩ፡ ምንም ዓይነት መንፈሳዊ ድንነት የለንም የምል አይደለሁም- ባጭሩም። እንዲያውም፡ እኛኑ ከእኛ ጋር እያስተያየሁ፡ እኛኑ በመተቸት የማመርበት ብዙ ጉዳይ ነበረኝ፡ ገና ብዙም አለኝ። ከዚህ አነጋገራ ውስጥ፡ አከራካሪ ነጥቦች ሊመዘዙ ይችላሉ። ይህ መሆኑ መልካም ነው። በዚህ ፅሁፍ ውስጥ ሀሳቤን በዝርዝር ማብራራት ስለማልችል፡ ነጥቡን፡ ቀጥሎ ለማንሳው ሀሳብ መነሻ እንዲሆነኝ ብቻ እንዳመጣሁት አስበው፡ አንባብያን እንዲከተሉኝ ለምኜ ወደ "የወንድ ልጅ በሬ" ላምራ።

የወንድ ልጅ በሩ፡ "መቻቻል 1400፡- የኢትዮጵያ ክርስትናና እስልምና አርአያነት" በሚል ርእስ አንድ ትልቅ ጉባኤ በተባበሩት መንግስታት አሰናጅነት ማዘጋጀት ነው። ደጋግሜ እንደጠቀስኩት፡ የኢትዮጵያ ሰፊ ህዝብ ካሉት የመንፈስ ሃብቶች አንደኛው ተቻችሎ የመኖር ባህል ነው። የህዝቡ የተቻችሎ መኖር ባህል በልዩ ልዩ የህይወት ዘርፎቹ የሚከሰት ቢሆንም፡ ለጊዜው፡ ለ1400 ዓመታት ገደማ ያለምንም መሰረታዊና አገርሽ መናጋት ለመቆየቱ በቂ ህይወ መረጃ ያለለትን፡ በሃይማኖት ተቻችሎ የመኖር ባህልን፡ በዝርዝር እና በጥልቀት አስጠንቶ በአለም-አቀፍ ደረጃ ውይይት መክፈት ጠቃሚ የሚሆን ይመስለኛል። ተቻችሎ ሊኖር የቻለባቸው ምክንያቶች በምርምር ሲገለፁ፡ የኢትዮጵያውያንን የመንፈስ ሃብትና ፅናት ሊላው አለም ያውቃል፤ ከውይይቱም፡ ዛሬ ላለብት ግጭቶች አንዳንድ መፍትሄ ሀሳቦች ያገኛል። ዛሬ ባለችበት የኢኮኖሚ ሁኔታ ምክንያት አንገቷን እንድትደፋ የተደረገችው ኢትዮጵያም፡

ህዝቦቿ ለዘመናት ጠብቀው ባቆዩት፡ ለሰው ልጅ ሁሉ መኩራያ ሊሆን በሚገባው መንፈሳዊ ሀብቷ የዓለምን አክብሮት ታገኛለች። በዓለም ላይ የሚገኙ ተመሳሳይ የተቻችሎ መኖር ምሳሌዎች እየተፈለጉ፡ ለውይይት እየቀረቡ፡ ለሰው ልጅ ሰላማዊ አኗኗር አስተዋፅኦ እንዲያደርጉም የሃሳቡ ማነቃቂያ ሀገር ትሆናለች። በዚህም አለማቀፋዊ ክብር ታገኛለች፤ ይገባታልም!!!! ማን ያውቃል፡ ዩኒስኮ፡ የአለምን ቁሳዊ ስራዎች እያጠና "የሰው ልጅ ቅርስ" እያለ የመመዝገብ ልምዱን፤ ያንዳንድ ህዝቦችን ለየት ያሉ መንፈሳዊ ሀብቶች እያጠና በመመዝገብ፡ አዲስ የመማማር ባህል እስከዛሬ ከሚያደርገው ይበልጥ ተግባራዊ ይጀምር ይሆናል። "የሰው ልጅ መንፈሳዊ ሀብት"ን እና በዚህ ቅርስ ለረዥም ዘመን ፀንቶ መቆየትን እያጠና በየጊዜው የማክበር ልምድን ቢጀምር፡ ስልጣኔና ልማት ቁሳዊ ብቻ አለመሆኑን፡ ቁሳዊነትን በማምለክ ለታወረው ዓለም፡ ጠቃሚ ትምህርትን፡ ጮክ ብሎ ያስተምራል ብዬ አስባለሁ። እንዲህ ዓይነቱ ተግባር በቅንነት ከተኪያሄደ፡ ከአለም ህዝብ ቁጥር ሲሰላ እኛ በማይሞላው ወገን ውሳኔና አመራር የተወጠረውን፡ የአስጨናቂውን ዓለም ገፅታ በመጠኑም ቢሆን መለወጥ ሳይቻል ይቀራል ብላችሁ???!!!! በእኔ አስተያየት ይቻላል። ለአንዳንዶቻችን ደግሞ "አንድዬ ያውቃላ!!!! ኢንሻላህ!!!!!"

መስከረም 1994 በዚህ መልክ አለቀ። እዚህ ከመታተሙ በፊት ቋንቋው ትንሽ ተነካክቷል።

ከመፅሀፉ የተውጣጡ ጥቅሶች

«በኢንዱስትሪ በበለፀጉ ሀገሮች ውስጥ፣ ፎክሎር በሰፊው ይሰበሰባል፣ ይጠናልም። በተለይ በአሜሪካና በስካንዲኔቭያ ሀገሮች ብዙ ምርምር የተደረገበት መስክም ነው። ... በብዙ ዩኒቨርሲቲዎች ለመጀመሪያ ዲግሪ የሚያበቃ ትምህርት በዚህ መስክ ይሰጣል። በድገሪያዊ ደረጃም እስከ ዱክትርና የሚደርስ ትምህርት የሚሰጡ ዩኒቨርሲቲዎችም አሉ። ... ዛሬ፣ ተግባራዊ ፎክሎር (APPLIED FOLKLORE) በአሜሪካ ፎክሎሪቶች ዘንድ ይሰጠው የነበረው ትኩረት ዳብሮ በማጎበራዊ ልማትና ሕይወት ልዩ ሚና እየተጫወተ ይገኛል። በትምህርት ውስጥ ከዝቅተኛ ደረጃ ጀምሮ ይገባል። ... የተለያዩ ባህል ባላቸው ጎሳዎች መሀል የሚነሳ ግጭትን ለማብረድ (CONFLICT RESOLUTION የሚሉትን ነው)፣ በጎሳዎቹ መሀል የተሻለ መስማማትና መዋህድ ለማምጣት ያገለግላል። የቱሪዝምን እንቅስቃሴ ለማበልፀግ፣ የእጅስራ ባለሙያዎች በኢኮኖሚ ልማት ውስጥ የመኖር እድል እንዲኖራቸው ለማድረግ ይጠቅማል። ...»

«እነዚህን የመሳሰሉትን ቁምነገሮች፣ ከአሜሪካና ከሌሎች በኢንዱስትሪ ከለሙ ሀገሮች ልንቀስም አልቻልንም። ... የተወረዘው፣ በልቅ ወሲባዊ ቪድዮና ፊልሞች፣ በራምሮው፣ በሽዋዚንገሩ፣ በማፍያው፣ በአካ ፑልኮው፣ በሽብር (VIOLENCE) ፊልሙ፣ በኩንፋው፣ በህሺሹ፣ በፋሽኑ እና እኒህን በመሳሰሉት ነው። ...»

«የሚመጣው መንግስት ሁሉ፣ የየራሱን የልማት ትውር (THEORY) በየቀኑና በየአኩፋዳው ይዞ ስለሚመጣ ነባሩን የአኗኗር ስርዓት ያላን ዳች ርኅራኄ መናድን ስራዬ ብሎ ይይዘዋል። የሀገራችን የልማት ታሪክ እንድ ነገር የመጀመርና የማፍረስ፣ እንደገና የመጀመርና እንደገና የማፍረስ ታሪክ የሆነው ለዚህ ይሆናል። ጉድለቱን እያረመ፣ ካለፈው እየተማረ፣ አንዱ ባንዱ ላይ መገንባት የቻለ አይመስልም። ...»

በጥናቱ የተመለከቱትን «... አራቱን ኬላዎች የሚያያይዛቸው ከዚህ ቀጥሎ የማብራራው «የረሃብ-ምርት-ረሃብ ዑደት (CYCLE)» ነው። የመጀመሪያው የ«ዘመነ-መጣሁብህ» ኬላ (EARLY WARNING SYSTEM) ነው። ሁለተኛው ኬላ፣ «ዘመነ ዐፀባ» (MOMENT OF DEEP CRISIS) ተብሏል። ሶስተኛው፣ «ዘመነ እፎይታ» (PERIOD OF RECOVERY) ነው። አራተኛው ኬላ፣ «የረሃብ-ከተል ምርት ዘመን» (PERIOD OF POST-FAMINE HARVEST) ነው።»

«ዝናቡ የልህ የልህ፣ ጣዩ የልህ የልህ፣
እባክህ አምላኬ፣ እንዴት ለሁንልህ፣
ትዘራውም እንደሁ፣ ቅብቅቡ ያውልህ።»

«ትችለናልህ ወይ፣ እግዚር በትግያ፣
ከብቱን ብትገልብን፣ ጠመድን አህያ።»

ከመፅሀፉ የተውጣጡ ጥቅሶች

«በኢንዱስትሪ በበለፀጉ ሀገሮች ውስጥ፣ ፎክሎር በሰፊው ይሰበሰባል፣ ይጠናልም። በተለይ በአሜሪካና በስካንዲኔቭያ ሀገሮች ብዙ ምርምር የተደረገበት መስክም ነው። ... በብዙ ዩኒቨርሲቲዎች ለመጀመሪያ ዲግሪ የሚያበቃ ትምህርት በዚህ መስክ ይሰጣል። በድገራዊ ደረጃም እስከ ዱክትርና የሚደርስ ትምህርት የሚሰጡ ዩኒቨርሲቲዎችም አሉ። ... ዛሬ፣ ተግባራዊ ፎክሎር (APPLIED FOLKLORE) በአሜሪካ ፎክሎሮች ዘንድ ይሰጠው የነበረው ተኩረት ዳብሮ በማጎበራዊ ልማትና ሕይወት ልዩ ሚና እየተጫወተ ይገኛል። በትምህርት ውስጥ ከዝቅተኛ ደረጃ ጀምሮ ይገኛል። ... የተለያዩ ባህል ባላቸው ጎሳዎች መሀል የሚነሳ ግጭትን ለማብረድ (CONFLICT RESOLUTION የሚሉትን ነው)፣ በጎሳዎች መሀል የተሻለ መስማማትና መዋህድ ለማምጣት ያገለግላል። የቱሪዝምን እንቅስቃሴ ለማበልፀግ፣ የአጅሰራ ባለሙያዎች በኢኮኖሚ ልማት ውስጥ የመኖር አድል እንዲኖራቸው ለማድረግ ይጠቅማል። ...»

«እነዚህን የመሳሰሉትን ቁምነገሮች፣ ከአሜሪካና ከሌሎች በኢንዱስትሪ ከለሙ ሀገሮች ልንቀሰም አልቻልንም። ... የተወረረነው፣ በልቅ ወሲባዊ ሺድዮና ፊልሞች፣ በራምሮው፣ በሽዋዚንገሩ፣ በማፍያው፣ በአካ ፑልኩው፣ በሽብር (VIOLENCE) ፊልሙ፣ በኩንፋው፣ በሀሺሹ፣ በፋሽኑ እና እኒህን በመሳሰሉት ነው። ...»

«የሚመጣው መንግስት ሁሉ፣ የየራሱን የልማት ትውልድ (THEORY) በየቀኑና በየአኩፋዳው ይዞ ስለሚመጣ ነገሩን የአደናቃ ስርዓት ያላን ዳች ሮገራጌ መናድን ስራዬ ብሎ ይይዘዋል። የሀገራችን የልማት ታሪክ እንድንገኝ የመጀመሪያ የማፍረስ፣ እንደገና የመጀመሪያ እንደገና የማፍረስ ታሪክ የሆነው ለዚህ ይሆናል። ጉድለቱን እያረመ፣ ካለፈው እየተማረ፣ አንዱ ባንዱ ላይ መገንባት የቻለ አይመስልም። ...»

በጥናቱ የቱመለክቲትን «... አራቱን ኪላዎች የሚያያይዛቸው ከዚህ ቀጥሎ የማብራራው የሪሃብ-ምርት-ሪሃብ ዑደት (CYCLE) ነው። የመጀመሪያው የብመነ-መጣሁብህ ኪላ (EARLY WARNING SYSTEM) ነው። ሁለተኛው ኪላ፣ «መነ ፀፀባ» (MOMENT OF DEEP CRISIS) ተብላል። ሶስተኛው፣ «መነ አፎይታ» (PERIOD OF RECOVERY) ነው። አራተኛው ኪላ፣ የሪሃብ-ከተል ምርት ዘመን (PERIOD OF POST-FAMINE HARVEST) ነው።»

«ዝናቡ የልህ የልህ፣ ጣዩ የልህ የልህ፣ እባክህ አምላኬ፣ እንዴት ልሁንልህ፣ ትዘራውም እንዴሁ፣ ቅብቅብ ያውልህ።»

«ትችለናልህ ወይ፣ እግዚር በተገያ፣ ከብቱን ብትገልብን፣ ጠመድን አህያ።»

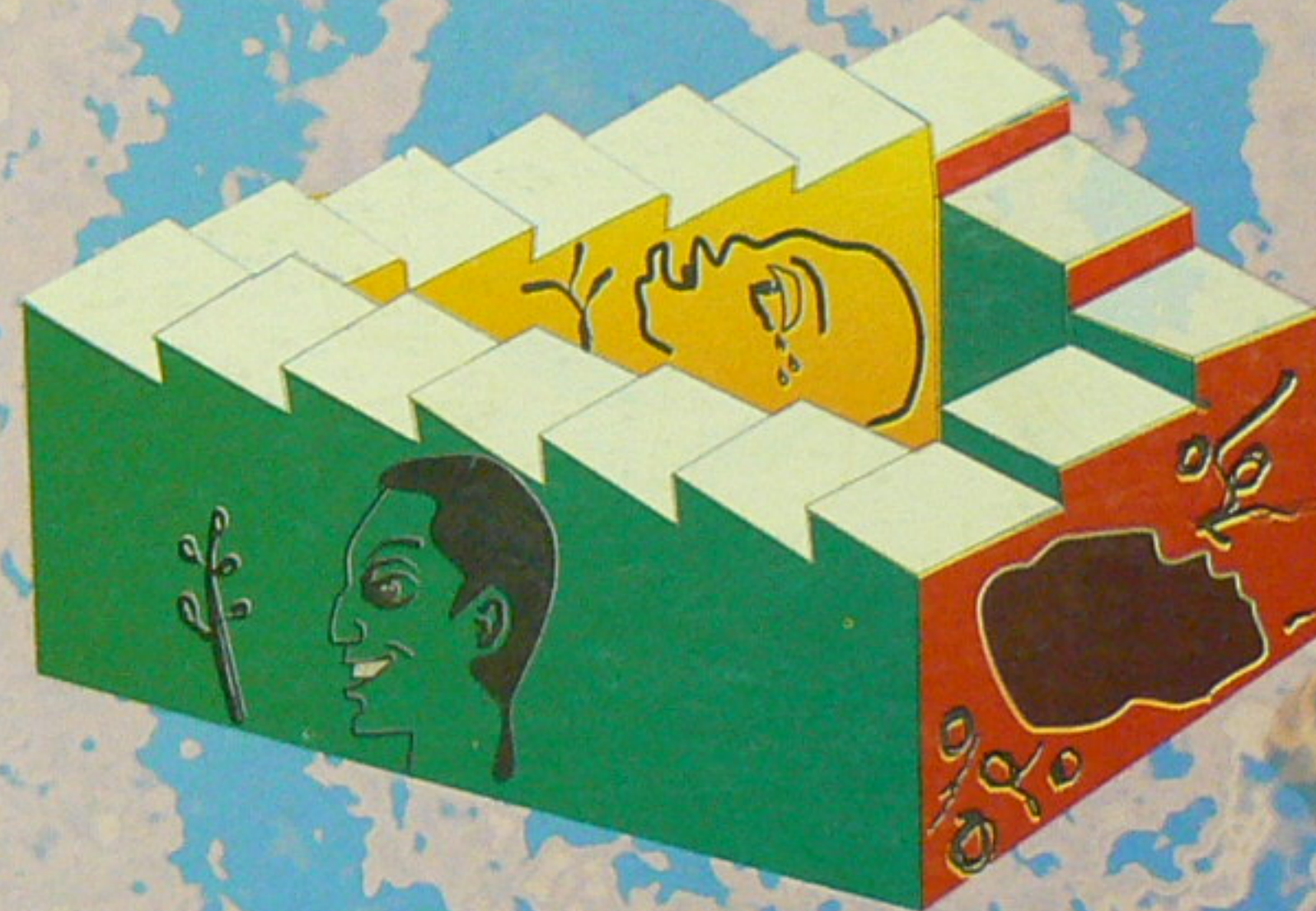
ዲዛይን ሕትመት ሽልጭ ማተሚያ ዞን

ዋጋው ብር 25.00

ስሜ ያጡ ድምፆች

ፈቃድ አዘዘ

ከሚ ያጡ ድምፆች

ፈቃድ አዘዘ